

ÜZLETI JOG

BACCALAUREUS SCIENTIÆ TANKÖNYVEK

A SOROZAT KÖTETEI:

BUDAPESTI MŰSZAKI ÉS GAZDASÁGTUDOMÁNYI EGYETEM
GAZDASÁG- ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KAR

Alkalmazott Pedagógia és Pszichológia Intézet, Ergonómia és Pszichológia Tanszék
IZSÓ LAJOS – HERCEGFI KÁROLY: *Ergonómia*
JUHÁSZ MÁRTA – TAKÁCS ILDIKÓ: *Pszichológia*
ANTALOVITS MIKLÓS – SÜLE MARGIT: *Termékmenedzsment*

Műszaki Pedagógia Tanszék
BENEDEK ANDRÁS: *Szakképzés-pedagógia*
KATA JÁNOS: *Korszerű módszerek a szakképzésben*
BENEDEK ANDRÁS: *Digitális pedagógia – Tanulás IKT környezetben*
JÓKAI ERIKA – KOLOSZÁR KATA – MOGÁNNÉ TÖLGYESY SZILVIA –
PATAKI MÁTÉ: *Rehabilitációs támogató technológiák*
JUHÁSZ MÁRTA: *A foglalkozási rehabilitáció támogatása pszichológiai eszközökkel*
KATA JÁNOS: *Tanulástechnika*
BENEDEK ANDRÁS: *Digitális pedagógia 2.0*
LŐRINCZ ÉVA ANNA – STURCZ ZOLTÁN: *Prezentáció*

Közgazdaságtudományok Intézet, Környezetgazdaságtan Tanszék
KÓSI KÁLMÁN – VALKÓ LÁSZLÓ: *Környezetmenedzsment*
SZLÁVIK JÁNOS: *Környezetgazdaságtan*
ILLÉS IVÁN: *Regionális gazdaságtan – Területfejlesztés*

Társadalomismeret Intézet, Kognitív Tudományi Tanszék
KOVÁCS ILONA – SZAMARASZ VERA ZOÉ: *Látás, nyelv, emlékezet*
PLÉH CSABA: *A pszichológia örök témái: történeti bevezetés a pszichológiába*

Szociológia és Kommunikáció Tanszék
S. NAGY KATALIN: *Szociológia közgazdászoknak*
S. NAGY KATALIN: *Szociológia mérnököknek*
HAMP GÁBOR – HORÁNYI ÖZSÉB: *Társadalmi kommunikáció mérnököknek*
SYI: *Cselekvésmélet dióhéjban*
RAJKÓ ANDREA – S. NAGY KATALIN: *Művészettörténet I–II.*

Üzleti Tudományok Intézet
Menedzsment és Vállalatgazdaságtan Tanszék
KÖVESI JÁNOS – TOPÁR JÓZSEF: *A minőségmenedzsment alapjai*
KÖVESI JÁNOS: *Menedzsment és vállalkozásgazdaságtan*
KOLTAI TAMÁS: *Termelésmenedzsment*
KÖVESI JÁNOS: *Minőség és megbízhatóság a menedzsmentben*

Pénzügyek Tanszék
LAÁB ÁGNES: *Számviteli alapok*
KARAI ÉVA: *Könyvelésmódszertan felsőfokon*
PÁLINKÓ ÉVA – SZABÓ MÁRTA: *Vállalati pénzügyek*
VERESS JÓZSEF: *Gazdaságpolitika a globalizált világban*
VERESS JÓZSEF: *A gazdaságpolitika nagy elosztórendszerei*
LAÁB ÁGNES: *Kompetenciaga(rá)zdálkodás. I. Mennyi élet van éveidben?*

Üzleti Jog Tanszék
SÁRKÖZY TAMÁS: *Üzleti jog*

ÜZLETI JOG

az új Polgári Törvénykönyv után

Szerkesztette

PÁZMÁNDI KINGA

Írta

PÁZMÁNDI KINGA, PÉTERVÁRI KINGA,
SÁRKÖZY TAMÁS és VEREBICS JÁNOS

T Y P O T E X

Budapest, 2014

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar
Üzleti Tudományok Intézet – Üzleti Jog Tanszék

Szerzők:

Sárközy Tamás DsC, egyetemi tanár (I–V. fejezet)

Pázmándi Kinga PhD, egyetemi docens
(VII., VIII–XI., XIV. és XVI. fejezet)

Verebics János PhD, egyetemi docens (XII–XIII., XV. fejezet)

Pétervári Kinga PhD, egyetemi adjunktus (VI. fejezet)

Copyright © Sárközy Tamás, Pázmándi Kinga, Verebics János,
Pétervári Kinga – BME GTK – Typotex, 2014

Engedély nélkül semmilyen formában nem másolható!

ISBN 978 963 279 385 6

Témakör: *jog, pénzügy, számvitel*

Kedves Olvasó!
Köszönjük, hogy kínálatunkból választott olvasnivalót!
Újabb kiadványainkról, akcióinkról
a www.typotex.hu és a facebook.com/typotexkiado
oldalakon értesülhet.

Kiadja a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Gazdaság- és
Társadalomtudományi Kar, valamint a Typotex Elektronikus Kiadó Kft.

Felelős kiadó: Kövesi János – Votisky Zsuzsa

Borítóterv: Szalay Éva

A kiadványt gondozta: Kenyó Ildikó

Nyomta és kötötte: László András és Társa Nyomdaipari Bt.
Felelős vezető: László András

TARTALOM

ELŐSZÓ	9
 ELSŐ RÉSZ: JOGTANI ÉS ÁLLAMSZERVEZETI ALAPOK	 11
 I. FEJEZET: A JOG FOGALMA	 13
▪ 1. A jog összetevői és társadalmi funkciói	13
▪ 2. A jogkeletkezés útjai – jogcsaládok	16
▪ 3. A magyar jog jellemzői	18
▪ 4. A jogrendszer felépítése, jogágak	20
 II. FEJEZET: A JOGSZABÁLYTAN ALAPJAI	 24
▪ 1. A jogi norma	24
▪ 2. A jogalkotás, a jogszabály hatálya	28
▪ 3. A jogforrások	30
 III. FEJEZET: A JOGVISZONYTAN ALAPJAI	 34
▪ 1. A jogviszony fogalma	34
▪ 2. A jogalanyok	34
▪ 3. A jogviszony tárgya és tartalma	39
▪ 4. Abszolút és relatív szerkezetű jogviszonyok	40
▪ 5. A tulajdonjog	41
▪ 6. Jognyilatkozat, jogügylet, szerződés	43
▪ 7. A jogi felelősség. Kártérítés	44

IV. FEJEZET: A JOGALKALMAZÁS	49
▪ 1. A jogalkalmazás tágabb és szűkebb értelemben	49
▪ 2. A közigazgatási eljárás	50
▪ 3. A bírósági jogalkalmazás	51
▪ 4. A választottbíráskodás	54
V. FEJEZET: A JOGÁLLAM	55
▪ 1. Az állam ismérvei	55
▪ 2. Államcélok, államfunkciók, államforma	57
▪ 3. A jogállamiság	58
VI. FEJEZET: A MAGYAR ÁLLAMSZERVEZET FELÉPÍTÉSE	61
▪ 1. Az Alaptörvény	61
▪ 2. Az Országgyűlés	62
▪ 3. A köztársasági elnök	68
▪ 4. Az Alkotmánybíróság	68
▪ 5. A Kormány és a kormányzati szervezetrendszer	69
▪ 6. A helyi önkormányzatok	72
▪ 7. Az igazságszolgáltatás szervezetrendszere	74
▪ 8. Egyéb állami szervek	76
VII. FEJEZET: AZ EURÓPAI UNIÓ INTÉZMÉNYRENDSZERE	78
▪ 1. Az Európai Unió alapszerződesei, felépítése	78
▪ 2. Az Európai Unió szervezete	80
MÁSODIK RÉSZ: A GAZDASÁGI TÁRSASÁGOK JOGA	85
VIII. FEJEZET: A TÁRSASÁGI JOG ALAPKÉRDÉSEI	87
▪ 1. A szabályozás rendszere, az új Ptk. társasági jogának alapvonásai	87
▪ 2. A társaság fogalmi ismérvei	88
▪ 3. Nonprofit, illetve gazdasági társaságok	92
▪ 4. Nemzetközi társasági szabályozási modellek	96
▪ 5. A magyar társasági jog fejlődéstörténete	97
▪ 6. A magyar társasági jog alapelvei	99
▪ 7. A társasági jog kapcsolódó jogterületei	102
▪ 8. Az európai társasági jog	104

IX. FEJEZET: A MAGYAR TÁRSASÁGI JOG KÖZÖS SZABÁLYAI	109
▪ 1. A gazdasági társaságok jogának alapintézményei	109
▪ 2. A társaság létszakaszai	120
▪ 3. A gazdasági társaság szervezete	131
▪ 4. A tagok érdekvédelme, kisebbségvédelem, hitelezővédelem	142
X. FEJEZET: AZ EGYES TÁRSASÁGI FORMÁK SZABÁLYOZÁSA	146
▪ 1. A legegyszerűbb társaságok: a közkereseti és a betéti társaság	146
▪ 2. A korlátolt felelősségű társaság	148
▪ 3. A részvénytársaság	151
XI. FEJEZET: KONSZERNJOG ÉS CÉGJOG	159
▪ 1. A konszernjog fogalma	159
▪ 2. A társasági befolyásszerzés szabályai	160
▪ 3. A vállalatcsoport	161
▪ 4. Cégjogi szabályok	162
HARMADIK RÉSZ: A GAZDASÁGI ÉLET SZERZŐDÉSEI	167
XII. FEJEZET: A SZERZŐDÉSEK ÁLTALÁNOS SZABÁLYAI	169
▪ 1. A kötelelem és a szerződés fogalmi kérdései	169
▪ 2. A szerződések tipizálása	173
▪ 3. A szerződéskötés	174
▪ 4. A szerződés érvénytelensége	179
▪ 5. A szerződés teljesítése	185
▪ 6. A szerződésszegés általános szabályai	188
▪ 7. A szerződésszegés egyes esetei	191
▪ 8.. A szerződés megerősítése	198
▪ 9. A szerződés állapotváltozásai	200
▪ 10. A szerződés megszűnése	204
XIII. FEJEZET: A JELENTŐSEBB SZERZŐDÉSEK SZABÁLYAI	206
▪ 1. Az adásvétel	206
▪ 2. A vállalkozási típusú szerződések	209
▪ 3. Az ügyleti típusú szerződések	212

▪ 4. A használati szerződések	216
▪ 5. A hitel- és számlaszerződések	221
▪ 6. A biztosítéki szerződések	224
▪ 7. A biztosítási szerződések	226
NEGYEDIK RÉSZ: AZ ÜZLETI JOG TOVÁBBI LÉNYEGES TERÜLETEI	233
XIV. FEJEZET: A VERSENYJOG	235
▪ 1. A versenyjogi szabályozás rendszere	235
▪ 2. A tisztességtelen versenycselekmények elleni jog	237
▪ 3. A versenykorlátozások joga	241
▪ 4. A Gazdasági Versenyhivatal eljárása	250
XV. FEJEZET: A SZELLEMI ALKOTÁSOK JOGA. ÍPARJOGVÉDELEM	252
▪ 1. A szellemi alkotások általános jogvédelme. Szerzői jog	252
▪ 2. A találmány és a szabadalmi oltalom	258
▪ 3. A mintaoltalom	264
▪ 4. A védjegy és más árujelzők védelme	269
XVI. FEJEZET: A MUNKAJOG	275
▪ 1. A munkajogi szabályozás rendszere	275
▪ 2. A Munka Törvénykönyve általános szabályai	278
▪ 3. A munkaszerződés	281
▪ 4. A kollektív munkajog	288
▪ 5. A munkaügyi vita	291
Jogszabályok rövidítései	295
Tárgymutató	297

ELŐSZÓ

Az *Üzleti jog az új Polgári Törvénykönyv után* című, 2013-ban frissen sajtó alá rendezett kötet az azonos címen, 2006-ban kiadott egyetemi jegyzetünk hatályosított, jelentős mértékben átdolgozott kiadása. Az új kötet elkészítésére alapvetően az indította a szerzőket, hogy 2014 márciusában hosszú, többfordulós szakmai előkészítés után hatályba lép az *új Polgári törvénykönyv*, a 2013. évi V. törvény, majd ezt követően, 2013. végéig a Ptk. hatálybalépésével összefüggő végrehajtási szabályok is; elsőként az új Ptk.-é (a Ptk. hatálybalépésével összefüggő átmeneti és felhatalmazó rendelkezésekről szóló 2013. évi CLXXVII. törvény), ezután pedig a számtalan jogszabályt módosító, köznapi elnevezését tekintve Ptk. „salátatörvény”-ként elhíresült 2013. évi CCLII. törvény.

Az új Ptk. az üzleti jogi ismeretek körében hagyományosan tárgyalt két nagy tématerületet, a *társasági jogot* és a *kereskedelmi szerződések* szabályozását is jelentősen átalakította. Elsősorban azáltal, hogy az új magánjogi kódex ún. „monista” felfogású szabályozási modellt valósít meg. Az egyik leglátványosabb változás, hogy a Ptk. önálló „könyvei” által tárgyalt magánjogi részterületek közé bekerült a társasági jog, amelyet mindeddig külön törvényben találhattunk meg. A Ptk. „harmadik könyvének” jogi személyekre, illetve a gazdasági társaságokra vonatkozó szabályai váltják fel a 2006. évi IV. törvényt, a harmadik és mindezidáig utolsó társasági törvényünket (a Gt.-t). A Ptk. szabályozási módszere is radikálisan megváltozott. Átalakult a Gt. korábbi, kógens rendszere és a szabályozás szerkezete is, így a társasági jog a Ptk.-ban is több helyről olvasható össze, amit külön törvények rendelkezései is kiegészítenek. Sok kérdés tisztázása a kezdeti joggyakorlatra vár, amelynek fő irányait a társasági és cégjogban jártas szerzők igyekeztek időtálló módon előre megjósolni, illetve a továbbélő gyakorlat tanulságait beilleszteni.

A könyv átdolgozása során elkerülhetetlen volt az időközben újraformálódott alkotmányos és államtani ismeretek újraírása is. Az oktatási tapasztalatok alapján a kötetet kibővítettük a nélkülözhetetlen európai uniós alapkérdésekkel, a gazdaságtudományi, illetve a műszaki területeken igen jól hasznosítható iparjogvédelmi ismeretekkel, illetve a – legutóbbi években szintén megújult – munkajogi alapokkal.

Igyekeztünk a korábbiakban már bevált anyagrészeket csak a szükséges mértékig átdolgozni, az új részekben pedig követni az eddig alkalmazott tematikus módszereket. Jelen átdolgozott kiadás jogi alaptani része Dr. Balásházy Mária, a társasági jogi rész pedig Sárközy Tamás eredeti kéziratának a felhasználásával készült.

A jegyzet az alapszakos gazdaságtudományi, illetve műszaki (mérnök) képzés számára, korszerű és európai szellemiségű üzleti jogi oktatásának a céljából készült, amelynek során elsősorban abból indultunk ki, hogy mi az az alapvető üzleti jogi tudásanyag, amely nélkülözhetetlen a végzés után nagy eséllyel vezetővé váló fiatal értelmiségiek számára.

A kéziratot végül a főbb végrehajtási szabályok „bevárását” követően, 2014 januárjában zártuk.

2014. február 1.

Dr. Pázmándi Kinga PhD

ELSŐ RÉSZ
JOGTANI ÉS ÁLLAM-
SZERVEZETI ALAPOK

I. FEJEZET

A jog fogalma

1. A JOG ÖSSZETEVŐI ÉS TÁRSADALMI FUNKCIÓI

A jog központi eleme a jogi norma. A jogi norma olyan általános magatartásszabály, amelynek megvalósulását – ha ez szükséges – az állami közhatalom kényszereszközökkel is biztosítja.

A jog társadalomrendező mechanizmus. A norma *általános* magatartásszabály, nem konkrét címzett parancs – elvileg mindenkire vonatkozik, akire a normát állító, illetve betartására hivatott állam főhatalma kiterjed. A norma *mintát* állít az emberek elé, viselkedési előírásokat fogalmaz meg. A norma az elvárt társadalmi magatartást írja körül; az ettől való eltérés deviancia, rosszallást vált ki. A norma hipotetikus állítást tartalmaz kötelező mintaként. Ezeknek a követelményeknek felel meg a tipikus jogi norma szerkezete – a hipotézis, a diszpozíció, a szankció (lásd a II. fejezetben).

A jog kialakulása előtt is voltak normák – alapvetően viselkedési-erkölcsi normák. Az erkölcsi normák ma is léteznek a jogi normák mellett, sőt a legtöbb jogi normának is van erkölcsi tartalma. (Ezt hívják a jog etikai minimumának.) Más viselkedési normák is ismeretesek azonban, például illemszabályok, politikai kultúrából fakadó normák, üzletpolitikai normák, szakmai standardok, technikai folyamatszabályozó előírások stb., amelyek jó része a társadalmi önszabályozás mechanizmusába épül be. A jogi normának azonban van egy specifikuma, amely az államhoz köti; nevezetesen jogi normának csak az a szabály minősül, amelynek betartását az állam kényszereszközökkel is biztosítja. Az ideális

állapot az, ha az emberek, illetve szervezeteik önként követik a jogi normát, de ha nem, úgy rendelkezésre áll az állami kényszer igénybevételének potenciális lehetősége. Az állam elvileg működhet jog nélkül is (totális diktatórikus állam), de jog az állam nélkül nem lehetséges, az állami akarat teszi – mert alkotja vagy a szokásjog esetén elismeri – a magatartásszabályt jogi normává.

A jognak lényegében három részét lehet megkülönböztetni:

- a) a jogi normákból álló jogszabályokat (lásd II. fejezet);
- b) a jog társadalmi viszonyokat, emberi magatartásokat, eseményeket szabályoz. Azok az események, magatartások, amelyekhez a jogszabály joghatást fűz, a *jogi tények*. Azokat a társadalmi viszonyokat pedig, amelyeket a jog szabályoz, *jogviszonyoknak* nevezzük (lásd III. fejezet).
- c) A jogot meg kell valósítani. Ha ezt állami szervek teszik, *jogalkalmazásról* beszélünk (lásd IV. fejezet). A jognak azonban az emberekben is tudatosulnia kell ahhoz, hogy hatékonyan megvalósuljon. Ez a *jogtudat*, ezen alapszik a társadalom tagjainak önkéntes jogkövetése. A jog akkor *hatékony*, ha az önkéntes jogkövetés aránya magas az adott társadalomban. A jog továbbá nem lehet öncél: mindent nem szabályozhat, kellő teret kell biztosítani a társadalmi önszabályozás és az önvitarendezés mechanizmusainak is.

Mivel a jog a társadalmi élet igen széles területét szabályozza (ennek túlhatása az eljogiasodás, a jogi túlszabályozás), a jognak átfogó rendszere alakul ki, sajátos jogi nyelv keletkezik, a jog szakmává, hivatássá válik. Ez utóbbi különböző fajai az ún. *jogász hivatásrendek* (bíró, ügyvéd, ügyész, közjegyző, közigazgatási jogász, jogtanácsos), kialakul a jog technológiája, amelyet *jogi dogmatikának* nevezünk, a jog elméleti tudományos művelése, amelynek során sajátos *jogintézmények* (tulajdon, szerződés, jogi felelősség stb.) épülnek ki. A jog „elvárásolja” a társadalmi viszonyokat, önálló, immanens sajátosságaival átformálja azokat – például a jogképes szervezeteket jogi személyeknek nevezi a sajátos jogi gondolkodás keretében. A jog tehát viszonylag autonóm társadalmi jelenség, *társadalmi alrendszer*, sajátos fejlődéstörténettel, nyelvvel, gondolkodásmóddal, intézményrendszerrel.

A jog társadalmi alapfunkciói lényegében a következők:

- a) *szabályozó-stabilizáló funkció*: A jog a társadalmi élet „játékszabályait” határozza meg, az emberi viselkedés normáit. A jog *állandósult* játékszabályokat állapít meg, így stabilizál. Ha a rendet megsértik, az állam a jog útján gondoskodik a megsértett rend helyreállításáról, és a hasonló jelenségek megelőzése érdekében szankcionál. Ez nevezzük a *jog represszív és preventív funkciójának*.

- b) A jog *biztosítja az alapvető emberi jogokat* és ezekhez a megfelelő jogvédelmi eszközöket.
- c) *Társadalmi rendet biztosító funkció:* A társadalmon belüli játékszabályokat be kell tartani, így szül az emberi szabadság rendet.
- d) *Társadalmi konfliktusokat feloldó funkció:* például az emberek közti jogviták rendezésével. A jog közvetít (pl. egyezség), konszenzust igyekszik teremteni a társadalom tagjai között. A stabil jog lehetőséget ad a társadalmi kockázatok felmérésére, a bizonytalanság csökkentésére, egyben *legitimáló hatása* is van a jogkövető magatartásra nézve.
- e) A *jog társadalomalakító eszköz* is, az állam társadalmi-gazdasági életbe való beavatkozásának sajátos eszköze. A jogi szabályozás a jelenből indul ki, de a jövőt kívánja szabályozni (ezt fejezi ki a német jogelmélet a sein-sollen – van, illetve legyen – kettős fogalom képzésében). A jog társadalomalakító stratégiái céljai képezik az állami *jogpolitikát*.

Az előzőekből kifolyólag a jog részben *tárgyi jog*, értve ezen a bonyolult rendszert képező jogszabályok óriási tömegét. A jog tehát megközelíthető pozitivisták módján, a hatályos jogszabályok alapján. Ugyanakkor a *tárgyi jogból alanyi jogok*, az embereket megillető jogosultságok származnak. Az embereket megillető alapjogok mintegy a természetnél fogva is megilletnek bennünket (természet-jog). Az emberi (állampolgári) *alapjogok* a jogfejlődés során egyre bővültek: eredetileg politikai jogok (választójog), illetve személyes szabadságjogok voltak, majd kibővültek gazdasági-szociális-kulturális-információs alapjogokkal (utóbbiak a második, harmadik, illetve negyedik generációs alapjogok). A jogokhoz természetesen kötelezettségek is járulnak, és a joggal való visszaélés, a jog rendeltetésellenes használata is tilos.

A jog immanens tulajdonságai a legjobban a *polgári demokratikus állam* berendezkedésében, illetve a *piaci versenygazdaságban* tudnak kibontakozni. A modern jogrendszerek ezért lényegében a polgári fejlődés során, a 18–19. században alakultak ki – alapelveiket a legtisztábban a francia forradalom után, az 1800-as évek elején hozott francia kódexek fejezték ki (elsősorban a francia polgári törvénykönyv, a Code Civil). A polgári állam *jogállam*, azaz érvényesül a jog uralma (rule of law). A jog uralma azt jelenti, hogy az államot magát is köti a jog: törvények keretében jogszabályok alapján cselekedhet csak, az állami önkény tilos. A polgári társadalom az állampolgárok törvény előtti egyenlőségén, a tulajdon szentségén, a piaci versenyt biztosító szerződéses szabadságon és a szabad emberi akaraton alapuló felelősségi rendszeren épül fel. A polgári társadalomban elválik egymástól a vertikális, illetve horizontális jogi reláció, azaz az állam-állampolgár

viszonyt rendező *közjog* és a mellérendeltségi autonóm viszonyokat szabályozó *magánjog*. Az állam tiszteli és védi az emberi szabadságot – ezt szolgálják például a klasszikus büntetőjogi elvek, a *nullum crimen sine lege* (nincs bűncselekmény az elkövetése előtt hozott törvény nélkül), illetve a *dubio pro reo* elve, az ártatlanság vétele (senki sem tekinthető bűnösnek a jogerős bírói ítélet előtt, az ítélethozatalkor pedig bármilyen kétség a vádlott javára szól stb.).

A szocialista állam pártállam, államigazgatási állam volt, még abban a szoft formájában is, ahogy Magyarországon az 1960-as évek közepétől 1990-ig működött, azaz a kádári Magyarország csak részlegesen minősíthető jogállamnak. A jog funkciói csak az 1980-as évek legvégén bekövetkezett rendszerváltozás után tudtak teljes értékűen kibontakozni. A jog szerepe ezért 1990 utáni jelentősen felértékelődött Magyarországon, kialakult a többpártrendszerű demokratikus jogállam.

A polgári jogállamban hiba a jogot pusztán állami hatalmi eszköznek tekinteni (bár az is). A jog öntörvényű, immanens sajátságát az államvezetésnek tiszteletben kell tartania. A politika nem kerülhet a jog fölé, semmilyen „magasztos” politikai cél sem szentesíti a jogállami kereteken túllépő állami hatalmi cselekvést.

2. A JOGKELETKEZÉS ÚTJAI – JOGCSALÁDOK

A jog a történeti fejlődés során többféle módon keletkezett. A jog keletkezése alapján megkülönböztetünk a) *írott jogot*, b) *szokásjogot* és c) *precedensjogot*.

A jog írott jog, ha a magatartásszabályok jogszabályba, törvényekbe vannak foglalva, és a jogszabályok meghozatalára előírt rendben az állami szervek tevékenysége által születnek meg a jogi normák. A szokásjog a társadalmi gyakorlatból alakul ki. A precedensjog pedig a bíróságok által kialakított jog, amelynek lényege az, hogy a korábbi bírói ítélet analógia alkalmazása útján joggá válik, azaz a korábbi ítéleteket a későbbiek folyamán a bíróságok sajátosan átformálva alkalmazzák az eléjük kerülő újabb jogesetekben.

Az *írott jog állami jog*, azaz az *állami szervek jogalkotása*. A jog tipikus keletkezési módja a modern korokban az állami szervek általi jogszabályalkotás; ez főleg az európai kontinentális jogrendszerekre jellemző, így Magyarországra is. A jogrendszer élén pedig az állampolgárok által választott parlament alkotta *törvények* állnak, az alapvető törvény pedig az *alkotmány*, amely szabályozza az államszervezet felépítését, működését, az állampolgárok alapvető jogait és kötelezettségeit.

A jog tehát alapvetően az állami jogalkotó tevékenység eredményeként keletkezik. A jogállamban ugyanis a jogszabályok határozzák meg azt, hogy mit

tehetnek az állami szervek, mit tehetnek az állampolgárok és szervezeteik. Az államnak a társadalmi-gazdasági életbe való beavatkozásra csak akkor van lehetősége, ha a jogszabályok erre módot adnak, az állammal „szemben álló” állampolgár pedig csak a jogszabályokban megállapított kötelezettségnek tartozik magát alávetni. Függetlenül attól, hogy a jogszabályokat állami szervek hozzák, az állami végrehajtó hatalom (államigazgatás) működésének törvényhez kötése, határozataik független bíróság előtti megtámadhatósága garanciát jelent az állampolgári jogosultságok biztosítására.

A jog másik történetileg is jelentős forrása a *társadalmi gyakorlat, a szokás*. A szokás a társadalom tagjai közötti érintkezések, viszonyok révén kialakuló, rendszeresen ismétlődő magatartás. A szokás önmagában azonban még nem jog. A szokásoknak joggá való transzformálódása úgy következik be, hogy az állami szervek (pl. bíróságok) jogalkalmazó tevékenységük során figyelembe veszik a társadalmi szokásokat, és az állam által kikényszeríthető rendelkezéseket alapítanak a társadalomban kialakult és meggyökeresedett szokásokra. Az állam az ilyen szokást *legitimálja*, és e szokás folytatását kényszerrel is biztosítja. Így alakul ki a szokásjog. A szokásjog tehát a társadalom tagjai között kialakult és az ismétlődések folytán meggyökeresedett olyan magatartásszabály, amelyet az *állam elismer, és kikényszerítését állami eszközökkel is biztosítja*. Nyilvánvaló azonban, hogy a szokásjog képlékenyebb, mint a formalizált írott jog, ezért a modern jogokban – főleg az európai kontinensen – viszonylag háttérbe szorul.

A *precedensjog* bíró alkotta jog vagy másképpen esetjog. A precedensek alapján történő ítélkezés az angolszász jogrendszerekre jellemző. Viszonylag kevés törvényt alkotnak, és a konkrét jogvitákat a bíróság nem annyira a jogszabályok, hanem a korábbi bírói ítéletek alapján ítéli meg. A megkülönböztetés és az alávetés jogi technikájával a bíró kiválasztja a megfelelő korábbi ítéletet mint precedenst, és ezután analógiát alkalmazva „átviszi” az előtte folyó jogvitára.

A kontinentális írott jogi rendszeren alapuló jogalkalmazás sem nélkülözi azonban a korábbi felső bírói döntések iránymutató jellegét. Így a magyar bírósági törvény szerint a Legfelsőbb Bíróság (jelenlegi nevén: *Kúria*) a bírósági jogalkalmazás egységének biztosítása érdekében *jogegységi határozatokat* hozhat, amelyek az eljáró bíróságokra nézve kötelezőek. A Kúria és a táblabíróságok eseti döntései is befolyásolják az alsóbb bíróságok döntését. A bíróságok gyakorlatával kialakított jog idővel átkerülhet az írott jogba is, mert a jogalkotó esetleg jogszabályba emeli a kialakult bírói gyakorlatot.

A kontinentális európai jog a *római jogi hagyományokon* alapulva fogalmakban gondolkodik, a normákban magas szintű absztrakció jelenik meg,

a jogalkalmazás során a bíró az absztrakt normát veti egybe a konkrét eseményekkel, a konkrét tényállással. Az európai kontinentális törvényi jognak két változata van, nevezetesen a francia és a német jogcsalád. Ezzel szemben az angol–amerikai jogi gondolkodásban és jogalkalmazásban a fogalmi gondolkodás másodlagos. A jogok és kötelezettségek megállapításában a konkrét ügynek és a korábbi bírósági ítéleteknek van jelentősége; a korábbi ítéletet a bíró az eldöntendő ügyre alkalmazza, az újabb döntést a korábbi bírói állásfoglalások alapján értelmezi és magyarázza.

Az angol–amerikai, illetve az európai kontinentális jogrendszerek között az alapvető különbség tehát abban áll, hogy az angol–amerikai jogban a precedens-, illetve szokásjog, a kontinentális jogban az írott jog az elsődleges. Ugyanakkor a két jogcsalád közt egyéb különbségek is vannak, például az alaki (eljárási) jog jelentősége az angol–amerikai jogban jóval nagyobb, mint a kontinentális jogokban. (A társasági jogok különbségéről lásd VIII. fejezet 4. pontját.) Másrészt azonban (főleg az Európai Unióban) a két jogcsalád közt jelentős közeledés is megfigyelhető – az angol–amerikai jogszemlélet az Európai Unió számos aktusában érzékelhető, viszont a gazdasági törvényhozás jelentősége az Amerikai Egyesült Államokban és Nagy-Britanniában is nő.

3. A MAGYAR JOG JELLEMZŐI

A magyar gazdasági jog, mint a közép-európai jogok többsége, alapvetően a kontinentális német jogcsaládhoz tartozik (Romániára, Szerbiára, Lengyelországra viszont a francia jog stílusjegyei jellemzők). 1945 előtt igen nagy volt Magyarországon a *szokásjog* szerepe – *történeti alkotmányunk* volt, nem volt Polgári Törvénykönyv. 1948 után viszont a szocialista jog időszaka következett, amely minimálisra szorította a szokásjogot és a bírói precedensjogot.

A *szocialista jog* az egypártrendszeren alapuló diktatórikus állam alkotása. A szocialista állam államigazgatási állam, a csökkentett értékű parlamenti működés folytán viszonylag kevés a törvény, annál több a rendelet (rendeleti kormányzás). A kommunista párt pedig informális szuperállam, a párt ténylegesen az állam és a jog felett áll. A kiterjedt államosítások eredményeként a magántulajdon kivételre szorul, elsődleges az állami, ún. össznépi tulajdon. A tervutasításokkal irányított állami vállalatok között nincsenek valós piaci árukapcsolatok; tervszerződések rendszere épül ki. A Szovjetunióban az 1930-as évek közepén kialakult szocialista jogot a Vörös Hadsereg áthozta az ún. népi demokráciákra,

így Magyarországra is. Ez a szocialista jog azonban dogmatikailag a német-francia kontinentális rendszerben kialakult jogi technikát alkalmazta, és az 1990-es rendszerváltoztató fordulat után gyakorlatilag megszűnt Európában (és Oroszországban is). Maradványai azonban jelenleg is megtalálhatók Kubában, Észak-Koreában, némileg vegyes rendszerrel Kínában és Vietnamban is.

Az 1960-as évek elejétől kialakuló magyar gulyáskommunizmus ún. szoft diktatúrája viszont már jelentős mértékben törvényeken alapult. 1959-ben megszületett a Polgári, 1961-ben a Büntető Törvénykönyv, az államélet legtöbb területe már az 1970-es években törvényi alpra került (vö. építésügyi, vízügyi, sőt környezetvédelmi törvény), a tervszerződések helyébe korlátozottan piaci szerződések léptek. Mindez lehetővé tette, hogy a rendszerváltozás után a magyar gazdasági jogrendszer lényegében *evolutív módon* menjen át a polgári piacgazdaságba.

A rendszerváltozás alapvető törvénye az 1988-as, gazdasági társaságokról szóló törvény volt (1988. évi VI. törvény), amely irreverzibilis változást hozott a kapitalista viszonyok kialakítására. Átalakult a bankrendszer, az adórendszer, 1990 elején megszülettek a polgári piacgazdaság további alapvető hordozótörvényei is – számviteli törvény, tőkepiaci törvény, új polgári munka törvénykönyve. Törvényi alapon végbement Közép-Európa egyik legkiterjedtebb privatizációja. Sikerral végbement az Európai Unióhoz való csatlakozás (2004) érdekében, illetve következtében szükséges, az Unió jogával való *jogharmonizáció* is.

A meghozott törvényeket természetesen időnként modernizálni kell, de a magyar jogrendszer a 2000-es évekre lényegében kialakult. 2010-re voltaképp három területen volt jelentősebb elmaradás.

Az első az alkotmányozás kérdése. 1989 és 2011 között részben résztörvényekkel, részben alkotmánybíróági precedensjoggal alakítottak át az 1949-es alkotmányt; ebből lényegében annyi maradt, hogy Magyarország fővárosa Budapest. Ennek ellenére a többségi álláspont szerint pusztán jogtudományi alapon is szükséges volt egy új írott alkotmány elfogadása, amely *Alaptörvény* elnevezéssel 2011 húsvétján született meg. Az Alaptörvény alapján 2011–2012-ben ún. sarkalatos törvények szabályozták az államelmélet alapvető területeit. A második az új Polgári Törvénykönyv, amelyet meglehetősen kalandos előtörténettel 2013 elejére fogadtak el, és 2014. március 15-én lép hatályba (2013. évi V. törvény, Ptk.). Végül megindult az 1952-es polgári perrendtartás megújítása is – az újat feltehetően 2015-ben fogadják majd el.

4. A JOGRENDSZER FELÉPÍTÉSE, JOGÁGAK

A jogrendszer egy adott időben és adott térben létező, tehát adott államban érvényesülő jogi normák összességét jelenti. A jogrendszer fogalma kötődik az adott országhoz, az állami szuverenitáshoz. A jogrendszer fogalmának további meghatározó tényezője az idő. A meghozott, de utóbb hatályon kívül helyezett jogszabályok már nem részei a jogrendszernek, hiszen a hatályon kívül helyezett jogszabály nem alkalmazandó, jogot és kötelezettséget nem állapíthat meg.

Ahány szuverén állam, annyi jogrendszer is van. Az egyes államok joga szükségképpen *eltér egymástól*, hiszen a jog egyik jellegzetességét is abban határoztuk meg, hogy „akaratí viszony terméke”, az állami szervek hozzák létre. Ugyanakkor az egyes nemzeti jogrendszereknek hasonló vonásaik is vannak. Láttuk az előző pontban: a különböző államok jogrendszerei jogcsaládokat alkotnak, amelyek közül alapvető az angol–amerikai, illetve a német–francia kontinentális európai jogcsalád. A jogcsaládokon belül is vannak azonban specifikumok, például az egyes közép-európai országok joga, illetőleg a francia (pl. Lengyelország) vagy a német (pl. Csehország, Magyarország) jogi dogmatika hatása alatt állók, valamint egészen sajátos csoportot képeznek a skandináv jogok. (Az ún. vallási jogokra most nem térünk ki, lásd pl. a Koránt.)

Az egyes államok jogrendszerét *nemzeti jognak* is szokásos nevezni. A nemzeti jogok mellett azonban létezik ún. *nemzetközi jog* is. A nemzetközi közjog alapvetően a szuverén államok megállapodásán alapul (viszonosság, nemzetközi egyezmények stb.), hiszen nincs „világállam”, amely „felülről” hozna kötelező szabályokat.

A jogrendszer mint normaösszesség nemcsak jogszabályok adott számú tömegét jelenti, hanem a jogszabályoknak *rendszerszerűen összefüggő* megjelenését is. A rendszerszerű összefüggés azt jelenti, hogy az egyik szabály nem mondhat ellent egy másiknak. Az egyes jogi normákat sosem csak önmagukban, hanem a többi norma hatásával együtt kell vizsgálni. A jogrendszernek tehát viszonylag zárt rendszerként kell léteznie. Természetesen az új társadalmi és gazdasági jelenségek jogban (új jogszabályban) való megjelenése azt is eredményezheti, hogy az utóbb meghozott jogszabályok ellentétesek a korábbiakkal. Ezt hívjuk *jogszabály-kollízió*nak – így például a társasági törvény egyes rendelkezései ellentétesek a számviteli törvénnyel. A jogszabály-kollíziót az állami szerveknek fel kell oldaniuk. Erre részben speciális jogi alkalmazási módszerek alakultak ki (pl. az az elv, hogy a speciális jogi rendelkezés megelőzi az általános rendelkezést, vagy hogy a későbbi jogszabály megelőzi a korábbi), részben a jogalkotónak

kell jogszabály-módosítással az ellentmondást kiküszöbölni, végül, ha az ellentmondás a jogbiztonságot sérti, az Alkotmánybíróság is felléphet az ellentmondás kiküszöbölésére.

A jogalkotás a jogrendszer belső rendjének kialakítását nem képes teljességgel elvégezni. A belső rend „megteremtéséhez” szükség van egy elméleti rendszerező, osztályozó, egyúttal fogalomképző, fogalomalkotó tevékenységre is. Ez a tevékenység a *jogi dogmatika*. A jogi dogmatika (logika) célja a jogi fogalmak jelentéstartalmának a feltárása, a jog fogalmi megragadása, a jogi fogalmak közötti viszony meghatározása, a fogalmi rendszer kiépítése. A jogi dogmatika feladata továbbá definiálni, tudatosítani azokat az alapokat, alapelveket, amelyek a jogalkotási és jogalkalmazási munkát is jellemzik, és amelynek alapján a jog továbbfejleszthető. A magyar jogtudomány történetileg is mindig igen erős volt, számos kitűnő monográfia fejlesztette a magyar jogot.

A jogi normák nemcsak a jogrendszer szintjén alkotnak rendszert, hanem egy olyan alsóbb szinten is, ahol a jogi normák közötti összefüggés még szembetűnőbb. A normaösszefüggésnek ezek a szintjei a *jogágak* és a *jogágazatok*. A jogágak alapvetően az *azonos típusú* társadalmi viszonyokat azonos jogi módszerrel szabályozó jogi normák összességei. A jogágazatok pedig meghatározott jogágakat összefogó nagyobb egységek.

A jogrendszer többfajta módon osztályozható. Mindenekelőtt *anyagi és alaki* (eljárás) *jogokra* osztható fel. Az anyagi jog azoknak a szabályoknak az összessége, amelyek a jogviszonyokat tartalmilag rendezik. Az anyagi jogszabályok meghatározzák, hogy az egyes jogalanyokat milyen nevesített jogok és kötelezettségek illetik, illetve terhelik. Az alaki vagy másképpen eljárási jogok azoknak a jogi normáknak az összességei, amelyek meghatározzák, hogy a jogalanyok a jogait milyen eljárási rend keretében érvényesíthetik, a jogok érvényesítése során a feleket és az eljárásban részt vevő állami szerveket milyen eljárási jogok és kötelezettségek illetik, illetve terhelik. Az eljárási jogok határozzák meg például a beadványok tartalmát, a bizonyítás szabályait, az eljáró szervek hatáskörét és illetékességét, a döntéshozatal rendjét, a jogorvoslatok fajtáit stb. Anyagi jogot tartalmaz például a Polgári Törvénykönyv (milyen jogosultságokat tartalmaz a tulajdonjog, milyen nevesített szerződések vannak stb.), alaki jogot pedig a Polgári perrendtartás (milyen kellékei vannak a keresetlevélnek, hogyan zajlik a tárgyalás stb.). A Büntető Törvénykönyv a büntetőjog anyagi joga (milyen bűncselekmények, büntetések vannak stb.), alaki joga pedig a büntetőeljárási törvény (a nyomozás szabályai, vádemelés stb.). Az alapvető eljárásjogok tehát a polgári, illetve a büntető eljárásjog, de a közigazgatási jognak is van eljárásjoga.

A polgári forradalmak után kialakuló modern jogrendszerekben alapvető különbségtétel a *közjog* és a *magánjog* differenciálása (ezek az ún. alap-jogágazatok).

A közjog alapvetően *vertikális* felépítésű, az állam-állampolgár viszonyrendszert feltétlen érvényesülést igénylő, *imperatív szabályokkal* rendezi. A közjog alapvető részeit az alábbi jogágak képezik:

- a) *Alkotmányjog* (az állampolgári alapjogokra és kötelezettségekre, valamint az államszervezet felépítésének és működésének alapelemeire vonatkozó jogág). Az alkotmányjog része a állampolgársági jog, a választásokat szabályozó jog, az Országgyűlés és a Kormány működésére, a területi és a települési, valamint a kisebbségi önkormányzatokra vonatkozó jog. Idetartozik az igazságszolgáltatás szervezeti rendjének szabályozása, így a bíróságok és az ügyészségek jogállása és működésük alapszabályai, az ügyvédség, a közjegyzőség, a végrehajtók jogállása stb.
- b) *Közigazgatási jog* (az állami végrehajtó hatalom működését szabályozó jogág). A (közigazgatási) jog szabályozza az állampolgárok mint ügyfelek és a hatóságok kapcsolatrendszerét, a különböző irányítási és felügyeleti viszonyokat. Ebbe a körbe tartozik a különféle szakigazgatási ágazatok (építésügy, bányászat, vízügy stb.) jogi szabályozása, valamint a kisebb kihágásokat szankcionáló szabálysértési jog is.
- c) *Büntetőjog* (a legalapvetőbb, a társadalomra veszélyes cselekményeket szankcionáló jogág).

A *magánjog* (más néven polgári jog, civiljog) az állampolgárok és szervezeteik melérendelt, ún. autonóm struktúrájú vagyoni és személyi viszonyát szabályozza mint *horizontális* alapjogágazat. A magánjogban alapvető szerepet kap a jogalanyok önállósága, akarata, és ezért gyakoriak a *diszpozitív* jogszabályok (lásd II. fejezet 1. pont.).

Ez a vertikális–horizontális tagozódás lényegében átfogja az egész jogrendszert. Vannak azonban olyan jogágak, amelyek specialitásuk folytán nehezen helyezhetők el ebben a rendszerben. Ilyen például az ún. *nemzetközi magánjog*, amely azt rendezi, hogy nemzetközi természetű jogvita esetén mely ország jogát kell alkalmazni (egy angol és egy magyar fél által kötött adásvételi szerződést mely ország joga alapján kell elbírálni).

Az alapjogágazatok jogágakra, jogterületekre bomlanak (pl. a magánjog viszonylag önálló jogterülete a családi jog vagy az örökjog). A magánjogban emellett kialakult a *kereskedelmi jog* mint a kereskedők szakjoga, sok esetben külön Kereskedelmi Törvénykönyvbe foglalva. A kereskedelmi jogot a legutóbbi időben egyre inkább *gazdasági jognak*, *vállalati jognak* vagy *üzleti jognak* nevezik – ez a

jegyzet az üzleti jog elnevezést alkalmazza. Az üzleti jog lényegében a társasági jogból, a cégeljárás jogból, a fizetéseképtelenség jogából (csődjog), a tőkepiaci jogból, az értékpapírból, a konszernjogból, a versenyjogból és a kereskedelmi ügyletek jogából, valamint az iparjogvédelemből áll.

A hagyományos polgári jogba tartozik a személyek joga, a dologi jog (pl. tulajdonjog, haszonélvezet, zálogjog), a kötelmi jog (ami a szerződések jogából és a kártérítési jogból áll), valamint a szellemi alkotások joga (szerzői jog, szabadalmi jog, védjegyjog stb.).

Az utóbbi felsorolás már jelzi, hogy az alap-jogágazatok, illetve a történelmileg kialakult klasszikus jogágak mellett kialakulnak ún. *másodlagos jogágak*, amelyek közül egyesek *keresztülfekszenek* a közjog és a magánjog megkülönböztetésén, azaz vegyesen tartalmazznak vertikális, illetve horizontális rendelkezéseket. Ilyen jogág például a *pénzügyi jog*, amely alapvetően közjog, sajátos közigazgatási jog államháztartási részben (pl. adó- és illetékjog), például a bankok és biztosítások joga azonban részben közjogi, részben magánjogi jellegű (utóbbihoz tartoznak többek között a hitel-, a kölcsön- és a számlaszerződések). A jegyzetben részletesebben is tárgyalt *versenyjog*, illetve *munkajog* is vegyes jogágazati természetű. A munkajog ilyenformán a munkaszerződés szabályozása folytán alapvetően magánjog, de a kollektív munkajog (kollektív szerződés, sztrájkjog) erősen közjogi természetű. Hasonlóan vegyesen közjogi-magánjogi jellegű az agrárjog (földjog) vagy a versenyjog. Új, vegyes kisebb jogág például a *fogyasztóvédelem joga*, a *média jog*, a *sport jog* stb.

A magyar jogban a leglényegesebb jogágak alapszabályozását törvénykönyvek tartalmazzák, de a lényegesebb jogterületek is „saját” törvénnyel rendelkeznek (lásd versenyjog, médiatörvény stb.). Az elméleti jogtudomány is alapvetően a tételes jog által meghatározott jogágak szerint tagozódik. Ugyanakkor, mivel a jog önálló, öntörvényű társadalmi rendszer, a jogtudományhoz számos elméleti diszciplína, illetve segédtudomány is kapcsolódik. Ilyen elméleti diszciplína például a jogelmélet (jogbölcselet), a jogszociológia, a jogtörténet (magyar, egyetemes, valamint a római jog mint az árutermelő társadalmak klasszikus joga), a jog-összehasonlítás, avagy a büntetőjog segédtudományai, nevezetesen a kriminalisztika vagy a kriminológia.

Mint már említettük, a nemzeti jogok mellett megkülönböztetjük a nemzetközi közjogot és a nemzetközi magánjogot is. Az előbbi, államok közötti meg egyezésem alapuló jog egyre jobban kiegészül a különböző nemzetközi intézmények (pl. ENSZ), illetve államszövetségek jogával. Az Európai Unió joga is egyre inkább elkülönült diszciplínaként jelentkezik. A nemzetközi magánjog pedig mind jobban kiegészül a nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogával.

II. FEJEZET

A jogszabálytan alapjai

1. A JOGI NORMA

Jogi norma alatt a jog legkisebb, önálló egységét értjük. A jogi norma az állami kényszerrel biztosított általános magatartásszabály. A jogszabályok számos jogi normából állnak, a tipikusak mellett a jogrendszer számos különleges jogi normát is tartalmaz.

A tipikus jogi normának három szerkezeti eleme van:

- a) hipotézis (vagy másként tényállás, illetve feltétel);
- b) diszpozíció (vagy más néven rendelkezés) és a
- c) jogkövetkezmény (ha hátrányos, úgy a szankció).

Ezek azonban nem feltétlenül egy helyen, egyetlen normában jelennek meg, mert a jogalkotó törvényszerkesztési okokból, valamint a tömörségre való törekvés miatt az egyes szerkezeti elemeket elválaszthatja egymástól.

A) A hipotézis

A hipotézis a jogi norma logikailag első szerkezeti eleme. A jogban leírt, elvárt, tűrt vagy követelt magatartások nem automatikusan elvártak vagy követeltek, hanem csak a jogalkotó által meghatározott feltételek fennállása esetén. A hipotézis a jogi normának az a szerkezeti eleme, amely azokat a körülményeket (feltételeket) határozza meg, amelyek megléte esetében kell vagy tilos a jogalkotó által meghatározott magatartást tanúsítani. Az absztrakt tények olyan összességét,

amelyhez valamilyen joghatás fűződik, *tényállásnak* nevezzük. A jogi norma tényállása tehát a hipotézis.

A hipotézis mindig általános és nem konkrét tényállást tartalmaz: „aki idegen dolgot mástól azért vesz el, hogy azt jogtalanul eltulajdonítsa, lopást követ el” (ez a lopás tényállása a Büntető Törvénykönyvben).

B) A *diszpozíció*

A *diszpozíció* vagy más néven *rendelkezés* a jogszabály második logikai szerkezeti eleme; azt a magatartási szabályt tartalmazza, amelyet a jogalkotó a jogalany számára előír arra az esetre, ha a hipotézisben körülírt feltételek fennállnak, vagy pedig *jogi minősítést* jelent.

Az első esetben a *diszpozíció* parancsot, tiltást vagy a magatartás megengedését tartalmazhatja. Jogszabályi parancs esetén a jogszabály címzettje köteles valamely tevőleges magatartást tanúsítani. Tiltalom esetén a jogalkotó a jogszabály címzettjei számára valamely magatartástól való tartózkodást, nem tevést ír elő kötelező erővel. A második esetben a jog minősíti a hipotézisben szereplő magatartást, tehát például az előző pontbeli esetben a tényállást lopásnak (és nem sikkasztásnak, csalásnak stb.) minősíti.

A rendelkező részben a meghatározott magatartások különbözősége szerint lehet különbséget tenni *imperatív*, *kógens* és *diszpozitív* szabály között. A *kógens* és *diszpozitív* szabály közötti megkülönböztetés azokban a jogi normákban lehetséges, amelyek a mellérendelt és egyenjogú jogalanyok közötti viszonyokat szabályozzák, azaz a magánjogban.

Az *imperatív* szabály azt jelenti, hogy a szabálynak a hipotézis keretei között feltétlenül érvényesülnie kell. A jogi szabályozás a közjogban, különösen pedig a büntetőjogban *imperatív* jellegű – nem lehet lopni, és aki lop, büntetésben részesül.

Ha a jogi norma rendelkező része a jogalanyok számára a jogszabálytól eltérést enged, akkor a norma *diszpozitív*. A *diszpozitív* norma egyben hézagpótló jellegű, ami azt jelenti, hogy ha a felek a szerződéskötés során nem rendelkeztek az adott kérdésről, akkor a *diszpozitív* jogszabály a szerződésük része lesz minden külön jogi cselekmény nélkül. A *diszpozitív* szabály a szerződéseket szabályozó jogágak sajátossága. A magánjogban ugyanis a jogviszony alanyai jogilag egyenrangú partnerek. A jogalkotó elismeri és jogilag is biztosítja az alanyok akaratszabadságát. Ez az elismerés abban nyilvánul meg, hogy a jogszabály arra ad lehetőséget, hogy a felek joghátrány nélkül eltérjenek a jogalkotó

által általában megfelelőnek tartott, modellként alapul vett, „javasolt” szabálytól. Az eltéréshez mindössze azt kívánja a jog, hogy az eltérésben a jogviszony összes szereplője között meglegyen az összhang, az eltéréssel mindenki egyetértsen. A diszpozitív szabálytól a felek egyező akarattal eltérhetnek, ha sajátos viszonyaikra tekintettel az eltérés kedvező a számukra. A jogalanyok ilyenkor a saját összehangolt érdekeiknek megfelelő szabályt írnak a szerződésükbe, saját magatartásukkal formálják jogügyletüket.

A diszpozitív szabály fogalompárja a *kógens szabály*. A kógens szabály azokban a viszonyokban is kötelez, amelyekben a jogalanyt megilleti az akaratszabadság. Ha a hipotézisben körülírt tényállás bekövetkezik, a jogviszony alanyainak a diszpozícióban leírt magatartást kell tanúsítaniuk. A kógens szabályt be kell tartani, függetlenül attól, hogy a jogviszony alanyai az adott kérdésről rendelkeztek-e, vagy sem. A kógens szabály része lesz a felek viszonyának, akár akarják, akár nem. A kógens szabálytól még egyező akarattal sem térhetnek el. Ha a felek megállapodásukban mégis eltérnek a kógens szabálytól, akkor az eltérő kikötés érvénytelen, azaz úgy kell tekinteni, mintha létre se jött volna. A kógens szabály megfogalmazódhat parancsként (pl. hatósági ár meghatározása) vagy tilalomként is (pl. versenykorlátozó megállapodás megkötésének tilalma).

C) A jogkövetkezmény

A jogkövetkezmény a jogi norma harmadik szerkezeti eleme. A jogról azt mondtuk, hogy olyan általános magatartási szabályok összessége, amelyeket az állam elismer, és ha kell, kényszerrel is betartat. A jogi normává válásnak tehát feltétele az, hogy az állam elismerje a magatartásszabályt, és jogkövetkezményeket is fűzzön a normához. A jogi norma harmadik szerkezeti eleme tehát az állami szervek számára megállapított állami magatartás, arra az esetre nézve, ha a jogalanyok a hipotézisben leírt feltételek megvalósulása esetén valamely parancsot nem teljesítik, tehát azt az állami szerveknek ki kell kényszeríteniük. Hasonló a helyzet, ha valamilyen tilalmat megszegnek, ugyanis azzal szemben az állami szerveknek fel kell lépniük. Eddig negatív esetekről volt szó, de van pozitív jogkövetkezmény is. Ha a jogalanyok valamilyen megengedett magatartást tanúsítanak, az államtól a jogszabályokban meghatározott elismerést igényelhetnek. A jogkövetkezmény tehát szankció, jutalom vagy egyéb joghatás beállása egyaránt lehet.

Szankciót (hátrányt, büntetést) akkor alkalmaznak, ha a jogalanyok a diszpozícióban foglalt parancsot nem teljesítik, vagy a tilalmat megszegik. A szankció érintheti a jogalanyok személyiségi jogait (pl. szabadságvesztés), vagyoni jogait (pl. kártérítés, pénzbüntetés). A korábban példaként vett lopás esetében a lopás szankciója a bíró által kiszabható, két évig terjedő szabadságvesztés. A szankció (hátrány) lehet felelősségre vonás következménye (pl. kártérítés, ami akkor követhető, ha a jogalany jogellenesen és vétkesen okozott kárt egy másik jogalany-nak). Adott esetben a hátrány megállapítható felelősségre vonási jelleg nélkül is, ilyenkor objektív jogkövetkezményről beszélünk (pl. kisajátításkor nem kártérítés, hanem kártalanítás igényelhető, mert a kisajátítás nem jogellenesen okoz kárt).

A szankció jellegzetes, tipikus jogkövetkezmény. A jogkövetkezmény azonban nemcsak hátrány, hanem előny (jutalom stb.) is lehet. Akkor például, ha a jogalany a diszpozícióban megengedett magatartást tanúsította, számíthat arra, hogy az állam biztosítja számára a jogvédelem lehetőségét, azaz alanyi jogot arra nézve, hogy állami védelmet vegyen igénybe.

A hipotézis-diszpozíció-szankció hármas a tipikus jogi normák alkotórésze. A jogszabályok azonban számos nem tipikus normát is tartalmaznak. Ilyen például a fogalommeghatározó vagy alapelvet (ún. generálklauzulát) megállapító norma. Nagyobb kódexek preambulumbot is tartalmaznak, amely a törvény céljára, illetve értelmezésére nézve ad iránymutatást. További különleges jogi norma a vélelem és a fikció.

Vélelemről akkor beszélünk, ha a jogszabály (a jogalkotó) valószínűnek fogad el egy olyan tényállást, amelynek a valóságga az esetek túlnyomó többségében nem szokott vitás lenni. Megkülönböztetünk megdönthető és megdönthetetlen vélelmet. A vélelmek egy részénél tehát a jogszabály lehetőséget ad a vélelem megdöntésére, azaz a vélelmezett ténnyel szemben az ellenbizonyításra. A vélelem legfontosabb jogi következménye a bizonyítási teher megfordításában van. A fő szabály szerint ugyanis annak kell egy tényt bizonyítani, aki a tényt állítja. Ha a tényt jogszabály vélelmezi, azt a tényt bizonyítani nem kell, aki azonban az ellenkezőjét állítja, annak az ellenkező tényt bizonyítania kell. Viszonylag ritkán, de előfordulhat, hogy a jog nem engedi meg a vélelemmel szembeni ellenbizonyítást. Ez az ún. megdönthetetlen vélelem.

A vélelem különbözik a *fikciótól*. Fikció esetén a jogalkotó valósnak fogad el egy olyan tényt, amely tudottan nem valós. A vélelem esetén a vélelmezett tény vagy megtörtént a valóságban, vagy nem. Fikció esetén a jogalkotó ismeri a valóságot, de erről a fogalmi rendszer épsége érdekében tudatosan nem vesz tudomást.

2. A JOGALKOTÁS, A JOGSZABÁLY HATÁLYA

A jogszabályok jogi normákból állnak, és a következő pontban foglaltak szerint meghatározott jogforrási formákban (pl. törvény, rendelet) jelentkeznek. *Egy-egy jogszabály számos különböző típusú jogi normából állhat.* A jogszabályok különböző terjedelműek lehetnek; a gazdasági-társadalmi élet adott területet átfogó, nagyobb törvényeit *kódexeknek, törvénykönyveknek* nevezzük (pl. Polgári Törvénykönyv).

A jogszabály *jogalkotási folyamat* eredményeként jön létre – a jogszabály-előkészítés során a jogszabályt meg kell szövegezni, meg kell szerkeszteni –, ezt a tevékenységet nevezik nagyobb jogszabályok esetén *kodifikációnak*. A jogszabályok általában paragrafusokból, a paragrafusok bekezdésekből, a bekezdések több mondatból állnak. A jogszabályoknak sajátos jogi nyelve van, a jogalkotás (kodikáció) speciális jogi szakma.

A magatartásszabály jogi normává válásához, a „normalét” elnyeréséhez az szükséges, hogy a jogalkotó szerv az adott jogforrás kibocsátására jogosult legyen. További feltétel, hogy a jogszabály meghozatalára vonatkozó eljárási rendet a jogalkotó betartsa. A jogszabály keletkezésének harmadik feltétele, hogy a jogszabályt a törvény előírásainak megfelelő helyen és módon a jogalkotó kihirdesse. Ezt a folyamatot a *jogalkotási törvény* (2010. évi CXXX. törvény) szabályozza.

Minden jogalkotó szerv csak abban a jogforrási formában alkothat jogot, amelyet számára a jogalkotási törvény megenged. A jogi norma keletkezéséhez az is szükséges, hogy a jogalkotó szerv az eljárási rendet betartsa. Az Országgyűlés például az alkotmány szerint meghatározott tárgykörökben kétharmados többséggel alkothat törvényt, más esetekben egyszerű többséggel, emellett törvényt csak a határozatképes Országgyűlés hozhat. Ha az eljárási rendet a jogalkotó megsértette, elvileg a jogszabály nem jön létre. Ezt azonban meg is kell állapítani – erre az Alkotmánybíróságnak van hatásköre az ún. normakontroll keretében.

A jogi normává válás harmadik feltétele az, hogy a jogszabályokat kihirdessék, ez megismerhetővé váljon mindenki számára, vagy meghatározott esetben azok számára, akiknek a jogait és a kötelességeit a jogszabály meghatározza. A mindenki számára kötelező jogszabályokat a *Magyar Közlönyben*, Magyarország hivatalos lapjában kell közzétenni.

Ha a jogi norma létrejött, még nem biztos, hogy alkalmazandó is. Csak a *hatályos* jogi norma alkalmazható. A jogszabályok hatályossága azt jelenti, hogy a jogszabály követendő, alkalmazandó. Csak hatályos jogszabály állapíthat meg jogot és kötelességet, csak hatályos jogszabályokra hivatkozhatnak a jogalanyok és az állami szervek.

A jogszabályok hatályosságát többféle szempontból vizsgáljuk; megkülönböztetünk *időbeli, területi és személyi hatályt*.

A jogszabály időbeli hatálya arra a kérdésre ad választ, hogy milyen időintervallumon belül szabályozza a jogszabály a jogviszonyokat. A jogszabály hatályosságának kezdő időpontja lehet a kihirdetés napja, de lehetséges az is, hogy a jogalkotó a jogszabály hatálybalépését a kihirdetést követő, megadott napra teszi. Ez a szabályozási módszer a *jogbiztonság* követelményét szolgálja, mert a jogalkotó ezzel alkalmat ad arra, hogy a jogalanyok megismerhessék a számukra előírt magatartást, és felkészülhessenek annak alkalmazására. Egyes nagyobb horderejű jogszabályok hatálybalépésének időpontját a jogalkotó akár több hónapra vagy évekre is eltolhatja. (Például az új Polgári Törvénykönyvet az Országgyűlés 2013 februárjában fogadta el, de 2014. március 15-én lép hatályba, egyes rendelkezéseire pedig a végrehajtásáról rendelkező jogszabályok – pl. a Ptk.-é – további időbeli „haladékot” adnak.) Ezt a halasztott hatálybaléptetést akkor kell alkalmazni, ha az adott jogszabály terjedelme ezt indokolja, illetve a jogszabály hatálybaléptetése több más jogszabály egyidejű módosítását igényli. A jogszabály időbeli hatályának végső időpontjáról általában nem rendelkezik a jogalkotó, bár ez sem kizárt, például átmeneti intézkedések esetében.

A jogszabály norma, az emberi magatartást tudatosan befolyásoló eszköz. Ebből az következik, hogy a jogszabály fő szabályként nem lehet visszaható hatályú (jogszabály ugyanis utólagosan nem orientálhatja a jogalanyok cselekvését). Szélső kivételként, ha ez feltétlenül szükséges, *a jogalkotó lehetővé teheti a jogszabályok visszaható hatályú érvényesülését is*. Ez azonban csak szoros törvényi garanciák mellett lehetséges. Ugyanakkor büntetőjogban a visszaható hatály kizárt: valamely cselekményt visszamenő hatállyal nem lehet bűncselekménnyé nyilvánítani.

A jogszabályok területi hatálya meghatározza azt a földrajzilag körülhatárolt területet, amelyre nézve a jogszabály jogokat és kötelezettségeket határoz meg. Fő szabályként a jogszabály területi hatálya az állami szuverenitás által átfogott ország területére terjed ki. Van azonban olyan jogalkotó szerv, amely csak működési területén állapíthat meg jogot és kötelezettséget. Ilyen szerv a helyi (települési, területi) önkormányzat – az önkormányzati rendelet hatálya az önkormányzat illetékességi területére korlátozott.

A jogszabályok személyi hatálya a jogalanyoknak azt a körét határozza meg, amely alanyok jogait és kötelezségeit a jogi norma szabályozza. Ha a jogszabály nem tartalmaz megszorítást, akkor a jogszabály elvileg valamennyi jogalanyra kiterjed.

A jogalkotás során fel kell mérni a jogszabály szükségességét, társadalmi költségeit, továbbgyűrűző társadalmi-gazdasági hatásait. Ennek módszertana a *jog gazdasági elemzése*, amelyet a 20. század első felében az ún. Chicagói Iskola dolgozott ki. A túlszabályozás elleni küzdelem alapvető eszköze az ún. *dereguláció*, amely részben a múltra irányul (az elavult jogszabályok hatályon kívül helyezése), részben a jövőre (hatáselemzés). A jogalkotásnak tudatosan törekednie kell a lakosság, illetve a vállalkozók ún. adminisztratív terheinek csökkentésére. Ezt nevezik *minőségi jogalkotásnak*, amelyhez az is hozzátartozik, hogy kerülni kell a jogszabályok túl gyakori módosítását. Az új társadalmi-gazdasági események igényelhetik a tételes jog megváltoztatását, ám ha ez túl gyakori, a jog elveszti stabilitását, túl flexibilissé válik. Ebből adódik a jog ún. konzervatizmusa: a rossz jogszabály is jobb, mint az állandóan változó jogszabály.

3. A JOGFORRÁSOK

Az írott jogban a *jogforrások hierarchikus rendbe* szerveződnek. Az állam belülről strukturált szervezeti rendszer, amelyben az egyes szervek egymáshoz való viszonyát jogszabályok, elsősorban az alkotmány (jelenlegi elnevezésén: alaptörvény) határozza meg. Az állami szervek meghatározott körét az alaptörvény, illetve a jogalkotási törvény jogalkotói hatáskörrel ruházza fel, ezeket a szerveket nevezzük *belső jogforrásnak*. *Külső jogforrás* pedig az a forma, amelyben a jogszabály megjelenik. Ilyenformán az Országgyűlés *belső jogforrás*, amelynek *külső jogforrása a törvény*. A különböző jogalkotó szervek által hozott jogszabályok hierarchiája a jogszabályt alkotó szervnek az állami szervek hierarchiájában elfoglalt helyéhez igazodik. Az adott jogszabálynak a jogszabályok hierarchiájában elfoglalt helye azért jelentős, mert a hierarchiában alacsonyabb szinten álló jogszabály nem lehet tartalmilag ellentétes a magasabb szinten állóval; ha mégis előfordulna ilyesmi, akkor az ellentétes tartalmú, alacsonyabb szintű jogszabályt az Alkotmánybíróság ún. normakontroll keretében megsemmisíti.

- a) A *törvény* a jogforrási hierarchia csúcsán áll. Törvényt az Országgyűlés alkot. A törvények között is kiemelkedő helyet foglal el a jogrendben az *alkotmánytörvény* mint alapvető törvény. Az alkotmány a tételes jogrend legfelsőbb szintű jogszabálya. Az alkotmány tartalmazza az állami berendezkedésre, az állami szervek hatáskörére, működésére vonatkozó legalapvetőbb szabályokat, továbbá ez határozza meg az állampolgári jogok és kötelezettségek, valamint az emberi jogok legalapvetőbb szabályait.

Az alkotmány megváltoztatásához az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges. A további törvényeknek az alkotmány betűjéhez és szelleméhez kell igazodniuk – ezt az európai kontinens legtöbb államában, így Magyarországon is speciális állami szerv, az *Alkotmánybíróság* biztosítja, amely a normakontroll keretében az alkotmányba ütköző jogszabályokat megsemmisíti. (Megjegyezzük, hogy nem minden országnak van egy törvényben alaptörvényként alkotmánya. Lehetséges ún. *történeti alkotmány* is, amely a történelem során kialakult különböző aktusokból, elvekből áll – Angliához hasonlóan Magyarországnak is 1949-ig történeti alkotmánya volt). A jelenlegi alkotmányt alaptörvénynek nevezik, 2011-ben fogadta el az Országgyűlés.

Vannak olyan társadalmi viszonyok, amelyekről csak az Országgyűlés, és csak törvényben dönthet. Ezek az alkotmányban, illetve a jogalkotási törvényben meghatározott ún. *kizárólagos törvényalkotási tárgyak*. A kizárólagos törvényalkotási tárgyak közé tartoznak a társadalmi, a gazdasági rendre és az állampolgárok alapjogaira vonatkozó szabályok. A társadalmi berendezkedés és az állampolgári jogok legalapvetőbb szabályait Magyarországon ún. *sarkalatos (kétharmados) törvények* szabályozzák, vagyis az Országgyűlés az összes képviselő kétharmadának szavazatával hozhatja meg, illetve változtathatja meg ezeket a szabályokat. (A legtöbb nyugat-európai ország csak egyszerű többségi törvényt ismer.)

Mint már említettük, a nagyobb és kiemelkedő törvényeket *törvénykönyveknek* (kódexeknek) nevezik. A törvénykönyv egy adott jogág átfogó rendszerbe foglalt és összefüggő szabálygyűjteménye (Polgári Törvénykönyv, Büntető Törvénykönyv).

- b) A jogforrási hierarchia következő szintjén a *kormányrendelet* áll. A Kormány a kormányzati tevékenysége körében mint az államigazgatás legfőbb szerve bocsát ki jogszabályokat (végrehajtó hatalom). A Kormány általános hatáskörű államigazgatási szerv, valamennyi igazgatási feladat irányítása a hatáskörébe tartozik, tehát valamennyire nézve alkothat rendeletet. A Kormánynak önálló jogalkotói hatásköre van, de a Kormány jogforrása, amely alapvetően a törvények végrehajtására hivatott, nem lehet ellentétes a törvényekkel.
- c) A következő hierarchikus lépcső a minisztériumok élén álló *miniszterrendelete*. A miniszter rendeletével egy tekintet alá esik a miniszterelnök rendlete is. A miniszter csak olyan tárgyban alkot rendeletet, amely hatáskörébe, feladatkörébe tartozik, illetve amire törvény (törvényerejű rendelet)

vagy kormányrendelet adott részére felhatalmazást. A magyar jogban jelenleg nemcsak miniszterek kapnak felhatalmazást rendeletalkotásra, hanem például a jegybank vagy a médiahatóság elnöke is (ún. önálló szabályzó hatóságok rendeletei).

- d) A hierarchiában a legalsóbb szinten elhelyezkedő jogforrás az *önkormányzati rendelet*. Ezt a jogforrást a területi-települési önkormányzat képviseleti szerve hozza, ezért a jogszabály területi hatálya korlátozott (pl. csak egy-egy városra, illetve megyére terjed ki). Az önkormányzat törvény vagy kormányrendelet felhatalmazása alapján a helyi, területi sajátosságoknak megfelelő, részletes szabályok megállapítására ad ki rendeletet. Ez esetben tehát jogforrását magasabb jogforrásra kell visszavezetni. Ezen túlmenően az önkormányzat – mivel helyi képviseleti szerv – jogosult arra is, hogy eredeti módon szabályozzon életviszonyokat, de csak a saját működési területén (pl. az állattartás rendjének szabályozása a településen, ingatlanviszonyokat érintő egyes kötelezettségek).

Az előzőekben ismertetett állami belső jogforrások mellett vannak *speciális jogforrások* is. Ilyenek a nemzetközi egyezmények, illetve az Európai Unióba történt 2004-es belépésünk után az Unió normatív aktusai is.

- e) A *nemzetközi egyezmény* speciális jogforrási jellege abból adódik, hogy olyan „jogalkotó” is részt vesz a normaalkotási folyamatban, akinek az adott országban nincs szabályozási jogosultsága, nincs főhatalma. Ezen alapul azután a nemzetközi egyezménynek az a joghatása, hogy nem állapíthat meg közvetlenül egy szuverén államra nézve jogokat és kötelezettségeket. A nemzetközi egyezmény az azt aláíró államokat köti. A nemzetközi egyezményt aláíró állam kötelezettsége arra szól, hogy intézkedjen annak érdekében, hogy az állami fennhatósága alá tartozó jogalanyok az egyezménynek megfelelően cselekedhessenek. *Ez az intézkedés az egyezmény belső joggá tétele.* Az alaptörvény szerint Magyarország (a magyar köztársaság) jogrendszere elfogadja a nemzetközi jog elismert szabályait, biztosítja a vállalt nemzetközi kötelezettségek és a belső jog összhangját. A nemzetközi egyezményt tehát az elfogadó államnak nemcsak aláírnia, hanem *ratifikálnia* is kell. Ez utóbbi azt jelenti, hogy *belső jogforrássá kell tennie*, azaz például *törvénnyel* ki kell hirdetnie.
- f) Az *Európai Unió jogforrásai* sajátos helyet foglalnak el a tagállamok jogforrási rendjében. Az Európai Unió legfontosabb jogforrása a *rendelet*. A rendelet hatálya közvetlen, azaz valamennyi tagállamban közvetlenül alkalmazni kell. Ennek megfelelően a rendeletet nem kell a tagállamok belső

szerveinek belső jogforrássá tenniük. A rendelet ilyen eljárási rend nélkül is közvetlenül állapít meg jogokat és kötelezettségeket minden tagállam valamennyi szervezetére, állampolgárára és a bíróságokra is. A rendeletre minden tagállam minden bírósága és hatósága előtt lehet hivatkozni, és jogot is lehet alapítani rá. A rendelet olyan közösségi szabály tehát, amely egyben minden tagállam belső joga is. A belső nemzeti jog nem lehet ellentétes az Unió rendeletével. A harmonizált uniós jog primátusa érvényesül tehát a belső jog felett.

Az *Unió irányelve* olyan norma, amelyet a tagállamok jogalanyainak közvetlenül nem kell alkalmazniuk. Az Európai Unió irányelve a tagállamokat arra kötelezi, hogy a saját, hazai belső jogukba az irányelv jogpolitikai céljának megfelelő jogszabályt alkossanak. Az irányelv alapvetően *jogharmonizációs* célokat szolgál. Az irányelvek gyakran határoznak meg ún. minimumszabályokat. Ezek alapján a tagállamoknak olyan belső szabályokat kell alkotniuk, amelyek megfelelnek az uniós minimumkövetelményeknek (*minimumharmonizáció*). Ez tehát egyben azt is jelenti, hogy a nemzeti jog magasabb követelményt tartalmazhat, kevesebbet azonban nem. Igen gyakori az is, hogy az irányelv szabályozási elveket ír elő. Ennek következtében a tagállami jogalkotásnak az a feladata, hogy meghatározott időn belül az irányelvi követelményeknek megfelelő belső jog szülessen. Az irányelvnek megfelelő belső jogot és ezáltal a belső jog és az uniós jog összhangját a tagállami jogalkotásnak kell megvalósítania (erre a példákat lásd a jegyzet társasági jogi részében).

- g) A jogszabályoktól megkülönböztetendők az *állami irányítás egyéb jogi eszközei*. Az egyéb jogi eszközök a *határozatok* (pl. az Országgyűlés vagy a Kormány normatív határozatai); az *utasítás* (miniszter, országos hatáskörű közigazgatási szerv vezetőjének utasítása). A miniszterek emellett *irányelvet* és *tájékoztatót* is kiadhatnak. Az *irányelv* ajánlást ad a jogszabály végrehajtásának fő irányára és módszerére. A *tájékoztató* olyan adatot és tényt közöl, amelyet a jogszabály végrehajtójának ismernie kell. Az irányelv és a tájékoztató közzétehető az azt kiadó szerv hivatalos lapjában (pl. a *Pénzügyi Közlönyben*). A jogi iránymutatás tehát gyűjtőkategória; sajátossága – ez egyben elhatárolást is jelent a jogi normától –, hogy a jogi normákra nézve megkívánt általánosságnál alacsonyabb fokon áll. A felsorolt jogi eszközök közvetlenül nem állapíthatnak meg magatartásszabályt az állampolgárok részére.

III. FEJEZET

A jogviszonytan alapjai

1. A JOGVISZONY FOGALMA

A társadalmi viszony az emberek közötti kapcsolat. A társadalmi viszonyok az-
zal válnak jogviszonnyá, ha azokat a jog szabályozza. A *jogviszony nem más, mint
jogilag szabályozott társadalmi viszony*. Vannak olyan társadalmi viszonyok, ame-
lyek csak jogviszonyok keretében jöhetnek létre (pl. szerződés). Vannak azonban
olyanok is, amelyeket nem célszerű jogi szabályozás útján jogviszonnyá ala-
kítani, mert a jogi viszony szabályozása által biztosított eszközrendszer alkal-
matlan arra, hogy az elérni kívánt cél megvalósuljon, vagy az adott társadalmi
viszony egyszerűen a jellegénél fogva nem igényel jogi szabályozást (pl. a családi
viszonyok jelentős része, technikai relációk).

A jogviszonynak három szerkezeti eleme van a civiljogban (gazdasági jog-
ban): a jogviszony alanya; a jogviszony tárgya és a jogviszony tartalma.

2. A JOGALANYOK

A jogviszony alanyai a *jogképes személyek*. A jogképesség azt jelenti, hogy a jogvi-
szony alanyát jogok illethetik meg, és kötelezettségek terhelhetik.

A jogviszonynak négy lehetséges alanya van:

- a) az ember (természetes személy);
- b) a jogi személy;
- c) az állam;
- d) a jogképességgel felruházott nem jogi személy szervezet.

A jогalany, amelyet más szóval *személynek* is nevezünk, tehát gyűjtőfogalom; magába foglalja mindazok körét, akik jogokkal, kötelezettséggel rendelkezhetnek. A jогalanyiságot részleteiben alapvetően a magánjог szabályozza, a közjогban kevésbé elterjedt. A következőkben a jогalanyokról alapvetően a Polgári Törvénykönyv alapján beszélünk.

A Ptk. rendelkezésében a jогalany *személy*. Aki személy, az *jогképes*. Jогalany alapvetően az ember és a jогi személy, akikről a Polgári Törvénykönyv 2. és 3. könyve rendelkezik.

a) Az *ember* jогalany. Az ember (a jогi terminológiában: természetes személy) jогképessége a mellérendeltségi jellegű vagyонjогi és személyi viszonyokban általános. Ez azt jelenti, hogy elvileg kiterjedhet minden jогra és kötelezettségre, amelyet ember egyáltalán megszerezhet. Az emberek jогképessége a vagyонjогi viszonyokban egyenlő. Ez azt jelenti, hogy a jогképesség életkorra, nemre fajra, nemzetiséghez vagy felekezethez tartozásra való tekintet nélkül azonos. A magyar Ptk. az ember jогképességét általában ismeri el, de törvény természetesen alkalmazhat szerzőképességi korlátozásokat. A jогképesség tehát különbözik a *szerzőképességtől*: a szerzőképesség a jогalany konkrét képességét fejezi ki arra, hogy meghatározott konkrét alanyi jogokat szerezhessen (pl. a termőföldtulajdon tekintetében Magyarországon a földtörvényben szerzőképességi korlátozások vannak a külföldiekre, illetve a jогi személyekre nézve). A jогképesség egyenlőségének, illetve általánosságának az elismerése a polgári forradalmak vívmánya (jогegyenlőség) volt a feudális rendiséggel szemben, amely egyben előfeltétele volt az áruviszonyok általánossá válásának, a piacgazdaság kialakulásának.

A vagyонjогi jогviszonyokban a természetes személy (ember) jогképessége az élve születéstől a halálig tart, de bizonyos feltételek mellett a méhmagzatot is megilleti (ha élve születik).

Az absztrakt jогképességtől független az a kérdés, hogy az ember a saját nevében önállóan dönthet-e saját jогnyilatkozatairól vagy sem. Erre a kérdésre az emberhez kapcsolódó másik fogalom, a *cselekvőképesség* jогi szabályozása ad útbaigazítást. A cselekvőképesség azt jelenti, hogy az ember rendelkezik olyan szintű belátási képességgel (tudatállapottal), amely alkalmassá teszi őt arra, hogy vagyонjогi jогviszonyokban a saját nevében tegyen jогi nyilatkozatokat. A cselekvőképesség a magyar Polgári Törvénykönyvben alapvetően a jогnyilatkozat-tételhez, a szerződéskötéshez kapcsolódó jогi kategória. A jогügyletek kötéséhez szükséges belátási

képesség a társadalmi gyakorlat szerint az életkor függvénye. Ezért a Ptk. nagykorúként cselekvőképesnek tekinti a 18. életévét betöltött (vagy házasságkötés révén nagykorúvá vált) személyt, aki nem áll cselekvőképeséget korlátozó gondnokság alatt. A következő korcsoport a 14–18 év közötti korlátozottan cselekvőképes kiskorúak kategóriája. Az idetartozók már rendelkezhetnek önálló keresménnyel, tehát annak erejéig saját maguk dönthetnek ügyleteikről, meghatározott nagyobb volumenű vagyoni kötelezettségeket (pl. ingatlaneladás stb.) azonban csak a szülő és/vagy a gyámhatóság jóváhagyásával vállalhatnak. A harmadik korcsoport Magyarországon a 14. életévig tart, ez a cselekvőképtelen kiskorúak csoportja, akik helyett fő szabályként törvényes képviselőjük cselekszik (szülő, gyám). A kiskorúak tehát általában nem köthetnek jogügyleteket a saját nevükben, kivéve a mindennapi, ún. bagatellügyleteket (leküldi a szülő tejért a boltba). A mindennapi életnek ezek az egyszerű ügyletei (pl. közérti bevásárlás) nem pontosan körülhatároltak, ezek körét a bírói gyakorlat határozza meg.

A cselekvőképeség természetesen nem csak az életkorhoz kötött, hiszen az ember belátási képességén alapul. Nagykorú személy is lehet részlegesen vagy teljesen korlátozottan cselekvőképes (pl. elmebeteg).

Az emberhez mint vagyoni jogi jogalanyhoz kapcsolódó harmadik képesség a magánjogban az ún. *vétőképeség*. A vétőképeség ugyancsak belátási képességet jelent, de ez a belátás arra vonatkozik, hogy az ember látja-e előre azt, hogy cselekményével kárt fog okozni, képes-e magatartása következményeit felmérni. Ha a magatartás kárkövetkezménye számára előre látható, akkor a károkozó vétőképes, és ezért felelősségre vonható. A vétőképeség tehát a polgári jogban a kártérítés jogintézményéhez kapcsolódó kategória. A vétőképeség nemcsak az utóbbi mozzanatban tér el a cselekvőképeségtől, hanem abban is, hogy a vétőképeséget a Ptk. nem köti korhatárhoz. A vétőképeség nem az életkorhoz, hanem a megszerzett társadalmi tapasztalathoz, a tények ismeretéhez igazodik, elvileg 13 éves gyermek is lehet vétőképes.

- b) *A jogi személy* jogképes szervezet. A jogi személy olyan jogképes szervezet, amelyet a jogszabály annak nyilvánít, vagy az adott szervezetet a jogszabály jogi személyként elismeri, és a szervezetet jogképeséssel ruházza fel. A jogalanyiságot a szervezet azáltal nyeri el, hogy az állam (a jogalkotó) elismeri a szervezetet jogképesnek, azaz egy szervezet jogi személyiségének kérdése minden esetben közvetlenül vagy közvetve jogalkotói-állami döntés tárgya. Ahhoz azonban, hogy a jogszabály megadja (elismerje) egy

szervezetnek a jogi személyiségét, a szervezetnek meghatározott feltételeket kell biztosítania, amelyeket a jogi elmélet a *jogi személyiség kritériumainak* nevez. Ezek: a) jog által elismert *cél* (tevékenységi kör); b) meghatározott, viszonylag önálló *vagyoni*; c) *ügyintéző és képviselő szervek*, amelyek vezetik a jogi személyt, és kifelé a vagyoni forgalomban is eljárnak a jogi személy nevében; d) viszonylag önálló vagyoni *felelősség*. A viszonylagosság azt jelenti, hogy a jogi személynek meghatározott mértékben el kell különülnie alapítójától vagy tagjaitól. Lehet, hogy ez az elkülönülés nem teljes (pl. a tagok is felelnek mögöttesen a jogi személy tartozásaiért), de bizonyos mértékben a szervezet önállóságának meg kell nyilvánulnia.

A jogi személyeknek különböző típusai vannak. Alapvető megkülönböztetés e téren: *személyegyesülés*-e a jogi személy vagy *intézmény típusú*. Személyegyesülés több jogalany vagyonegyesítése útján jön létre, ilyenek a gazdasági társaságok, a szövetkezetek és az egyesületek. Az intézmény típusú jogi személyeknél az alapító meghatározott rendeltetéssel vagyont különít el, és arra szervezetet rendel. Ilyen jogi személy hatályos jogunkban az alapítvány és a költségvetési szerv.

Másfajta osztályozás a *profitorientált* és a *nonprofit jogi személyek* elkülönítése. Profitorientált szervezetek a gazdasági társaságok, így például a kft. és az rt. Nonprofit jogi személy az egyesület és az alapítvány.

Az *állam* alapvetően közjogi jogalany, illetve mint szuverén a *nemzetközi közjog* alanya. Az állam szervezetrendszer képez, és az egyes állami szervek mint költségvetési szervek általában jogi személyek (pl. a minisztériumok). Kivételesen azonban az *állam* mint egész is részt vehet – közvetlenül – a vagyoni forgalomban. Ez esetben az állam mint a vagyoni viszonyok alanya ugyancsak jogi személynek minősül (Ptk. 3:405. §). Ennek megfelelően ha az állam a vagyoni viszonyokban közvetlenül részt vehet, az állam által megszerezhető jogok és kötelezettségek terjedelme is azonos a jogi személyek jogképességének a terjedelmével (pl. az állam az utolsó törvényes örökös). Az állam a vagyoni viszonyokban nem mint közhatalom lép fel, hanem bármely más jogi személlyel vagy természetes személlyel egyenrangú, mellérendelt félként. A közhatalmi jogosítványok ugyanis a vagyoni jogi forgalomban nem érvényesíthetők.

Tekintettel arra, hogy az állam bonyolult szervezetrendszer, mindenkor meg kell jelölni azt az állami szervet, amely az állam nevében jogosult kötelezettségek vállalására és a jogok gyakorlására. Ez nyugati államokban általában az Államkincstár (fiskus). Jelenleg a Ptk. alapján a magyar állam

mint egész törvényes képviselője fő szabályként az államháztartásért felelős miniszter.

A *jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek* is lehetnek a polgári jogban jogalanyok. Lehetséges ugyanis olyan jogalany, amely szervezet, de nem jogi személy. Jogalany az a csoport, amelynek jogalanyiságát a jogalkotó elismeri. Az efféle jogalanyisággal rendelkező nem jogi személy szervezetek jogainak, kötelezettségeinek a terjedelme nem általános, hanem konkrét. Addig, amíg a jogi személy jogképessége általános, és csak a meg nem szerzhető jogokat szabályozza a jogalkotó, addig a jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek esetében a szabályozás fordított. Csak azokat a jogokat és kötelezettségeket szabályozza a jogalkotó, amelyek tekintetében a szervezet jogképességét elismeri – ilyen például a társasház.

- c) *Alanyváltásról* akkor beszélünk, ha jogviszony alanyaiban jogutódlás következik be. Az alanyváltás végbemehet:
- egyetemes jogutódlással és
 - egyedi jogutódlással.

Az egyetemes jogutódlás esetében a jogviszony eredeti alanya helyébe lépő új jogalany elődje valamennyi jogosultságának és kötelezettségének a folytatója lesz. (A személyhez kötött jogok forgalomképtelenek, azokban jogutódlás nem következhet be.) A jogutódlás egyetemes jellege az egyik oldalról azt jelenti, hogy nem kell egyedileg számba venni valamennyi jogot és kötelezettséget, azok mint egész szállnak át a másik jogalanyra. Más oldalról a jogutódnak nem áll módjában egyes jogosultságokat vagy kötelezettségeket kiemelni a jogok és a kötelezettségek halmazából, és ezekről külön rendelkezni. Az egyetemes jogutódlás esetén tehát a jogutód nem hivatkozhat arra, hogy ennek vagy annak a kötelezettségnek azért nem tesz eleget, mert a jogutódláskor erről nem volt tudomása. Az egyetemes jogutódlást annak jelentős jogkövetkezményei miatt mindig jogszabály mondja ki. Például a társasági jog szabályozza a társasági formaváltással járó általános jogutódlást, amelyet átalakulásnak nevezünk.

Egyedi jogutódlás az alanyváltásnak az az esete, amikor csak a külön-külön megnevezett jogok és kötelezettségek szállnak át az eredeti jogalanyról a jogutódra. Az egyedi jogutódlás mindig konkrét aktuson – bírói ítéleten, közigazgatási aktuson vagy jogügyleteken, szerződésen – alapul. Alanyváltás következik be a szerződésben például a követelés másra való engedményezésével vagy a tartozás átvállalásával.

d) A jogalanyoknak *személyiségi jogai* vannak (pl. a jó hírnév védelme, titokvédelem). A személyiségi jogok és a jogvédelmi eszközök alapvetően a természetes személyek körében alakultak ki (elégtételadás, fájdalomdíj stb.), de azután fokozatosan áttértek a jogi személyekre is. Így például jó hírneve egy szervezetnek is lehet – goodwill, image. A személyiségi jogok védelmének vannak objektív (pl. a jogsértéstől való eltiltás, elégtételadás) és olyan eszközei is, amelyek a jogsértő felróhatóságától függenek (kártérítés, sérelemdíj stb.).

3. A JOGVISZONY TÁRGYA ÉS TARTALMA

A jogviszony *tárgya* a vagyonjogban az a *szolgáltatás*, amelyre a jogviszony irányul (pl. adásvételkor a dolog átadása), a jogviszony tartalma pedig mindazon jog és kötelezettség, amely a jogviszony alanyait az adott jogviszonyból kifolyólag megilleti.

A vagyoni szolgáltatások tárgya leggyakrabban a *dolog*, azaz a testi tárgy. A dolgok általában vagy *ingók*, vagy *ingatlanok*, ez utóbbi a föld, illetve az, ami a földdel tartósan egyesített (pl. épület). Jogviszony tárgyát képezhetik azonban a dolog módjára hasznosítható természeti erőforrások (energiák), az értékpapírok (csekk, kötvény, részvény), valamint a szellemi alkotások is (szerzői alkotás – ideértve a számítástechnikai alkotást is –, szabadalmaztatható találmány, know-how, védjegy, ipari minta).

Az alanyi jog azt jelenti, hogy a jogszabály a jogosult részére cselekvési, illetve érdekkielégítési lehetőséget biztosít. Ezt a cselekvést, illetve az érdekkielégítést a jogszabály elismeri és védelemben részesíti.

Az alanyi jog individuális jellegű, mivel a jogszabályban meghatározott jogosultság gyakorlásának a módjáról a jogalany dönt. A jogosultság biztosításán túl a jog a kikényszerítés lehetőségét is megadja, általában bírói úton. Az egyik alapvető alanyi jog például a tulajdonjog. A jogszabály a tulajdonosnak biztosítja a használati, a birtoklási és a rendelkezési jogosultságot. A tulajdonos azonban nem köteles a tulajdonát használni, birtokolni vagy azzal rendelkezni. A jog gyakorlásáról tehát a tulajdonos dönt. Ha azonban valaki megsérti a tulajdonost a jogai gyakorlásában, akkor a jog védelemben részesíti a tulajdonost, eltiltja például a jogsértőt a tulajdonosi jogok gyakorlásának a zavarásától stb.

Az alanyi jognak érvényesíthetőnek kell lennie, a vagyonjogban ez esetben beszélünk *igényről* (követelésről). A jogok gyakorlását a jogszabályok általában

időhatárhoz kötik, bár vannak kivételek, így például a tulajdonjog esetében, amely elévülhetetlen. Ha meghatározott időn belül valaki nem érvényesíti igényét, a joga *elévül*. Az elévülés azt jelenti, hogy többé az állam nem ad részére kényszereszközöket az igény érvényesítésére. Az elévülés nem jogvesztés – a jog fennmarad, de állami kényszereszközökkel többé nem érvényesíthető (önkéntes teljesítése azonban nem minősül jogalap nélküli gazdagodásnak stb.). Kivételes esetekben a jog *jogvesztő határidőket* is megállapíthat (lásd az efféle határidőket a Második részben tárgyalt társasági jogban), a jogvesztést azonban a jogszabálynak kifejezetten ki kell mondania.

Az alanyi jogokat ugyanakkor *rendeltetésszerűen* kell gyakorolni. Ezért ha az alanyi jog gyakorlása révén a konkrét jogviszonyban olyan érdek részesül előnyben, amely ellentétes az adott jog társadalmi rendeltetésével, a joggyakorlás rendeltetésellenesnek, *joggal való visszaélésnek* minősül. A legtöbb jogág alapelvei között fogalmazódik meg (így pl. a polgári jog, munkajog, polgári eljárási jog) a rendeltetésszerű joggyakorlás követelménye és a joggal való visszaélés tilalma.

A joggal való visszaélés tilalmának törvényi szintű megfogalmazása egyben azt is jelenti, hogy aki ezt a tilalmat megszegi, magatartása jogellenes, így beállnak a jogellenesség következményei. A rendeltetésszerű joggyakorlás az alanyi jogok olyan gyakorlását jelenti, amely a jog társadalmilag elfogadott céljával egyezik, a joggal való visszaélés pedig az a magatartás, amely a társadalmi rendeltetéssel össze nem férő célokra irányul, különösen akkor, ha a nemzetgazdaság megkárosítására, a személyek zaklatására, jogaik és törvényes érdekeik csorbítására vagy illetéktelen előnyök szerzésére vezetne. Joggal való visszaélés esetén a jogalany magatartása formálisan jogszerű, hiszen a jogszabály által adott alanyi jogokkal él, magatartása azonban tartalmilag jogszerűtlen.

4. ABSZOLÚT ÉS RELATÍV SZERKEZETŰ JOGVISZONYOK

A jogviszony szerkezete a polgári jogban lehet *abszolút* és *relatív*.

Az *abszolút szerkezetű jogviszonyban* a jog csak a jogviszony egyik pólusát, mégpedig a jogosultat ragadja meg, az ő jogállását írja körül. Ez azonban nem jelenti azt, hogy ne lenne a jogviszonynak másik pólusa. A jogviszonynak van másik pólusa, de a másik póluson elhelyezkedő kötelezettek köre általában ismeretlen, mégpedig azért, mert kötelezett pozícióba mindenki, bárki kerülhet. Tipikusan ilyen abszolút szerkezetű jogviszony a *tulajdonjog*. A jog a tulajdonjog jogosultját, azaz a tulajdonost ragadja meg, az ő jogait írja le a használat, a birtoklás és a

rendelkezés részjogosultságaival. A tulajdonjogi jogviszony másik pólusán áll a tulajdonoson kívül minden jogalany, az ő kötelezettségeik pedig a tulajdonos jogainak tiszteletben tartásában állnak. Az abszolút szerkezetű jogviszony tehát *negatív tartalmú*, ami azt jelenti, hogy a jog nagy tömegű ismeretlen jogalanyoktól nem követel aktivitást, csak azt, hogy tartózkodjanak a tulajdon élvezetének megzavarásától.

A jogviszony *relatív szerkezetű*, ha jogilag meghatározott a jogviszony mindkét pólusán elhelyezkedő jogalany. A két jogalany a jogosult és a kötelezett. A jog a felek jogait és kötelezettségeit egymásra tekintettel, egymásra vonatkoztatva állapítja meg. Ha például valaki megsérti a tulajdonos tulajdonjogát azzal, hogy a tulajdon tárgyában kárt okoz, akkor a tulajdonos nem akárkitől követelhet kártérítést, hanem csak attól, aki a kárt okozta, a károkozó csak annak a tulajdonosnak tartozik kártérítéssel, akinek a tulajdonát megsértette stb. Az adásvételi szerződés az azt megkötő eladót, illetve a vevőt kötelezi. A relatív szerkezetű jogviszonyokat *kötelmeknek* nevezzük, utalva ezzel a kifejezéssel arra, hogy egymással szemben álló kölcsönös jogok és kötelezettségek jelennek meg a jogviszonyban. A kötelmek alapvető területe a szerződések joga, a szerződésben szereplőket a kötelelem jellegénél fogva a jogban *feleknek* nevezzük.

A relatív szerkezetű jogviszonyokban a kötelezett általában *pozitív magatartást* köteles tanúsítani. Kivételesen azonban előfordul a tevékenységtől való tartózkodásra irányuló kötelezettsége is, például az említett károkozás tekintetében.

A következőkben három alapvető jogintézményt: a tulajdonjogot, a jogügyletet és a jogi felelősséget ismertetjük.

5. A TULAJDONJOG

A tulajdonjog az alanyi jogok között az egyik legjelentősebb jogosultság, abszolút szerkezetű jog. A tulajdonjog jogosultságok foglalata, a birtoklás, a használat (valamint a hasznok szedése) és a rendelkezési jog összessége, emellett a tulajdonost kötelezettségek is terhelik (pl. kárveszély viselése). A tulajdonjog a vagyonjog alapvető jogintézménye, ezen épül fel a kötelmi jog, a szerződések joga.

A tulajdonjog ún. *dologi jog*, és az új Ptk. 5. könyve szabályozza. A tulajdonjogon kívül vannak más dologi jogok is, úgymint a haszonélvezet, a használat vagy a zálogjog.

A tulajdonos mindenekelőtt jogosult a dolog birtoklására. *Birtoklás* jogi értelemben hatalom alatt tartást jelent. Ez a jogi fogalom eltér a köznap

szóhasználatról, hiszen köznapi értelemben valakit azon dolgok birtokosának szoktak tekinteni, amelyeket éppen magánál tart. A hatalomban tartás jogilag tágabb kategória, mert alá tartoznak mindazok a tárgyak, amelyek a jogalany uralma alatt állnak, mégpedig nem csak fizikai értelemben. A tulajdonos jogosult a dolgot *használni* és annak *hasznait szedni*. Végül a *rendelkezési jog* a tulajdonos azon jogosultsága, amely alapján dönthet a tulajdon tárgyáról, ha annak használatát, birtoklását másnak akár időlegesen, akár véglegesen átengedi. A tulajdonos tulajdonjogát megterhelheti (pl. kezizálogba adhatja), illetve tulajdonjogát másra átruházhatja. A rendelkezési jogot a törvény korlátozhatja, ez az ún. elidegenítési és terhelési tilalom.

A tulajdonjog megszerzése kétféle módon következhet be: *eredeti és származékos* jogszerzéssel. Eredeti tulajdonszerzésről akkor beszélhetünk, ha a tulajdonosnak nem kell a jogosultságát jogelődre visszavezetni (pl. találás). Ezzel szemben származékos a jogszerzés akkor, ha az új tulajdonosnak az előző tulajdonos (tulajdonosok) jogosultsága alapján, annak keretei között keletkezik a tulajdonjoga. Származékos jogszerzéskor ugyanis szigorúan érvényesül az a jogelv, hogy senki sem szerezhet több jogot, mint ami jogelődjének volt. Ha valaki korlátozásokkal terhelt tulajdonjogot szerez, a korlátozások az új tulajdonosra is kiterjednek (pl. öröklés esetén).

A tulajdonjog eredeti szerzősmódjai például a hatósági határozat (árverés), az elbirtoklás, valamint a gazdátlan javak elsajátítása. Elbirtoklás révén tulajdont szerez az, aki a dolgot 10 éven (ingatlan esetében 15 éven) át a sajátjaként birtokolja. Az elbirtoklás jogintézménye arra szolgál, hogy rendezze a tulajdoni állapotokat az időmúlás függvényében.

A tulajdonjog származékos szerzősmódjai például az átruházás vagy az öröklés. Átruházás esetén a tulajdonjog változása a felek közötti megállapodáson alapul. Leggyakrabban ez adásvételi szerződéssel történik, de tulajdonjog átruházása más szerződésekkel is megtörténhet, például cserével, ajándékozással.

Az átruházás a gazdasági élet szempontjából a legfontosabb tulajdonszerzési módzat. Az átruházás esetén a tulajdonjog átszállása eltérő módon alakul attól függően, hogy ingó vagy ingatlan dologról van szó. A magyar jog az ingó dolog tulajdonjogának átszállását a birtokbavétel tényéhez köti, az ingatlan feletti tulajdonjog átszállását pedig a *telekkönyvi (ingatlan-nyilvántartásba való)* bejegyzés megtörténtéhez.

Megjegyezzük, hogy a modern piacgazdaságokban a tulajdonhoz hasonló védelemben részesülnek az immateriális javak is, az ún. szellemi tulajdon (pl. találmány) vagy a vagyoni értékű jogok (pl. kft. üzletrésze) is.

6. JOGNYILATKOZAT, JOGÜGYLET, SZERZŐDÉS

Az abszolút szerkezeti tulajdonjoggal szemben a relatív szerkezetű jogviszonyokban a jogviszony mindkét pólusa ismert. A *jogügylet* joghatás kiváltására irányuló akaratnyilatkozat (*jognyilatkozat*) – három eleme van tehát: az akarat, az akaratkinyilvánítás (nyilatkozat) és az elérni kívánt, nem tilos joghatás. A jognyilatkozat esetén a cél kettős: gazdasági és jogi. A jogügylet gazdasági célja valamely szükségletkielégítés; a jogügylet jogi célja abban áll, hogy létrejöjjön a felek között az állami-jogi kötőerő.

A jognyilatkozat (jogügylet) szólhat meghatározott személyhez (pl. ajánlattétel, elállás bejelentése, jogfenntartó nyilatkozat, felmondás, kifogás), ezek az ún. *címzett jognyilatkozatok*. Ezzel szemben akkor, ha a jognyilatkozatot nem személy szerint meghatározott jogalanyokhoz intézzük, de közlésre irányul, *nem címzett a jognyilatkozat* (pl. díjkitűzés). A címzett és a nem címzett jognyilatkozatok megkülönböztetése igen jelentős, mégpedig *a jognyilatkozatot tevő kötelezettségének beállta szempontjából*. A címzett nyilatkozatokat ugyanis jogkövetkezmény nélkül vizsgálva lehet vonni abban az esetben, ha a visszavonó nyilatkozat az eredeti nyilatkozatot megelőzően vagy azzal egy időben érkezik a címzethez. A nem címzett jognyilatkozatot nem lehet visszavonni.

A jognyilatkozat lehet *egyoldalú* vagy *két-*, illetve *többoldalú*. Az egyoldalú jognyilatkozat joghatásai más jogalany magatartására való tekintet nélkül beállnak (ajánlat). A kétoldalú jognyilatkozat ezzel szemben feltételezi azt, hogy a jogalanyok kölcsönösen és egybehangzóan ugyanannak a joghatásnak a beálltát kívánják. A két- vagy többoldalú jogügylet nem más, mint a *szerződés* (megállapodás, megegyezés). A szerződés két vagy több fél egybehangzó akaratnyilatkozata, amely jogi értelemben joghatás kiváltására irányul. A szerződéskötés jogi célja, hogy beálljon a szerződési kötőerő.

A szerződések lehetnek visszerhesek vagy ingyenesek. Ingyenes szerződés például az ajándékozás. A gazdasági élet szerződései – az ún. kereskedelmi ügyletek – visszerhesek, a szolgáltatásért ellenszolgáltatás jár, mégpedig úgy, hogy az értéknek és az ellenértéknek (piaci viszonyok közt természetesen) egymással ellensúlyban kell lennie (ez az ún. szinallagma elve).

Az új Polgári Törvénykönyv a szerződéseknek mind a három fajtáját szabályozza: az állampolgárok ad hoc szerződéseit (amatőr szerződik amatőrrel), a kereskedelmi ügyleteket (hivatásos kereskedő szerződik másik hivatásossal), valamint az ún. fogyasztási szerződéseket (profli szerződik amatőrrel). Az ún. fogyasztói

magánjog alapvetően az Európai Unióban fejlődött ki, és került be fokozatosan a tagállamok törvényeibe, így az új magyar Ptk.-ba is.

A polgári piacgazdaságok a szerződési szabadságon alapulnak, a megkötött szerződéseket azonban azok tartalmának megfelelően teljesíteni kell, a szerződésszegés szankciókat von maga után (*pacta sunt servanda* elve). A Ptk. 6. könyve meghatározza a főbb szerződéstípusokat. Ezek többnyire árucsereszerződések (adásvétel: eladó/vevő, vállalkozási szerződés: megrendelő/vállalkozó). A társasági szerződés azonban általában többalanyú organizációs szerződés.

7. A JOGI FELELŐSSÉG. KÁRTÉRÍTÉS

A jog egyik legjellegzetesebb intézménye a jogi felelősség.

A) A jogi felelősség általános tulajdonságai

A jogi felelősségnek két alapvető eleme van. Az objektív elem a jogellenes magatartás, a szubjektív elem a felróhatóság.

- a) A jogi felelősséget objektíven a *jogellenesnek minősített tényleges magatartás váltja ki*. A jognak tételesen fel kell sorolnia az általa jogellenesnek minősített magatartásokat. Ez lehetséges konkrétan, mint a büntetőjogban, ahol a Btk. egzakt módon felsorolja az egyes bűncselekmények tényállásait (pl. lopás, sikkasztás, csalás) vagy általánosan, mint a magánjogban, ahol jogellenes a szerződésszegéssel elkövetett vagy a szerződésen kívüli károkozás. Ez utóbbi jó példa arra, hogy a cselekményt sokszor az eredmény teszi jogellenessé – a cselekménynek okozati összefüggésben kell lennie a káros eredménnyel (kárt kell okozni).
- b) A jogellenes magatartást a magatartást tanúsítónak *felróhatóan* (vétkesen) kell elkövetnie. A bűncselekmény elkövetéséhez nem elég a bűncselekmény *tényállásának a megvalósítása*, az elkövetőnek *bűnösnek* kell lennie. Ha egy beszámítási képességgel nem rendelkező piromániás ember gyújtogat, cselekménye objektíven jogellenes, de ez neki nem felróható. (A bíró így felmenti a bűncselekmény vádjáról, de akár élete végéig kényszergyógykezelést alkalmazhat vele szemben.) A felróhatóság (bűnösség, vétkesség) általában a szándékosságon vagy a gondatlanságon alapul (meghatározásukat lásd a B) pontban). A *jog* – más társadalmi értékelő mechanizmusokhoz képest – *nem ismer eredményfelelősséget*. A gazdasági hátrány,

a veszteség, a téves gazdasági vagy politikai döntés *önmagában* nem vált ki jogi felelősséget, ehhez felróható jogellenes magatartás megállapítására van szükség. Ennyiben a jogi felelősség elválik az anyagi érdekelttség vagy a politikai felelősség értékelő rendszerétől. Ha tehát egy gazdasági társaságnál a vezető tisztségviselőt visszahívják, ez nem felelősségi szankció. Ha egy minisztert „leváltanak”, ez a politikai felelősség megállapításának alapvető módja, de nem minősül jogi felelősségre vonásnak.

Ha valaki felróhatóan jogellenes magatartást tanúsít (nem magatartáskomplexumról van szó, mint pl. a gazdasági vagy az üzletpolitikai felelősségnél, hanem egyedi, *konkrét magatartásról*), vele szemben *jogi felelősségi szankciót* kell alkalmazni. A felróhatóan jogellenes magatartás tanúsításával beáll a *felelősségi tényállás*, és ezzel a felelősségre vonás potenciális lehetősége. Az állami szervek által történő *felelősségre vonáshoz* ugyanakkor a felelősségi tényállást bizonyítani kell, általában bírósági eljárás keretében.

A felelősségi szankciókat az *egyes jogágak* határozzák meg – a büntetőjogban a szabadságvesztéstől a vagyyonelkobzásig számos szankció van, a polgári jogban lényegében csak egy, a kártérítés. (Ugyanakkor a polgári jog számos nem felelősségi szankciót ismer, pl. érvénytelenség.) A *bizonyítási teher elosztásáról* is az egyes jogágak szabályai döntenek: a bűncselekményt a vádnak kell bizonyítania, a szerződésen kívüli kártérítési felelősség esetében viszont a bizonyítási teher megoszlik: a jogellenességet, az okozatosságot és a kár mértékét a károsultnak kell bizonyítania, azt pedig, hogy nem felróhatóan okozta a kárt, a károkozónak.

A jogi felelősség a múltra reagál represszív szankciójával, a büntetéssel, de célja a jövőre irányított. A felelősségre vonás célja a *speciális*, illetve *generális prevenció*, vagyis az, hogy az elkövetőt, de a társadalom minden tagját visszatartsa a jövőbeni jogsértésektől. A jogi elmélet többségi álláspontja szerint nem a megtorlás az elsődleges, hanem a megelőzés.

A jogi felelősségnek két alapvető típusa van: a *büntető típusú*, illetve a *reparatív típusú* felelősségek. Ez a kettő a kontinentális jogokban élesen szétválik, az angol–amerikai jogban összefonódik. Ilyenformán a kontinentális jogban csak embert lehet büntetőjogilag felelősségre vonni, jogi személyt nem, az angol jogban ismert a jogi személyek büntetőjogi felelőssége is. (Magyarországon jogi személyekkel szemben legfeljebb büntetőjogi intézkedések tehetők.)

A *büntető típusú felelősségek* klasszikus formája a büntetőjogi felelősség, emellett ismert az *igazgatási felelősség* (szabálysértési felelősség,

versenyhatósági bírság), illetve a *fegyelmi felelősség* (szűk körben, pl. a közszolgálat körében). A *reparatív felelősség* alapvetően a magánjogi kártérítési felelősség, amellyel a következőkben az üzleti jogban betöltött kiemelkedő szerepe miatt külön foglalkozunk.

B) Kártérítés

A magyar polgári jog a károkozás általános tilalmát mondja ki, ennek megfelelően minden olyan magatartás, amely kárra vezet, jogellenes. Eme általános szabály alól azonban van néhány kivétel, amikor tehát a jogalkalmazó megengedi a másnak való károkozást. Ezek a kivételek, más néven a jogellenességet kizáró okok, például a jogos védelem, a szükséghelyzetben okozott kár. Jogos védelmi helyzetben van az a személy, akinek az életét vagy vagyonát más személy a magatartásával veszélyezteti. Ilyen esetben a támadás elhárítása érdekében a támadónak kárt is lehet okozni.

A polgári jogban kétféle kárt tudunk megkülönböztetni: a *vagyoni kárt* és a *nem vagyoni kárt* (ez utóbbit régies elnevezéssel erkölcsi kárnak is nevezik).

A vagyoni kártérítés a teljes vagyoni kár megtérítését jelenti.

A vagyoni kár három elemből tevődik össze:

- a tényleges kárból,
- a kár elhárításához szükséges költségekből és
- az elmaradt haszonból.

A *tényleges* kár az a csökkenés, amely a károkozás folytán a károsult vagyonában bekövetkezett (pl. ha egy autó karambolozik, a karambol ténye az autóban értékcsökkenést eredményez). A kár elhárításához szükséges *költségek* azok az indokolt költségek, amelyek kiadására nem került volna sor akkor, ha a károkozó magatartás nem következik be (pl. ha az autó karambolozik, a javítás indokolt és szükséges költségnek minősül). Az *elmaradt vagyoni előny* (elmaradt haszon) az az összeg, amelyhez a károsult hozzájutott volna, ha a károkozás nem következik be. Az elmaradt haszon nem becslésen alapuló kárelem, hanem valóságos kár, csak a kárelemszámítás módja tér el az előző számítástól. Más a helyzet az ún. *általános kártérítéssel*. Ha a kár mértéke – akár csak részben – pontosan nem számítható ki, a bíróság a károkozásért felelős személyt olyan összegű általános kártérítés megfizetésére kötelezheti, amely a károsult teljes anyagi kárpótlására alkalmas. A bíróság ilyenkor a kár mértékét becsléssel állapítja meg (pl. balesetkor a baleseti járadék összegét).

A vagyoni kártérítés a kár mértékére reagál. Alapvető funkciója a *reparáció*, a károsult vagyonában beállt csökkenés megszüntetése. Többet mint a kár nem lehet kártérítésként megítélni.

A nem vagyoni kártérítésre akkor kerül sor, ha a károsult személyiségi jogait (testi épség, jó hírnév, becsület, levéltitok stb.) sérti meg a károkozó. Az új Polgári Törvénykönyv – az eddigi joggal szemben – csak vagyoni kárt ismer. A személyiségi jogok megsértése esetén nem kártérítést, hanem *sérelemdíjat* lehet igényelni, ennek a mértékét a bíróság az eset körülményeinek mérlegelése alapján állapítja meg.

A *biztatási kár* egy olyan sajátos kárfajta, amely szerződésen kívüli viszonyokban, de általában szerződéses viszonyokkal összefüggésben keletkezhet. A bíróság a kárnak egészben vagy részben való megtérítésére kötelezheti azt, akinek szándékos magatartása más jóhiszemű személyt alapos okkal olyan magatartásra indított, amelyből őt károsodás érte. Például valaki okkal bízik egy szerződés létrejöttében, hiszen a tárgyalások az üzleti ajánlat komolyságát mutatják. Ebben a szerződésben bízva más kapcsolat létesítését az illető elhárította. Ha önhibáján kívüli okból a szerződés nem jön létre, az eset összes körülményének mérlegelése alapján a bíróság teljes vagy részleges kártérítést szabhat ki.

A kártérítés módja rendszerint az, hogy a kárt pénzben kell megtéríteni. Természetbeni kártérítést a károsult akkor követelhet, ha a kártérítés tárgyát a károkozó maga is termeli, vagy egyébként a dolog a rendelkezésére áll. A kártérítést járadék formájában is meg lehet ítélni (pl. baleseti járadék, tartási járadék).

Önmagában a jogellenes magatartással okozott kár kevés a kártérítési szankció megállapításához. A károkozónak a kárt felróhatóan (hagyományos elnevezéssel: vétkeesen) kell okoznia.

A jogellenes magatartást tanúsító jogalany felróható magatartása *szándékos* vagy *gondatlan* lehet.

Szándékosság alatt értjük a jogalanynak azt a tudati-akarati állapotát, amikor azért indít (vagy állít le) egy cselekvéssort, mert valamely eredményt el kíván érni (direkt szándék), vagy legalábbis az eredmény bekövetkezését átfogja a tudata, és ennek tudatában cselekszik (vagy tartózkodik a cselekvéstől), belenyugodva az esetleges káros eredménybe (eshetőleges szándék).

Gondatlanság alatt értjük a jogalanynak azt a tudati állapotát, amikor a jogalkotó azt rója fel a jogalanynak, hogy elmulasztotta felmérni tevékenysége következményeit (hanyagság), illetve látta ugyan előre tevékenysége lehetséges következményeit, de könnyelműen bízott annak elmaradásában (ún. tudatos gondatlanság).

A büntetőjoggal szemben a polgári jogi felróhatóság akkor állapítható meg, ha a károkozó a kár elkerülésére nem tett meg mindent, ami *az adott helyzetben*

általában elvárható. (A büntetőjogban az elkövetőtől konkrétan elvárható a mérce – mi volt tőle elvárható.) A polgári jogi felróhatóságnak tehát van egy szubjektív és egy objektív oldala. A szubjektív oldal a hiányos tudati állapot, az objektív oldal az elvárhatósági zsinórmérték. Ezek alapján a károkozó egyéni képességei nem vehetők figyelembe, másként megfogalmazva ez azt jelenti, hogy a társadalmi átlagtól való eltérés mindenkinek a saját kockázata.

A magyar Polgári Törvénykönyv fő szabálya szerint a jogellenes károkozás tényét és a kár mértékét a károsultnak kell bizonyítania, a károkozónak pedig azt, hogy nem járt el felróhatóan. A károkozónak tehát, ha jogellenesen kárt okozott, ki kell mentenie magát, azaz rendes felelősség esetén bizonyítania kell, hogy a kár elhárítása érdekében úgy járt el, ahogy az adott helyzetben általában elvárható. A polgári jogi kártérítési felelősségnek két fajtája van, nevezetesen a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség, illetve a szerződésen kívüli károkozásért való, ún. deliktuális kárfelelősség.

A deliktuális felelősség képezi a kártérítési felelősség fő szabályát. A károkozó azzal mentheti ki magát, hogy kimondja: a kár elhárítására mindent megtett, ami adott helyzetben általában elvárható. Ugyanakkor kivételesen ún. fokozott felelősséget is megállapít a törvény. A fokozott felelősség esetében a károkozó a felelősség alól csak akkor mentesül, ha bizonyítja, hogy a kár a károsult önhibájának a következménye, vagy a kárt *külső elháríthatatlan ok* (ún. *vis maior*) idézte elő. Ilyen fokozott felelősség áll fenn az ún. veszélyes üzemek körében.

Az eddigi szabályozással szemben az új Polgári Törvénykönyv jelentősen elterítette a szerződésszegésért való kártérítési felelősséget a deliktuális felelősségtől. Ha valaki szerződésszegéssel okoz kárt, akkor mentesül a kártérítés alól, ha bizonyítja, hogy a kárt az ellenőrzési körén kívül álló, a szerződéskötéskor előre nem látható körülmény okozta, és a károkozó bizonyítja, hogy a károsodás elkerülésére mindent megtett, amely adott helyzetben elvárható (tehát a kár neki nem felróható). A szerződésszegéssel okozott károkozásakor nem érvényesül a deliktuális kártérítés teljes kártérítésre vonatkozó elve sem: csak a szolgáltatás tárgyában bekövetkezett kárt kell megtéríteni (a károsult vagyonában beállt kárt és az elmaradt hasznot általában nem, hanem csak szándékos károkozás esetén).

Megjegyezzük, hogy a munkajogban a kártérítési felelősség több tekintetben eltér a polgári jogi kártérítési felelősségtől. Ezt l. a XVI. fejezet 3. pontjában.

IV. FEJEZET

A jogalkalmazás

1. A JOGALKALMAZÁS TÁGABB ÉS SZŰKEBB ÉRTELEMBEN

A jogalkalmazás fogalmát többféle értelemben szokás használni. Mindenekelőtt legtágabb értelemben jogalkalmazásnak minősül a jogalanyok jogkövető magatartása. Ebben az esetben a jogi normában foglaltakat az egyes jogalanyok önként betartják. A *jogkövető magatartás* során a jogalanyok a jogszabályt a jogtudatuk alapján „maguk alkalmazzák”. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a jogalanyoknak részleteikben is pontos jogismerettel kellene rendelkezniük. A *jogtudat* a cselekvő embernek a jogszabályokhoz fűződő, érzelmi értékelő kapcsolatát jelenti, nevezetesen jogtudatuk alapján a jogalanyok azonosulnak a jogszabályokban foglalt célokkal.

A jogalkalmazás másik, szűkebb értelemben vett fogalmán az *állami szervek* olyan tudatos magatartását értjük, amely során az állami szervek jogszabály alapján egyedi jogviszonyt keletkeztetnek, módosítanak vagy megszüntetnek. Ez a tevékenység valamely döntésben jelenik meg, és a döntés kikényszerítésére igénybe vehető az állami kényszerítő apparátus (ún. *jogszabály-végrehajtás*). Végül *legszűkebb értelemben* a jogalkalmazás az igazságszolgáltatásra hivatott bíróságok eljárását jelenti. Ebben a felfogásban a bíróságon kívüli állami szervek, így elsősorban az államigazgatási (közigazgatási) jogalkalmazás jogszabály-végrehajtásnak minősül.

A jogalkalmazásra általában állami szervek jogosultak. Törvény kivételesen nem állami szervet is felruházhat jogalkalmazói tevékenységgel (választottbíróság,

gazdasági kamarák). Ebben az esetben is kapcsolat van az állami jellegű jogalkalmazással, hiszen a társadalmi szerv döntésének végrehajtását az állam garantálja (pl. a választottbíróság határozata alapján az állami bíróság végrehajtást rendel el).

A jogalkalmazás során a jogszabályokat (szövegeket, felépítésüket, belső viszonyrendszerüket stb.) értelmezni kell.

Aszerint, hogy a jogszabályt ki értelmezi, beszélhetünk *jogalkotói*, *jogalkalmazói* és *tudományos* értelmezésről. Sok esetben ugyanis a jogalkotó maga is alkot a jogszabályban értelmező rendelkezéseket, vagy ún. végrehajtási rendelkezésben (pl. törvényhez fűződő kormányrendeletben) értelmezi az alapjogszabályt. A jogtudomány is kialakít jogértelmező elveket, ilyen például a kevesebbbről a többre történő értelmezés.

A jogszabály-értelmezés módszere szerint beszélhetünk *nyelvtani* (a jogszabály szövegének nyelvi elemzése), *történeti* (a jogfejlődésbe behelyező), *joglogikai*, illetve *rendszerint* értelmezésről. Az értelmezés eredménye a jogszabály szövegéhez képest lehet *megszorító* vagy *kiterjesztő*.

A jogalkalmazás tehát értelmiségi munka – abból adódik, hogy a jogszabály-értelmezés eredménye többféle is lehet. A bírói ítéletek is eltérhetnek egymástól, hiszen másképp nem is volna értelme a fellebbezésnek, a jogorvoslatok folytán a többfokozatú eljárásnak. A túlzott számú, illetve mértékű eltérés azonban diszfunkció, mert károsítja a jogbiztonságot. A jogegységet tehát egy jogállamban – átlagosan és hosszabb távon – érvényesíteni kell.

2. A KÖZIGAZGATÁSI ELJÁRÁS

A közigazgatásban két alapvető jogalkalmazási irány van. Az egyik a közigazgatási szervezetrendszeren belüli *irányítási-felügyeleti jogviszonyokban* nyilvánul meg, a másik a közigazgatási szervek *hatósági eljárása külső ügyfelekkel* (állampolgárokkal, társadalmi-gazdasági szervezetekkel) szemben.

Irányításon azt értjük, amikor a felettes szerv irányítási jogosítványai „teljesek” az irányítottal szemben, tehát nemcsak általános szabályozási, hanem konkrét utasítási joga is van. A *felügyelet* viszont korlátozott irányítási jogkört, tehát csak ellenőrzést, esetleg az ellenőrzés eredményeként *szankcionálást* jelent, de utasítási joga a felügyeleti szervnek nincs. (Az irányítással és a felügyelettel szemben, amelyek közigazgatási szervek között nyilvánulnak meg, a vezetés szervezeten belüli irányítást jelent.) A felügyelet lehet *szakmai*, amely gazdaságossági-célszerűség kérdésekre is kiterjed, illetve *törvényességi*, amikor csak a felügyelt szerv

eljárásának a jogszabályszerűsége vizsgálható. A felügyelet tehát általános, amely a felügyelt szervezet teljes tevékenységi körére kiterjed, illetve szakfelügyelet, amely csak meghatározott tevékenységre irányul (munkavédelmi stb.).

Közigazgatási hatósági jogköröket törvények és más jogszabályok állapítanak meg az államigazgatási, illetve közigazgatási szervek számára. (Államigazgatási szervén a központi közigazgatási szerveket, a közigazgatási szerveken az önkormányzati közigazgatási szerveket kell érteni.) A 2005. évi LXXXIII. törvény szabályozza a közigazgatási hatósági eljárást (Ket.), mégpedig az ügyfélvédelmet és a szolgáltató állam megvalósítását előtérbe helyezve. A közigazgatási hatóság az ügyfél jogait és jogos érdekeit csak a közérdek és az ellenérdekű fél jogos érdekeinek a védelme végett korlátozhatja. A közigazgatási eljárásban is érvényesíteni kell az *ügyfélegyenlőség* elvét.

Közigazgatási eljárás *kérelemre* és *hivatalból* is indulhat. Az ügyben az a hatóság jár el, amely az eljárás lefolytatására hatáskörrel és illetékességgel rendelkezik. A *hatáskör* azt jelenti, hogy milyen ügyben mely szerv jár el (pl. építési engedély tárgyában az építési hatóság), az *illetékesség* pedig azt rendezi, hogy területileg melyik közigazgatási szerv jogosult az eljárásra (tehát egy Váci utcai emeletráépítés ügyében Budapesten az V. kerületi önkormányzat építési hatósága az illetékes). Az eljárás során be kell szerezni a bizonyítékokat, ha kell, tanúk, szakértők bevonásával, illetve az ügyfél meghallgatásával le kell folytatni a bizonyítási eljárást.

Az első fokon eljáró közigazgatási szerv eljárása eredményeként határozatot hoz. Ezt közölnie kell az érintettekkel. Ha az érintettek meghatározott időn belül nem fellebbeznek a határozat ellen, az *jogerőre* emelkedik. Ha az ügyfél az erre megadott határidőn belül fellebbezéssel él, a fellebbezés elbírálásáról a másodfokon eljáró közigazgatási szerv dönt. (A másodfokú közigazgatási szerv – ha elsőfokon az önkormányzati polgármesteri hivatal járt el – a megyei [fővárosi] kormányhivatal.)

A másodfokon hozott határozat már *jogerős*, hiszen a közigazgatási eljárás két-fokozatú, rendes jogorvoslatnak az első fokon hozott határozattal szemben van helye. A jogerős közigazgatási határozat ellen fő szabályként keresettel lehet élni a bírósághoz, ha az érintett szerint a közigazgatási határozat törvénysértő. Ezt nevezzük a *közigazgatási határozatok bírósági megtámadásának*.

3. A BÍRÓSÁGI JOGALKALMAZÁS

A bírósági eljárás számos területen eltérő sajátosságot mutat a közigazgatási eljáráshoz képest. A bíróságok tevékenységének döntő részét tipikusan a múltbeli

események megítélése teszi ki. A bíróság általában azzal foglalkozik, hogy megállapítsa a jogok és a kötelezettségek létét vagy nemlétét, illetve a felelősséget a kötelezettségek nemteljesítése miatt. A bírósági eljárásnak a közigazgatási eljárástól való eltérése jelentős abban a vonatkozásban is, hogy a bíróság peres ügyekben soha nem kezdhet eljárást hivatalból, *csak indítványra*, azaz akkor, ha a bírósági eljárás megindítására jogosult szervek vagy személyek az eljárást megindítják (pl. a fél keresete, ügyészi vádemelés).

A bírósági eljárás lefolytatásához általános hatáskörrel a helyi bíróságok (járási bíróság) rendelkeznek. Az általános hatáskör az eljárási jogosultság fő szabályát jelenti. Ha tehát a jogszabály egyes ügyekre nézve kifejezetten nem mondja ki más bíróság hatáskörét, akkor az eljárásra a helyi bíróság jogosult. Az ügyek meghatározott körében az elsőfokú eljárási jogosultságot az eljárási törvények a megyei szintű bírósági (fővárosi bírósági) *hatáskörbe* utalják. Ezeket a bíróságokat jelenleg *törvényszéknek* nevezik. A bíróság a hatáskörének fennállását hivatalból köteles vizsgálni. Nem járhat el a bíróság olyan ügyekben, amelyre a törvény szerint nincs hatásköre. A jogvitában a hatáskörrel rendelkező bíróságok közül az járhat el, amelyik *illetékességgel* rendelkezik. A megyei szintű törvényszékek meghatározott ügycsoportokban elsőfokon járnak el, abban az esetben pedig, ha első fokon a helyi bíróság járt el, a törvényszék másodfokú szervként mint fellebbezési bíróság jár el. Az *Ítéltábla* másodfokú bírósággént jár el azokban az ügyekben, amelyben a törvényszék járt el elsőfokon. A Kúria mint *legfelsőbb bíróság* jár el a felülvizsgálati kérelmek ügyében, függetlenül attól, hogy a jogerős ítéletet a törvényszék vagy az Ítéltábla mint másodfokú bíróság hozta.

A bírósági eljárás fő szabályként kétfokozatú eljárás, ezért az elsőfokú ítélet ellen fellebbezésnek, azaz rendes perorvoslatnak van helye. A másodfokú eljárás eredményeként megszületett bírósági ítélet jogerős és végrehajtható. A másodfokú ítélet jogereje, az *alaki jogerő* tehát azt jelenti, hogy az ítélet megfellebbezhetetlen.

Rendkívüli perorvoslati eszközökkel megtámadhatók az alaki jogerőre emelkedett ítéletek is. Ilyen például a *felülvizsgálati kérelem* és a *perújítás*.

A felülvizsgálati kérelemmel mint rendkívüli perorvoslattal lehet élni akkor, ha az ítélet törvénysértő. A felülvizsgálati kérelem célja az, hogy ha a fél törvénysértőnek tartja az ítéletet, végső soron jogorvoslatot nyerjen. Ezért a felülvizsgálati kérelem előterjesztésének csak akkor van helye, ha a fél az eljárásjogi törvény adta minden rendes jogorvoslati lehetőségét kihasználta. Perújításra akkor kerülhet sor, ha a fél olyan új tényre vagy bizonyítékra hivatkozik, amelyet a bíróság a perben nem bírált el, feltéve, hogy az elbírálás esetén rá kedvezőbb határozatot eredményezhetett volna. Perújításnak tehát akkor van helye, ha az el

nem bíralt tény fennállt az ítélet meghozatalakor (és nem később következett be), erről a tényről azonban a feleknek (félnek), de elsősorban a bíróságnak nem volt tudomása. Ha ugyanis a bíróság ismeri aényt, de azt nem értékeli, akkor ezzel a bíróság eljárási szabályt sért. Az eljárási szabálysértésen alapuló ítélet törvénysértő, amely ellen fellebbezéssel vagy felülvizsgálati kérelemmel lehet élni, nem pedig perújítással.

Mind a perújítás, mind a felülvizsgálat határidőhöz kötött. Ha a felülvizsgálati kérelem és a perújítás határideje is lejárt, beáll az anyagi jogerő. Az anyagi jogerő – szemben az alaki jogerővel – az elbírált kérdés végleges eldöntését jelenti. Az *anyagi jogerő az ítélt dolog* (res judicata). Ez azt jelenti, hogy ugyanazon felek között ugyanabból a tényalpból származó, ugyanazon jog íránt újabb kereset nem indítható.

A bírósági eljárásnak két alapvető ága van: a büntetőeljárás és a polgári eljárás – ezeket az időközben számos esetben módosított, büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (Be.), illetve a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (Pp.) szabályozza.

A büntetőeljárás a nyomozással indul. Ha a nyomozást nem szüntetik meg, ügyészi vádemelésre kerül sor. A vádindítvány alapján indul a büntetőper. Ha a bírósági eljárás a vádlott jogerős elmarasztalásával ér véget, úgy büntetés-végrehajtás történik. A Be. a büntetőeljárás során alkalmazható kényszerintézkedéseket (őrizetbe vétel, előzetes letartóztatás, házkutatás stb.) jelentős jogi garanciákkal övezve szabályozza.

A polgári per a felperes keresetével (keresetlevelével) indul, a per felei a felperes és az alperes. Ugyanakkor számos nem peres eljárást is ismerünk – ilyen a társasági jog keretében tárgyalt cégeljárás.

A bírósági eljárás során a jogot alkalmazzák, de a közvetett cél a jog erkölcsi tartalmánál fogva az esetek jelentős részében az *igazságszolgáltatás*. A bíróságokat ezért is nevezik az államszervezetben igazságszolgáltatásra hivatott hatalmi ágnak. Ugyanakkor hangsúlyozni kell, hogy az igazságszolgáltatásnak nem a bírósági eljárás az egyetlen útja – a felesleges túlzott pereskedés vagy az ún. perlési politizálás (politikai ügyek mesterséges bíróság elé vitele) helytelen. Az 1990-es években Magyarországon perrobbanás következett be, amelyet alig lehetett kezelni. A vitarendezésnek számos más útja is van, ilyen többek között a *mediáció*, a különböző közvetítói eljárások.

4. A VÁLASZTOTTBÍRÁSKODÁS

Vagyonjogi jogvitát az állami bíróságok mellett a törvény által meghatározott esetekben a *választottbíró*ság is elbíráhatja (alternatív vitarendezés). A választottbíró>ság lehet *intézményes* (pl. a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara Állandó Választottbíró>sága) vagy *eseti* (ad hoc) választottbíró>ság.

A választottbíró>sági eljárásnak mint sajátos *önkéntes vitarendezés*nek előnyei és hátrányai egyaránt vannak. Előnyös, mert:

- a) a választottbíró>ság eljárása gyors – a rendes bíróság előtt lefolytatott eljárások általában több időt vesznek igénybe; ez már azért is van így, mert a választottbíró>sági eljárás egyfokozatú, nincs fellebbezési lehetőség;
- b) a választottbíró>ság tagjainak összeállításában mindkét peres fél részt vesz, mert mindkét fél felkér egy választottbíró>t, és a két választottbíró egyezik meg az elnök személyében (a két fél egyesbíróban is megállapodhat, ilyenkor a választottbíró>sági eljárásban nem bírói tanács, hanem a kiválasztott bíró egyszemélyben dönt);
- c) az eljárás nem nyilvános (vagyonjogi ügyekben a nyilvánosság kizárásához a feleknek érdeke fűződhet; az üzleti hírnevet a per megindításának ténye is beárnyékolhatja);
- d) lehetőség van arra, hogy a felek között a választottbíró>ság egyezsége szorgalmazzon;
- e) a választottbíró>ság méltányossági szempontokat erősebben vesz figyelembe, mint a rendes bíróság.

A választottbíró>ság eljárása azonban adott esetben hátrányt is jelenthet a felek számára, mert a választottbíró>sági ítélet ellen fellebbezésre nincs mód.

Választottbíró>sági eljárásnak az 1994. évi LXXI. törvény szerint akkor van helye, ha a felek az eljárás tárgyáról szabadon rendelkezhetnek, az eljárás lefolytatásban megegyeztek, és a választottbíró>sági kikötést a törvény lehetővé teszi. Választottbíró>sági eljárásra általában gazdasági ügyekben kerülhet sor, ugyanakkor például sport választottbíró>ság is működik. Társasági jogi vitákban általában helye van választottbíráskodásnak (lásd erről még a IX. fejezet 1. l) alpontját). Magyar felek általában külföldi választottbíró>ságot is igénybe vehetnek.

V. FEJEZET

A jogállam

1. AZ ÁLLAM ISMÉRVEI

Az *állam* legegyszerűbb meghatározása: a társadalom közügyeinek intézésére rendelt, a közhatalmat legitim és formalizált módon gyakorló szervezetrendszer. Az állam a társadalomban a hatalom koncentrátuma (főhatalom), olyan erőszak-szervezet, amely a közjó érdekében legitim módon rendelkezik a közhatalmi kényszer alkalmazásának a lehetőségével.

Az állam elismerésének lényegében két belső és egy nemzetközi feltétele van: az államterület, az állampolgárság és a nemzetközi elismerés.

- a) Az államok nemzeti államokként alakultak ki *államhatárokkal* körülhatárolt földrajzi területen. *Államterület* nélkül nincsen állam. A legtöbb állam ún. *egyszerű* (unitárius) állam, azaz nem államkapcsolatban működik. Az államkapcsolatok legegyszerűbb formája a *perszónálunió*, ahol az államfő személye köti össze az államokat. Szorosabb kapcsolat a *reálunió*, ahol már közös államügyek is vannak (pl. az Osztrák–Magyar Monarchia 1867-től az I. világháború végéig). Ezt követi a *konföderáció*, ahol a részt vevő államoktól független közösségi államszervek is tevékenykednek. A legszorosabb kötelék a *föderáció* (államszövetség), ahol a tagok már nem önálló államok, a szuverenitás csak a szövetségi államot illeti meg (Amerikai Egyesült Államok, Németország, Ausztria). Magyarország sokáig unitárius állam volt, de 2004-ben beléptünk az Európai Unióba, amely ténylegesen konföderációnak minősíthető. Ezért ez a jegyzet az Európai Unió államszerveiről és jogáról is egyszerűsített tájékoztatást ad.

- b) Az államhoz letelepedett lakosságra, *állampolgárságra* van szükség. Nincs állam állampolgárok nélkül. Az állampolgárság megszerzését a különböző államok eltérő módon szabályozzák. Vannak országok (pl. Anglia), ahol az állampolgárság megszerzésének alapvető útja az állam területén való születés (területi elv). Az európai országok többségében és így Magyarországon is az állampolgárságot *vérségi alapon* lehet eredeti módon megszerezni: a gyerek bármely szülője állampolgársága alapján állampolgárságot szerez. (Ez a szabályozás azt jelenti, hogy egy Nagy-Britanniában olasz férjtől és magyar feleségtől származó gyermek születésével automatikusan hármas állampolgár lesz – angol, olasz, magyar). Az állampolgárság továbbá megszerzhető honosítással (visszahonosítással) is, és a legtöbb jogrendszer ismeri az állampolgárságról való lemondás, illetve megfosztás intézményét is. A magyar állampolgársági törvény jelenleg az 1993. évi LV. törvény.
- c) Az állam adott államterületen állampolgárai felett gyakorolja a főhatalmat. Ezt nevezzük *szuverenitásnak*. A szuverén államot azonban a többi államnak államként el kell ismernie. Az elismeréssel az állam a nemzetközi közjog alanyává válik. Az állam a nemzetközi kapcsolatokban jogilag – függetlenül nagyságától, erejétől – a többi állammal egyenlő. Az állam természetesen más államokkal kötött nemzetközi szerződésekkel korlátozhatja szuverenitását (önkorlátozás). A szuverén államnak joga van arra, hogy politikai-társadalmi berendezkedését maga alakítsa ki, illetve hogy területi épségét más államok ne sértsék meg. Az államközi kapcsolatok alapvető szervezeteként a II. világháború után kialakult az *Egyesült Nemzetek Szervezete* (ENSZ), amelynek az egyik alapvető feladata az államok közti viták békés rendezésének az elősegítése. (A nemzetközi jogban egyébként államok közti háborúra is igyekeznek szabályokat megállapítani, és a háborús bűncselekmények elbírálására jött létre a hágai Nemzetközi Bíróság.)

Az állam a társadalomtól viszonylag elkülönül (ennek túlhajtása az állam ún. elidegenedése a lakosságtól, az állam öncélúvá válása). Létrejön a bonyolult *állami szervezetrendszer*, így például az állami közigazgatáson belül kialakul a pénzügyi, az oktatási, az egészségügyi stb. igazgatás szervezete, avagy a többfokozatú bírósági rendszer. Kialakul a hivatásos hadsereg, a különböző rendvédelmi szervezetek (rendőrség, határőrség). E szervek tevékenységének a megvalósítására kialakul a sajátos szakértelmen alapuló *állami bürokrácia* (köztisztviselők sajátos hivatali előremeneteli rendszerrel stb.). A modern államban – ahol az állam már *közszolgáltatások* tömegét is nyújtja a lakosság számára – ehhez a közhatalmi

államszervezethez *állami közintézmények* egész sora járul: egyetemek, iskolák, kórházak, állami közüzemek stb.

2. ÁLLAMCÉLOK, ÁLLAMFUNKCIÓK, ÁLLAMFORMA

Az alapvető államcél a közjó biztosítása, a közérdek érvényre juttatása.

Az államfunkciók az állami tevékenység alapvető irányait jelölik meg, amelyek egyben a stratégiai és taktikai államcélok megvalósítását is szolgálják. Az államfunkciók hagyományos osztályozása szerint az államnak van: a) külső (védelmi-hódító) és b) belső közrendvédelmi, a közbiztonság megteremtésére és fenntartására irányuló funkciója. A szabad versenyen alapuló kapitalizmus liberális államelmélete szerint ez bőségesen elég: a „legkevesebb állam a legjobb állam” (A. Smith). A 20. század során azonban – mivel kialakultak a modern társadalmak – az államfunkciók köre (és ezzel együtt az államszervezet mérete) egyre bővült. A modern állami funkciók a már említett hagyományos funkciókon túlmenően lényegében a következők:

- a) *Organizatórikus* (szervező) funkció, amellyel az állam biztosítja az állampolgári élet feltételeit (pl. tömegközlekedés).
- b) *Politikai funkció*, amelynek keretében az állam biztosítja a demokráciát, a politikai stabilitást.
- c) *Gazdasági befolyásoló* (ösztönző) funkció, amellyel az állam a szabad piaci versenygazdaság hátrányait igyekszik mérsékelni. Az állam egyfelől fellép a versenyt korlátozó monopol-tendenciák ellen, másrészt a piacgazdaságot szociális piacgazdasággá teszi.
- d) *Szociális funkció* (szegénység elleni küzdelem stb.), amely a II. világháború utáni Európában kialakult ún. jóléti államokra jellemző a leginkább.
- e) *Társadalmi érdekegyeztető*, kiegyenlítő, konfliktusfeloldó funkció.
- f) *Ideologikus funkció* (társadalmi eszmék támogatása, jövőkép stb.).
- g) *Államépítő funkció* (pl. aktuális magyar feladat az EU célkitűzésének megfelelő regionalizmus kialakítása).

Az államfunkciók iménti felsorolása jelzi, hogy a modern államokban már nem elégséges a pusztán jogállamiság megvalósulása. A jogállamiság biztosítása csak az alap, a jogállamnak *eredményesen, hatékonyan* kell működnie az állampolgárok javára. Az állam nem lehet nagyobb és költségesebb, mint amit a tényleges államfunkciók indokolnak (ez az ún. *kicsi és olcsó állam* eszménye).

Államforma lényegében kettő van: királyság (császárság stb.), illetve köztársaság. Kormányforma viszont több. Mindenekelőtt megkülönböztetünk *egykamarás*, illetve *kétkamarás* (alsóház-felsőház) parlamenttel rendelkező országokat. A szövetségi államok általában kétkamarás rendszert működtetnek (pl. Németország), de történeti okokból kétkamarás rendszer van például Angliában is (alsóház – lordok háza). A végrehajtó hatalom felépítése szempontjából megkülönböztetünk *prezidenciális* és *parlamentáris* rendszereket. (Természetesen a prezidenciális rendszerekben is működik törvényhozó hatalomként parlament.) A prezidenciális rendszer teljes körű megvalósítója az Amerikai Egyesült Államok, ahol az elnök államfő és miniszterelnök egyszerre. A prezidenciális rendszerek mérsékeltebb megvalósítója Franciaország, ahol a végrehajtó hatalom feje az elnök, és neki alárendelten (a parlamenttel való sajátos kettős kötöttségben) működik a miniszterelnök, illetve a kormány (ún. szemiprezidenciális rendszer). A parlamentáris rendszerekben az államfő nem része a végrehajtó hatalomnak, és a kormány közvetlenül a parlamentnek felelős. A parlamentáris rendszer lehet alkotmányos királyság (pl. Anglia, Svédország, Dánia, Norvégia) vagy köztársaság (pl. Ausztria, Svájc). Magyarország egykamarás parlamenti rendszert működtető köztársaság az 1990-es rendszerváltozás óta.

3. A JOGÁLLAMISÁG

A modern államok többsége *plurális demokratikus alkotmányos jogállam*: részben biztosítja az állampolgárok egyre bővülő alapjait, másfelől egyre több és jobb közszolgáltatást igyekszik nyújtani a lakosságnak (ún. *szolgáltató állam*). Az államot az állampolgárok lényegében „társadalmi szerződéssel” (Rousseau) hozzák létre a közös ügyeik intézésére. Ezért az állami szuverenitás mögött ott húzódik a *népszuverenitás*, az állampolgárok azon joga, hogy elsősorban szabad, egyenlő és titkos választások útján maguk határozzák meg az állam vezetését. A választás ún. közvetett demokrácia körébe tartozó intézménye mellett különböző *közvetlen demokratikus formák* is ismeretesek (pl. népszavazás). Az állam az átfogó politikai rendszer egyik – bár alapvető – elemévé válik, ennek a politikai rendszernek a részei az állami közhatalom ideiglenes (a következő választásig tartó) megszerzésére törekvő politikai pártok, emellett a különböző érdekképviselések (lobbiszervezetek) és más civilszervezetek is.

A hagyományos állam paternalista hatalomkoncentráció volt. Modern korokban is ismeretesek ún. *totális, diktatórikus államok* (rendőrállam, egypárti,

ún. pártállam stb.). A modern államok viszont *alkotmányos jogállamok*. A jogállam egyfelől a hatalom önkorlátozását jelenti, a „*törvények uralma*” (Montesquieu) valósul meg, az állam szervei is csak a jogszabályok alapján, azok keretében cselekedhetnek. A jogállam egyben feltételezi az állampolgári jogok garanciáit, e jogok megvalósulásának állami biztosítását is. Főleg a liberális államfelfogás minősíti az állam elsődleges céljának az állampolgárok szabadságának a biztosítását – amelyhez keresztényszocialista, illetve szociáldemokrata irányzatok hozzáteszik a szociálisan elkötelezett, az állampolgárok esélyegyenlőségének biztosítására irányuló állami tevékenység eszményét is.

A fasiszta vagy a diktatórikus, sztálini „szocialista” állam működésének jelentős részében szintén jogszabályok alapján működik, tehát – főleg szoft változataiban – akár jogállamnak is nevezhető lenne (ilyen szoft változat a brutálisan diktatórikus hitleri német állammal szemben Franco Spanyolországa vagy a sztálini Szovjetunióval szemben az 1960-as évek közepétől Magyarország). Ugyanakkor ezek a formális jogállamok tartalmilag nem jogállamok, mert részben sem a plurális demokráciát (egypártrendszer), sem az állampolgárok alapjogait nem biztosítják. A modern jogállam ún. *alkotmányos állam*, ami azt jelenti, hogy az állam biztosítja az állampolgárok a) politikai jogait (pl. egyesülési és gyülekezési jog); b) kollektív és egyéni szabadságjogait (pl. szólás- és sajtószabadság, lelkiismereti és vallásszabadság, személyes sérthetetlenség, személyes adatok védelme stb.); c) gazdasági, szociális, kulturális jogait, továbbá az egészséges környezethez való jogot, az információs szabadságot stb. Az alkotmányos állam tehát nemcsak azt jelenti, hogy az adott államnak van írott vagy történeti alkotmánya, hanem azt is, hogy ténylegesen biztosítja az egyre bővülő emberi jogokat. Az alkotmányos állam egyben biztosítja nemre, fajra, nemzetiségre vagy vallásra való tekintet nélkül az állampolgárok *jogegyenlőségét* is – a törvény előtti egyenlőség biztosításán túlmenően egyre inkább előtérbe kerül a modern államnak az emberi esélyegyenlőtlenségek kiegyenlítésére irányuló, pozitív, fejlesztő, szociális gondozási tevékenysége is (ún. *jóléti államok*).

A jogállami államszervezet alapvető elvét Montesquieu alakította ki, ez az *államhatalmi ágak megosztásának és egyensúlyának az elmélete*. Az elmélet lényege, hogy az államhatalom ne egy szervnél koncentrálódjon (a feudalizmusban az uralkodónál), hanem különüljön el, és lényegében azonos erőt képviseljen a törvényhozó hatalom (parlament), a végrehajtó hatalom (a központi közigazgatást irányító kormány) és az igazságszolgáltató hatalom (bírói szervezet).

A modern államokban az eredetileg hármass államhatalmi elkülönítés jelentősen kibővül, további államhatalmi ellensúlyok alakulnak ki, létrejön az ellensúlyok rendszerében való kormányzás (cheks and ballances).

Ennek részei:

- a) az *Országgyűlés*, amely már nem pusztá törvénykező hatalom, hanem a végrehajtó hatalom politikai ellenőrzésének az eszköze;
- b) az *Országgyűléshez kötődő ellensúlyok*, például az állampolgári alapjogok országgyűlési biztosai (ombudsmanok) vagy a Számvevőszék;
- c) az *Államfő* (pl. köztársasági elnök);
- d) az *Alkotmánybíróság* mint a normakontroll központi szerve;
- e) a bírósági szervezet;
- f) az ügyészség;
- g) a *gazdasági ellensúlyok*, így a Kormánytól független jegybank, illetve a versenyhivatal;
- h) a települési-területi önkormányzatok.

Az államkapcsolatokban nem álló államokon belül is megnyilvánul a területi-települési hatalom, a területi-települési önkormányzat anélkül, hogy ez érintené az unitárius állam szuverenitását. A központi államszervezet mellett tehát kialakul a *többszintű helyi államszervezet*: a) községi-városi önkormányzat; b) területi, így megyei, megyei jogú városi (fővárosi) önkormányzat. A különböző szintű önkormányzatoknak közigazgatási szervei is vannak (pl. polgármesteri hivatalok). A területi-települési önkormányzatok széles hatásköre az adott állam demokratizmusát bizonyítja, ezért általános európai tendencia a decentralizáció, az állami hatáskörök leadása a lakossághozeli helyi önkormányzatoknak. Természetesen a központi kormányzatnak is vannak területi szervei. Ezek Magyarországon a megyei (fővárosi) kormányhivatalok, illetve a járási hivatalok.

A modern államokban további tendencia állami feladatok átadása társadalmi szervezeteknek, amelyek ezáltal vegyesen állami-társadalmi szervek lesznek. Jellemzően ilyen hibrid forma Magyarországon a *köztestület*. Köztestületek jelenleg Magyarországon a gazdasági és a foglalkozási kamarák, a Magyar Tudományos Akadémia stb. Köztestületet csak törvény hozhat létre, és a törvény kényszertagságot is előírhat (pl. ügyvéd csak kamarai tagsággal tevékenykedhet).

VI. FEJEZET

A magyar államszervezet felépítése

1. AZ ALAPTÖRVÉNY

2012. január 1-jén hatályba lépett *Magyarország Alaptörvénye*. Az Alaptörvényt az Országgyűlés 2011 áprilisában fogadta el. A többi törvénytől eltérően az Alaptörvénynek nincs számozása, és sem szerkezetileg, sem stílusában nem követi a „normál” törvényeket, sok benne az irodalmi jelleg.

Az Alaptörvény Magyarország alkotmánya, bár az Alaptörvény kimondja, hogy rendelkezéseit a magyar történeti alkotmány vívmányaival összhangban kell értelmezni. Az Alaptörvény nem tartalmaz paragrafusokat, preambuluma és posztpreambuluma mondatokból, a jogi normákat tartalmazó fejezetei cikkekből állnak.

Az Alaptörvény a „*Nemzeti hitvallással*” kezdődik. Ebből olvasható ki az Alaptörvény világszemlélete és politikai filozófiája. Ez a hitvallás a magyar történelmi múlt bizonyos szempontból kiválasztott pillanataira fűzi föl az Alaptörvény jelen-tését, céljait és értelmezési kiindulópontját, illetve korlátait.

Az Alaptörvény *Alapvetés* című része tartalmazza az *alkotmányos berendezkedés alapelveit*, így azt, hogy hazánk neve Magyarország; hogy Magyarország független, demokratikus jogállam, amely a hatalommegosztáson alapul. Itt fejt ki továbbá az alapvető kérdéseket is az állampolgárságról, a család jogállásáról, illetve magának az Alaptörvénynek a hatályáról és módosításának lehetőségéről.

Az Alaptörvény kijelenti, hogy Magyarország gazdasága az értékteremtő munkán és a vállalkozás szabadságán alapszik. Az Alaptörvény kimondja, egyébként

a jelenlegi európai alkotmányozási trendekkel összhangban, hogy Magyarország *a kiegyensúlyozott, átlátható és fenntartható költségvetési gazdálkodás elvét érvényesíti*. Az Alaptörvény deklarálja továbbá, hogy mindenki felelős önmagáért, képességei és lehetőségei szerint köteles az állami és közösségi feladatok ellátásához hozzájárulni. Végül a jogrenddel kapcsolatban rögzíti, hogy általánosan kötelező magatartási szabályt az Alaptörvényben megjelölt, jogalkotó hatáskörrel rendelkező szerv által megalkotott, a hivatalos lapban kihirdetett jogszabály állapíthat meg.

Az Alaptörvény „Szabadság és felelősség” című része (I–XXXI. cikk) az alapvető jogokat és kötelezettségeket rendezi. Az alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg. Az Alaptörvény ebben a részben rendezi a klasszikus alkotmányos szabadságjogokat (a személyes szabadságot, a tulajdon szabadságát, a szólásszabadságot, a véleménysszabadságot, a vallásszabadságot, a gyülekezési szabadságot), a panasztételi jogokat, a családvédelmet és a környezetvédelmet. A társadalombiztosítás jelenlegi alapelveit, illetve a szolidaritás és a rászorulás elvének alkalmazását feltételekhez köti.

Az alaptörvény következő része az államszervezettel foglalkozik – a következőkben ezt részletesen ismertetjük. Az Alaptörvény államszervezeti részéhez számos, ún. sarkalatos törvény (kétharmados törvény) csatlakozik, amelyek hatására 2011 és 2013 között jelentős mértékben megváltozott a magyar állam szervezete és működése.

Az Alaptörvény szokatlan felépítése és felfogása jelentős vitákra vezetett belöldön és külföldön egyaránt. Magyarországon belül az Alkotmánybíróság ítéletei, külföldön az Unió parlamentje Velencei Bizottságának ajánlásai következtében az elmúlt két év alatt az Alaptörvényt már öt ízben módosították.

2. AZ ORSZÁGGYŰLÉS

A) Az Országgyűlés hatásköre és szervezete

Az Országgyűlés az Alaptörvény szerint Magyarország legfelsőbb államhatalmi és népképviselői szerve, a népszuverenitás megtestesítője. Az Országgyűlés biztosítja a társadalom alkotmányos rendjét, meghatározza a kormányzás szervezetét, irányát és feltételeit. Ebben a jogkörében az Országgyűlés: a) megalkotja és módosítja Magyarország Alaptörvényét; b) törvényeket alkot; c) elfogadja a központi költségvetést, és jóváhagyja annak végrehajtását; d) felhatalmazást ad a feladat- és hatáskörébe tartozó nemzetközi szerződés kötelező hatályának

elismerésére; e) megválasztja a köztársasági elnököt, az Alkotmánybíróság tagjait és elnökét, a Kúria elnökét, a legfőbb ügyészt, az alapvető jogok biztosát és helyetteseit, valamint az Állami Számvevőszék elnökét; f) megválasztja a miniszterelnököt, dönt a kormánnyal kapcsolatos bizalmi kérdésekről; g) feloszlatja az alaptörvény-ellenesen működő helyi önkormányzati képviselő-testületet; h) határoz a hadiállapot kinyilvánításáról és a békekötésről; i) különleges jogrendet érintő, valamint katonai műveletekben való részvétellel kapcsolatos döntéseket hoz; j) közkegyelmet gyakorol; k) az Alaptörvényben és a törvényben meghatározott további feladat- és hatásköröket gyakorol.

Az Országgyűlésre vonatkozó részletes szabályokat a 2012. évi XXXVI. törvény tartalmazza. A választópolgárok által választott Országgyűlés – amely Magyarországon egykamarás (nincs felsőház) – a népszuverenitás megtestesítője, az Alaptörvény 6. §-a szerint népszavazás csak szűk körben rendelhető el.

Az Országgyűlés *kizárólagos jogköre* a törvényalkotás. Törvényt a köztársasági elnök, a Kormány, az országgyűlési bizottság vagy országgyűlési képviselő kezdeményezhet. A törvénykezdeményezési jogkör komoly hatalmi pozíció, hiszen egy-egy téma parlamenti tárgyalásra tűzésének és a megoldásra adandó eszközök kiválasztásának a lehetőségét, ezzel az ország gazdasági-társadalmi irányultságának a meghatározását jelenti.

Az Országgyűlés ülésszakokra van osztva, üléseket tartva működik. Az Országgyűlés akkor határozatképes, ha a képviselőknek több mint a fele jelen van. Az Országgyűlés a határozatait fő szabályként a jelen lévő képviselők több mint felének a szavazatával hozza (egyszerű többség). Bizonyos szélesebb egyetértésre igényt tartó kérdések esetében, így az Alaptörvény módosításához, valamint az Alaptörvényben meghatározott egyes döntések meghozatalához (sarkalatos törvények, illetve bizonyos törvényekben a sarkalatos törvényhelyek kérdésében) a jelen lévő országgyűlési képviselők kétharmadának a szavazata szükséges (minősített többség).

Az Országgyűlés autonómiájának szervezeti biztosítója, hogy maga állapítja meg házszabályát, amelynek alapján maga dönt működésének szabályairól, a tárgyalások rendjéről. A házszabályt a jelen lévő országgyűlési képviselők kétharmadának szavazatával kell elfogadnia.

Az Országgyűlés választja meg a köztársasági elnököt, a miniszterelnököt, az Alkotmánybíróság tagjait, az alapvető jogok biztosát, az Állami Számvevőszék elnökét, a Kúria elnökét és a legfőbb ügyészt, mégpedig kétharmados minősített többséggel. Ha egy közjogi méltóságot vagy egy szerv vezetőjét a Parlament nevezi ki, annak alkotmányjogi garanciális értéke van. Egyfelől a kinevezett

személy vagy szerv vezetője köteles lesz a parlamentnek beszámolni (ezzel a nyilvánosság felé átláthatóvá válni), másfelől viszont fő szabályként a Parlament hatásköre alá fog kerülni annyiban, hogy irányítási és felügyeleti szempontból a Parlamenten kívül más államhatalmi szervnek nem lehet felette beszámoltató hatásköre. A kétharmados többséggel való megszavazási kritérium komoly konszenzusteremtési kényszer lehet, ha koalíciós partnerrel vagy akár az ellenzékkel kell megállapodni.

Az Országgyűlés tisztségviselői az elnök, az alelnökök, a háznapy és a jegyzők. Az Országgyűlés tevékenységét a főigazgató által vezetett hivatal támogatja, rendjét a házörtség biztosítja.

Az Országgyűlés tevékenységében alapvető szerepet töltenek be az államélet különböző területeihez igazodó *állandó bizottságok*. Az ülések szervezésében döntő szerepű a Házbizottság, amelynek működését az Országgyűlés Hivatala részéről a főtitkár segíti. Az Országgyűlés dönthet eseti (ad hoc), illetve vizsgálóbizottság felállításáról is.

Az Alaptörvény szerint az Országgyűlés *fő szabályként csak maga oszlathatja fel magát*. Ezen felül a Parlament *külső feloszlata* csak az Alaptörvény által előre meghatározott esetekben és eljárásban, gyakorlatilag a működésképtelenség helyzetében lehetséges. A Parlamentet ilyen esetben a köztársasági elnök oszlathatja fel, de kizárólag oly módon, hogy egyidejűleg köteles – az új parlament felállítására irányuló – választásokat kitűzni. Ezek az esetek a következők: a) a Kormány megbízatásának megszűnése esetén a köztársasági elnök által miniszterelnöknek javasolt személyt az Országgyűlés az első személyi javaslat megtételének napjától számított 40 napon belül nem választja meg; b) az Országgyűlés az adott évre vonatkozó központi költségvetést március 31-ig nem fogadja el.

B) A képviselők választása (választójog)

Az országgyűlési képviselők választása *általános és egyenlő, közvetlen és titkos* választási rendszerben, sarkalatos törvényben meghatározott módon, négyéves időszakként zajlik. A 2011. évi CCIII. törvény az országgyűlési képviselők választásáról az eddigi kétfordulós, kétszavazatos, töredékszavazat-visszaszámláló rendszerű választásokat egy *egyfordulós* választási rendszerrel váltja fel. Az országgyűlési képviselők számát 386-ról 199-re csökkenti. 106 országgyűlési képviselőt egyéni választókerületben, 93 országgyűlési képviselőt országos listán választanak. Az új választási rendszer is kombinálja a többségi (egyéni) és az arányos (pártlistás) rendszert azért, hogy minden leadott szavazatnak egyforma súlya legyen. Valamely

pártnak a parlamentbe való bejutásához az elérendő minimum küszöb: az érvényesen leadott országos szavazatok legalább 5%-ának a megszerzése.

A magyarországi állandó lakóhellyel rendelkező választópolgárnak két szavazata van: egy az egyéni választókerületi jelöltre és egy az országos pártlisták valamelyikére. A nemzetiségi névjegyzékben szereplő választópolgár nemzetiségének listájára, ennek hiányában az országos pártlistára szavaz. Magyarországi állandó lakóhellyel nem rendelkező választópolgár is a pártlistára szavazhat – az új választójogi törvény biztosítja a külföldön élő magyarok választójogát.

A törvény szerint nincs *érvényességi küszöb*, tehát egyéni választókerületben az a jelölt lesz országgyűlési képviselő, aki a legtöbb érvényes szavazatot kapta. Valamely párt listájának az összes leadott érvényes szavazat legalább 5%-át el kell érnie.

A *töredékszavazatok mandátumra váltása* az országos listákon külön mátrix alkalmazásával történik. A töredékszavazatok összeszámításakor az egyéni választókerületben összeadott töredékszavazatok esetében a mandátumot szerző jelölt szavazatainak egy részét a listás szavazatoknál még egyszer figyelembe veszi a rendszer.

Jelöltállításkori pártszövetség esetén a pártok küszöbértéke sokszorozódik, vagyis koalíció esetében a pártoknak egyenként is meg kell lépni az 5%-os küszöböt. Ez nem motiválja közös indulásra a pártokat, illetve hátrányosan érinti a kisebb pártokat (növeli ugyanakkor a politikai stabilitást).

A választójog lényeges kérdése a *választóközrözetek* megállapítása, azaz, hogy országos eloszlásban mennyire arányos az egy-egy képviselő által képviseltek száma. Gondoskodni kell tehát arról, hogy a választási közrözeteket a lakosság számához arányosan és pártoktól függetlenül alakítsák ki. Ebben a tekintetben az alapelveket a törvény külön felsorolja: Az egyéni választókerületeket úgy kell kialakítani, hogy a) azok ne lépjk át a megyehatárokat, valamint a főváros határát; b) összefüggő területet alkossanak; c) a választásra jogosultak száma megközelítőleg azonos legyen. A törvény mellékleteként új választóközrözeteket állapítottak meg.

Az országgyűlési képviselők jogállását az alaptörvény szabályozza. Lényeges ebből a szempontból a mentelmi jog, illetve a képviselők interpellációs és kérdésfeltevési lehetősége.

C) Az Országgyűléshez kapcsolódó szervek

- a) „Az Alapvető jogok biztosa” (30. cikk). Az ombudsman a skandináv államokban kialakított intézmény, amely a végrehajtó hatalom működésének ellenőrzését

végzi el az állampolgári jogok biztosítékeként, az Országgyűléshez kapcsolódva. Feladata kifejezetten a közigazgatási tevékenység alkotmányos ellenőrzése, és mint ilyen, a Kormány működésének egyik legfőbb ellenőre. Gyakorlati hatásköre nem jelentős, ajánlattételi joga van a vizsgált ügyek tekintetében. Igazi ereje a nyilvánosságban, valamint abban a gyakorlati jelentőségű tényben áll, hogy valamely ellenőrzés léte, illetve annak tudata már bizonyos fegyelmet visz az ellenőrzött szervezet működésébe.

A 2011. évi CXI. törvény szerint az alapvető jogok biztosa megkülönböztetett figyelmet fordít: a) a gyermekek jogainak; b) a jövő nemzedéke érdekeinek; c) a Magyarországon élő nemzetiségek jogainak; d) a leginkább veszélyeztetett társadalmi csoportok jogainak a védelmére.

Az alapvető jogok biztosa eljárhat panaszra (ha az érintett állampolgárnak más jogorvoslati lehetősége már nincs) és hivatalból is, köteles a feladatával összefüggő nemzetközi szerződéseknek megfelelő belső jogot és annak alkalmazását ellenőrizni.

- b) A költségvetési kiadások parlamenti ellenőrzését az Állami Számvevőszék támasztja alá. Az Állami Számvevőszékről a 2011. évi LXVI. törvény rendelkezik. Az Alaptörvény szerint az Állami Számvevőszék az Országgyűlés legfőbb pénzügyi és gazdasági ellenőrző szerve, amelynek vezetőjét az Országgyűlés választja.

Az Állami Számvevőszék szakértelme az Országgyűlés ellenőrző funkciójának megvalósítása számára nélkülözhetetlen, hiszen a Számvevőszék kifejezetten a költségvetés kiadási oldalával foglalkozik, azaz a közpénzek magánpénzzé válásának eljárását felügyeli; ez az egyik legkényesebb kérdés egy modern alkotmányos demokráciában. Éppen ezért a Számvevőszék jogállásának és hatáskörének védelmét, valamint szervezeti és pénzügyi függetlenségét az Alaptörvénynek vagy (sarkalatos) törvénynek kell garantálnia. A számvevőszéki törvény az előzőhöz hasonlóan ezt garantálja, amikor kimondja, hogy az Állami Számvevőszék a költségvetésre vonatkozó javaslatát és a költségvetésének végrehajtásáról szóló beszámolóját maga állítja össze, és azt a Kormány változtatás nélkül terjeszti be a központi költségvetésről, illetve az annak végrehajtásáról szóló törvényjavaslat részeként az Országgyűlésnek. Az Állami Számvevőszék költségvetését úgy kell megállapítani, hogy ne legyen kevesebb az előző évi központi költségvetésben megállapított összegnél. Az Állami Számvevőszék részére további feladatot törvény csak úgy állapíthat meg, hogy a feladatellátáshoz szükséges pénzügyi fedezetet egyidejűleg biztosítja.

Garanciális kérdés továbbá, hogy az Állami Számvevőszék ellenőrzési tevékenysége során minden más szervezettől független, és hogy ténylegesen minden közpénzre kiterjedő vizsgálatot elvégezhesen (legyen az akár önkormányzat vagy magánpénzekből alapított társaság, ha például támogatási – EU-s vagy állami – pénzek fölött rendelkezik), anélkül azonban, hogy erőforrásait szétforgácsolja, és ezáltal az ellenőrzésre képtelenné váljon. Ennek megfelelően az Állami Számvevőszék általános hatáskörrel, saját tervei szerint végzi a közpénzekkel, valamint az állami és az önkormányzati vagyonnal való felelős gazdálkodás ellenőrzését. Alapvető politikamentességet biztosító kérdés azonban az is, hogy vizsgálatait miként időzíti, és az eredményeket mikor hozza nyilvánosságra. A törvény szerint tanácsokat, a Számvevőszék javaslatokat tesz közvetlenül az ellenőrzött szervezeteknek is, „amellyel elősegíti a jól irányított állam működését”.

Az Állami Számvevőszék jelentései, a bennük foglalt megállapítások, következtetések bíróság vagy más hatóság előtt nem támadhatók meg. Ez következik ugyanis abból, hogy a Számvevőszék nem hatóság, nincsenek közigazgatási határozatai, amelyek megtámadhatóak lennének.

- c) A *Költségvetési Tanács*. Az Alaptörvény szerint a Költségvetési Tanács az Országgyűlés törvényhozó tevékenységét támogató szerv, amely a központi költségvetés megalapozottságát vizsgálja. A Költségvetési Tanács vétójoggal rendelkezik a költségvetési törvény elfogadásának a folyamatában. A továbbra is háromtagú tanács elnöke a köztársasági elnök által hat évre kinevezett tag (elnök), valamint tagjai a Magyar Nemzeti Bank (MNB) elnöke és az Állami Számvevőszék (ÁSZ) elnöke. A Költségvetési Tanácsról részletesen az ún. gazdasági stabilitási törvény (2011. évi CXCV. törvény) rendelkezik.
- d) A *Magyar Nemzeti Bank* az ország központi jegybankja, a Kormánytól független, sajátos részvénytársasági formában működő szerv, amely a monetáris politikáért felelős. Elnökét a köztársasági elnök nevezi ki. A monetáris politikát az MNB Monetáris Tanácsa irányítja, amelynek tagjai részben a jegybank elnöke és alelnökei, részben a Tanács Országgyűlés által választott tagjai. Az MNB hatásköre fokozatosan bővült, 2013-ban az MNB-hez került a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete is, amely korábban ún. önálló szabályozó hatóságként működött. Ezáltal az MNB a bankfelügyelet alapvető szerve is lett. Az MNB elnöke rendeletkiadási joggal rendelkezik. Az MNB működését a 2013. évi CXXXIX. törvény szabályozza.

3. A KÖZTÁRSASÁGI ELNÖK

Magyarország államfője a köztársasági elnök, aki kifejezi a nemzet egységét, és őrökdi az államszervezet demokratikus működése felett. A köztársasági elnök a Magyar Honvédség főparancsnoka. A köztársasági elnököt az Országgyűlés öt évre választja (az első fordulóban kétharmados, ha addig sem sikerül megválasztani, akkor a második fordulóban egyszerű többséggel).

A köztársasági elnök szűk jogkörét jellemzi, hogy általában intézkedései ellenjegyzésre szorulnak, azaz a jogi felelősség ezekben az ügyekben nem a köztársasági elnököt, hanem a miniszterelnököt (vagy a Kormány más aláíró tagját) terheli. Az ellenjegyzési kötelezettség alóli kivételek: a választások kitűzése, a népszavazási kezdeményezés, az Országgyűlésen, illetve annak bizottsági ülésein való részvétel, javaslattétel az Országgyűlésnek intézkedés megtételére és az állam képviselete.

A köztársasági elnök szándékos törvényszegés, illetve az Alaptörvény szándékos megsértése esetén tisztségétől megfosztható. Ebbéli felelősségre vonását az országgyűlési képviselők egyötödének titkos szavazásával való indítványozására az Alkotmánybíróság bírálja el (lásd a köztársasági elnök jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CX. törvényt).

A köztársasági elnök törvénykezdeményezési joggal rendelkezik. Emellett amennyiben a megszavazott törvényt alkotmányos vagy politikai szempontból aggályosnak tartja, igen rövid idő alatt (5 napon belül) döntenie kell az aláírás megtagadásáról és annak vagy az Alkotmánybírósághoz küldéséről, vagy az Országgyűlésnek való visszaküldéséről. Az első alkotmányossági, a másodikat politikai vétónak nevezik. A második esetben ha az Országgyűlés másodszor is megszavazza a törvényt, akkor haladéktalanul alá kell írnia, és el kell rendelnie kihirdetését.

4. AZ ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG

A hatalmi ágak egyik legfontosabb külső független kontrollját az ún. normakontroll jegyében az Alkotmánybíróság végzi. Az Alkotmánybíróságról a 2011. évi CLI. törvény rendelkezik.

Az Alaptörvény az Alkotmánybíróság hatáskörét az alábbiakban állapítja meg:

- a) az Alaptörvénnyel való összhang szempontjából megvizsgálja az elfogadott, de ki nem hirdetett törvényeket;

- b) bírói kezdeményezésre felülvizsgálja az egyedi ügyben alkalmazandó jogszabálynak az Alaptörvénnyel való összhangját;
- c) alkotmányjogi panasz alapján felülvizsgálja az egyedi ügyben alkalmazott jogszabálynak az Alaptörvénnyel való összhangját;
- d) alkotmányjogi panasz alapján felülvizsgálja a bírói döntésnek az Alaptörvénnyel való összhangját;
- e) a Kormány, az országgyűlési képviselők egynegyede vagy az alapvető jogok biztosa kezdeményezésére felülvizsgálja a jogszabályoknak az Alaptörvénnyel való összhangját;
- f) vizsgálja a jogszabályok nemzetközi szerződésbe ütközését;
- g) az Alaptörvényben, illetve sarkalatos törvényben meghatározott további feladat- és hatásköröket gyakorol.

Az Alkotmánybíróság *megsemmisíti* az Alaptörvénnyel ellentétes *jogszabályt* vagy jogszabályi rendelkezést egyedi ügyekben bírói kezdeményezésre vagy alkotmányjogi panasz, illetve a Kormány, az országgyűlési képviselők egynegyede vagy az alapvető jogok biztosa kezdeményezésére indult eljárásokban. Az alkotmányjogi panasz alapján felülvizsgált, Alaptörvénnyel ellentétes *bírói döntést* ugyancsak megsemmisíti.

Az Alaptörvényben szereplő korlát azonban, hogy a költségvetésről, a költségvetés végrehajtásáról, a központi adónemekről, illetékekről és járulékokról, a vámokról, valamint a helyi adók központi feltételeiről szóló törvényeket az Alkotmánybíróság csak akkor semmisítheti meg, ha azok tartalma az élethez és az emberi méltósághoz, a személyes adatok védelméhez való jogot, a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságát vagy a magyar állampolgársághoz kapcsolódó jogokat sérti (37. cikk [4] bek.).

Az Alaptörvény szerint normakontrollt csak a Kormány, az országgyűlési képviselők egynegyede, illetve a köztársasági elnök és az alapvető jogok biztosa kezdeményezhet. Utólagos normakontroll esetében egyedi ügynek kell lennie, vagyis az Alkotmánybírósághoz csak az fordulhat, aki érintett.

Az alkotmánybírákat az Országgyűlés 15 évre, kétharmados többséggel választja meg.

5. A KORMÁNY ÉS A KORMÁNYZATI SZERVEZETRENDSZER

Klasszikus hatalmi ág a végrehajtó hatalom. A parlamentáris kormányforma alapján a végrehajtó hatalom feje a Kormány.

A Kormány felelős a központi közigazgatás általános irányításáért. A miniszterelnököt (a kormányfőt) az Országgyűlés választja a köztársasági elnök javaslatára, mégpedig a politikai hagyományok szerint a választásokon győztes párt vagy pártkoalíció vezetőjét, illetve jelöltjét. Eddig a kormányprogram elfogadásával a Parlament elfogadta az adott kormányzati ciklus főbb irányelveit, az Alaptörvény szerint azonban az Országgyűlés már nem szavaz a kormányprogramról, annak benyújtása tehát nem kötelező.

A parlamentáris rendszer sajátosságaiból ered, hogy a kormány tagjai lehetnek képviselők, azaz ebben a tekintetben a két hatalmi ág között nincs összeférhetetlenség.

A Kormány miniszterelnökön kívüli tagjait, a minisztereket a miniszterelnök javaslatára a köztársasági elnök nevezi ki. Ez a kinevezési mód a miniszterelnök hatalmát erősíti a Kormányban és a Parlamenttel szemben is (ún. *kancellári kormányzás*). Ezek a szabályok a kormányzás stabilitását és az egységes közigazgatási irányítást hivatottak biztosítani. A miniszterelnök ugyanis meghatározza a Kormány általános politikáját.

A Kormány nem rendelkezik korlátlan hatalommal, felelős a Parlamentnek. Az Országgyűlésben a képviselők *kérdéseket* és *interpellációt* intézhetnek a miniszterelnökhöz, illetve a Kormány tagjaihoz feladatellátásukkal kapcsolatban. Kérdésre, illetve az interpellációra kötelező választ adni (interpellációra írásban, indokoltan is adható válasz, erről a képviselők külön szavazással döntenek, hogy elfogadják-e válaszként; nemleges elfogadás esetén a kormány további intézkedéseket köteles tenni). A *Kormányt megbuktatni* csak a kormányfő elleni bizalmi indítvánnyal lehetséges, illetve a miniszterelnök elleni bizalmatlansági indítványt a Kormány elleni bizalmatlanságnak kell tekinteni. Ahhoz, hogy a bizalmatlansági indítvány sikeres legyen, az azt indítványozó képviselőknek (a képviselők együtödének) meg kell egyezniük egyben az új miniszterelnök személyében is. Az indítvány elfogadásával az új miniszterelnököt is megszavazottnak kell tekinteni (ún. *konstruktív bizalmatlanság*). Ez a szabály ugyancsak a kormányok stabilitását kívánja szolgálni. Eszerint ugyanis az (általában nem egységes) ellenzéknek egyezsége kellene jutni az új kormányfő személyében, és ezzel el kell fogadni, hogy az a kormányfő állítja majd fel saját kormányát, abba az Országgyűlés már nem szólhat bele. Komoly kompromisszumkészség és politikai stratégiai fegyelem szükséges tehát egy efféle kormánybuktatáshoz.

Az Alaptörvény szakít az előző alkotmány rendszerével, és általánosságban határozza meg a Kormány feladatát, nem sorolja fel tételesen azokat. Vagyis a Kormány a végrehajtó hatalom általános szerve, amelynek feladat- és hatásköre

kiterjed mindarra, amit az Alaptörvény vagy jogszabály *kifejezetten nem utal más szerv* feladat- és hatáskörébe. A Kormány irányítja a központi államigazgatást, az alárendelt szervektől hatásköröket bármikor elvonhat. A Kormány rendeleteket és határozatokat alkot.

A Kormány tagjai a minisztériumokat irányító, illetve a tárca nélküli miniszterek, mód van továbbá miniszterhelyettesek Kormányba való beállítására is. A miniszterek rendeleteket és utasításokat adhatnak ki.

A minisztérium a kormányzati irányítás alapvető szerve, alatta központi hivatalok működnek (pl. Munkaügyi Hivatal). A miniszter alatt működik a parlamentti államtitkár mint politikai államtitkár, illetve a minisztérium apparátusát irányító közigazgatási államtitkár. A minisztérium alá tartozó nagyobb szakpolitikai-szakigazgatási területek élén politikai államtitkárok állnak. Az államtitkárok tevékenységét helyettes államtitkárok segítik.

A miniszterelnök általános politikai irányító szerepét a Miniszterelnökség támasztja alá, ennek az élén államtitkár áll. A Kormány tevékenységét kormányhivatalok is segítik.

A kormányzati irányítás átfogja az ország teljes államterületét. Ezért a megyékben, illetve a fővárosban összesen 20 kormányhivatal működik, élükön – lényegében politikai államtitkárnak minősülő – kormány megbízottakkal. 2013-ban a megyei kormányhivatalok kirendeltségeiként létrejöttek a járási (fővárosi kerületi) kormányhivatalok is.

A Kormány képviseli Magyarországot az *Európai Unióban* is. Mivel a 2004-es Európai Unióhoz való csatlakozás után a Kormány közvetlenül részt vesz az uniós jogalkotásban, külön eljárás létezik a Kormány és az Országgyűlés jogköreinek összehangolásáról az integrációs jogalkotás kapcsán. A már kialakult mechanizmust az Alaptörvény is megőrizte. Az Európai Unió kormányzati részvétellel működő intézményeiben garanciális szabály, hogy az Országgyűlés tájékoztatást kérhet a Kormánytól az EU kormányzati részvétellel működő intézményeinek a döntéshozatali eljárásában képviselendő kormányálláspontjáról, és állást foglalhat az eljárásban napirenden szereplő tervezetről. A Kormány az uniós döntéshozatal során az Országgyűlés állásfoglalásának alapul vételével jár el (Alaptörvény 19. cikk).

Az Alaptörvényben külön alcímen szerepel a „Közpénzek”-kel való gazdálkodás. Parlamentáris ellenőrző szempontból garanciális értékű az a rendelkezés, amely szerint a *központi költségvetésről* és az annak végrehajtásáról szóló törvényjavaslatoknak *azonos szerkezetben*, átlátható módon és ésszerű részletezettséggel kell tartalmazniuk az állami kiadásokat és bevételeket. A költségvetési

törvényjavaslatot a Kormány terjeszti be, és az elfogadott költségvetés végrehajtásáért is felel. Ha a költségvetés valamely része nem teljesíthető, a költségvetést módosítani kell, illetve jelentősebb változás esetén pótköltségvetést kell elfogadni. A költségvetés végrehajtásáról az Országgyűlés *zárszámadási* törvényt fogad el.

A költségvetési szervekről és a költségvetési gazdálkodásról az államháztartásról szóló 2011. évi CXCV. törvény rendelkezik.

Az államadósság-plafonnal kapcsolatos rendelkezések szerint az Országgyűlés nem fogadhat el olyan központi költségvetésről szóló törvényt, amelynek eredményeképpen az államadósság meghaladná a teljes hazai össztermék felét. A rendelkezés alól azonban van kivétel: *különleges jogrend* idején, az azt kiváltó körülmények okozta következmények enyhítéséhez szükséges mértékben vagy a nemzetgazdaság tartós és jelentős visszaesése esetén, a nemzetgazdasági egyensúly helyreállításához szükséges mértékben lehet eltérni. Különleges jogrendet *kétharmados többséggel* hirdethet ki az Országgyűlés katasztrófavédelemben, szűk-ségállapotban vagy háborús veszély idején.

Az Alaptörvényben a Kormány felhatalmazást kap arra, hogy ha a központi költségvetésről szóló törvényt az Országgyűlés a naptári év kezdetéig nem fogadta el, ideiglenesen jogosult a jogszabályok szerinti bevételeket beszedni és az előző naptári évre a központi költségvetésről szóló törvényben meghatározott kiadási előirányzatok keretei között a kiadásokat időarányosan teljesíteni. Ez a szabályozás az ország működőképességét garantálja.

6. A HELYI ÖNKORMÁNYZATOK

Az Alaptörvény szerint Magyarországon a helyi közügyek intézésére és a helyi közhatalom gyakorlására helyi önkormányzatok működnek (31. cikk). Az Alaptörvény és a 2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól több mint két évtized után *átalakítja az önkormányzati rendszert*. Az új törvény nem annyira az önkormányzatiságra helyezi a hangsúlyt, hanem a feladatok és a közpénzek központosított kiosztására, az egységes állami irányításra és ellenőrzésre.

A helyi önkormányzás joga a települések (települési önkormányzatok) és a megyék (területi önkormányzatok) választópolgárainak a közösségét illeti meg. A fővárosi önkormányzat települési és területi önkormányzat egyszerre, így a főváros a kerületekkel megőrizte kétszintű önkormányzati rendszerét. A helyi önkormányzat mellett kisebbségi önkormányzatok is működnek. A helyi

önkormányzat ellátja a törvényben meghatározott kötelező és az általa önként vállalt feladat- és hatásköröket.

Az önkormányzati képviselő a település (fővárosi kerület, megye) egészéért vállalt felelősséggel képviseli a választói érdekeit. Az önkormányzati képviselők jogai és kötelességei azonosak. Az önkormányzati képviselővel szemben szigorodtak az összeférhetetlenségi szabályok. Nem folytathat például olyan tevékenységet, amely a feladatainak ellátásához szükséges közbizalmat megingathatja.

A helyi képviselőtestület elnöke a polgármester. A képviselőtestület bizottságot választhat, és hivatalt hoz létre. A hivatal vezetője a jegyző, akit a polgármester nevez ki.

Alapvető feladataik ellátásához az önkormányzatok *saját vagyonnal is rendelkeznek*, ezzel önállóan gazdálkodnak. A közvetlenül az önkormányzatok által ellátandó feladatok listája, csakúgy, mint az állami feladatoké, szemléleti kérdés, de a feladatok valamilyen formában biztosított ellátása elengedhetetlen a versenyképesség fenntartására. Az új önkormányzati törvény bizonyos oktatási és egészségügyi intézményeket egyértelműen a kormányhivatalok alá rendelt, ezzel a feladatokat és a finanszírozást is egységesítette.

Az önkormányzatok saját bevételei a következők:

- a) a helyi adók;
- b) saját tevékenységből, vállalkozásból és az önkormányzati vagyon hasznosításából származó bevétel, nyereségek, osztalékok, kamatok és bérleti díjak;
- c) átvett pénzeszközök;
- d) külön törvény szerint az önkormányzatot megillető illetékek, bírság, díjak;
- e) az önkormányzat és intézményei egyéb sajátos bevételei.

A helyi önkormányzat vagyona a tulajdonában álló vagyontárgyakból, eszközökből és a helyi önkormányzatot megillető vagyoni értékű jogokból áll, amelyek az önkormányzati feladatok és célok ellátását szolgálják. A helyi önkormányzatok vagyongazdálkodására is érvényes a centralizált gazdálkodási modell (lásd a 2011. évi CXCVI. törvényt a nemzeti vagyonról). A képviselőtestület kizárólag a nemzeti vagyonról szóló törvényben meghatározott személyekkel köthet vagyongazdálkodási szerződést, amelyben szerepel ugyanakkor az átláthatóság követelménye. Ellentétben az állami szervekkel, a vagyongazdálkodási szerződés ugyanakkor versenyeztetés nélkül köthető, ennek feltétele, hogy az a feladatellátást nem veszélyeztetheti.

A helyi önkormányzatok által kötelezően ellátandó, törvényben meghatározott feladatok ellátásában a működési kiadásaik fedezetét az Országgyűlés a

feladatfinanszírozás rendszerén keresztül, feladatalapú támogatással biztosítja. A feladat-finanszírozási rendszerben az Országgyűlés a helyi önkormányzat kötelezően ellátandó feladataihoz jogszabályokban meghatározott közszolgáltatási szintnek megfelelő támogatást biztosít.

A helyi önkormányzatok a megyei (fővárosi) kormányhivatalokon keresztül a kormány törvényességi ellenőrzése alatt állnak.

7. AZ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS SZERVEZETRENDSZERE

A) A bírósági szervezet

Az Alaptörvény szabályozza a bíróságok jog- és hatáskörének, szervezetének, ítélezésének, továbbá a bírák függetlenségének legfontosabb kérdéseit. A bíróságok igazgatásának és működésének, valamint a bírák jogállásának részletes szabályait ugyanakkor sarkalatos törvények határozzák meg. Az Alaptörvény szerint a bíróságok feladata az igazságszolgáltatási tevékenység. Ennek megfelelően a bíróságok feladata egyfelől a büntetőügyekben és a magánjogi jogvitákban való döntés, valamint a közigazgatási határozatok és az önkormányzati rendeletek törvényességéről való döntés (felülvizsgálat), valamint a helyi önkormányzatok törvényen alapuló jogalkotási kötelezettsége elmulasztásának a megállapítása. Emellett a törvény más ügyekben való döntést is a bíróságra telepíthet.

A bírósági szervezetrendszer többszintű (elsőfokon a járásbíróság, első- és másodfokon a törvényszék, másodfokon az ítéltábla, végül a Kúria). A bírósági rendszer egyes szervezeti szintjeinek meghatározását a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény (Bszi.) rögzíti.

Az Alaptörvény a bírósági szervezetrendszer csúcsszerveként a Kúriát nevešti, és ezzel egyben a bírói szervezet egységességét is deklarálja. Az Alaptörvény az általános igazságszolgáltatási tevékenységen túl különleges bírói feladatokat is ró a Kúriára: a Kúria biztosítja a jogalkalmazás egységét, amelynek keretében a bíróságokra kötelező jogegységi határozatot hoz.

Az Alaptörvény az alábbiak szerint rögzíti a *bírói függetlenség garanciális* elemeit:

- a) a bírák csak a törvénynek vannak alárendelve, ítélezési tevékenységükben nem utasíthatók;
- b) tisztségükből csak a törvényben meghatározott okból és eljárás keretében lehet elmozdítani őket;

- c) a bíró nem lehet tagja politikai pártnak, és
- d) nem folytathat politikai tevékenységet.

A függetlenségüket biztosítja az is, hogy a hivatásos bírákat a *köztársasági elnök nevezi ki*. A Kúria elnökét – a stabilitás és a függetlenség fokozottabb érvényesítésére – kilenc évre, a köztársasági elnök javaslatára, a képviselők kétharmadának szavazatával az Országgyűlés választja meg.

Magyarországon az igazságszolgáltatást tehát a Kúria, az ítéltábla, a törvényszék, a járásbíróság és külön bíróságként közigazgatási és munkaügyi bíróság gyakorolja. Az első fokon eljáró kerületi és városi bíróságok – jelenleg 111 helyi bíróság – jogutódjai 2013. január 1-jétől a járásbíróságok. Hatáskörükbe tartoznak mindazok az ügyek, amelyekben az elsőfokú eljárást törvény nem utalja más bíróság elé.

A *közigazgatási és munkaügyi bíróságok* 2013. január 1-jén kezdték meg a működésüket. Elsőfokon járnak el a közigazgatási határozatok bírósági felülvizsgálata iránti, a munkaviszonyból és a munkaviszony jellegű jogviszonyból származó, valamint a törvény által hatáskörükbe utalt egyéb ügyekben.

A 20 megyei (fővárosi) bíróság jogutódjaként a törvényszékek a törvényben meghatározott ügyekben elsőfokon járnak el, és másodfokon elbírálják a járásbíróságok, valamint a közigazgatási és a munkaügyi bíróságok határozatai ellen bejelentett fellebbezéseket. A törvényszéken tanácsok, csoportok és büntető, polgári, gazdasági, valamint közigazgatási-munkaügyi kollégiumok működnek. A kollégiumok összevontan is működhetnek.

Az ítéltábla elbírálja a törvényben meghatározott ügyekben a járásbíróság és a törvényszék határozata ellen előterjesztett jogorvoslatot, továbbá eljár a hatáskörébe utalt egyéb ügyekben. Az ítéltáblán tanácsok, büntető, valamint polgári kollégiumok működnek. Öt ítéltábla van: a Fővárosi, a Debreceni, a Győri, a Pécsi és a Szegedi Ítéltábla.

A *bíróságok központi igazgatását* 2012. január 1-jétől az Országos Bírósági Hivatal (OBH) elnöke látja el. Az OBH elnökéhez kerültek a megszűnt Országos Igazságszolgáltatási Tanács (OIT) és az OIT elnökének, aki egy személyben a Legfelsőbb Bíróság elnöke is volt, az igazgatási jogkörei (így a bírósági felsővezetők kinevezése, a bírói állaspályázatok elbírálása, költségvetési, létszám-gazdálkodási jogkörök stb.). Ezzel elvált a szakmai vezetésért felelős Kúria elnökének és a bírósági igazgatás vezetőjének a személye. Az OBH-n kívül az igazgatási rendszer elemét képezi a bírák által választott, kizárólag bírákból álló Országos Bírói Tanács is, amely független testületként ellenőrzési, felügyeleti funkciót lát el.

B) Az ügyészség

A legfőbb ügyész és az ügyészség független, az igazságszolgáltatás közreműködőjeként – mint közvádó – az állam büntetőigényének kizárólagos érvényesítője. Az ügyészség üldözi a bűncselekményeket, fellép más jogsértő cselekményekkel és mulasztásokkal szemben, valamint bűnmegelőzési feladatai is vannak. A legfőbb ügyész és az ügyészség ennek körében az ügyészségi törvényben és a büntetőeljárás szabályok szerint jogokat gyakorol a nyomozással összefüggésben (pl. nyomozásfelügyelet), képviseli a vádat (közvád) a bírósági eljárásban, valamint felügyeletet gyakorol a büntetés-végrehajtás törvényessége felett is.

Az ügyészi szervezet centrális alárendeltségű, hierarchikus rendszer. Az ügyészi szervezetet a legfőbb ügyész vezeti és irányítja, kinevezi az ügyészeket, részükre utasítást adhat. A legfőbb ügyész kivételével az ügyész szolgálati jogviszonya az általános öregségi nyugdíjkorhatár betöltéséig állhat fenn. A legfőbb ügyészt az ügyészek közül a köztársasági elnök javaslatára az Országgyűlés választja kilenc évre. A legfőbb ügyész megválasztásához az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges. A legfőbb ügyész évente beszámol tevékenységéről az Országgyűlésnek.

Az ügyészi tevékenység szintén szigorú, garanciális jellegű összeférhetetlenségi szabályok által korlátozott. Az ügyész nem lehet párt tagja, és nem folytathat politikai tevékenységet, ahogyan a bíró sem. Az ügyészség szervezetének és működésének, a legfőbb ügyész és az ügyészek jogállásának részletes szabályait, valamint javadalmazásukat – ahogyan a bírósági szervezetrendszer esetében is – sarkalatos törvény határozza meg (2011. évi CLXIII. törvény).

8. EGYÉB ÁLLAMI SZERVEK

Az alaptörvény ismer a Kormánytól független sajátos központi államigazgatási szerveket mint autonóm önálló hatóságokat. Ezek vezetőjét a köztársasági elnök nevezi ki.

Az elektronikus és a nyomtatott médiát, valamint a hírközlést irányító sajátos szerv a *Nemzeti Média és Hírközlési Hatóság* (NMHH). Ez adja ki a sajtótermékekkel kapcsolatos engedélyeket, jár el jogvitákban, végzi a frekvenciagazdálkodással kapcsolatos feladatokat.

A másik, Alaptörvény által létrehozott, önálló szabályozó szerv a *Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság*. Ez az autonóm államigazgatási szerv is a központi államigazgatási szervrendszer része.

Az autonóm központi államigazgatási szervek általában szabályozó hatóságok is, amelyek rendeletkiadási joggal rendelkeznek.

VII. FEJEZET

Az Európai Unió intézményrendszere

1. AZ EURÓPAI UNIÓ ALAPSZERZŐDÉSEI, FELÉPÍTÉSE

Az Európai Unió egyedülálló gazdasági és politikai partnerség, amelyet jelenleg 28 európai ország alkot. Tagországainak összterülete a kontinens nagy részét magában foglalja.

Az EU a második világháború után jött létre, és az integráció a kezdetekben alapvetően a gazdasági együttműködést célozta. 1958-ban megalakult az Európai Gazdasági Közösség (EGK, 1957, Római Szerződés), a kezdetekben hat ország – Belgium, Franciaország, Hollandia, Luxemburg, Németország és Olaszország – részvételével. Az európai államok integrációs törekvései később közös szakpolitikákkal bővültek, így a gazdasági együttműködésből lassan komplex politikai integráció vált (ezt a váltást tükrözte többek közt az, hogy 1993-ban az *Európai Gazdasági Közösség* helyébe az Európai Unió [EU] elnevezés lépett). Megvalósult az *egységes piac* és a négy szabadság: az áruk, a szolgáltatások, a személyek és a tőke szabad áramlása. Az 1990-es években két újabb szerződés született: 1993-ban a *Római Szerződés* helyébe az Európai Unióról szóló *Maastrichti Szerződés* lépett, majd a tagállamok 1999-ben létrehozták az *Amszterdami Szerződést*. A 2009. december 1-jén hatályba lépő *Lisszaboni Szerződés* az Unió intézményeinek modernizálását és hatékonyabb integrációs munkamódszerek kialakítását tűzte ki célul. Ezek a szerződések már messze túllépnek a gazdasági együttműködésen – kezd kialakulni az egységes európai jogrendszer, az Unió egy sajátos konföderáció felé közeledik, létrejött az uniós állampolgárság. Magyarország 2004 óta az Európai Unió tagja.

A tagállamok és az EU vezetői az Európai Unió Tanácsa keretében határozzák meg az átfogó uniós prioritásokat. Az EU legjelentősebb intézményei az *Európai Parlament*, az *Európai Tanács* (nem azonos az *Európai Unió Tanácsával*, jogalkotási feladatai ugyanis ezen Tanácsnak nincsenek), az *Európai Unió Tanácsa*, az *Európai Bizottság*, továbbá az *Európai Bíróság*. Valamennyi uniós intézmény hatásköreit és feladatait az alapszerződések határozzák meg. Ugyancsak ezek a szerződések alapítják meg az uniós intézmények által követendő szabályokat és eljárásokat is. Az imént említett szerződéseket valamennyi uniós ország elfogadta, a tagállami parlamentek ratifikálták azokat.

Az Európai Parlament – tagállamonként közvetlenül megválasztott – képviselői az európai állampolgárokat képviselik. A tagállami kormányok érdek-képviselői intézménye az Európai Unió Tanácsa, míg az EU egészének érdekeit az Európai Bizottság képviseli. A Bizottság tagjait a tagállami kormányok nevezik ki. Míg a Parlament tehát az uniós polgárokat, addig a Tanács az egyes tagállamok kormányait képviseli. A Tanács elnökségét felváltva töltik be a tagállamok.

Az EU-nak ezen felül számos egyéb intézménye és intézményközi szerve van, amelyek különleges szerepet töltenek be. Az *Európai Külügyi Szolgálat* (EKSZ) az Unió külügyi és biztonságpolitikai főképviseelőjének a munkáját segíti. A főképviseelő elnöklí a Külügyek Tanácsát, ő felel a közös kül- és biztonságpolitikáért, illetve biztosítja az EU külső fellépéseinek egységességét és koordinációját. Az *Európai Központi Bank* az európai monetáris politikáért felel. Az *Európai Gazdasági és Szociális Bizottság* a civil társadalmat, a munkáltatókat és az alkalmazottakat, a *Régiók Bizottsága* a regionális és a helyi hatóságokat képviseli. Az *Európai Beruházási Bank* fő feladata, hogy az EU beruházási projektjeit finanszírozza, és az erre alapított beruházási szervezeten (Európai Beruházási Alapon) keresztül segítséget nyújtson a kisvállalkozásoknak. Az Unió finanszírozási rendszere ellenőrzésének alapvető szerve az Európai Számvevőszék.

Az uniós jogalkotás három intézmény, az Európai Parlament, az EU Tanácsa és a Bizottság feladata. Ez a három intézmény a rendes jogalkotási (régbben együttléti) eljárás keretében fogadja el az Unió-szerte alkalmazandó szakpolitikákat és jogszabályokat. Ez azt jelenti, hogy a közvetlenül választott Európai Parlament a (28 uniós tagállam kormányait képviselő) Tanáccsal együtt hagyja jóvá az uniós jogszabályokat. Az uniós jogszabályokat a Bizottság szövegezi és hajtja végre. Az alapelv az, hogy a Bizottság új jogszabályokat javasol, és a Parlament, valamint a Tanács elfogadja őket. A végrehajtásért a Bizottság és a tagállamok felelnek. A jogszabályok megfelelő alkalmazásának és végrehajtásának biztosítása a Bizottság feladata. A Lisszaboni Szerződés kibővítette a „rendes

jogalkotási” eljárás alá eső szakpolitikai területek körét, és a Parlament „mozgásteret” nőtt az irányban, hogy megakadályozza a javaslatok elfogadását, ha nem ért egyet a Tanáccsal.

Az Unió jogforrásait (rendelet, irányelv) a II. fejezet 3. pontjában tárgyaltuk.

2. AZ EURÓPAI UNIÓ SZERVEZETE

A) Az Európai Parlament

Az Európai Parlament tagjai – az uniós választópolgárok által ötévente közvetlenül megválasztott képviselők – a polgárok érdekeit képviselik. Az egyes országok nagyjából a népességük arányában részesülnek a képviselői mandátumokból. A Lisszaboni Szerződés a képviselők számát országonként legalább 6, illetve legfeljebb 96 főben határozta meg (a képviselők nem tagállamonként, hanem párhivatartozás szerint alkotnak frakciókat). A Parlament munkája három helyszínen zajlik: Brüsszelben, Luxemburgban és Strasbourgban. Az üléseket Strasbourgban és Brüsszelben tartják, a Bizottság szintén Brüsszelben ülésezik, az adminisztrációs intézmények (Főtitkárság) Luxemburgban találhatók.

A Parlament az Európai Unió Tanácsa mellett az Unió egyik legfontosabb jogalkotó intézménye. A Parlament három fő feladata:

- a) a Tanáccsal együtt megvitatja és elfogadja az európai jogszabályokat;
- b) a demokratikus működés biztosítása érdekében ellenőrzi a többi uniós intézményt, különösen a Bizottságot;
- c) a Tanáccsal együtt megvitatja és elfogadja az uniós költségvetést.

a) A Parlament számos területen – például a fogyasztó- és környezetvédelem területén – a tagállami kormányokat képviselő Tanáccsal együttműködve dönt az uniós jogszabályok tartalmáról és azok hivatalos elfogadásáról, ezt nevezik „rendes jogalkotási eljárásnak” (régábbi nevén együttdöntési eljárás). A Lisszaboni Szerződés kibővítette azoknak a szakpolitikáknak a körét, amelyekre a rendes jogalkotási eljárás vonatkozik, és így a Parlament nagyobb hatáskört kapott a jogszabályalkotás terén, többek között a mezőgazdaság, az energiapolitika, a bevándorlás és az uniós alapok területén. Ezen túlmenően más fontos döntéseknél is szükség van a Parlament hozzájárulására (pl. új belépő tagállamok felvétele).

b) A Parlament többféleképpen, így demokratikus felügyelet útján is befolyást gyakorol a többi uniós intézményre. Az uniós biztosok (a Bizottság

kinevezésekor 28, tagállamonként egy-egy biztost neveznek ki) csak a Parlament hozzájárulása esetén léphetnek hivatalba. Ha az Európai Parlament képviselői nem fogadják el valamelyik biztosjelöltet, a Bizottság egészének kinevezését elutasíthatják. A Parlament emellett lemondásra szólíthatja fel a Bizottságot annak hivatali ideje alatt (bizalmatlansági indítvány). A Parlament a Bizottság felett a bizottsági jelentések megvizsgálása és a biztosok meghallgatása útján gyakorol ellenőrzést. A képviselők vizsgálják meg a polgárok által benyújtott petíciókat, és vizsgálóbizottságokat hozhatnak létre. Amikor a tagállami vezetők az Európai Tanács keretében üléseznek, a Parlament véleményt nyilvánít a napirendi témákról.

- c) A Parlament az Európai Unió Tanácsával együtt fogadja el az Unió éves költségvetését. A Parlament erre hivatott bizottsága felügyeli a költségvetési kiadásokat, és évente értékeli, hogy a Bizottság hogyan gazdálkodott az előző évi költségvetéssel.

B) Az Európai Unió Tanácsa

Az *Európai Unió Tanácsában* (EU Tanácsa) – amely tehát nem azonos az előző pontban ismertetett Európai Tanáccsal – az egyes uniós országok miniszterei üléseznek jogszabályok elfogadása és a szakpolitikák összehangolása céljából.

Fő tevékenysége:

- a) az uniós jogszabályok elfogadása;
- b) az uniós tagállamok átfogó gazdaságpolitikájának összehangolása;
- c) az EU és más országok között létrejövő megállapodások aláírása;
- d) az EU éves költségvetésének jóváhagyása;
- e) az EU kül- és védelmi politikájának kidolgozása;
- f) a tagállami bíróságok és rendőri erők közti együttműködés összehangolása.

Mint látható, az EU operatív „lelke” valójában az EU Tanácsa. A Tanácsnak nincsenek állandó tagjai. A Tanács egyes üléseire minden tagállam a megvitatandó szakpolitikai területért felelős miniszterét küldi, például a közös gazdaságpolitika ügyeiben az azzal foglalkozó minisztert, a költségvetési ügyekben jellemzően a pénzügyminisztert. A Tanács üléseit az aktuális témához igazodó névvel illetik. A külügyminiszteri összetételben ülésező Tanácsnak állandó elnöke van: az EU kül- és biztonságpolitikai főképviseelője. A Tanács további ülésein az EU soros elnökségét betöltő ország érintett minisztere elnököl.

Az EU Tanácsa rendszerint minősített többséggel hozza meg döntéseit. A tagállamok szavazatainak száma fő szabályként a népességükhöz igazodik,

a gyakorlatban azonban a szavazatszámot a kevesebb lakosú országok javára súlyozzák. Kényes kérdésekben – biztonságpolitika, külpolitika, adózás – a Tanács egyhangúlag határoz.

2014-től bevezetik a *kettős többségre épülő szavazás rendszerét*. Ez azt jelenti, hogy egy javaslatot csak akkor fogadnak el, ha az kétféle módon is többségi támogatást kap: a támogató szavazatok az országok többségét (legalább 15 országot), illetve a teljes uniós népesség többségét (az igennel szavazó országok az uniós népesség legalább 65%-át) képviselik.

C) Az Európai Bizottság

Az *Európai Bizottság* az Európai Unió egyik legfontosabb intézménye. Az EU egészének érdekeit képviseli és támogatja. Új európai jogszabályokra vonatkozó javaslatokat szövegez. Az uniós politikák végrehajtásával és az uniós források elköltésével kapcsolatos mindennapi feladatokat irányítja.

Az egyes uniós tagállamokból kinevezett – tagállamonként egy-egy, összesen 28 – biztos öt éves hivatali ideje alatt a Bizottság politikai vezetését látja el. Minden biztos az elnök által meghatározott, saját szakpolitikai területért felelős. A Bizottság elnökét az Európai Tanács nevezi ki. Szintén a Tanács nevezi ki a többi biztost is, a kinevezett elnökkel egyetértésben. A biztosok és az elnök kinevezését az Európai Parlamentnek jóvá kell hagynia. Hivatali idejük alatt elszámoltathatók a Parlament felé, amely egyedül jogosult a Bizottság feloszlatására is.

A Bizottság napi működéséről a Bizottság személyzetének tagjai – adminisztrátorok, szakértők, tolmácsok, titkársági alkalmazottak stb. – gondoskodnak, akik főigazgatóságoknak nevezett szervezeti egységek keretén belül tevékenykednek.

A Bizottság az EU egészének érdekeit képviseli és támogatja. A következő tevékenységek útján felügyeli és hajtja végre az integrációs szakpolitikákat:

- a) új jogszabályokra vonatkozó javaslatok benyújtása a Parlamentnek és a Tanácsnak;
- b) az EU költségvetésének irányítása és a finanszírozás elosztása;
- c) az uniós jogszabályok végrehajtása (a Bírósággal együtt);
- d) az EU nemzetközi képviselete, például az EU és más országok közötti megállapodásokra vonatkozó tárgyalások lebonyolítása.

Az új jogszabályok megalkotása kapcsán a Bizottság kezdeményezési joggal bír, vagyis új jogszabályokra tehet javaslatot. Az integrációs szerepből fakadóan csak olyan kérdések kerülhetnek szóba, amelyek tagállami, regionális vagy helyi szinten nem rendezhetők kielégítően (a szubszidiaritás elve). A javaslattétel

szakértői és nyilvános egyeztetési szakaszokból áll. Ha a javaslattervezet szövegével a 28 biztos közül legalább 14 egyetért, akkor a tervezetet megküldik a Tanácsnak és a Parlamentnek, amelyek döntenek a javaslatról.

D) Az Európai Bíróság

Az *Európai Bíróság* az uniós jog értelmezésével foglalkozik. Ezzel biztosítja az EU jogának valamennyi tagállamban történő, egységes alkalmazását. Emellett az uniós kormányok és az uniós intézmények közötti jogvitákat is rendezi. Magánszemélyek, vállalatok és más szervezetek szintén a Bírósághoz fordulhatnak, ha úgy vélik, jogaikat egy uniós intézmény megsértette.

A Bíróságot tagállamonként egy-egy bíró alkotja, munkájukat nyolc főtanácsnok segíti, akik a Bíróság eljárásait illetően véleményt adnak ki. Az egyes bírákat és főtanácsnokokat hatéves időtartamra nevezik ki. A megbízatás meghosszabbítható. Az uniós tagállamok kormányai megállapodnak a jelölni kívánt bíró személyéről.

A magánszemélyek, vállalkozások és egyes szervezetek által indított eljárásokkal és a versenyjogi ügyekkel a Törvényszék foglalkozik.

A Bíróság elé terjeszthető ügycsoportok az alábbiak:

- a) előzetes döntéshozatal iránti kérelem – ilyenkor a nemzeti bíróságok kéri a Bíróságot egy uniós jogkérdés értelmezésére;
- b) kötelezettségszegés miatti kereset – az uniós kormányok ellen az uniós jog alkalmazásának elmulasztása miatt;
- c) megsemmisítés iránti kereset – olyan uniós jogszabályokat illetően, amelyek a kereset benyújtója szerint sértik az uniós szerződéseket vagy az alapvető jogokat;
- d) cselekvés elmulasztása miatti kereset – uniós intézmények ellen kötelező döntéshozatal elmulasztása esetén;
- e) közvetlen kereset – magánszemélyek, vállalkozások vagy egyéb szervezetek által uniós döntések vagy intézkedések miatt benyújtott kereset.

Az *előzetes döntéshozatali eljárás* lényege, hogy abban az esetben, ha a tagállami bíróság bizonytalan az uniós jog értelmezésében (tartalma megállapításában), az előzetes döntéshozatali eljárás keretében tanácsot kérhet – egyes esetekben kérnie is kell – a Bíróságtól.

Kötelezettségszegési eljárást a Bizottság (vagy egy másik tagállam) akkor indít, ha véleménye szerint egy tagállam elmulaszt eleget tenni az uniós jog szerinti kötelezettségeinek. A Bíróság ilyen esetben megvizsgálja az indítványozók

és az eljárás alá vont tagállam által előadott állításokat, és aszerint ítéletet hoz. A marasztalt tagállam a mulasztást korrigálni köteles, ennek elmaradása esetén a Bíróság bírságot állapíthat meg.

Ha egy tagállam, a Tanács, a Bizottság vagy (bizonyos feltételek esetén) a Parlament álláspontja szerint egy uniós jogszabály jogellenes (tartalma vagy létrehozása az alapszerződésekbe ütközik), akkor kérheti a Bíróságtól annak megsemmisítését. *Megsemmisítés iránti kereset*et magánszemélyek is benyújthatnak, ha olyan jogszabály megsemmisítését kérik a Bíróságtól, amely őket magánszemélyként közvetlenül és hátrányosan érinti.

A Bíróság elé kerülő ügyekkel egy-egy bíró és egy-egy főtanácsnok foglalkozik. A Bíróságra benyújtott ügyeket két szakaszban dolgozzák fel: az írásbeli és a szóbeli szakaszban. Az írásbeli szakaszban valamennyi érintett fél írásbeli nyilatkozatot nyújt be az ügyben eljáró bírónak, aki összefoglalja a nyilatkozatokat és az ügy jogi háttérét (előkészítés). A szóbeli szakaszban nyilvános meghallgatást tartanak. A bíróság – az ügy bonyolultságától függően – 3, 5 vagy 13 tagú bírói tanácsban vagy teljes ülésen jár el. A meghallgatáson az egyes feleket képviselő jogi képviselők ismertetik álláspontjukat a bírakkal és a főtanácsnokkal, akik kérdéseket tehetnek fel nekik. Ha az ügyben új jogkérdés merül fel, a főtanácsnok előzetes véleményt ad ki. A bírák ezt követően együttesen megvitatják az ügyet, és ítéletet hoznak. A Törvényszéken hasonló a meghallgatásra vonatkozó eljárás, itt a főtanácsnok azonban nem ad véleményt.

Az Európai Bíróság székhelye Luxemburg. Megjegyzendő, hogy ez a bíróság nem azonos az Emberi Jogok Európai Bíróságával; utóbbi Strasbourgban működik, és nem az Európai Unió szerve.

MÁSODIK RÉSZ

A GAZDASÁGI TÁRSASÁGOK JOGA

VIII. FEJEZET

A társasági jog alapkérdései

1. A SZABÁLYOZÁS RENDSZERE, AZ ÚJ PTK. TÁRSASÁGI JOGÁNAK ALAPVONÁSAI

A jogi személyek (szervezeti jogalanyok) jogalanyiságáról a jogviszonytan körében (Első rész, III. fejezet, 2. pont, jogalanyok) már szóltunk. Jelen részben a kereskedelmi viszonyok legjelentősebb jogiszemély-formáiról, a gazdasági társaságokról lesz szó.

A gazdasági társaságok átfogó szabályozását 2014. március 15-ig, az új Polgári Törvénykönyv (2013. évi V. törvény) hatálybalépéséig a gazdasági társaságokról szóló 2006. évi IV. törvény (Gt.) tartalmazta, attól kezdve a társasági jogot a Polgári Törvénykönyv 3., a *jogi személyekről szóló könyv*ében találjuk. A Ptk.-ban a gazdasági társaságokon felül jogi személyként van szabályozva a szövetség, az egyesülés, az egyesület és az alapítvány. A Ptk. a társasági jogi szabályok egy részét a jogi személyek mindegyikére kiterjesztette, így a korábbi Gt.-hez képest a szűken vett társasági jogi szabályok száma lecsökkent, a társaságokra azonban a jogi személyek általános rendelkezéseit is alkalmazni kell.

A Ptk. igen fontos újítása, hogy a korábbi társasági jogi szabályozás kógens módszerével szemben a társasági jogi szabályozásban (Ptk. 3. könyve) is a diszpozitivitás elvét követi. Ez a módszer általánosan jellemző a magánjogi jogviszonyokra (pl. a kötelmi jogra, a szerződések szabályaira), így a Ptk. a szabályozás technikájának egységesítésére törekedett. Ennek következtében a Ptk. a jogi személyekre vonatkozó általános szabályok közt, a 3:4. §-ban kimondja, hogy a jogi

személy létrehozásáról a személyek szerződésben, alapító okiratban vagy alapszabályban (létesítő okiratban) szabadon rendelkezhetnek, a jogi személy szervezetét és működési szabályait maguk állapíthatják meg (*létesítés szabadsága*). A jogi személy tagjai, illetve alapítói az egymás közötti és a jogi személyhez fűződő viszonyuk, valamint a jogi személy szervezetének és működésének szabályozása során a létesítő okiratban fő szabályként eltérhetnek a Ptk.-nak a jogi személyekre vonatkozó szabályaitól (*általános eltérést engedő fő szabály, diszpozitivitás*), *kivéve, ha az a Ptk. 3:4. § (3) bekezdésében felsorolt tilalmi szabályokba ütközne*. A Ptk. a Gt.-től eltérően diszpozitív módon szabályozza a társasági jogot, de azt is előírja, hogy mely esetekben *nem lehet eltérni* a törvénytől (lásd erről részletesen a VIII. fejezet 6. pontjában). A kógens szabályozással szemben a diszpozitivitás elviekben sokkal több mozgásteret enged a felek – a társaság tagjai – számára társasági viszonyaik rendezésére, hiszen a diszpozitivitás lényege, hogy a törvény előírásaitól a társasági szerződésben fő szabályként el lehet térni. A kógenca azonban a társaság szervezeti viszonyai között azon kérdésekben, amelyek hitelezővédelmi vagy a kisebbségi tulajdonosi jogok védelme érdekében szigorú szabályozást követelnek, kiszámíthatóbb és stabilabb szabályozást képes biztosítani. Látható ugyanis, hogy a – főként a Ptk. 3:4. § b) és c) pontjában említett – tilalmak megfogalmazása óhatatlanul olyan általános, hogy értelmezésük sok esetben nehézségekbe ütközhet, így a felek számára bizonytalanná válik, hogy az adott szabálytól – kifejezett tilalom hiányában – eltérhetnek, vagy sem (jelen fejezet 6. pontjában erről is részletesen szólunk még).

2. A TÁRSASÁG FOGALMI ISMÉRVEI

A „társaság” igen széles és változatos tartalmú fogalom a jogrendszerben, amelyet a legjobban ismérveinek meghatározásával és a rokon jelenségektől való elhatárolással lehet körülírni. A társaság fogalmi lényege, hogy *közösség*, de nem mindegy, hogy miként jön létre, és milyen célokat szolgál. Ugyanakkor a gazdasági társaságok elhatárolása a rokon jelenségektől viszonylagos: a határvonalak csak a tipikus társasági jelenségek esetében szilárdak, rengeteg a határeset, a kivétel.

Az *első ismérő*, hogy a gazdasági társaság a *privát autonómia* terméke. Ezért elhatárolandó a *közjogi társulásoktól*, amelyek vagy

- a) *közjogi* alanyok társulási technikát felhasználó közösségei (pl. a helyi önkormányzati társulások); vagy
- b) *társasági alapú közjogi személyek* (pl. köztisztviselők – így az MTA, a MOB, a gazdasági és a foglalkozási kamarák stb.); vagy

c) államközi megállapodáson alapuló nemzetközi közjogi társaságok (pl. Világbank stb.).

Természetesen az elhatárolás során akadnak határesetek, mint például az erdőbirtokossági vagy a vízgazdálkodási társulatok, amelyek vegyesen közjogi és magánjogi elemeket tartalmaznak, és a rájuk vonatkozó külön törvények rendelkeznek arról, hogy mennyiben kell azokra a civiljogi, illetve a jogi személyekre, gazdasági társaságokra vonatkozó szabályokat alkalmazni (közvetve vagy közvetlenül mindkét példabeli esetben a gazdasági társaságokra vonatkozó szabályozást jelölték meg mögöttes jogterületként), de például a vadásztársaságok mögöttes jogterülete az egyesületi jog.

A második ismérv, hogy a gazdasági társaság mellérendelt és autonóm, privát jogalanyok közt *szabadon* és önkéntesen, a társaságban részt vevők jogügyleti akaratából, fő szabályként pedig szerződéssel keletkezik. Ebből az ismérvből következően esnek ki mindenekelőtt a társasági körből a *kénysértársaságok*, amelyek jogszabályi kötelezettség vagy hatósági aktus eredményeként keletkeznek. (Pl. víziközmű-társulat, amelyben a vízparton lévő ingatlanok tulajdonosai kötelesek részt venni.) Határeset ebből a szempontból az ún. koncessziós társaság, amelyet azoknak, akik állami monopólium hasznosítására koncessziós szerződést kívánnak kötni, az 1991. évi XVI. törvény értelmében létre kell hozniuk (a koncessziós társaság megalakítása alól ágazati törvény mentesíthet, de ennek hiányában a – gazdasági társaságnak minősülő – koncessziós társaság létrehozása kötelező). Másodszor nem társaságok az ún. *objektív jogközösségek* sem, amelyek esetében nincs jogügyleti akarát: családjogi, örökjogi, illetve egyéb tulajdonközösségek (pl. örökösársi közösség a hagyatékon vagy a társasházközösség).

A társaság *közösség*, ezért értelemszerűen a társasági jognak nem része az *egyéni vállalkozások joga* (2009. évi CXV. törvény), valamint a Ptk. által szabályozott jogi személyek közül a *célvagyon jellegű alapítványra* (Ptk. 3:378–3:404. §) vagy a különböző állami, illetve önkormányzati költségvetési szervekre vonatkozó szabályozás. Fogalmi értelemben egyfajta határeset az *egyszemélyes társaság*, amely egyértelműen a gazdasági társaságok jogába tartozik, azonban értelemszerűen mégsem „közösség”, hiszen az alapító egy személyben alkotja a társaságot. Az egyszemélyes társaság (amely csak azoknál a társasági formáknál lehetséges, amelyeknél a tagok nem felelnek a társaság tartozásaiért a hitelezők felé, azaz a részvénytársaságoknál és a korlátolt felelősségű társaságoknál) *jogtechnikai szükségesség*: az üzleti kockázat korlátozásának, a magánvagyon és az üzleti vagyon elválasztásának a lehetőségét a jog megadja az egyénileg vállalkozónak is, tehát nem kényszeríti által (strohman) bevételeire a vállalkozásba. Az egyszemélyes rt.-k, illetve kft.-k

tehát mesterséges társaságok, amelyekre nézve az új Ptk. kivételes szabályokat alapít meg (Ptk. 3:208. §, 3:323. §), technikailag azért a társasági jogba sorolja azokat.

A szerződéses jelleg különösen jól látszik azoknál a társaságoknál, amelyek *társasági szerződés* alapján jönnek létre (vagy formátlan szerződéssel, mint a polgári jogi társaság, vagy az ún. minősített alakítások – ügyvédi ellenjegyzés, közjegyzői okirat – mellett írásban, mint a gazdasági társaságok). A *szerződéses jelleg* megállapítható azonban azoknál a társulási formáknál is, ahol alakuló közgyűlésen elfogadott alapszabály alapján jön létre jogi személy, mint például az egyesület esetében. A társaságok alapításakor tehát minden esetben megállapítható a tagok kölcsönös és egybehangzó jogügyleti akarata: a társulni kívánók alávetik magukat a létesítő okirat rendelkezéseinek. A gazdasági társaság létesítő okirata – a részvénytársaság és az egyszemélyes korlátolt felelősségű társaság kivételével – a társasági szerződés. A részvénytársaság létesítő okirata az alapszabály, az egyszemélyes korlátolt felelősségű társaságé az alapító okirat (Ptk. 3:94. §). A szerződéses jelleg a társaságok esetében ugyanakkor bizonyos értelemben áttételes és gyakran szervezeti aktusokba burkolt. Jellemző példa erre a létesítő okirat módosítására vonatkozó szabály (a Ptk. 3:102. §-a értelmében a társaság legfőbb szerve a létesítő okiratot – fő szabályként legalább háromnegyedes – minősített szótöbbséggel hozott határozattal is módosíthatja, azaz a létesítő okirat nemcsak szerződéssel, hanem társasági határozattal is módosítható).

A szerződéses jelleg alól voltaképp egyetlen karakteres kivétel van: az *egyszemélyes társaságok* alapító okirata, amely egyoldalú jogügylet, az alapító akaratnyilvánítása folytán jön létre. A zártkörűen alapított részvénytársaságok alapszabályában viszont a szerződés fennáll a tagok között: az alapítók az alapszabályban abban állapodnak meg, hogy az rt. valamennyi részvényét egymás közt megosztva, meghatározott arányokban átveszik.

A társaságok *harmadik ismérve* a társasági szerződés specialitásaiból adódik. A társasági szerződés nem kétszemélyes pozíciókra alapított árucsereszerződés, mint a Ptk.-ban szabályozott vagyoni jogi szerződések többsége (pl. adásvételi szerződés, megbízási szerződés stb.), hanem fő szabályként *többalanyú és többoldalú tartós kooperációs-szervező megállapodás*. Az árucsereszerződések általában kétszemélyes szerződések (adásvétel: eladó-vevő, vállalkozási szerződés: megrendelő-vállalkozó, bérlet: bérbeadó-bérlő), amelyekben a felek jogai és kötelezettségei szemben állnak egymással, és kapcsolatuk általában rövid idejű, különösebb együttműködést nem igényel. Más a helyzet a társaságoknál. Bár természetesen előfordulnak két-, háromszemélyes társaságok, illetve alkalmi, rövid ideig fennálló társaságok is, de a társaságok többségére a tagok nagy száma és a társaság

fennállásának *huzamossága* jellemző. A jogi szabályozás ezért a társaságokat *több-alanyú szerződésként* modellezi, amelyekben *nincsen árucseraelem*, a társaság tagjai nem egymásnak, hanem a társaságnak szolgálnak, a szolgáltatás lényege pedig az együttműködés, a társasági szerződés a tagok (és nem a felek!) együttműködését szervezi. A társasági szerződés tehát olyan sajátos, többalanyú, *kooperációs-koordinációs-szervező szerződés*, amely a szerződőket egy *közösség tagjaivá* változtatja, a közösség belső viszonyaira a tagok közti *együttműködés* jellemző, ugyanakkor a társaság kifelé egységként lép fel. A társaság tagjainak belső viszonyaiban az *érdekazonosság* és nem az érdekkülönbség dominál. Természetesen egy társaságon belül általában *különböznek a vagyoni pozíciók*, és ezért szükségképp érdekkonfliktusok is kialakulnak (pl. más egy nagyrésztvényes érdeke egy rt.-ben, és más a főleg az osztalék növekedésében érdekelt kisértvényesé), de a társaság tagjai kifelé „bajtársak”, a társaság „kompanya”, azaz érdekközösség. Az is világos, hogy az együttműködési elem erőssége természetesen eltérő lehet a különböző társaságoknál, így például a személyegyesülés jellegű kft.-knél jóval erősebb, mint egy nagy, nyilvánosan működő, tőketársulásnak minősíthető részvénytársaságnál, ahol a tőzsdén szerzett részvények tulajdonosai gyakran változhatnak, és előfordul, hogy nem is ismerik egymást.

A társaságok *negyedik ismérve a „szervezeti” jelleg*. Miután a társaságok tagjai között az együttműködés általában tartós és intenzív, minden társaság a szervezett együttműködés színtere. Ebből modellszerűen az is következik, hogy valamilyen minimális társasági szervezet és szervezetszerű működés minden társaságra jellemző. Így van ez még a nem jogi személy polgári jogi társaságok (Ptk. 6:498. §), valamint a jellemzően személyegyesítő kistársaságok, a közkereseti (Ptk. 3:138. §) és a betéti társaság (Ptk. 3:154. §) esetében is. A közép- és nagyméretű társaságoknál – a korlátozott felelősségű társaságnál (Ptk. 3:159. §), a részvénytársaságnál (Ptk. 3:210. §) – pedig a tagoktól elkülönült, karakteres társasági szervezet és ügyvitel épül ki (közgyűlés, ügyvezetés, felügyelőbizottság, könyvvizsgáló stb.). A *társasági szervezet és ügyvitel* emeli ki a társaságokat a kötelmi (szerződéses) jogból, és lesznek „többek”, speciálisabbak az egyszerű szerződésekénél. A szerződéses alapokon nyugvó társulások tehát ennek mentén átcsapnak a *személyi jogba*, a kooperációs jellegű társaság *szervezeti jogalany*, azaz jogi személy. A hatályos szabályozásban minden gazdasági társaság jogi személy (ahogyan a szövetkezet és az egyesület, úgy a gazdasági társasági formák – a kkt., a bt., a kft. és az rt. – is), de ez jelentős változás a korábbi társasági jogi modellhez képest. Az új Ptk. hatálybalépése előtt a gazdasági társaságok jogában a legegyszerűbb, leglazább társasági alakzatok (kkt., bt.) nem rendelkeztek jogi személyiséggel, de *cégnevet*

(kereskedelmi nevet) kaptak, és *cégneviük alatt voltak jogképesek*. Ez azt jelentette, hogy jogokat és kötelezettségeket szerezhettek, aktív és passzív per képességük volt, azaz perelhettek és perelhetők voltak, éppen úgy, mint a jogi személyek. A nem jogi személy társaságoknál a jogi személyiség hiánya alapvetően azt volt hivatott közvetíteni, hogy ezekben a társasági formákban a tag mögöttes korlátlan felelőssége relatívvá teszi a szervezet elkülönülését, a tag és a társaság jogalanyisága szorosan összekötődik. Ezzel a – német jogcsaládi kötődésből származó – elméleti alapállással az új Ptk. végül is szakított. A Ptk. 3. könyvének („A jogi személyek”) egységes rendszerében tehát minden, ott szabályozott szervezeti jogalany – így valamennyi gazdasági társaság – jogi személy.

3. NONPROFIT, ILLETVE GAZDASÁGI TÁRSASÁGOK

Az új Ptk. hatálybalépése előtt a polgári jog által szabályozott társaságok *két alapvető csoportra* tagozódtak. Nevezetesen a polgári jog által szabályozott, nonprofit jellegű társaságokra (ezeket korábban is a Polgári Törvénykönyv szabályozta), illetve a kereskedelmi jog által szabályozott, profitorientált gazdasági társaságokra (kereskedelmi vagy gazdasági társaságok). Magyarországon az új Ptk. előtt sem volt külön kereskedelmi törvénykönyv, az üzletszerű vállalkozást célzó gazdasági társaságokat azonban egy külön társasági törvényben (Gt.) szabályozták. Az új Ptk. hatálybalépésével (2014. március) a társasági jog a Polgári Törvénykönyvbe olvadt, a Gt.-t a Ptk. hatályon kívül is helyezte.

A gazdasági társaságok alaptípusaként a 2006-os Gt. is az üzletszerű gazdasági tevékenységre modellezett gazdasági társaságot nevesítette, de lehetőséget adott arra, hogy nonprofit tevékenység végzésére is lehessen társaságot alapítani (nonprofit társaság). Az új Ptk. a nonprofit gazdasági társaságot nem említi, de a létesítés szabadságának elvével (Ptk. 3:4. §) összefüggésben a nonprofit működés lehetősége a gazdasági társaságoknál nem került ki a lehetőségek közül. A nonprofit gazdasági társaságra vonatkozó közvetlen szabályokat a jogalkotó végül a cégtörvény 9/F §-ában helyezte el (lásd erről később).

A kifejezetten nonprofit jellegű társaságok legegyszerűbb formája a *polgári jogi társaság* (Ptk. 6:498. §). Ez a – nem társasági jogban, hanem a kötelmi jogban szabályozott – formátlan együttműködés számos alakzatban létezik a mindennapi életben az élettársak gazdasági viszonyaitól kezdve egészen az építőközösségig.

A nonprofit társulások másik, már jogi személyiséggel is rendelkező formája az *egyesület* (Ptk. 3:63. §). Az egyesület nyilvántartott tagsággal rendelkező,

önkormányzó szervezet, amely valamely humán cél (tudomány, művészet, sport, hobbi stb.) érdekében alakul és működik. Az egyesület a magyar jogban (a nem társasági, hanem intézményi jellegű alapítványokhoz hasonlóan) csak kiegészítő jelleggel folytathat gazdasági tevékenységet. Az egyesület Ptk.-beli szabályait továbbra is jelentős mértékben egészítik ki a kapcsolódó jogszabályok, így az ún. *civiltörvény* (a 2011. évi CLXXV. törvény), továbbá a civilszervezetek bírósági nyilvántartásának részletes szabályozását tartalmazó 2011. évi CLXXXI. törvény. Az egyesület szabályozását az új Ptk. érdemben átalakította, így annak megújult értelmezési kereteit a bírói gyakorlatnak kell kimunkálnia.

Üzletszerű közös gazdasági tevékenységre a tagok által létrehozott közös *vagyon* alapján a gazdasági társaságok hivatottak. A *gazdasági társaság*ot tehát két alapvető ismerv különbözteti meg a *nonprofit jellegű civiljogi társaság*októl. Az első a *cél*, nevezetesen az üzletszerű gazdasági tevékenység. A gazdasági társaság a hagyományos fogalmakat használva *társas kereskedő*, a társaság a gazdasági forgalom intézményes résztvevőjeként profitmaximalizálásra törekszik. A másik ismerv a *közös vagyon*, amely az üzleti tevékenység alapját képezi.

A gazdasági társaságok fejlettebb formáiban a tagok üzleti vagyona intézményesen elkülönül a tagok vagyontól – ezek a tagok ún. *korlátozott felelősségével működő gazdasági társaságok*. Ilyen a kft. és az rt., ahol a tagok a gazdasági társaság hitelezőivel szemben a társaság tartozásaiért felelősséggel nem tartoznak.

A gazdasági társaságok esetében *formakényszer* érvényesül (Ptk. 3:89. §), ennek értelmében gazdasági társaság csak a törvényben meghatározott formában működhet. Ezen az alapvető elven nem változtat a létesítés szabadságának általános szabálya (Ptk. 3:4. §), a társasági formákat meghatározó definíciós szabályok ugyanis nem tekinthetők eltérést engedő szabálynak. Az előírt társasági formák továbbra sem vegyíthetők, és újabb formák létesítésére sincs lehetőség. A társasági formák a hagyományos, a történeti fejlődés során létrejött kereskedelmi társaságok, így a *közkereseti társaság*, a *betéti társaság* és a *részvénytársaság*, amelyekhez később csatlakozott a *korlátozott felelősségű társaság* (Ptk. 3:89. § [1] bek.). A gazdasági társaságok minden esetben cégnévvel rendelkeznek, és mindegyikük jogi személy.

A gazdasági társaságokat a jogi szabályozás nemcsak formakényszer alá, de ún. *üzleti nyilvánosság alá is rendeli*. A piaci transzparencia elvárása azt jelenti, hogy a társaságokat kötelezően bejegyzik a közhiteles és bárki számára nyilvános kereskedelmi regiszterbe. Magyarországon jelenleg a kereskedelmi regisztert *cégjegyzék (cégnylvántartás)* elnevezés alatt polgári bíróságok (cégbíróságok) sajátos, „peren kívüli” polgári eljárás (cégeljárás) keretében vezetik. A cégjegyzék nem

egyszerűen deklaratív, hanem *konstitutív* jellegű, ami azt jelenti, hogy a társaságok kifejezetten a cégjegyzékbe való bejegyzéssel jönnek létre, nyerik el jogi személyiségüket, és a cégjegyzékből való törléssel szűnnek meg. Amíg a Ptk. társasági jogi szabályozásban foglalt joga a gazdasági társaságok ún. *anyagi joga*, addig a cégjog (a cégnyilvántartásról és a cégeljárásról szóló külön törvény, a 2006. évi V. törvény, a továbbiakban Ctv.) a gazdasági társaságok *alaki joga*, azaz eljárásjoga.

A gazdasági társaságok és a nonprofit társaságok elkülönült jogának határterületein *átmeneti, vegyes alakzatok* is keletkezhetnek. Ezek a jelenlegi magyar jogban elsősorban az egyesülés és közvetett módon a szövetkezet.

Az egyesülés sajátos szervezeti jogalany, saját tagjai gazdálkodását koordináló jogi személy, azaz kooperációs társaság. Az egyesülés jogi személyiséggel rendelkező kooperációs társaság. Az egyesülés tagja lehet bármely jogalany, aki gazdasági társaság tagja is lehet. Az egyesülés maga nem nyereségorientált, koordináló tevékenységének gazdasági eredménye a tagjainál jelentkezik. A magyar társasági jogban az egyesülés 1987 óta létező forma, amelyet az 1988-as Gt. nem minősített ugyan gazdasági társaságnak, de mivel az egyesülést a Gt. XI. fejezete szabályozta, így irányadóak voltak rá a Gt. általános szabályai is. Az egyesülés szabályozásának ezt a korábbi megoldását az új Ptk. is megtartotta (azaz a társaságokra vonatkozó közös szabályok irányadóak az egyesülésre), az egyesülés ugyanakkor némiképp elszakadt a társasági szabályoktól, lévén hogy a Ptk.-ban mint nonprofit kooperációs jogi személy a jogi személyekre vonatkozó általános szabályokhoz kapcsoltnak jelenik meg.

A határokon átnyúló együttműködés megkönnyítésére és ösztönzésére 1989-ben megalkotott EU-rendelet (az Európai Unió Tanácsa 2137/85/EGK rendelete) biztosítja az Európai Gazdasági Egyesülés működési kereteit. Az európai gazdasági egyesülés (EGE) olyan szupranacionális társulási forma, amelynek székhelye valamely uniós tagállamban van, és tagjai közül legalább kettő az unió eltérő tagállamaiban honos. Az EGE-t mindig a székhelye szerinti tagállam nyilvántartásába jegyzik be, ezzel azonban teljes jogképességet nyer az egész Európai Unió területén.

A szövetkezet olyan jogi személy, amely középúton áll a részvénytársaság és az egyesület között. A szövetkezet részben nyereségérdekelt gazdálkodó szervezet, általában értékpapírt is kiállít tagjai részére (lásd pl. az Európai Szövetkezetet, amely szupranacionális társasági formaként lényegében szövetkezeti részvénytársaság az Európai Unió 2004-es rendelete szerint), másfelől viszont az ún. rochdale-i szövetkezeti elvek szerint a tagok egymás iránti szolidaritásán alapul, szociálpolitikai, human célkitűzései vannak. Az új Ptk. a jogi személyre vonatkozó könyv

IV. részében szabályozza a szövetkezetet (Ptk. 3:325–3:367. §). A szövetkezet a tagok vagyoni hozzájárulásából álló tőkével alapított, a nyitott tagság és a változó tőke elvei szerint működik, a tagok gazdasági és társadalmi szükségleteinek kielégítésére alapíthatják. A szövetkezet tagja a szövetkezettel szemben vagyoni hozzájárulás szolgáltatására és az alapszabályban meghatározott személyes közreműködésre köteles, a szövetkezet kötelezettségeiért azonban nem felel. A szövetkezet tevékenysége értékesítésre, beszerzésre, termelésre és szolgáltatásra irányulhat. A szövetkezet jogi személy, így azokra is érvényesek a Ptk.-nak a jogi személyek közös szabályai között megfogalmazott rendelkezései (ideértve a törvénytől való eltérés fő szabályát, a Ptk. 3:4. §-t, ami jelentős változás, mert a szövetkezeti szabályozás eddig fő szabályként kógens volt).

Sajátos határesetként térünk vissza a nonprofit gazdasági társaság kérdéséhez. 2006-ban magában a Gt.-ben megjelent a „*nonprofit társaság*” fogalma. A nonprofit gazdasági társaság nem volt önálló társasági forma, hanem a gazdasági társaságok valamennyi formájában létrejöhett, tehát kkt., bt., kft. és rt. egyaránt működhet nonprofit jelleggel. A társaság nonprofit jellege tehát a korábbi szabályozásban is a szervezet céljában és működésének sajátosságában fejeződött ki, mindezen azonban – elvben – mind a négy gazdasági társasági forma felhasználható. Ahogyan említettük, az új Ptk. a nonprofit társaságot nem említi, önmagában ez azonban – összefüggésben a létesítés szabadságát előíró általános szabállyal (Ptk. 3:4. §) – nem jelenti azt, hogy a társaság tagjai a létesítő okiratban nem rendelkezhetnek például a keletkező nyereség felhasználásáról úgy, hogy az nem osztható fel a tagok között, hanem a társaság tevékenységére kell fordítani (nonprofit jellegű működés). A Ptk.-t életbe léptető törvény azonban – a közhasznú jogállás elnyerésének egyszerűsítésére – visszaállította a nonprofit gazdasági társaság intézményét.

A közhasznú jogállás kérdése elválik a nonprofit működés státuszjogi összefüggéseitől. Nem minden nonprofit szervezet közhasznú, csak az, amelyik a külön jogszabályi feltételek teljesítésével azzá válik. A közhasznúság kérdését, a közhasznú jogállás megszerzésének részletes feltételeit is az ún. „civiltörvény” (az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civilszervezetek működéséről és támogatásáról szóló 2011. évi CLXXV. törvény) tartalmazza. Az állam a magánjogon kívüli jogterületeken (közbevételi jog, adószabályozás) előnyben részesítheti a társadalmi hasznosságú, nonprofit működésű társaságok tevékenységét (adókedvezmények stb.). A közhasznú jogállást külön bírósági bejegyzési eljárás keretében lehet megszerezni, és ezt a társaság a cégnevében feltüntetheti.

4. NEMZETKÖZI TÁRSASÁGI SZABÁLYOZÁSI MODELLEK

Jelenleg két nagy társasági jogrendszer érvényesül a világon, nevezetesen az angol–amerikai társasági jog és a kontinentális, német dogmatika hatása alatt álló társasági jog, amely utóbbiba a magyar jog is tartozik. Rendkívül leegyszerűsítetten, modellszerűen a két rendszer az alábbiak szerint vázolható.

A) Az angol–amerikai modell lényege

- a) Erősen megosztott tulajdonosi szerkezet, meghatározó a tulajdonosok hiánya, nagyon sok társasági tagra modellezett szabályozás, intézményes mechanizmusok kiépítése a tulajdonosi pozíció növelésével szemben (ún. take over típusú vállalatfelvásárlási eljárás).
- b) Nagyon csekély társasági formaválaszték. Az ún. *partnership* nem igazán kereskedelmi társaság, kft. nincs. Lényegében egy társasági forma van, a részvénytársaság (*company*), amelynek két változata ismeretes: a zártan működő (*close, private*) és a nyilvánosan működő (*public*) *company*. A nyilvánosan működő rt. a vezető társasági alakzat.
- c) Az előző két jellemzőből kifolyóan ez a társasági jog elválaszthatatlanul összefonódik a tőkepiac intézményeivel, a részvényes valójában nem társasági tag, hanem befektető.
- d) A *company* vezetési rendszere is leegyszerűsített. Meglehetősen jelentéktelen közgyűlési szerep mellett az rt. egységes vezető szerve a *Board*, amely stratégiai és operatív irányítói, illetve kontrollfunkciókat egyaránt ellát, benne stratégiai feladatokkal foglalkozó, exekutív és kontrollmenedzserek egyaránt tevékenykednek. A könyvvizsgáló az egyedüli ellenőrzési forma, így szerepe és felelőssége nagy.

B) A német (kontinentális, európai) modell lényege

- a) A társaságok jelentős részében vannak *meghatározó tulajdonosok*. Ennek megfelelően a társasági joghoz nem a tulajdonszerzést gátló, hanem a kis-részvényesek és a hitelezők védelmét szolgáló konszernjogi intézmények csatlakoznak.
- b) Széles körű társasági formaválaszték. A közkereseti és a betéti társaság teljes értékű kereskedelmi társaság, a bt. a gyakorlatban számszerűen is az

egyik legjelentősebb társasági forma. (A kkt. és a bt. francia típusú jogokban jogi személy, a német típusú jogokban nem, hanem „csak” cégneve alatt jogképes.) Igen népszerű forma a korlátolt felelősségű társaság és egyes országokban a szövetkezet. A részvénytársaság, különösen a nyilvánosan működő rt., viszonylag csekély számú, csak a nagyvállalati körben jellemző. A társasági formák számát az ún. típuskeveredés is bővíti (pl. betéti részvénytársaság, csendes társaság, közös vállalat).

- c) A társasági jog viszonylag elkülönül a tőkepiac jogától. A kapcsolódást kizárólag a részvénytársaság jelenti, ahol a társasági jogokról értékpapírt lehet kiállítani, és a nyilvános részvénytársaság elvileg tőzsdeképes. A kkt.-nál, a bt.-nél, de még a zártan működő részvénytársaságnál is a társasági tagsági jogviszony erős tagi kötöttséget hoz létre a társasággal.
- d) Élesen elkülönülnek és önálló funkcióval rendelkeznek a különböző társasági szervek. A taggyűlés (közgyűlés) ilyen tulajdonosi struktúra mellett képes a stratégiai üzletpolitikai döntések meghozatalára, a taggyűlés (közgyűlés) alatt pedig elkülönült, egymással egyenrangú vezető szervek helyezkednek el, nevezetesen a társaság operatív irányítására az ügyvezetés (rt.-nél igazgatóság), tulajdonosi ellenőrzésre pedig a felügyelőbizottság. Ezért a könyvvizsgáló mint harmadik társasági szerv a mérleg pénzügyi ellenőrzésére hivatott, és szerepe csekélyebb, mint az angol–amerikai modellben.

Az elmúlt évtizedekre jellemző a *két modell határozott közeledése* és főleg az amerikai társasági szemlélet behatolása a kontinentális Európába – így például a német jogterületen is vállalatfelvásárlási, illetve tőkepiaci törvényeket fogadtak el. Az Európai Unió pedig az európai szupranacionális részvénytársaságról szóló 2002-es rendeletében az európai részvénytársaságnál angol (board), illetve német típusú vezetési rendszer közti választást is lehetővé tesz.

5. A MAGYAR TÁRSASÁGI JOG FEJLŐDÉSTÖRTÉNETE

A modern értelemben vett kereskedelmi társasági jog Magyarországon az 1840-től kezdődő reform országgyűlésekkel kezdődött. Ekkor nyert először szabályozást a közkereseti és a betéti társaság (1840. évi XVIII. törvénycikk) és definitív elismerést a részvénytársaság (ez utóbbit külön törvények konkretizálták, mint pl. a Lánchíd építésével kapcsolatban). Összehangolt, kodifikált társasági jogról

azonban Magyarországon az 1875. évi Kereskedelmi Törvénykönyv óta lehet beszélni (1875. évi XXXVII. törvénycikk – Kt.).

A modern magyar társasági jog lényegében az első, rendszerváltás után kiteljesedő társasági törvénnyel, a gazdasági társaságokról szóló 1988. évi VI. törvénnyel kezdődik (Gt'88). Az 1988-as Gt. a mai napig döntő hatással van a magyar társasági jog fejlődésére; alapelvei, felépítése, társasági formaválasztéka fő elemeiben ma is érvényes. A magyar társaságijog-fejlődésben a ma hatályos szabályozás kialakulásáig mégis három társasági törvény született, elsőként 1997-ben, amikor a kialakult gyakorlati tapasztalatok beépítése, majd 2006-ban, amikor az uniós elvárásoknak való megfelelés motiválta a társasági törvények megújítását. A második társasági törvény, a gazdasági társaságokról szóló 1997. évi CXIV. törvény (Gt'97) 1998 júniusában lépett hatályba. 2006. július 1-jétől egészen az új Ptk. 2014. márciusi hatálybalépéséig élt a harmadik, a 2006. évi IV. törvény, amely az utolsó önálló társasági törvény a társasági jog Ptk.-ba olvadása előtt. A 2006.-os Gt. eljárásjogi kiegészítője a cégnyilvántartás rendszerét és a cégeljárást szabályozó 2006. évi V. törvény (Ctv.) volt, amely a társasági jog „eljárási kereteit” adó átfogó, modern cégjogi rendet rögzített.

Ahogy korábban is említettük, az új Polgári Törvénykönyv, a 2013. évi V. törvény előkészítése során a jogalkotó a gazdasági (kereskedelmi) társasági anyagi jogi szabályok integrálása – azaz Ptk.-ba olvasztása – mellett döntött, és azokat az egyes jogi személyekre vonatkozó rendelkezések között, önálló könyvben (Ptk. 3. könyv) helyezte el. Az új Ptk. alapvető változásokat hozott a szervezetek, a jogi személyek jogi szabályozása tekintetében. A 2006-os Gt.-hez képest nem jelentéktelen módosításokkal a Ptk.-ba került a gazdasági társaságok és a szövetkezetek joga, és alapvető változtatásokra került sor az egyesületi és az alapítványi jogban is.

A Ptk. 2014. március 15-től hatályos, az átmeneti szabályokat külön törvény rendezi (a 2013. évi CLXXVII. törvény, a továbbiakban Ptké.). A társasági jogi szabályozás komplexitása ezen felül elkerülhetetlenné teszi, hogy további kiegészítő szabályok szülessenek, illetve a meglévők módosítással idomuljanak, többek között hangsúlyosan az *értékpapír- és tőzsdejogban, a cégjogban, a szövetkezeti és az egyesületi szabályozásban* is. Meg kell jegyezni, hogy az átmeneti rendelkezések értelmében, a szükséges átmeneti idő biztosítása miatt az új Ptk. és a 2006-os Gt. szabályai egymás mellett érvényesülnek majd meghatározott ideig. A Ptké. szerint a gazdasági társaságoknak a 2014. március 15. utáni első tag(köz)gyűlésükön kell alkalmazkodniuk az új Ptk.-hoz, de a kkt. és a bt. esetében legkésőbb 2015. március 15-ig, a kft. és az rt. esetében 2016. március 15-ig. Az új Ptk. hatálybalépésével összefüggésben igen sok kapcsolódó jogszabály – mint például

a Ctv. – módosítása is elkerülhetetlenné vált. Így 2013 végén átfogó törvény (az ún. Ptk. „salátatörvény”) vezette át a kapcsolódó módosításokat (az egyes törvényeknek az új Polgári Törvénykönyv hatálybaléptetésével összefüggő módosításáról szóló 2013. évi CCLII. törvény).

6. A MAGYAR TÁRSASÁGI JOG ALAPELVEI

A hatályos magyar társasági jog alapelvei az alábbiakban foglalhatók össze.

- a) *Társulási szabadság és a vállalkozói privát autonómia, a társulók akaratérvénysítésének elve.* A gazdasági társaságnak elsősorban tulajdonosai gazdasági érdekét kell szolgálnia. Az állam csak közérdekvédelmi okokból és kizárólag törvényességi felügyeletet gyakorolhat a gazdasági társaságok felett, mégpedig alapvetően nem közigazgatási, hanem bírói úton.
- b) *A magánautonómia összeegyeztetése a közérdekkel.* Közérdekvédelmi okokból érvényesül a társasági jogban a formakényszer és a cégjogi nyilvánosság elve. Az alapvetően a felek akaratát honoráló, eltérést engedő jogi szabályozás mellett a társasági jogban jellemzően jelentős közérdekvédelmi szerepet játszanak a kötelező – imperatív és kógens – jogi normák. A 2006-os Gt. éppen ezért a kógencia alapján állt, azaz a Gt.-ben meghatározott szabályoktól *fő szabályként nem lehetett eltérni, csak abban az esetben, ha a törvény ezt kifejezetten megengedte.* Ezen – ahogyan ezt korábban, a jelen fejezet 1. pontjában már jeleztük – az új Ptk. jelentősen változtatott azzal, hogy a létesítés szabadságának körében a 3:4. §-ban kimondta, hogy a jogi személy tagjai az egymás közötti és a jogi személyhez fűződő viszonyuk, valamint a jogi személy szervezetének és működésének szabályozása során a létesítő okiratban eltérhetnek a Ptk. vonatkozó szabályaitól (lásd erről a VIII. fejezet 1. pontjában is).

Meg kell említeni, hogy a korábbi, kógens szabályozást nyújtó Gt. is jelentős számban tartalmazott diszpozitív szabályokat. A diszpozitív normák alkalmazása (ahol a társulók közös akarattal eltérhettek a Gt.-től) a kkt., a bt., továbbá jelentős mértékben a kft. szabályozására is jellemző volt. A részvénytársaságok szabályozásában már kevesebb diszpozitív normát találhattunk, a nagy külső tőke bevonására alkalmas, nyilvánosan működő (tőzsdei) részvénytársaságoknál pedig kifejezetten a kógens (eltérést nem engedő, az eltérést érvénytelennek nyilvánító) normák voltak az uralkodók. A szervezeti működés sajátosságai, az erős hitelező- és közérdekvédelmi, forgalombiztonsági célok eléréséhez ugyan célszerűnek mutatkozik

az eltérést nem engedő szabályozás, az is igaz azonban, hogy az állam a modern piaci viszonyok közt nem telepedhet a társaságokra.

Az eltérést engedő új szabályozást a Ptk. a jogi személyek mindegyikére – így a gazdasági társaságokon kívüli, egyéb szervezeti jogalanyokra, vagyis az egyesületre, az alapítványra, a szövetkezetre is – kiterjesztette. A szervezeti jogalanyok szabályozásában ennek következtében – a kötelmi joghoz hasonló – modellszerű szabályozás válik uralkodóvá, amelynek kiindulási alapja, hogy a felek egymás közötti szervezeti (társulási) viszonyait is – fő szabályként – szabadon állapíthatják meg. Hangsúlyozni kell azonban, hogy ilyen megoldás mellett is irányadó, hogy az eltérés joga nem korlátlan. A szervezeti viszonyokban ugyanis a fent említett közérdekvédelmi célok szükségessé teszik, hogy a jogalkotó az eltérés lehetőségét néhány kérdésben korlátozza. A Ptk. ezért az általános eltérés lehetőségét biztosító szabály alól három esetkörben *kivételt állapít meg*. Tilos a törvényben meghatározott szabályoktól való eltérés:

- a) ha az eltérést maga a Ptk. – az adott szabálynál – kifejezetten tiltja, vagy
- b) enélkül is, ha az eltérés a jogi személy *hitelezőinek, munkavállalóinak* vagy a tagok *kisebbségének jogait nyilvánvalóan sérti*, illetve
- c) ugyanígy, ha az eltérés a jogi személyek *törvényes működése feletti felügyelet* érvényesülését *akadályozza*.

Az a) pontban megfogalmazott tilalom törvényi megvalósulása kft. szabályai közt például a 3:167. § (7) bekezdése, amely kimondja, hogy a társasági szerződésben az üzletrész pénzszolgáltatás ellenében, kívülálló személyre történő átruházása érvényesen nem zárható ki. A hitelezők sérelmét okozza, így a b) pontba ütközik azonban, ha a tagok a kötelező törzstőkeminimum szabályától eltérően a kft. vagy az rt. esetében a törvény által előírt *törzstőkeminimumnál alacsonyabb tőkét* állapítanak meg a szerződésben, annak ellenére, hogy az adott szakaszoknál (a kft. esetében a 3:161. §-ban, az rt. esetében a 3:212. §-ban) kifejezett tilalom nem található.

Látható, hogy a kiindulópontjában és alapvetően is eltérést engedő (leegyszerűsítve diszpozitív) szabályozás és az ez alóli kivételek általánosító, kényszerűen tágra hagyott megfogalmazása az új Ptk.-hoz kapcsolódó jogalkalmazás kezdeti szakaszában jogértelmezési problémákat vethet fel. Ezeket végső soron természetesen a bírói gyakorlat fogja megoldani, azaz adott esetben a bíróság dönti el, hogy amennyiben a társaság tagjai az adott szabálytól eltérnek, az megengedett, vagy esetleg a kivételek körébe tartozik, és ezáltal érvénytelen.

A társasági jogi szabályozásban egyébként következetesen alkalmazott jogpolitikai elv a túlszabályozás tilalma és az *intézményes dereguláció* (a szabályok

felülvizsgálatának és az elavult szabályok törlésének) igénye, valamint jellemzően modern megoldás, hogy a társasági jogviták általános jelleggel állami bíróság helyett választottbíróóság elé vihetők.

- a) A társasági jog *tulajdon- és szektorsemleges*, az állami tulajdonú társaságok többletjogokat nem élvezhetnek. A társaságokban részt vevő természetes és jogi személyek *egyenrangúak*, a társaság alapításában és működésében – általában vagyoni részesedésükhöz igazodva – azonos jogokat élveznek. *A társasági jog nemzetközileg is nyitott, a külföldiek „betársulása” szabad*, a külföldi és a belföldi társaságalapítások szabályozása azonos, illetve a bel- és a külföldi tagok egyenjogúak.
- b) A társasági jog *intézményes egyéni és kollektív kisebbségvédelmet* épít ki. Részben individuálisan a társasági tagok számára (pl. jogellenes társasági határozatok megtámadása), részben a tagok meghatározott csoportjai részére. Ez az utóbbi, ún. *kollektív kisebbségvédelem* a modern társasági jogokban egyre erősebb, és különösen a vállalatcsoportot képező társaságoknál erős.
- c) A társaság alapvetően a tagoké, az ő tulajdonosi érdekeik érvényesülnek elsősorban, ugyanakkor a társaságoknak működésük során üzleti partnereik méltányos magánérdekeit is figyelembe kell venniük. Ezért fejlődik ki egyre erősebben a modern társasági jogokban a *hitelezővédelem* például a csalárd csődökkel, vállalatkiürítésekkel és egyéb visszaélésekkel szemben.
- d) Főleg a nagyobb társaságoknál alapvető problémává vált a vállalatvezetés, a menedzsment elidegenülése a tagoktól és önérdkeik túlzott érvényesítésének a lehetősége. Ennek korlátozására alakultak ki az ún. *corporate governance* (felelős vállalatvezetés) elvei, amelyet az Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) kódexben foglalt össze a fejlett országok számára. A *corporate governance* 2000 után a modern társasági jogok egyik alapvető elveként forrt ki, és ezért a 2006-os Gt.-ben is nyomatékosan megjelent. Az új Ptk. a nyilvános rt.-re vonatkozó egyes kérdéseket, így mindenekelőtt – a felelős társaságirányítási jelentés kérdésének rögzítésén (Ptk. 3:289. §) felül – a corporate governance részletes szabályait a társasági anyagi jogról leválasztotta, és a tőzsdeszabályozásba terelte.
- e) Főleg a német társasági jogtípusban jelentős társasági jogi alapelv a *munkavállalói participáció* (ún. *Mitbestimmung*), azaz a munkavállalók bevonása a nagyméretű társaságok egyes szerveibe az ún. szociális béke biztosítása jegyében. Magyarországon a dolgozói participáció már az 1988-as Gt. egyik alapelve volt, és a felügyelőbizottságban való egyharmados munkavállalói képviseletben nyilvánult meg a 200 fő teljes munkaidőben dolgozó

munkavállalót foglalkoztató gazdasági társaságoknál. Az új Ptk.-ban a munkavállalói részvétel tovább erősödött, a participáció lehetősége több rendelkezésben is visszaköszön (pl. a vállalatcsoportnál vagy a nyilvános rt. board rendszerű vezetési modelljében).

7. A TÁRSASÁGI JOG KAPCSOLÓDÓ JOGTERÜLETEI

A gazdasági társaságok joga komplex, azaz több jogágra kiterjedő jogterület, és ezért számos más jogterülettel kapcsolatban áll. Ezek elsősorban a következők:

- a) A gazdasági társaságok joga alapvetően *civiljog*, a polgári jog kereskedelmi szakágába tartozik. Ezt fejezte ki a korábbi szabályozásban a Gt.-nek az a szabálya, amely a Gt. mögöttes jogterületként a Ptk.-t jelölte meg. Az új Ptk. a társasági jogi szabályokat az önálló „jogi személyek” könyvbe integrálta, így a társasági jog a magánjogba olvadt. A Ptk. alapelveit – jóhiszeműség, joggal való visszaélés tilalma stb. – a társasági jog területén eddig is alkalmazni kellett. Ha valamely kérdést sem a társasági szerződés, sem a Ptk. gazdasági társaságokra, illetve jogi személyekre irányadó rendelkezései nem szabályozzák, akkor vissza kell nyúlni a Ptk. szerződésekre vonatkozó általános rendelkezéseihez. Természetesen – tekintettel a társasági jogi viszonyok sajátos, kooperációs jellegére – a Ptk. szerződési jogát a gazdasági társaságokra „megfelelően” kell alkalmazni.
- b) Némi leegyszerűsítéssel azt mondhatjuk, hogy a gazdasági társaságok jogának *anyagi jogát* a Ptk. társasági jogi szabályai, *alaki jogát* pedig a cégtörvény, azaz a cégnyilvánvártartásra, a cégnyilvánosságra vonatkozó külön törvény (2006. évi V. törvény, a Ctv.) tartalmazza. A leegyszerűsítés kifejezés használatát az indokolja, hogy egyrészt kismértékben a Ptk. tartalmaz eljárási szabályokat (pl. a kizárási perekkel kapcsolatban a Ptk. 3:107–3:108. §), és a Ctv.-ben is találunk anyagi jogi szabályokat (pl. a cégnévvel kapcsolatban vagy a nonprofit társaságra vonatkozóan). Másrészt a cégjog tágabb körre terjed ki, mint a gazdasági társaságok joga (pl. cégforma a szövetkezet is, vagy az egyéni céget, illetve a vízgazdálkodási társulatokat is a cégbíróság tartja nyilván). Alapvető igazság azonban, hogy a gazdasági társaságok joga összefonódik a cégjoggal, egymással kölcsönhatásban fejlődnek.
- c) A társasági jog szoros kapcsolatban van a *versenyjoggal*. Egyfelől a gazdasági társaság tevékenysége, státusváltásai önmagukban versenykorlátozó hatást fejthetnek ki (a társaságok egyesülése, összefonódása – köznapai szóval a

fúzió – versenyjogi kontroll alá esik), másfelől a társasági és a versenyjog határain egy sajátos, önálló jogterület alakult ki, nevezetesen a *konzernjog*, a *vállalatcsoportosulások* joga.

- d) A jelenlegi magyar tételes jogi helyzet szerint a társasági jogi szabályozásba beépült a konszernjog. Korábban a Gt. V. fejezete szabályozta a meghatározó befolyásolás jogkövetkezményeit, az új Ptk.-ban a befolyásszerzés szabályait és a „minősített többséggel rendelkező tag többletkötelezettségeit” a 3:324. § tartalmazza.

Emellett a Ptk. a Gt.-hez hasonlóan nevesíti az elismert és tényleges vállalatcsoport intézményét (lásd IX. fejezet 8. pont).

A Ptk.-ban – a korábbi Gt.-hez hasonlóan – továbbra is csak a zártan működő rt.-kre és a kft.-kre vonatkozó német típusú konszernjog található, a nyilvánosan működő részvénytársaságok konszernjogát („take over”) „Befolyásszerzés nyilvánosan működő részvénytársaságban” címen a tőkepiacról szóló 2001. évi CXX. törvény (Tpt.) szabályozza (befolyásszerzés kötelező nyilvános vételi ajánlat útján).

- e) A gazdasági társaságok joga szoros kapcsolatban áll az *értékpapír- és tőzsdejoggal* vagy, ahogy ezt modern elnevezéssel illetik, a *tőkepiac*, a *befektetések jogával*. A kapcsolódó terület alapvetően a részvénytársaság, hiszen a részvény tagsági jogokat megtestesítő értékpapír. A részvényekre vonatkozó alapvető szabályokat a Ptk. a részvénytársasághoz kapcsoltan külön fejezetben rögzíti (Ptk. 3. könyv, XIV. cím, XXXII. fejezet). Az értékpapír- és tőzsdejog további részletes szabályait a folyamatosan korszerűsített tőkepiaci szabályozás (Tpt.) tartalmazza, amelyet az értékpapírok előállításával kapcsolatos további külön szabályok is kiegészítenek.
- f) Főleg az Európai Unió következőkben ismertetendő társasági jogi irányelvei kapcsán fogjuk látni: a modern társasági jog összefonódik a *számviteli joggal* (2000. évi C. törvény). A számviteli szabályozás egyre inkább befolyásolja a társasági szabályokat, az *adó jog* pedig egyre jelentősebben befolyásolja a társasági formákat és a társaságalapítók, társasági tagok döntéseit.
- g) Ideiglenes jogterületként – az intézményes privatizáció befejezéséig – csatlakozott a társasági joghoz a *privatizáció* (állami tulajdonú társasági részesedések értékesítése magántulajdonosoknak) joga (az állam tulajdonában lévő vállalkozói vagyont értékesítéséről szóló egykori 1995. évi XXXIX. törvény).
- h) Végül számos más jogterületet is érint a társasági jog – a törvényességi felügyeletnek közjogi jellege van, a társaságok tagjainak és a vezető tisztségviselőinek a jogviszonyai *munkajogi* jelleget kaphatnak stb.

- i) Természetesen az is megemlíthető, hogy a gazdasági társaságok egyes ágazati formái önálló jogterületet is képezhetnek. Ilyen például a *bankjog* (szélesebben a hitelintézetek státuszjoga), a *biztosítók státuszjoga* stb. – ezeket külön törvények szabályozzák.

8. AZ EURÓPAI TÁRSASÁGI JOG

A) Az európai társasági jog főbb irányai

- a) Ez ideig az Európai Unió három szupranacionális társasági formát hozott létre: az európai gazdasági érdekvédelmi egyesülést, az európai részvénytársaságot és az európai szövetkezetet. A szupranacionális társaságokat az Unió rendelettel hívja életre. A rendelet az Unió azon jogforrása, amely a tagállamokra nézve közvetlenül kötelező, a tagállamok jogának automatikusan a részévé válik. Az európai egyesülést a 2003. évi XLIX. törvény, az európai részvénytársaságot a 2004. évi XLV. törvény iktatta a magyar jogba, az európai szövetkezetéről a 2006. évi LXIX. törvény rendelkezik. Szupranacionális társaságot legalább két uniós tagállamhoz tartozó gazdálkodó szervezet alapíthat.
- b) Az Unió *irányelveket* bocsát ki a tagállamok társasági jogának egyes lényegi területeire (pl. nyilvánosság, tőkekövetelmények, egyesülés, szétválás, egyszemélyes társaságok). Az irányelv olyan uniós jogforrás, amely a tagállamok jogalkotóit kötelezi az irányelvben foglalt jogpolitikai cél megvalósítására a nemzeti jogban, mégpedig a jogharmonizáció, a jogközelítés jegyében. A tagállami jogalkotó szabad abban, hogy milyen módszerrel valósítja meg az irányelvben foglalt jogpolitikai célt (pl. a nyilvánosság biztosítása követelmény, de ezt a franciák a kamara által vezetett kereskedelmi regiszter, a németek a közigazgatási bíróság, mi magyarok cégbírászkodás útján valósítjuk meg). Az uniós irányelvtervezetek elfogadása, tökéletesítése az Európai Cselekvési Program 2003-as elfogadása után felgyorsult, és a pénzügyi válság hatására megtorpanni látszott ugyan, de 2011-től ismét lendületet kapott. 2011 áprilisában megjelent a részvénytársaságok egyesüléséről, majd 2012 októberében a részvénytársaságok számára előírt biztosítékok összehangolásáról szóló irányelv.
- c) Az uniós irányelvek alapvetően a *nyilvánosan működő részvénytársaságokra* vonatkoznak – kivételes eset, ha hatályuk a zárt társaságokra, így a zártan

működő rt.-re és a kft.-re is kiterjed. E mögött az Unió azon törekvése húzódik meg, hogy a „big business”-t kívánja egységesíteni Európában, és a *kis- és középvállalkozások társasági formáinak alakítását a nemzeti jogalkotóra bízta.*

- d) Az Unió nem annyira európai társasági jogról, inkább *európai vállalati jogról* beszél. Ennek alapvető oka az, hogy az irányelvekben a társasági jogi vonatkozások állandósultan keverednek *számveteli* és más pénzügyi jogi, értékpapír- és tőzsdejogi normákkal (a számvitel például alapvető szerepet tölt be az irányelvekben). Ez utóbbi sajnos azzal jár, hogy egyes irányelvek túlszabályozottak, számos részletrendelkezést tartalmaznak, az Unió az utóbbi időben éppen ezért célul tűzte ki az irányelvek deregulációját.

Az Unió társasági joga tehát alapvetően nem uniformizálja a tagállami társasági jogot, inkább gazdagítja azt. Bőségesen módot ad a nemzeti jogi hagyományok érvényesítésére, kellő mozgásteret adva a magyar társasági jog EU-konform modernizálására.

B) Az *európai részvénytársaság*

A szupranacionális társasági formák közül az *európai részvénytársaság*ot ismertetjük röviden, gyakorlati jelentősége ugyanis ennek lehet Magyarországon. Az európai részvénytársaságot a Tanács 2157/2001/EK rendelete szabályozza, a magyar jogba – mint említettük – a 2004. évi XLV. törvény iktatta be.

A 2004. évi XLV. törvény a magyarországi székhelyű európai részvénytársaság (rövidített néven: SE) alapításának és működésének belső jogi kereteit határozza meg, amelyeket így – értelemszerűen – a magyar cégjog (cégeljárásról szóló törvény) szerint kell cégnyilvántartásba venni. Az európai részvénytársaság a rendelet szerint holding részvénytársaságként is működhet, illetve leányvállalatot alapíthat (vagy akár egyszemélyes társaságot is).

A rendelet szerint európai részvénytársaság ötfajta módon alapítható (így pl. egyesüléssel, illetve tagállami rt. átalakításával). Az alapítás szabályait a rendelet részletesen szabályozza. A kötelező alaptőke-minimum jelenleg 120 ezer euró.

Az európai részvénytársaság legfőbb szerve a közgyűlés. A közgyűlés szervezetére és működésére a mögöttes jogterület az adott székhelyország részvénytársasági joga, így Magyarországon a Ptk. (A Ptk. 3. könyvének részvénytársasági szabályai, a gazdasági társaságokra vonatkozó közös szabályok, mögöttesen pedig a jogi személyekre vonatkozó általános szabályok.)

A rendelet lehetővé teszi, hogy az *európai részvénytársaság a német dualista (nem egységes) vagy az angol monista vezetési rendszerben egyaránt működhessen*. A dualista rendszerben az igazgatóság és a felügyelőbizottság között megoszlanak a jogkörök (nem egységes irányítási rendszer), a monista rendszerben (egységes irányítási rendszer) az egységes igazgatótanács tagjai látják el az irányítási és ellenőrzési feladatokat. A mögöttes jogterület itt is a székhelyállam szabályozása, ezért a 2004. évi XLV. törvény tartalmaz hézagpótló szabályokat, például az igazgatóság, a felügyelőbizottság, illetve az igazgatótanács tagjainak létszámára nézve.

A munkavállalóknak az európai részvénytársaság vezetésébe való bevonásáról a 2001/86/EK irányelv alapján a 2004. évi XLV. törvény részletesen rendelkezik. A munkavállalói jogok kérdése értelemszerűen szoros kapcsolatban áll a munkajoggal, így ebben a körben például a 2012-ben megújult magyar szabályozás (az új Munka Törvénykönyve, a 2012. évi LXXXVI. törvény) több módosítást is átvezetett. A munkavállalók bevonására az alapítók ügyvezető szervei és a munkavállalók által létrehozott ún. „különleges tárgyalótestület” megállapodása alapján kerül sor. A megállapodás tartalmát a törvény részletesen szabályozza. A megállapodás alapján az európai részvénytársaságnál *munkavállalói képviselői testület* működik. A testülettel az ügyvezetésnek rendszeresen egyeztetnie kell, a tájékoztatás és a konzultáció rendjét a törvény ugyancsak szabályozza.

C) Az Európai Unió legfontosabb társasági jogi irányelvei

Az Unió két legfontosabb társasági jogi irányelve az 1. számú nyilvánossági és a 2. számú tőkebiztosítási irányelv.

Az 1. számú irányelv a nyilvánossági követelményt két módon kívánja megvalósítani: egyfelől az irányelv megjelöli azokat az adatokat, amelyeket a kereskedelmi regiszterbe (cégjegyzékbe) be kell jegyezni, másfelől azokat, amelyeket hivatalos lapban (Céglélap) közzé kell tenni. Az irányelv meghatározza a képviselői rendjét, valamint azt, hogy a cégjegyzékbe bejegyzett, közhitelessé vált társasági szerződést mely esetekben lehet kivételesen semmisségi perrel megtámadni.

A többször módosított 2. számú irányelv főleg alaptőke-védelmi követelményeket határoz meg. Részletesen szabályozza az alaptőke rendelkezésre bocsátásának a rendjét, azt, hogy mi minősülhet apportnak. Jelentősen korlátozta az irányelv az ún. saját részvény kibocsátásának a lehetőségét is.

Az 1. és a 2. számú irányelv rendelkezései érdemben teljes egészében átkerültek a hatályos magyar jogba.

A már hatályos és a magyar jogba beiktatott irányelvek közül még említendő a társaságok fúziójáról szóló 3. számú és a szétválásról szóló 6. számú irányelv. Ezek főleg abban térnek el a hatályos magyar jogtól, hogy egyesülési, illetve szétválási szerződésről nem rendelkeznek. Ugyanakkor az irányelvek nem tiltják az ilyen szerződések megkötését. Lényeges még a – 2009-ben lényegében újrakodifikált – 12. számú, az egyszemélyes társaság intézményét egyszerre legitimáló és korlátozó irányelv, amely kivételesen a kft.-kre vonatkozik.

D) Az uniós társasági jog fejlődési iránya, távlatai

A vállalatok versenyképességének növelése és hatékonyabb működésük, valamint az Egyesült Államok gazdaságához való felzárkózás érdekében az Európai Bizottság 2003 májusában közleményt adott ki „A társasági jog modernizációja és a vállalatirányítás erősítése – cselekvési terv” címmel. A cselekvési terv fő célkitűzései: a részvényesi jogosultságok és a hitelezők védelmének megerősítése; a vállalatok mobilitásának növelése; eltérő megközelítés alkalmazása a társaságok különböző formáira (szigorúbb szabályok érvényesítése a tőzsdén jegyzett társaságokkal szemben, különösen a közzététel terén, a kis- és középvállalkozásokra viszont rugalmasabb, megengedőbb szabályozás kialakítása); a társasági formákkal való visszaéléssel szemben garanciális szabályok alkotása.

A Bizottság – összhangban a vállalatokat érintő egyéb (pl. a pénzügyi szolgáltatásokra, illetve a kötelező könyvvizsgálatra vonatkozó) cselekvési programokkal – ütemtervet állított össze rövid, közép- és hosszú távra szólóan a szabályozási feladatokról. A rövid távú (2003–2005-re szóló) tervekben szerepelt a vállalatirányításra (a közzétételi követelményekre, az igazgatósági tagokra) vonatkozó szabályozás szigorítása, a tőkevédelem területén a 2. számú társasági jogi irányelv egyszerűsítése, a vállalatcsoportokra vonatkozó közzétételi kötelezettségek szélesítése, a 10. és a 14. számú irányelv megalkotása a határon átnyúló egyesülések és székhelyáthelyezés tárgyában, valamint újabb európai társasági formák iránti igény felmérése. A középtávra (2006–2008-ra) szóló elképzelések között találjuk az intézményi befektetőkre vonatkozó szabályozás bővítését, az igazgatósági tagok társasági döntésekért való felelősségének a növelését, a vállalatcsoportokra irányadó keretszabályozást, a „vállalatpiramisokkal” szembeni garanciális szabályok alkotását, a 3. és 6. számú irányelv egyszerűsítését és esetleg további európai társasági formák alkotását. Hosszú távra szólóan (2009-től kezdődően) a Bizottság a tőkevédelemre vonatkozó alternatív rezsim kialakítását jelölte meg célként. 2012 decemberében az Unió új cselekvési programot

fogadott el, amelynek alapvető törekvése – nem titkoltan a pénzügyi válság hatására – a társaságok átalakíthatóságának, illetve kellő tőkeellátottságának biztosítása, a részvényesek hosszú távú érdekeltiségének erősítése, a vállalatirányítási jelentések minőségi színvonal-emelése, a vezető tisztségviselők javadalmazási rendszerének fejlesztése. Az európai privát társaság (kft.) szupranacionális formájának rendeleti elfogadásáról az új cselekvési program is hallgat, az ezzel kapcsolatos integrációs szabályozási hullámok – a nemzetállami érdekütközések miatt – továbbra sem értek nyugvópontra, európai kft.-re vonatkozó szabályozás tehát egyelőre változatlanul nincs.

IX. FEJEZET

A magyar társasági jog közös szabályai

1. A GAZDASÁGI TÁRSASÁGOK JOGÁNAK ALAPINTÉZMÉNYEI

A hatályos magyar társasági jog alaptörvénye 2014. március 15-ig a gazdasági társaságokról szóló 2006. évi IV. törvény (Gt.) volt, az új Ptk. (2013. évi V. törvény) hatálybalépésével a társasági jogi szabályozás *visszakerült* a Ptk.-ba (a magyar történeti hagyományokban már volt arra példa, hogy a társasági szabályozás a magánjogon belül valósuljon meg).

A tág értelemben vett társasági jogi szabályozás a Ptk.-ban lényegében három nagyobb részre tagolható:

- a) A jogi személyekre vonatkozó általános szabályok, amelyek minden jogi személyre, így a gazdasági társaságokra is irányadók (Ptk. 3:1–3:48. §).
- b) A gazdasági társaságok közös szabályai, azaz a valamennyi társaságra általános rendelkezések (Ptk. 3. könyv, X. cím, 3:88–3:137. §).
- c) *Az egyes társasági formákra vonatkozó rendelkezések.* A négy gazdasági társasági forma külön-külön címekben szerepel (Ptk. 3. könyv különálló XI–XIV. címei, 3:138–3:324. §). A különös szabályok – érthető módon – jóval terjedelmesebbek a gazdasági társaságok közös szabályainál.

A szűkebb értelemben vett társasági jog kiegészítője a jogi személyek általános szabályaihoz kapcsolt *vállalatcsoport* szabályozása (Ptk. 3. könyv, első rész [Jogi személyek], VI. cím [Vállalatcsoport]). Idesorolható továbbá a kooperációs jogi személy társasági forma, az egyesülés (Ptk. 3. könyv, ötödik rész). Az *egyesülés* és a vállalatcsoport korábban a szűken vett társasági jogi szabályozás része

volt, ez részben megváltozott, a Ptk. az egyesülés szabályait a társaságokról leválasztva külön részben, a vállalatcsoport szabályait a jogi személyek általános szabályaihoz kapcsoltnak helyezte el (lásd erről később a vállalatcsoportnál és az egyesülésnél részletesen).

A társasági jogi szabályozás a közös szabályok körében meghatározza a legalapvetőbb általános rendelkezéseket, amelyek minden társasági formára irányadók. A továbbiakban ezek közül a legalapvetőbbeket tekintjük át.

A) A gazdasági társaság fogalma

A Ptk. meghatározza a gazdasági társaság fő fogalmi kritériumait, azaz a hatályos szabályozás – a korábbiaktól eltérő módon – tartalmaz a társaságokra vonatkozó definitív rendelkezést. A gazdasági társaságok – a Ptk. szerint – üzletszerű közös gazdasági tevékenység folytatására, a tagok vagyoni hozzájárulásával létrehozott, jogi személyiséggel rendelkező vállalkozások, amelyekben a tagok a nyereségből közösen részesednek, és a veszteséget közösen viselik (Ptk. 3:88. § [1] bek.). A jogi személyekre vonatkozó általános szabályok közt ezen felül a törvény előírja, hogy a jogi személynek saját névvel, székhellyel, tagjaitól, illetve alapítójától elkülönített vagyonnal, valamint az ügyvezetését és a képviselétét ellátó szervezettel kell rendelkeznie (Ptk. 3:1. § [5] bek.).

Ezt összegezve a társaság fő fogalmi kritériumai tehát:

- a) az üzletszerű közös gazdasági tevékenység folytatása;
- b) a tagok vagyoni hozzájárulásával létrejövő, elkülönült társasági vagyon;
- c) a tagoktól elkülönült jogalanyiség, azaz jogi személyiség;
- d) a tevékenységből származó közös nyereségrészesedés és a veszteségek közös viselése;
- e) saját cégnév és székhely;
- f) ügyvezetését és képviselétét ellátó társasági szervezet.

- a) Az üzletszerű közös gazdasági tevékenység. A társaságok fő fogalmi jellemzője hogy a tagok közös vállalkozása, és fő szabályként üzletszerű tevékenység folytatására hozzák létre. A gazdasági társaság fő szabályként tehát profitorientált vállalkozás, de mint láttuk – az eltérést engedő általános szabály (Ptk. 3:4. §) értelmében –, lehetőség van arra, hogy a tagok nonprofit működésben állapodjanak meg, azaz a társaság nyereségének felosztását kizárják, a nyereséget teljes egészében a társaság működése céljaira használják fel (nonprofit gazdasági társaság).

Fontos fogalmi összefüggés, hogy a gazdasági társaság a *tagok együttműködésére alapított szervezeti formáció*, ebből eredően a Ptk. rögzíti, hogy *a tag a többi taggal és a társaság szerveivel köteles együttműködni*. A társaság tagja nem fejthet ki olyan tevékenységet, amely a társaság céljainak elérését veszélyezteti. Ezen a fő szabályon alapul a *kizárás* intézménye (Ptk. 3:107. §), amely lehetőséget ad a tagok közösségének a társasággal ellenséges, annak céljait veszélyeztető tagnak a társaságból való eltávolítására (lásd erről később a kizárásnál).

- b) *Az elkülönült társasági vagyon*. A társaság *vagyonát* a társaság tagjai szolgáltatják. Így van ez azoknak a társaságoknak az esetében is, ahol ennek minimális összegét (nagyságát) a törvény nem határozza meg (mint a kkt.-nél, illetve a bt.-nél), a fogalmi fő szabály szerint ugyanis a társaságnak elkülönült vagyonnal mindenképpen rendelkeznie kell. Ezzel összefüggő szabály, hogy a vagyoni hozzájárulás teljesítése alapvető tagi kötelezettség, annak elmulasztásáért a tagnak a törvényben meghatározott módon felelnie kell (Ptk. 3:98. §). A tag által vállalt vagyoni hozzájárulás teljesítésének elmulasztása egyfelől azzal jár, hogy a tag tagsági jogai megszűnnek, másfelől az ezzel a gazdasági társaságnak okozott kárért a tagot kártérítési felelősség is terheli. A volt tag ilyen esetben a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség szabályai szerint felel (pl. a társaság bejegyzése vagy később az esetleges tőkeemelés megghiúsul, így az alapítás költségei, illetve az egyéb, ebből eredő károkért helytállni tartozik).

A *vagyoni hozzájárulás* lehet *pénz*, illetve *nem pénzbeli hozzájárulás* (apport). A pénzbeli vagyoni hozzájárulást – a nevéből is adódóan – a tagnak pénzben kell teljesítenie, a társaság házi pénztárába való befizetéssel vagy a társaság bankszámlájára való átutalással. A *nem pénzbeli vagyoni hozzájárulás* lehet *jogi értelemben vett dolog* (tárgyi eszköz), *szellemi alkotás* (pl. találmány), *vagyoni értékű jog* (pl. üzletrész), illetve meghatározott feltételek esetén az adós által elismert vagy jogerős bírósági határozaton alapuló *követelés* is (Ptk. 3:99. §). A tag munkavégzésre, személyes közreműködésre vagy szolgáltatásra irányuló kötelezettségvállalása azonban nem lehet nem pénzbeli vagyoni hozzájárulás. Ilyen kötelezettségeket a *tag mellékszolgáltatásként vállalhat*, és annak ellentételezésére is van mód (a társaság a tag részére díjazást állapíthat meg, amire a tag az osztalékán felül jogosult), de azt vagyoni betétként „tőkésíteni” nem lehet. Az apportot fő szabályként a társaság „értékeli”, azaz a társaság tagjai (taggyűlése) állapítja meg, fogadja el az apport számításba vett értékét. Az apport felülvértékelése azonban tilos,

így azok a tagok, akik valamely tag nem pénzbeli vagyoni hozzájárulását tudomásuk ellenére a szolgáltatáskori értéket meghaladó értékkel fogadták el, az ebből eredő károkért az apport teljesítőjével egyetemlegesen felelnek a társasággal szemben.

- c) *A társaságok jogalanyisága – a jogi személyiség.* A Ptk. szabályozásában új elem, hogy – a korábbiaktól eltérően – *a társaságok mindegyike jogi személy*, így a korábban jogi személyiséggel nem rendelkező kkt. és a bt. is. A kkt. és a bt. esetében ez a tény azon nem változtat, hogy ezeknél a társaságoknál a tagoknak (a bt.-nél a beltagoknak) korlátlan mögöttes felelőssége van a társaság tartozásaiért (lásd erről később a kkt.-nél és a bt.-nél).
- d) *Nyereségrészesedés és kockázatviselés.* A Ptk. előírja, hogy a tagokat közösen illeti meg a társaság nyereségéből való részesedés, illetve a veszteség viselése. A társaság nyeresége a tagokat fő szabályként vagyoni hozzájárulásuk arányában illeti meg, és a veszteséget is ilyen arányban kell viselniük. Ettől a szabálytól ugyanakkor a társasági szerződésben a tagok eltérhetnek, az üzletrészt például eltéríthetik a kft. tagja által teljesített törzsbetét arányától, egyes tagoknak többletjogot, másoknak kevesebb jogot biztosítva. Ezen az alapon beszélhetünk elsőbbségi részvényről is a részvénytársaságban. A tagi jogoknak a vagyoni hozzájárulás arányától való eltérítése azonban nem teljesen korlátlan. Semmis – azaz érvénytelen – ugyanis a létesítő okirat azon rendelkezése, amely valamely tagot a nyereségből vagy a veszteség viseléséből teljesen kizárja (Ptk. 3:88. §).
- e) *Cégnév és székhely.* A társasági jogalanyiságot a korábbi társasági szabályozás a „cégnév”-hez kötötte, azaz a társaságok közül azok, amelyeknek a Gt. szerint nem volt jogi személyisége (kkt., bt.), cégnevük alatt szereztek jogokat, és vállalhattak kötelezettséget. A társaságok jogi személyiségének általánossá válása nem változtat a cégnév azon jelentőségén, hogy az a társaság megkülönböztetésére szolgál. A cégnyilvántartásba bejegyzett cégnévre – prioritási alapon – a társaságnak kizárólagos joga van, és a névjoghoz fűződő jogvédelem is megilleti. A székhely a társaság cégjegnyilvántartásba bejegyzett, hivatalos „elérhetősége”, többnyire a központi ügyintézés helye, „központi irodája”. A székhely bejegyzése a Ctv. 2012. évi módosítása kapcsán jelentősen szigorodott, a fantomcégek kiszűrésének szándékával. A cégnévre és a székhelyre vonatkozó részletes szabályokat a Ctv. tartalmazza (lásd erről még az E) és F) alpontokban is).
- f) *Ügyvezetés – társasági szervezet.* A gazdasági társaság képviselője útján „cselekszik”, azaz minden esetben rendelkeznie kell képviselővel. A társaság

képviselője a *vezető tisztségviselő* (lásd IX. fejezet 3. B) pont), aki írásbeli képviseleti jogát az ún. „*cégjegyzési jog*” útján gyakorolja. Céjegyzési joggal a társaság egyéb alkalmazottai is felruházhatók (lásd minderről részletesen még a IX. fejezet 3. B) pont h) alpontjában). A társasági működés szervezeti keretek közt zajlik. A társaság legfőbb döntéshozó szerve a tagok összességéből álló legfőbb szerv (a kkt., bt. esetében a tagok gyűlése, a kft.-nél a taggyűlés, az rt.-nél a közgyűlés stb.). A társaság kontrollszervei a tulajdonosi kontrollt gyakorló felügyelőbizottság, illetve a könyvszaki ellenőrzésre hivatott könyvvizsgáló. Míg a vezető tisztségviselő, illetve a legfőbb szerv minden társaságnál kötelező fogalmi elem, a felügyelőbizottság létrehozása és könyvvizsgáló választása a társaság számára csak kivételes esetekben kötelező. A társaság szervezetére, szerveire vonatkozó általános szabályokról a jelen fejezet 3. pontjában részletesen is szólunk.

B) A társasági jogi szabályozás területi és személyi hatálya

A Ptk. a *Magyarország területén székhellyel rendelkező* gazdasági társaságokra vonatkozó szabályozást tartalmazza (*területi hatály*), amelyet a magyar cégeljárási jog alapján, a magyar cégbíróságok által vezetett cégjegyzékbe vezetnek be. Ha viszont magyar vállalat külföldön alapít társaságot, illetve külföldi székhelyű társaság tagjává válik, erre nem a magyar társasági jog, hanem a székhelyország társasági joga lesz az irányadó a *nemzetközi magánjog* szabályai értelmében (1978. évi 13. trv.).

A társasági jogi szabályozás *személyi hatálya* azt *határozza meg, hogy annak szabályait milyen személyi körre kell alkalmazni*. A Ptk. társasági jogi szabályai minden *belföldi, illetve külföldi*, természetes és jogi személyre, illetve egyéb jogképes szervezetre egyaránt kiterjednek, aki magyar társaság alapítója, illetve annak tagja (a kkt., a bt., a kft. esetében „*tagról*”, a részvénytársaság esetében – lévén ott a társaságban való részvétel a részvényhez kötődik – „*részvényesről*” beszélünk). A magyar honosságú társaságban részt vevő külföldi alapítókra, illetve tagokra ugyanazok a társasági jogi szabályok vonatkoznak, mint a belföldiekre. A magyar jog tehát ún. *joint venture*, tehát a külföldi betársulásra speciális szabályozást egyáltalán nem ismer. Ha azonban külföldi székhelyű egyéni vagy közös vállalkozás Magyarországon közvetlenül nem társaságot, hanem fióktelepet, illetve kereskedelmi képviseletet hoz létre, arra külön törvény vonatkozik (az 1997. évi CXXXII. törvény a külföldi székhelyű vállalkozások magyarországi fióktelepeiről és kereskedelmi képviseléseiről). Megjegyzendő, hogy nemzetközi

szerződés magyar székhelyű társaságokra a Ptk. társasági jogi szabályaitól eltérő szabályokat is megállapíthat, így a külföldiek részvételével működő gazdasági társaságokra külön biztosítékokat, illetve kedvezményeket érvényesíthet a külföldi befektetések ösztönzésére (jellemzően ilyen a már említett, a külföldiek befektetéseiről szóló 1988. évi XXIV. törvény).

A társaságok tagjai (természetes, illetve jogi személyek egyaránt) általában „továbbtársulhatnak”, a Ptk. azonban hitelezővédelmi okokból tartalmaz néhány korlátozó szabályt (Ptk. 3:90. §). Ezek szerint:

- a) *természetes személy* – az egyéni vállalkozó is – egyidejűleg csak egy gazdasági társaságban lehet a társaság *korlátlanul felelős* tagja, így kkt. tagja további kkt.-ban nem vehet részt, illetve nem lehet bt. beltagja, és ugyanez vonatkozik a bt. beltagjára is;
- b) *kiskorú személy* gazdasági társaság korlátlanul felelős tagja – így sem kkt. tagja, sem bt. beltagja – nem lehet;
- c) *közkereseti társaság, betéti társaság és egyéni cég* nem lehet gazdasági társaság korlátlanul felelős tagja (kkt. tagja vagy bt. beltagja);
- d) nyilvánosan működő részvénytársaság kivételével nem lehet semmilyen más társaság tagja, aki – valamely korábbi jogsértés jogkövetkezményeként, például köztartozás okán – erre vonatkozó *eltiltás hatálya* alatt áll. Az eltérés eseteit a Ctv. tartalmazza (huzamosabb ideig fennálló köztartozás stb.).

A tilalmak közül az a) és a c) pont alattiak a korlátlan felelősség halmozásának tilalmára alapulnak, így annak nincs akadálya, hogy az említettek más társaságban korlátozott felelősséggel részt vegyenek. Egyéni vállalkozó, kkt. tagja vagy bt. beltagja akár több kft.-beli üzletrésszel is rendelkezhet, és emellett tettség szerint részvényt is vásárolhat, és ugyanez vonatkozik a c) pont szerinti korlátozással érintett kkt.-ra és bt.-re is.

C) Formakényszer

A gazdasági társaságok szabályozásának egyik alapköve a *társasági formák ún. numerus claususa*. A Ptk. ennek megfelelően – a Gt. korábbi szabályaival egyezően – fenntartotta az ún. *formakényszer* elvét (Ptk. 3:89. §), azaz gazdasági társaság csak a Ptk.-ban szabályozott négy formában alapítható. A formakényszer alapján a kötelező társasági formák: a közkereseti társaság (Ptk. 3:138. §), a betéti társaság (Ptk. 3:154. §), a korlátozott felelősségű társaság (Ptk. 3:159. §) és a részvénytársaság (Ptk. 3:210. §). A formakényszer eredményeként a társasági formák egymással

nem vegyíthetők, illetve a Ptk.-ban nem szabályozott társasági forma létrehozására sincs mód (nem lehet pl. „betéti részvénytársaságot” alapítani). Jelentős újítás, hogy 2014 márciusától a gazdasági társaságok mindegyike jogi személy. A jogi személy fogalmának megfelelően a gazdasági társaság jogképes, tehát jogokat és kötelezettségeket vállalhat, tulajdont szerezhet, szerződést köthet, pert indíthat, és ellene per indítható (megjegyezzük, hogy a korábban jogi személyiség nélküli kkt. és bt. is rendelkezett természetesen ún. „cégneve alatti jogalanyisággal”, a társaságok mindegyikének jogi személlyé nyilvánításával azonban erre a dogmatikai cizellálásra a továbbiakban nincs szükség).

D) Szerződéses jelleg kontra egyszemélyes társaságok

Gazdasági társaságnak fő szabályként *legalább két taggal* kell rendelkeznie. Általános jellegű kivételek e szabály alól a tagok korlátozott felelősségével működő társaságok, nevezetesen az rt. és a kft., ahol a törvény lehetővé teszi az *egyszemélyes társaság* létrehozását is. A Ptk. – a korábbi, Gt.-beli szabályozással egyező módon – a kft., illetve rt. szabályozása során külön szabályokat állapít meg az egyszemélyes kft.-re (Ptk. 3:208–3:209. §) és az egyszemélyes rt.-re (Ptk. 3:323. §); ezek a szabályok alapvetően a hitelezővédelmet szolgálják.

Megjegyzendő, hogy a részvénytársaság különleges társasági forma. Különlegessége elsősorban abból adódik, hogy ez az egyetlen társaság, ahol a *tagsági jogokról értékpapír, azaz részvény állítható ki*. A részvényes – aki az egyre jobban háttérbe szoruló, bemutatóra szóló részvény esetén akár anonim is lehet – a gazdasági társaságnak ugyan a tagja, de az rt. tőkeegyesülési jellegéből kifolyólag jóval kevésbé kötődik a társasághoz, mint például egy kft. tagja. Ebből következik az is, hogy az rt. *nem társasági szerződéssel, hanem alapszabály elfogadásával jön létre*, de az alapszabályra a társasági szerződés szabályait kell alkalmazni.

A Gt. élesen szétválasztotta a gyakorlatban igen elterjedt zártkörűen működő rt.-t és a Magyarországon viszonylag kisszámú nyilvánosan működő rt.-t; ezt a differenciálást a Ptk. tovább erősítette azzal, hogy a nyilvánosan működő rt. fogalmát a részvénytársaság részvényeinek a tőzsdére való bevezetéséhez kötötte. A Ptk. szerint az a részvénytársaság, amelynek részvényeit a tőzsdére bevezették, nyilvánosan működő részvénytársaságnak (nyrt.), és annak, amelynek a részvényei nincsenek bevezetve a tőzsdére, zártkörűen működő részvénytársaságnak (zrt.) minősül (Ptk. 3:211. §). A részvénytársaság működésének zárt vagy nyilvános jellegét – rövidítve – a gazdasági társaság cégnevében fel kell tüntetni (zrt. – nyrt.).

E) A társaság cégneve

A cégnévre vonatkozó részletes szabályokat a cégjogi szabályozás (Ctv.) rögzíti. A cégnévnek tartalmaznia kell a választott cégformát és legalább a cég megkülönböztetésére, azonosítására szolgáló „vezérszót”. A cégnév utalhat a cég által végzett tevékenységre, annak profiljára is, de ez nem kötelező. A cég rövidített neve a vezérszóból és a cégforma megjelöléséből áll.

A cégnév megválasztása közel sem egyszerű dolog. A cégnévre vonatkozóan a cégjogban két igen fontos elv, a *cégvalódiság* és a *cégkizárólagosság* elve érvényesül. Ennek eredményeként a cégnévnek (rövidített névnek) az ország területén bejegyzett más cég elnevezésétől – a cégforma különbözőségén túlmenően is – egyértelműen különböznie kell, és nem kelthet olyan látszatot, ami – különösen a cég tevékenységi körét és a választott cégformát illetően – megtévesztő. Két vagy több azonos nevű cég közül a választott név azt illeti meg, aki előbb nyújtotta be a cégbejegyzési kérelmét a cégbíróshoz (prioritás elve). 2006-ban a Ctv. bevezette a cégnév-priorálási (névfoglalási) eljárást is, amelynek során a választott cégnevet legfeljebb 60 napos időtartamra le lehet foglalni. A névfoglalás során a bíróság megvizsgálja, hogy a választott cégnév a korábban bejegyzettekkel nem azonos, azokkal nem összetéveszthető, és azt az alapítani szándékozott cég számára – meghatározott időre – le is foglalja.

F) A társaság székhelye

A gazdasági társaságnak kötelezően rendelkeznie kell székhellyel, esetleg telephelyekkel és fiókokkal is bírhat (Ptk. 3:1. §). A társaság székhelye – a jogi személyekre vonatkozó általános szabályok szerint – a nyilvántartásba bejegyzett irodája, ahol a társaságnak biztosítania kell a részére címzett jognyilatkozatok fogadását és a jogi személy jogszabályban meghatározott iratainak az elérhetőségét (Ptk. 3:7. §). A társaság székhelye rendszerint a központi ügyintézés helye, de ez nem kötelező.

G) A társaság tevékenysége

A Ptk. 3:8. § rögzíti, hogy a jogi személy minden olyan tevékenységet folytathat, amelyet jogszabály nem tilt, vagy nem korlátoz. Ennek megfelelően tehát a gazdasági társaság fő szabályként szabadon választhatja meg *tevékenységi körét*, egy fő tevékenységet azonban meg kell jelölnie. A 2006 előtti szabályozásban a társaságok társasági szerződésében kifejezetten és teljes körűen fel kellett sorolni

azokat a tevékenységeket, amelyeket a társaság folytatott, ezen a körülményes szabályozáson azonban a Gt. már könnyített. A Ptk. – a Gt.-vel egyezően – szintén a tevékenység szabadságának fő szabálya alapján áll, ezért a társaságnak elégséges csak a *fő tevékenységét* megjelölnie, és emellett önkéntesen bármely más, a cégjegyzékben feltüntetni kívánt tevékenységet is megjelölhet. A társaság működése során a tevékenységek változását már csak az adóhatóságnak kell bejelenteni, a változások a cégjegyzékben az adóhatóság jelzése alapján automatikusan megjelennek. Ha valamely gazdasági tevékenység effektív végzéséhez a jogszabály hatósági engedélyt ír elő (ezt nevezzük *működési engedéllynek*), a társaság ezt a tevékenységet ugyan szerepeltetheti tevékenységi körében, de csak akkor kezdheti meg annak folytatását, ha rendelkezik a *működési engedéllyel* (Ptk. 3:97. § [1] bek.). Önmagában ahhoz, hogy valaki gazdasági társaságban tag legyen, nem kell képesítés. A jogszabályok által *képesítéshez kötött tevékenységet* azonban a társaság csak akkor folytathat, ha van legalább egy tagja, munkavállalója, megbízottja, aki a képesítési követelménynek megfelel (Ptk. 3:97. § [2] bek.).

H) Társulási autonómia, a normatív feltételek rendszere

A korábbi társasági jogi szabályozás fő szabályként *kötelező volt*: a tagok a társasági törvény (Gt.) *közens* rendelkezéseitől csak akkor térhettek el, ha ezt a törvény kifejezetten megengedte. Ahogyan korábban említettük, a Ptk. a jogi személyekre vonatkozó általános, eltérést engedő szabálya (Ptk. 3:4. §) alapján a Ptk. szabályaitól az alapítók (tagok) fő szabályként, *közös megegyezéssel eltérhetnek*. A tényleges fő szabály tehát a társulási autonómia: a tagok a társasági szerződés tartalmát a törvény keretei között szabadon állapíthatják meg.

A gazdasági társaság alapítása tehát általában szabad, de előfordul, hogy a jogi szabályozás egyes gazdasági tevékenységek végzését meghatározott társasági formához köti. Így például a hitelintézetekről és pénzügyi szolgáltatásokról szóló külön jogszabály, a 1996. évi CXII. törvény szerint hitelintézeti (kereskedelmi banki) tevékenység csak részvénytársasági formában végezhető; egyes esetekben a gazdasági társaság alapításához az erre hatáskörrel rendelkező *hatóság alapítási engedélye* szükséges (pl. PSZÁF-engedély bank vagy biztosító alapításához).

Ehhez tartozó kérdés, hogy a cégbíróság a bejegyzés, illetve az ún. törvényességi felügyelet körében csak a társasági szerződés, valamint a társasági aktusok *jogszabályszerűségét* vizsgálhatja, gazdaságosságát, célszerűségét nem. Ez a *normatív feltételek* érvényesülésének rendszere, amely a modern társasági jogban általánosan elterjedt megoldás. Az állam társaság feletti törvényességi felügyeletét

ennek megfelelően nem közigazgatási szerv, hanem polgári (cég)bíróság gyakorolja a cégjogban szabályozott sajátos, *nem peres eljárás* keretében.

I) A választottbíróság igénybevételének lehetősége

A társulók akaratát a szabályozás azzal is honorálja, hogy a társasági szerződésben teljes körűen lehetővé teszi a társaság és a tagok közötti *társasági jogviták* tekintetében az állandó (pl. kamarai) vagy eseti (*ad hoc*) választottbíróság kikötését az állami bíróság helyett (Ptk. 3:92. §).

Társasági jogi jogvitának minősül:

- a) a társaság és a tagja vagy volt tagja közti, a társasági jogviszonyból eredő jogvita, ideértve a társasági szervek által hozott határozatok bírósági felülvizsgálatának kezdeményezését;
- b) a tagok társasági jogviszonyával kapcsolatos, egymással szemben keletkezett jogvitája;
- c) a társaság és a vezető tisztségviselő vagy felügyelőbizottsági tag közötti, a vezető tisztségviselői vagy a felügyelőbizottsági tagsági jogviszonyból eredő jogvita.

A választottbírósági klauzulát a társasági szerződésben kifejezetten rögzíteni kell, erre azonban a társaság működése során is sor kerülhet (ha az eredeti szerződés a kikötést nem tartalmazta, a társasági szerződés módosításával ez tehát később is beiktatható). A magyarországi választottbíráskodásra vonatkozó részletes szabályok külön törvényben találhatók (lásd az 1994. évi LXXI. törvényt). Érdemes megjegyezni, hogy a társasági jogvitákra – akár tisztán magyar tagok között is – külföldi választottbíróság is szabadon kiköthető (leggyakoribb a svájci választottbíróság igénybevétele). A külföldi választottbíróság természetesen nem a magyar választottbírósági törvény, hanem a saját eljárási szabályai szerint jár el, de a vita eldöntése során a magyar Ptk.-t alkalmazza.

A választottbíróság előnye, hogy gyorsabb a rendes állami bíróságnál, nincs fellebbezés, az ítélet azonnal végrehajtható. A társaság tagjai közötti, a társasági szerződéssel vagy a társaság működésével kapcsolatban keletkezett jogvita ugyancsak választottbíróság elé vihető, erről a tagoknak egymást közt kell megállapodniuk.

J) A cégnyilvántartás, a cégbéjegyzés nyilvánossága és közhitelessége

A gazdasági társaság az üzleti forgalom nyilvános résztvevője. Ennek megfelelően a társaságra, a társasági tagokra, a társaság vezető tisztségviselőire, a felügyelőbizottság tagjaira, a könyvvizsgálóra vonatkozó tények, adatok, jogok – részleteiben a cégjogban meghatározott körben – nyilvánosak.

A Ptk. a jogi személyek nyilvántartásának elveként kimondja, hogy a jogi személyek nyilvántartása közhiteles és nyilvános. Ez egyfelől azt jelenti, hogy – ellenkező bizonyításig – vélelmezni kell, hogy a nyilvántartott jogok, tények és adatok ténylegesen fennállnak és valósak (közhitelesség). A nyilvántartás közhitelességéből az következik, hogy egyfelől senki sem hivatkozhat arra, hogy a nyilvántartott adatról nem tudott. Másfelől a jogi személy sem állíthatja (nem védekezhet azzal), hogy valamely általa bejelentett nyilvántartott adat nem felel meg a valóságnak. Ezzel összefüggésben másfelől a nyilvántartásba bárki betekinthet, a nyilvántartott adatról feljegyzést készíthet, valamint hiteles másolatot vagy kivonatot kérhet (nyilvánosság) (Ptk. 3:13–3:14. §). Ennek megfelelően a Ctv. részben a megyei szinten működő cégbírók által vezetett *cégbéjegyzéket teszi közhiteles, nyilvános nyilvántartássá*, részben pedig elrendeli meghatározott adatoknak a *Cégbéjegyzés* nevű hivatalos lapban való közzétételét. A nyilvánosságot szolgálja a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztériumhoz kapcsolatos működő céginformációs szolgálat, amely egyre erősebben az elektronikus cégeljárás alapvető közreműködőjévé válik. A közhiteles cégnyilvántartásból a céginformációkhoz tájékoztató jelleggel a Céginformációs Szolgálat honlapján keresztül ingyenesen is hozzá lehet férni, a hiteles cégiratokhoz, csoportos céginformációhoz való hozzáférésért pedig díjat kell fizetni.

K) Írásbeliség, jognyilatkozatok alakítása a társasági jogban

A gazdasági társasággal kapcsolatos jognyilatkozatokat a Ptk. szerint írásban lehet megtenni (Ptk. 3:91. §). A kötelező írásbeliségnek ezt a fő szabályát egyaránt alkalmazni kell a társaság határozataira, valamint a jognyilatkozatoknak és határozatoknak az érintettekkel való közlésére (pl. a taggyűlés meghívójának taggal való közlésére). Ha a társaság létesítő okirata lehetővé teszi, és meghatározza ennek részletes feltételeit és módját, ez történhet elektronikus úton is (pl. e-mail küldése, konferencia-taggyűlés/közgyűlés). A társasági joghoz kapcsolt közhiteles nyilvántartásból következik, hogy a nyilvántartás alapját képező főbb társasági iratok körében további, az egyszerű okiratokhoz képest speciális alakíságot

is megkövetel a törvény, így a kötelező írásbeliség mellett például több esetben ügyvédi ellenjegyzést vagy közjegyzői okiratot (Ptk. 3:95. § [2] bek.). A többletelőírások természetesen nem minden társaságon belüli írásbeli kommunikációra irányadóak, így például a taggyűlési meghívó esetében elég az egyszerű okirat, míg a társasági szerződés és annak módosítása ügyvédi ellenjegyzéshez (vagy közjegyzői okiratba foglaláshoz) kötött.

2. A TÁRSASÁG LÉTSZAKASZAI

A gazdasági társaság ún. *létszakaszai* a Ptk. szabályai alapján:

- az *alapítás* (Ptk. 3:94–3:101. §);
- a társasági szerződés *módosítása* (Ptk. 3:102. §);
- a társaság *formaváltozása*, azaz más társasági formába való átalakulása (Ptk. 3:39– 3:47.; 3:133. § [1] bek.);
- a társaságok *egyesülése* (Ptk. 3:44. §, 3:136. §);
- a társaságok *szétválása* (Ptk. 3:45–3:47. §);
- a társaság *jogutód nélküli megszűnése* (Ptk. 3:48. §, 3:137. §).

A) A társaság alapítása, a társasági szerződés tartalma

A társaság alapítás többletépes folyamat. Az alapítás *lépcsői* a következők:

- a) a társaság létesítő okiratának létrehozása (a társasági szerződés megkötése);
- b) a társasági szerződés ügyvédi ellenjegyzése (közjegyzői okiratba foglalása);
- c) a társaság bejelentkezése a cégbíróságnál (a bejegyzésre irányuló kérelem elektronikus benyújtása a cégbírósághoz);
- d) a bejegyzési eljárás lefolytatása a cégbíróság által;
- e) a társaság cégjegyzékbe való *bejegyzése*.

Ad a) A társaság alapítás a társasági szerződés megkötésével kezdődik.

A társaságok alapítása során létrehozott okiratot egységesen *létesítő okiratnak* nevezzük. Egyaránt létesítő okirat és a társasági szerződéssel egy tekintet alá esik ugyanis az egyszemélyes kft. és rt. *alapító okirata*, illetve a részvénytársaságok *alapszabálya* (Ptk. 3:94. §). A társasági szerződést nagyobb társaságoknál előkészítő (esetleg elő- vagy keret-) szerződésként esetlegesen megelőzheti egy *szindikátusi szerződés* (részvényesi megállapodás). Az alapítás folyamatának következő lépcsője a társasági szerződés

üggyvédi ellenjegyzése vagy közjegyzői közokiratba foglalása. Ezzel a társaság *előtársasági* állapotba jut. Ezt követően a társaságnak a cégbíróságtól kérnie kell a cégnyilvántartásba való bejegyzését. A bejegyzési eljárás eredményeképpen végül a társaság a cégjegyzékbe való bejegyzésével, a bejegyzés napján a jövőre nézve jön létre (ún. *ex nunc*, konstitutív hatályú bírói aktus).

A társasági szerződés kötelező minimális tartalmát a Ptk. határozza meg. Ezek részben a Ptk.-nak a jogi személyekre vonatkozó általános szabályai közt, a 3:5. §-ában felsorolt általános törvényes kellékek (cégnév, székhely, tagok felsorolása, fő tevékenységi kör, vagyoni hozzájárulás mértéke, szolgáltatásának feltételei, az első vezető tisztségviselő stb.), részben az egyes társasági formáknál a törvényhozó által további, az adott társasági forma jellegzetességei alapján megállapított szükséges törvényi kellékek. A társaság cégnevéről, tevékenységéről és székhelyéről korábban már részletesebben szoltunk, az arra vonatkozó általános szabályokat a Ptk. 3:6–3:8. §-ában találjuk.

A társasági szerződésben a *tagokat* azonosításukra alkalmas módon – az erre szolgáló, meghatározott adatok feltüntetésével – kell megjelölni. Az erre vonatkozó részletes szabályokat nem a Ptk., hanem jellemzően a részletes eljárási kereteket adó cégjog (cégeljárásról szóló külön törvény) tartalmazza.

A társaság *időtartama* lehet *határozott* vagy *határozatlan*. Ha a társulók a társaság működését határozott időtartamban határozzák meg, azaz a társasági működés végét – a létesítő okiratban – előre meghatározott dátumhoz (feltételhez) kötik, annak elteltével a társaság megszűnik. A társaságok többsége egyébként jellemzően határozatlan időtartamra jön létre.

A gazdasági társaság működése alapvetően üzletszerű közös gazdasági tevékenységre irányul, ezért – ellentétben a polgári jogi társasággal – a gazdasági társaságnak szükségképpen mindig van *vagyona*, és ezt a társasági szerződésben meg is kell határozni. A legegyszerűbb gazdasági társaságoknál is a társasági szerződés kötelező része a vagyon meghatározása, a korlátolt felelősséggel működő társaságoknál (kft., rt.) pedig a Ptk. kötelező vagyoni minimumot is meghatároz (kft.-nél a Ptk. hatálybalépése után újra 3 millió, zrt.-nél 5 millió, nyrt.-nél 20 millió Ft a kötelező törzs[alap]tőke-minimum). Lényeges tehát, hogy a kötelező minimális tőkeelőírással nem érintett társaságok, a kkt. és a bt. sem alapíthatók vagyon nélkül, azonban a törvény kötelező előírása hiányában annak mértékét a tagok szabadon, bármilyen ésszerűen alacsony értékben állapíthatják meg (rendszerint célszerűségi, számviteli szükségesség alapján). A társaság vagyonát a *tagoknak*

kell biztosítaniuk, és ennek körében *minden tag* vagyoni hozzájárulásra köteles (Ptk. 3:9. § [1] bek, Ptk. 3:99. §). Azoknál a társaságoknál, ahol kötelező tőkeminimum-előírás van, többnyire a tag minimális törzsbetétének a mértéke is meghatározott (a kft. esetében például a tag törzsbetéte nem lehet kevesebb 100 ezer Ft-nál, részvény-névértékminimumot azonban a magyar jog nem ismer). A tagok vagyoni hozzájárulásai természetesen különböző mértékűek lehetnek, köztük igen jelentős eltérés is lehetséges.

A vagyoni betét szolgáltatásának a kötelezettsége nem csupán a társaság alapításakor terheli a tagokat, hanem a társaság működése során is. Így például egy esetleges törzstőke emelésekor vagy a pótbefizetés elrendelésével is kötelezhető a tag, hogy vagyoni hozzájárulást teljesítsen.

Ahogy említettük, fő szabályként a vagyoni betét nagysága határozza meg a tag részesedésének a mértékét is. A vagyoni hozzájárulás tárgyról (pénz vagy nem pénzbeli vagyoni hozzájárulás) és mértékéről, a nem pénzbeli betét alulértékeléséről a Ptk. 3:10. §-a az általános szabályok közt rendelkezik. A vagyoni hozzájárulás eszerint állhat *pénzből és nem pénzbeli hozzájárulásból*, ez utóbbit nevezzük *apportnak*. Alapvető kérdés, hogy mi minősül apportnak. Általánosságban elmondható, hogy minden forgalomképes és vagyoni értékkel bíró testi tárgy, szellemi alkotás vagy jog apportálható. A Ptk. szerint pénzbeli vagyoni hozzájárulásként követelés is szolgáltatható, ha azt az adós elismerte, vagy ha jogerős bírósági határozaton alapul (Ptk. 3:99). Az apport fő szabályként a társaság *tulajdonába* kerül. Az apportot fő szabályként maguk a tagok értékelik, a számviteli jogszabályok emellett több esetben előírják az apport értékének könyvvizsgáló általi megállapítását. Ha az apportot a könyvvizsgáló értékeli, a társaság tagjai azt a könyvvizsgáló által megállapított értéknél magasabbra nem értékelhetik. A Ptk. 3:10. §-a emellett az apportot szolgáltató tag vagyoni felelősségéről is rendelkezik, amellyel a tag az apport értékéért felel a társaság irányában. Az *apport értéke* különösen a korlátolt felelősségű társaságokban (kft., rt.) jelentős kérdés, ezért a Ptk. ezeknél a társaságoknál az apportra többszabályokat állapíthat meg, így például meghatározhatja a vagyoni hozzájárulás teljesítésének az ütemezését (a kft. esetében pl. ha a nem pénzbeli betét értéke alapításkor meghaladja az alaptőke felét, úgy azt már az alapításkor teljes egészében a társaság rendelkezésére kell bocsátani).

A gazdasági társaság vagyon nélkül nem működhet, ezért a gazdasági társaságok egyes fajainál előírt szabályok szerint a vagyoni hozzájárulást a tagoknak a létesítő okiratban meghatározottak szerint, illetve legkésőbb

a törvényben meghatározott időpontig kell szolgáltatniuk (pl. a kft.-nél fő szabályként legalább a pénzbetétek felét már az alapításkor teljesíteni kell, a fennmaradó tőkét azonban legkésőbb a bejegyzéstől számított három éven belül szolgáltatni kell). Ha a tag a társasági szerződésben megállapított időpontig vállalt vagyoni hozzájárulását nem teljesíti, és ezt a hiányt a társaság ügyvezetésének felhívására 30 napos póthatáridőn belül nem pótolja, a tag tagsági jogviszonya a póthatáridő lejártát követő napon *megszűnik* (Ptk. 3:98. §). A tagsági jogviszony megszűnését a taggal a vezető tisztségviselőnek (írásban) közölnie kell. A tag által kötelezően teljesített vagyoni betét a társaság tulajdonába kerül, azt a társaságtól nem lehet visszakövetelni (természetesen a társaság dönthet úgy, hogy pl. a társaságtól távozó taggal való elszámoláskor konkrétan az apportként teljesített vagyontárgyat – például a távozó tag által szolgáltatott gépkocsit – kiadja a tagnak, de ez nem kötelező).

A társasági szerződést – az ügyvédi ellenjegyzéstől függetlenül – a társaság minden alapító tagjának, illetve képviselőjének alá kell írnia (Ptk. 3:95. § [1] bek.). A társasági szerződésre vonatkozó szabályokat megfelelően alkalmazni kell az egyszemélyes kft. és rt. létesítő okiratára és az rt. alapszabályára (a Gt. alapján még lehetett rt.-t nyilvánosan alapítani, a Ptk. azonban már csak zártkörű alapításra ad lehetőséget).

Néhány szót ejtünk végül az ún. *szindikátusi szerződésről*, amelyet rt. esetében részvényesi megállapodásnak is neveznek. A szindikátusi szerződés a Ptk. hatálya alá tartozó, nem nevesített („atipikus”) szerződés, amelyet a társulni kívánók általában a társasági szerződés előtt (vagy a társaság működése közben, a társasági jogviszonyok esetleges változásával összefüggésben) kötnek meg. A szindikátusi szerződés megkötése előtt rögzíteni lehet a társasági szerződés megkötése előtti feladatokat, de sok esetben a szindikátusi szerződés a társaság működésére nézve is tartalmaz szabályokat. Lényeges elv: a társasági és a szindikátusi szerződés ütközése esetén a tagok viszonyát illetően a társasági szerződésnek, illetve a Ptk.-ban foglalt társasági jogi szabályoknak van elsőbbsége. Ha ez a szindikátusi szerződés megszegését jelenti, úgy a szerződésszegés szankciói (pl. kártérítés) természetesen érvényesíthetők, de a szindikátusi szerződésnek társasági jogi relevanciája nincs.

Ad b–c) A társasági szerződés *minősített alakiséghez kötött okirat*. Ezért a tagok által aláírt társasági szerződést (alapító okiratot, alapszabályt) ügyvédi ellenjegyzéssel kell ellátni, *vagy* közjegyzőnek okiratba kell foglalnia (Ptk. 3:95. §

[2] bek.). Ügyvéd helyett az alapítók bármelyikének jogtanácsosa is eljárhat. Az ügyvédi ellenjegyzés azt jelenti, hogy a társasági szerződést az ügyvéd készíti, és az abban foglaltaknak mind a valódiságáért, mind a jogszerűségéért felel (lásd az ügyvédségről szóló 1998. évi XI. törvény 27. §-át).

B) Az előtársaság

Az ellenjegyzés (közokiratba foglalás) legfontosabb jogi hatása, hogy az ellenjegyzés napjától a keletkezésben lévő gazdasági társaság a létrehozni kívánt társaság *előtársaságaként* működhet (Ptk. 3:101. §). Az előtársaság üzletszerű gazdasági tevékenységet a cégbejegyzési kérelem benyújtása után folytathat, a cégbírósághoz való „bejelentkezésre” (a bejegyzési kérelem benyújtására) a cégjogi szabályok 30 napos határidőt állapítanak meg (a mielőbbi bejelentkezés a társaság tagjainak egyébként is érdeke). Az előtársasági jellegét az előtársaság iratain, szerződésein egyértelműen „bejegyzés alatt” (b. a.) toldattal fel kell tüntetni.

Az előtársaságra a „végleges” társaságra vonatkozó szabályokat kell a törvényben meghatározott kivételekkel alkalmazni, azzal az eltéréssel, hogy:

- a) a tagok személyében kizárólag jogszabályon alapuló változás következhet be;
- b) a létesítő okirat nem módosítható, kivéve, ha azt a cégbíróság rendeli el, illetve az esetleges hatósági engedély kiadására jogosult szerv felhívását kell teljesíteni;
- c) az előtársaság további gazdasági társaságot nem alapíthat, és abban tagként nem vehet részt;
- d) nem kezdeményezhető tag kizárására irányuló per;
- e) nem határozható el átalakulás, egyesülés, szétválás, valamint jogutód nélküli megszűnés.

Az előtársaság tehát taggyűlést tarthat, vezető tisztségviselői ügyleteket köthetnek stb. Az előtársasági lét a jogerős cégbejegyzésig, illetve a cégbejegyzés jogerős elutasításáig tart. Ha a társaságot bejegyzik, az előtársaság automatikusan végleges társaságként folytatja a működését. Ha a társasági szerződés valamilyen ok miatt törvénysértő, és a cégbíróság a bejegyzést elutasítja, az előtársaság haladéktalanul köteles működését megszüntetni. Az előtársaság megszűnéséig vállalt kötelezettségeket ilyenkor a létrehozni kívánt társaság rendelkezésére bocsátott vagyonból kell teljesíteni. A fennmaradó követelésekért az alapítók egyetemlegesen kötelesek helytállni. Ha a tagok felelőssége korlátozott,

és kielégítetlen tartozások maradnak fenn, ezekért a megszűnt előtársaság vezető tisztségviselői korlátlanul és egyetemlegesen felelnek.

C) A társaság cégbírósi bejegyzése

A cégbejegyzési nem peres eljárást a cégbíróság folytatja le a cégjogi szabályok (cégeljárasi törvény) szerint. A cégbejegyzési eljárásban jogi képviselő igénybevétele kötelező, okirati bizonyításon kívül más bizonyításnak helye nincs.

A 2006-os Gt. és annak kiegészítője, a Ctv. jelentősen megrövidítette a bejegyzési eljárást (Ctv. 44–49. §). A cégbejegyzési és változásbejegyzési cégeljárás teljes körűen kötelezően elektronizált, és az eljárási határidők jelentősen rövidebbek, mint egyéb bírósági eljárások esetében. Az általános eljárási szabályok szerint a bejegyzési (változásbejegyzési) kérelmet a cégbíróság 3 munkanapon belül alaki szempontból megvizsgálja, és ha a cégtörvényben előírt mellékletek hiányosak, azt azonnali hatállyal elutasíthatja. A *hiányok pótlására* egyébként a kérelmet a beadástól számított 8 munkanapon belül lehet visszaadni. Végül a cégbíróság a kérelem benyújtását követő 15 munkanapon belül köteles érdemi döntést hozni a kérelem teljesítéséről vagy elutasításáról. Ha a cégbíróság ezt a határidőt elmulasztja, a cégbíróság vezetőjének 3 munkanapon belül intézkednie kell a kérelem elbírálásáról. Ha ez sem történik meg, a harmadik napot követő munkanapon a cégbejegyzés a kérelem szerinti tartalommal, a törvény erejénél fogva automatikusan létrejön. Az egyedi szerződéssel alapított társaságok általános cégbejegyzésének cégbírósi határideje 15 munkanap, ez a határidő egységesen irányadó a cégek adataiban bekövetkező változások későbbi változásbejegyzésére is.

A 2006-os Gt. alapvető újdonsága volt, hogy a Ctv. mellékletében *négy társasági szerződésmintát tartalmaz* – egyet a kkt.-ra, egyet a bt.-re, kettőt a kft.-re (többszemélyes-egyszemélyes kft.), és zártkörűen működő rt.-t is lehet szerződésmintával alapítani. Ha a társulók a mintát választják, egy ún. *egyszerűsített cégbejegyzési eljárás*ra kerülhet sor. A létesítő okiratminta tartalmához a társulók nem nyúlhatnak hozzá, azt változatlan tartalommal kell átvenniük, lényegében csak az adatok kitöltésére és a mintában felkínált alternatívák közti választásra van lehetőség. A minta a legegyszerűbb törvényben felkínált megoldásokat tartalmazza – sok mikro- és kisvállalkozás esetében azonban a tagok számára ez elégséges, megfelelő. Az *egyszerűsített cégbejegyzés* során a cégbíróság a céget korábban *egy munkaóra* alatt bejegyezte. Ez a villámgyors bejegyzési lehetőség azonban a cégtörvény 2012-es módosításával – az előzetes *adóregisztrációs eljárás*

közbeiktatásával – lényegében megszűnt. Az egyszerűsített bejegyzési eljárás ugyan megmaradt, és némileg továbbra is gyorsabb, mint az egyedi szerződéssel történő bejegyzés, de az előnyei jelentősen csökkentek. 2013-tól ugyanis a cégbírószági bejegyzési eljárást minden esetben megelőzi az adóhatóság ún. „adó-regisztrációs” eljárása. Ennek során a cégbejegyzésre kötelezett cégek kizárólag akkor kaphatnak adószámot, ha az adóhatóság a cégbejegyzési kérelem vizsgálatát követően megállapítja, hogy a végzésben szereplő vezető tisztségviselőkkel, illetőleg a cég irányítására döntő befolyással bíró minősített tagokkal, részvényesekkel szemben a jogszabályban meghatározott akadályok (pl. jelentős adótartozás) egyike sem áll fenn.

A gazdasági társaság joghatályosan a cégbejegyzéssel (a cégbírószág bejegyző végzésének jogerőre emelkedésével) jön létre.

Az üzleti élet biztonsága megköveteli, hogy amennyiben a gazdasági társaságot a cégjegyzékbe jogerősen bejegyezték, úgy a társasági szerződés érvénytelenségére csak szélsőségesen kivételes esetekben lehessen hivatkozni. Ezt igényelte a tagállamoktól az Európai Unió 1. számú társasági jogi irányelve is. A Ptk. 3:15. §-a a jogi személyekre vonatkozó általános szabályok közt előírja, hogy a bejegyzést követően a jogi személy létesítő okiratának érvénytelenségére nem lehet hivatkozni a nyilvántartásból való törlés érdekében (a cégtörvény ezen némileg enyhített, egészen kivételes esetekben mód van a gazdasági társaságok körében semmisségi per indítására). Ha a létesítő okirat valamely rendelkezése jogszabályba ütközik, a bejegyzést követően a törvényes működés biztosítására szolgáló eszközöket (cégbírószág felügyeleti intézkedései) lehet igénybe venni, azaz a törlést megelőzően a törvényes működés helyreállítását kell megkísérelni. A társasági szerződés érvénytelenségére egyébként a jogerős cégbejegyzésig a Ptk. érvénytelen szerződésekre vonatkozó általános szabályait kell alkalmazni (pl. semmis szerződéskor az eredeti állapot lehetséges visszaállítása, akarat-hibák esetén megtámadási lehetőség).

D) A társasági szerződés módosítása

A polgári jog általános szabálya, hogy mivel a szerződést a felek kölcsönös akaratából kötötték, a szerződés módosításához is valamennyi fél beleegyezése szükséges. A társasági szerződés módosításáról azonban a társaság legfőbb szerve (taggyűlés) is határozhat (Ptk. 3:102. §). A taggyűlés ráadásul általában a jelenlévők háromnegyedének legalább háromnegyedes többségével is döntést hozhat a szerződésmódosításról. Ez alól két általános kivétel van:

- a) a cégnév, a székhely (telephely, fióktelep) és a – főtevékenységnek nem minősülő – tevékenységi kör módosításáról egyszerű szótöbbséggel is lehet dönteni (a társasági szerződés egyébként ezen felül akár további könnyítéseket is alkalmazhat);
- b) valamennyi tag egyhangú határozatára van ugyanakkor szükség minden olyan esetben, amikor a módosítás egyes tagok jogait hátrányosan érintené, vagy helyzetét terheesebbé tenné. Az ebben a kérdésben való szavazáskor azok a tagok is szavazhatnak, akik egyébként szavazati joggal nem rendelkeznek, és ettől a szabálytól a társasági szerződés nem térhet el.

A szerződésmódosítás során megváltozott cégszempontokat természetesen a cégnyilvántartásba is át kell vezetni. Ez az ún. *változásbejegyzési eljárás* útján történik, amelyre a cégbíróság fő szabályként az alapítási eljárás szabályait alkalmazza. A módosítás így általában a változásbejegyzéssel (és nem a taggyűlés időpontjában) válik hatályossá. Eme szabály alól azonban a cégjogi szabályok kivételeket is megállapíthatnak (például a kft. ügyvezetőjének visszahívása és az új ügyvezető kinevezése már a taggyűlés napjától hatályos stb.).

E) A társaságok átalakulása – formaváltás

Korábban az átalakulás Gt.-beli anyagi jogi szabályait a Ctv. eljárási szabályai egészítették ki. A Ptk. jelentősen redukálta az átalakulásra vonatkozó szabályokat, így a részletszabályok megalkotása az említett külön törvényben történt. Az új Ptk. megalkotásával tehát az átalakulás (továbbá az egyesülés és a szétválás) részletes szabályai külön törvénybe kerültek (2013. évi CLXXVI. törvény), amely a jogi személyek mindegyikének átalakulására, egyesülésére, illetőleg szétválására irányadó. A Ptk. tehát itt csak szűk körben szabályoz, azaz az átalakulással összefüggő alapkérdéseket rendezi, az átalakulásra a 2013. évi CLXXVI. törvény 2–11. §-ában foglalt általános előírásokat, továbbá a kifejezetten a társaságokra vonatkozó 22. §-ban foglaltakat, valamint az egyes társasági formákra (alapvetően a részvénytársaságra) irányadó további rendelkezéseket is alkalmazni kell. *Az átalakulás lényege: társasági formaváltás* egyetemes jogutódlással. A régi társasági forma megszűnik, és a megszűnés pillanatában – amikor is a régi társaságot a cégbíróság törli a cégjegyzékből, és az újat bejegyzi – új társaság keletkezik (pl. kft.-ből rt. vagy fordítva). Gazdasági társaság más társasági formába, valamint egyesüléssé és szövetkezetté alakulhat át (Ptk. 3:133. §). Az átalakulás egyszerre a régi társaság megszűnése és az új társaság megalapítása. A Ptk. 3:39. § (2) bekezdése szerint

az átalakulásra az alapítás szabályait kell mögöttes jogterületként alkalmazni. Bizonyos esetekben a társaság átalakulására nincs mód. Így:

- a) csőd- vagy végelszámolási eljárás alatt álló gazdasági társaság nem alakulhat át;
- b) kizárt az átalakulás akkor is, ha a jogi személy ellen büntetőjogi intézkedés van folyamatban; illetve akkor is, ha
- c) a tagok vagy az alapítók a létesítő okirat szerinti vagyoni hozzájárulásukat nem teljesítették.

Az átalakulási folyamatban *előtársaság nincs*, az átalakulóban lévő társaságnak az iratain az átalakulás tényét jelezni kell. Átalakulni csak olyan formába lehetséges, amely tőkeelőírásainak a jogelőd társaság megfelel (bt. például csak akkor alakulhat kft.-vé, ha eleget tesz a 3 milliós tőkeelvárásnak).

Az átalakulás útján létrejövő új társaságra *át száll a megszűnt társaság összes joga és kötelezettsége* (Ptk. 3:39. § [1] bek.), ideértve a hatósági engedélyeket és a munkajogi jellegű jogokat és kötelezettségeket is (munkaszerződések, kollektív szerződés).

A gazdasági társaság legfőbb szervének az átalakulásról fő szabályként *két alkalommal kell döntést hoznia*. Az első döntés elvi jellegű, a legfőbb szerv az átalakulás kezdeményezéséről dönt (Ptk. 3:41. §), amely alapján a társaság vezető tisztségviselői készítik elő az átalakulás befejezéséről szóló második, végső társasági döntést. Az átalakulás társasági szabályait – az említett külön törvényen kívül – általában számviteli és cégeljárási szabályok egészítik ki. Az átalakulás az átalakuló társaságok vagyonmérleg-tervezetei alapján valósul meg. A vagyonmérleg-tervezetek alapján átalakulási tervet kell készíteni, amelyben meg kell határozni többek között az átalakulás útján létrejövő társaság törzs(alap)tőkéjét és az egyes tagokra eső vagyonhányadot, az „új társaságban” részt venni nem kívánó tagokkal (Ptk. 3:43. §) pedig el kell számolni. Az átalakulás elhatározásáról nyilvános közleményt kell megjelentetni (jellemzően a Céglépcsőben), melyben az elfogadott átalakulási tervet az átalakulásról hozott döntéssel együtt közzé kell tenni. Az átalakulási közlemény arra szolgál, hogy a fennálló, le nem járt követelések jogosultjai a közlemény megjelenésétől számított 30 napos határidőn belül a társaságtól biztosítékokat követelhessenek. A társasági szerződés azonban eltérhet a kettős – elvi és konkrét döntési – konstrukciótól, és úgy is dönthet, hogy egy ülésen határoznak az átalakulásról.

Az átalakulás cégbejegyzése után mind a megszűnő, mind az új társaságra nézve végleges vagyonmérleget kell készíteni, amely a jogelőd cég könyvszaki lezárásának és a létrejövő társaság „indulásának” szükséges számviteli alapja.

F) A társaságok egyesülése, szétválása

Egyesülés, ha több gazdasági társaság *összeolvad*, vagy ha egy vagy több társaság egy másik társaságba *beolvad* (Ptk. 3:44. §, 2013. évi CLXXVI. törvény 12–16. §). Szétválás, ha egy gazdasági társaság több társasággá bomlik (*különválás*), vagy ha egy társaság valamely része önálló társasággá válik (*kiválás*) (Ptk. 3:45. §, 2013. évi CLXXVI. törvény 17–21. §). Szétválás esetében két további esetet is nevesít a Ptk.:

- a) a kiváló tag a jogi személy vagyonának egy részével már működő jogi személyhez mint jogutódhoz csatlakozik (beolvadásos kiválás);
- b) a különváló tagok a jogi személy vagyonának rájuk eső részével különböző, már működő jogi személyekhez mint jogutódokhoz csatlakoznak (beolvadásos különválás).

Beolvadásos kiválás és beolvadásos különválás esetén a legfőbb szerv szétválásról szóló döntéséhez annak a társaságnak a hozzájárulása is szükséges, amelybe a kiváló vagy különváló tagok beolvadnak.

Az egyesülésre és a szétválásra az átalakulás szabályait kell megfelelően alkalmazni.

Egyesüléskor az átalakulási tervnek megfelelő tartalommal közös egyesülési tervet kell készíteni, amelynek tartalmaznia kell valamennyi részt vevő jogi személy vagyonmérleg-tervezetét, valamint az egyesüléssel létrejövő jogi személy nyitó vagyonmérleg-tervezetét.

Mivel a társaságok egyesülése versenykorlátozó hatással járhat, az eljárás során a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tartalmáról szóló 1996. évi LVII. törvény szabályai szerint esetlegesen be kell szerezni a Gazdasági Versenyhivatal engedélyét, feltéve, ha az egyesülés olyan volumenű, amely eléri a versenytörvényben meghatározott „*fúziós küszöbértéket*”.

G) A társaságok jogutód nélküli megszűnése

A jogutód nélküli megszűnésnek lényegében négy nagy esetköre van. A jogi személy általános szabályai értelmében a társaság jogutód nélkül megszűnik, ha:

- a) határozott időre jött létre, és a meghatározott időtartam eltelt;
- b) megszűnése meghatározott feltétel bekövetkezéséhez kötött, és ez a feltétel bekövetkezett;
- c) a tagok vagy az alapítók kimondják a megszűnését;
- d) vagy az arra jogosult szerv megszünteti.

Ha a társaságot tagjai önkéntesen megszüntetik, arra a legfőbb szerv határozata alapján végelszámolással kerül sor. Ugyanígy végelszámolással szűnik meg a társaság, az a) és a b) pontban írt esetekben is, itt azonban a megszűnés alapja nem a legfőbb szerv ülése, hanem a társaság létesítő okiratának rendelkezése. A társaságot az arra jogosult szerv – így a fizetőképтелenséget megállapító bíróság, illetve törvényességi felügyeleti jogkörében a cégbíróság – is megszüntetheti.

- a) A társaság tagjai már a társasági szerződésben is rendelkezhetnek a társaság megszűnéséről úgy, hogy a társaságot meghatározott időtartamra hozzák létre, vagy a szerződésbe más megszüntetési feltételt építenek be. A határozatlan időre szóló társasági szerződés esetén is a társaság legfőbb szerve a tagok legalább háromnegyedes többsége által hozott döntésével elhatározhatja a társaság jogutód nélküli megszüntetését (kkt. és bt. esetében ehhez egyhangú határozat kell, Ptk. 3:143. §). Ez esetben a cégjogban szabályozott *végelszámolási eljárásra* kerül sor. A végelszámolót fő szabályként a legfőbb szerv jelöli ki, aki általában a társaság valamely vezető tisztségviselője. A kkt. és a bt. esetében gyorsított, „egyszerűsített” végelszámolásra kerülhet sor.

A végelszámolási eljárás során beszedik a kintlévőségeket, kielégítik a követeléseket, és a fennmaradó vagyont a társasági szerződésben szabályozott módon (általában a társasági részesedés arányában) szétosztják a társaság tagjai között. A tagok felelőssége a megszűnt társaság kötelezettségeiért az ötéves elévülési időn belül attól függ, hogy az adott gazdasági társaság a tagok korlátozott felelősségével működött vagy sem. A kft. és az rt. esetében a felelősség csak a tagnak (részvényesnek) juttatott vagyon erejéig áll fenn. Ha azonban a tagok felelőssége a társaság tartozásaiért korlátlan volt, az elévülési időn belül a megszűnt társaság kötelezettségeiért korlátlanul és egyetemlegesen felelnek. A társaság végelszámolását a végelszámoló folytatja le (irányítja), aki a végelszámolás kezdetétől egyedül gyakorolja a vezető tisztségviselő jogosítványait, lényegében annak helyébe lép, azonban feladata kifejezetten (és kizárólagosan) a végelszámolás lebonyolítása. A végelszámolót fő szabályként a társaság választja, a gyakorlatban a végelszámoló általában a társaság vezető tisztségviselője.

- b) Ha egy gazdasági társaság *tartósan fizetéseképtelen*, az 1991. évi IL. törvény szabályai szerint csőd-, illetve *felszámolási eljárást* folytat le vele szemben a bíróság („rendes” polgári bíróság, nem a cégbíróság). A csődeljárás még nem megszüntetési eljárás – a csődeljárás során megállapítják, hogy van-e mód reorganizációra, vagy sem. Ez utóbbi esetben a csődeljárás felszámolási eljárásba fordul át. A felszámolási eljárás végén a bíróság jogerős ítéletben

mondja ki a társaság felszámolás útján való megszűnését. Ezen bírói ítélet alapján a cégbíróság törli a társaságot a cégjegyzékből. A végelszámolással szemben a vezető tisztségviselőket felmentik, és a felszámolási eljárást fő szabályként a bíróság által kijelölt felszámoló folytatja le.

- c) A jogutód nélküli megszüntetés esetében a társaságot a cégbíróság szünteti meg. Erre az alábbi két esetben kerülhet sor:
- Súlyos és ismételt törvénytértés esetén, a törvényességi felügyeleti eljárás eredményeként a cégbíróság „felosztatja” a gazdasági társaságot, azaz megszűntnek nyilvánítja. Ez esetben a cégbíróság folytatja le a végelszámolási eljárást (kényszertörlési eljárás).
 - A cégbíróság a nem működő ún. fantomcéget hivatalból, azaz megszüntetésre irányuló eljárás eredményeként törli a cégjegyzékből. Megszüntetésre irányuló eljárásnak nincs helye, ha a gazdasági társaságnak tartozásai vannak, mert akkor le kell folytatni a felszámolási eljárást. Ha a megszüntetett társaság után vagyon maradt fenn, illetve utóbb vagyon kerül elő, erről a cégbíróság a cégeljárásra vonatkozó szabályok szerint vagyonrendezési eljárás keretében rendelkezik.
- d) A Ptk.-nak az egyes társaságokról szóló rendelkezései sajátos megszüntetési okokat is ismernek. Például a kkt. vagy a bt. megszűnik akkor, ha a tagok száma egyre csökken, és hat hónap alatt új tag nem lép a társaságba (Ptk. 3:152. §).

Mind a négy esetben a gazdasági társaság a cégjegyzékből való törléssel, a törlés napjától szűnik meg (Ptk. 3:48. §). A társaság jogutód nélküli megszűnése esetén a megszűnő társaságot terhelő kötelezettségből származó követelés a társaság törlésétől számított ötéves jogvesztő határidőn belül érvényesíthető a társaság volt tagjaival szemben (Ptk. 3:137. §).

3. A GAZDASÁGI TÁRSASÁG SZERVEZETE

A gazdasági társaság szervei a következők:

- a) a társaság legfőbb szerve (a tagok döntéshozó fóruma);
- b) a társaság ügyintéző szerve: a társaság vezető tisztségviselői, az rt.-nél pedig fő szabályként az rt. kollektív vezető szerve (jellemzően az igazgatóság);
- c) a társaság tulajdonosi ellenőrzési szerve: a felügyelőbizottság;
- d) a társaság eredménybeszámolójának ellenőrző szerve: a könyvvizsgáló.

A társaság a négy szervtípus mellett elvileg más szerveket is létrehozhat, például tanácsadó testületet, állandó vagy *ad hoc* bizottságot, de ezek a Ptk. szerinti szervek hatáskörét, felelősségét nem érintik (Ptk. 3:132. §). A nyilvánosan működő rt.-nél maga a Ptk. hoz létre többlétszervet, nevezetesen a felügyelőbizottságot segítő audit bizottságot (Ptk. 3:291. §).

A) A társaság legfőbb szerve

A *társaság legfőbb szerve* (Ptk. 3:109. §) a tagokból, és csak a tagokból áll, tag értelemben pedig taggyűlésnek nevezhető. Azért csak tag értelemben, mert a Ptk. csak a kft.-nél és az egyesülésnél beszél kifejezetten „taggyűlésről”. A kkt. és a bt. esetében a legfőbb szerv elnevezése a tagok gyűlése (Ptk. 3:142. §), az rt.-nél az elnevezés hagyományosan *közgyűlés* (Ptk. 3:268. §). Ugyanakkor – függetlenül az elnevezéstől – a társaság legfőbb szerve a tagok összessége, a tagok közössége, ülésüket a következőkben általános jelleggel taggyűlésnek nevezzük.

A magyar jogban a társaság legfőbb szerve, azaz az előző értelemben vett taggyűlés a *társaság ún. stratégiai döntéshozatali szerve*. A Ptk. 3:109. §-a kimondja, hogy a gazdasági társaság legfőbb szervének feladata a társaság alapvető üzleti és személyi kérdéseiben való döntéshozatal. A legfőbb szerv hatáskörébe tartozik a számviteli törvény szerinti beszámoló (a továbbiakban: beszámoló) jóváhagyása és a nyereség felosztásáról való döntés. A legfőbb szerv dönt továbbá a taggal, a vezető tisztségviselővel, a felügyelőbizottsági taggal és a társasági könyvvizsgálóval szembeni kártérítési igény érvényesítéséről is. Ez következik abból is, hogy további általános és az egyes társasági formákra vonatkozó Ptk.-beli rendelkezések a taggyűlés kizárólagos hatáskörébe utalják a társaság működésével összefüggő legalapvetőbb kérdéseket – például a társasági szerződés módosítása, tőkeemelés, tőkeleszállítás, átalakulás, az eredménybeszámoló elfogadása stb. (Ptk. 3:109. § [2] bek.). Ebből viszont az is következik, hogy a taggyűlés operatív ügyvezetési kérdésekkel kizárólag akkor foglalkozhat, ha ezt a társasági szerződés kifejezetten a taggyűlés hatáskörébe utalta, tudniillik az ügyvezetés hatáskörét a taggyűlés fő szabály szerint nem vonhatja el (Ptk. 3:112. § [2] bek.). A taggyűlés és az operatív vezetés elkülönülését az is mutatja, hogy a vezető tisztségviselők és a felügyelőbizottsági tagok a taggyűlés jogszabálysértő határozataival szemben bírósághoz fordulhatnak.

A Ptk. a jogi személyek általános szabályai közt, valamint kiegészítő jelleggel a társaságok közös szabályai körében meghatározza a legfőbb szerv működésével kapcsolatos legalapvetőbb szabályokat, így az összehívás rendjét,

a napirendre vonatkozó szabályokat, a határozatképesség, a szavazati jog kérdéseit, az üléseken, illetve az ülés tartása nélküli határozathozatal fő szabályait stb. (Ptk. 3:16–3:20. §; 3:109–3:111. §). A taggyűlésen minden tag jelen lehet és felszólalhat, a szavazati jogot azonban a társasági szerződésben korlátozni lehet (pl. a részvényes osztalékelsőbbbségi részvény fejében lemondhat szavazati jogáról). A szavazati jog a gazdasági társaságokban általában a vagyoni részesedés mértékéhez igazodik (de ez diszpozitív szabály, lehet fejenként egyenlően is szavazni). A határozatokat a *határozatképes* taggyűlés fő szabályként a jelenlévők egyszerű (vagyonaránylagos) *szótöbbségével* (50% feletti szavazati aránnyal) hozza, a törvény azonban ettől többször eltérően rendelkezik, így minősített többséget ír elő például a társasági szerződés módosításának legtöbb esetében. A törvény által előírt minősített többség általában a határozatképes taggyűlésen jelenlévők szavazatainak a háromnegyede.

A modern társasági jog következetesen alkalmazza azt a megoldást, hogy egyszemélyes társaság esetében nem kell tag(köz)gyűlést tartani. Egyszemélyes társaságban a legfőbb szerv hatáskörét az alapító vagy az egyedüli tag gyakorolja. A legfőbb szerv hatáskörébe tartozó kérdésekben az alapító (illetve az egyedüli tag) írásban határoz, és a döntés az ügyvezetéssel való közléssel válik hatályossá (Ptk. 3:109. §). A Ptk. általános társasági jogi szabálya értelmében tehát az egyszemélyes kft.-nél és rt.-nél a taggyűlés döntését az alapító (egyedüli tag – részvényes) írásbeli határozata pótolja.

A taggyűlés a döntéseit fő szabályként üléseken hozza meg, de a társasági szerződésben a Ptk. 3:20. §-a alapján a létesítő okiratban úgy is lehet rendelkezni, hogy:

- a) a tagok az üléseken való személyes részvétel helyett tagsági jogait elektronikus hírközlő eszközök igénybevételevel gyakorolják (pl. az rt.-nél *konferencia-taggyűlést/közgyűlést* tartsanak);
- b) *ülés tartása nélkül* hozzanak döntést a társasági szerződésben meghatározott részletes szabályok szerint (ún. *levélszavazás* vagy *írásbeli döntéshozatal*).

Itt említjük meg, hogy – a Gt. korábbi szabályait megtartva – a Ptk. is lehetőséget ad arra, hogy a szabálytalanul összehívott, illetve szabálytalanul megtartott taggyűlésen (közgyűlésen) hozott határozatokat a társaság tagjai utóbb jóváhagyják. Ennek folytán a szabálytalanul hozott határozatok – meghozataluk időpontjára visszamenőleges hatállyal – érvényessé válnak, ha az ülés napjától számított 30 napon belül *valamennyi tag egyhangúlag érvényesnek ismeri el* azokat (3:111. § [3] bek.).

B) A társaság ügyvezetése

A gazdasági társaság ügyvezetését a vezető tisztségviselők látják el, kivéve a részvénytársaságot, ahol (két később tárgyalandó kivétellel) az igazgatóság mint testület az ügyvezető szerv, és az igazgatóság tagjai minősülnek vezető tisztségviselőknek (Ptk. 3:21. §). Vezető tisztségviselő a kkt.-nál, a bt.-nél és a kft.-nél az egy vagy több ügyvezető. Az egyesüléskor a vezető tisztségviselő általában az igazgató, de a társasági szerződés kollektív ügyvezető szervezete – fő szabályként háromtagú – igazgatóságot is létrehozhat (Ptk. 3:373. §).

A vezető tisztségviselőkre vonatkozó legalapvetőbb szabályok a következők:

- a) Vezető tisztségviselő fő szabályként csak természetes személy lehet, a feladat csak személyesen látható el ebben a tevékenységben, és képviseletnek helye nincs (Ptk. 3:22. § [1]–[3] bek.). A kivétel ez alól a kkt. és a bt., ahol a jogi személy tag is feljogosítható üzletvezetésre.
- b) Vezető tisztségviselővé egy személy több társaságban is megválasztható (2006 előtt erre vonatkozóan korlátozások voltak, de azok már a Gt. idejében megszűntek).
- c) Ha a törvény kivételt nem tesz, a vezető tisztségviselőket a tag(köz)gyűlés választja meg. Alapvető kivétel az alapítás stádiuma, amikor is a vezető tisztségviselőket a társasági szerződésben kell kijelölni. A kivételre példa még, amikor a Ptk. 3:123. §-a alapján a felügyelőbizottság nevezi ki az igazgatóságot (ügyvezetőt), ha ezt a rendelkezést az alapszabály (társasági szerződés) tartalmazza (ún. „*ügydöntő felügyelőbizottság*”, lásd erről később).
- d) A vezető tisztségviselői megbízatás (mandátum) fő szabályként határozott időre, de legfeljebb öt évre szól. A társasági szerződés lehetővé teheti, hogy a vezető tisztségviselőt határozatlan időre válasszák.
- e) A vezető tisztségviselőkkel szemben a Ptk. széles körű *összeférhetlenségi követelményeket és kizáró okokat* állapít meg (Ptk. 3:22. §). Az összeférhetlenségi okok jellemzően büntetőjogi akadályok, amelyek általában a súlyos bűncselekményt elkövető (jogerősen szabadságvesztés büntetésére ítélt) vagy a foglalkozásuktól eltiltott személyeket fosztják meg annak a lehetőségétől, hogy a gazdasági forgalomban jogi személy képviseletét elláthassák. A vezető tisztségviselői tisztségre vonatkozóan a 2013. évi CCLII. törvény (a már említett ún. Ptk. „salátatörvény”) további szigorításként iktatta a Ctv.-be az „eltiltás” szabályait. Az eltiltás hatálya alatt álló személy nem lehet vezető tisztségviselő az eltiltástól számított öt évig, ha felelősségét „*áttörték*” (azaz a társaság tartozásaiért – a fő szabállyal ellentétben – a hitelezők sérelmére

- alapítva megállapították a felelősségét (lásd erről a g) alpontban), illetve ha a cégbíróság által rá kiszabott pénzbírságot nem fizette meg (Ctv. 9/B–E §).
- f) A vezető tisztségviselői *jogviszony* sajátos jogviszony, amely a megválasztással és az elfogadással jön létre, illetve visszahívással vagy lemondással bármikor mindkét oldalon megszüntethető. A társaság ügyvezetését a vezető tisztségviselő – a társasággal kötött megállapodása szerint – vagy megbízási jogviszonyban, vagy munkaviszonyban láthatja el (Ptk. 3:112. §). A vezető tisztségviselővé választás önmagában azonban nem teremt munkaviszonyt, azt – munkaszerződés megkötésével – a megválasztást követően külön létre kell hozni. A munkaviszony létrehozására, a munkaszerződésre a Munka Törvénykönyve (2012. évi I. törvény) szabályai vonatkoznak. Lényeges különbség, hogy a munkaszerződés alapján a munkavállalónak mindig jár bér, a vezető tisztségviselői tevékenység megbízási keretében pedig ingyenesen és díjazás fejében egyaránt ellátható, továbbá a munkaviszony, illetve a megbízási jogviszony megszüntetésére (felmondására) vonatkozó szabályok is jelentősen eltérnek.
- g) A vezető tisztségviselő önfelelősségű. Ez azt jelenti, hogy az ügyvezetés körében – ha a törvény kivételt nem tesz – nem utasítható sem a tagok, sem a munkáltatója által, és hatáskörét sem lehet elvonni. (Nem ez a helyzet az egyszemélyes társaságban, ahol lehet írásban utasítást adni, de ez a tisztségviselőt mentesíti a felelősség alól.) A Ptk. 3:112. §-a kimondja: a vezető tisztségviselő a társaság ügyvezetését a gazdasági társaság érdekeinek elsődlegessége alapján önállóan látja el. Ebbéli minőségében a jogszabályoknak, a létesítő okiratnak és a társaság legfőbb szerve határozatainak van alávetve.

A Gt. eredetileg a vezető tisztségviselőknek csak a gazdasági társasággal szembeni kártérítési felelősségéről rendelkezett (a klasszikus társasági jogi felfogásban külső személyek, illetve a tagok ilyenformán a tisztségviselőket közvetlenül nem perelhetik, először a társaság ellen kell fordulniuk). A Ptk. ezen a klasszikus rendezőelven változtatott, és egyaránt rendelkezik a vezető tisztségviselő társasággal szembeni és a kívülálló, harmadik személyek felé fennálló, speciális esetkörhöz kapcsolt felelősségéről.

A vezető tisztségviselő társasággal szembeni kártérítési felelősségét a Ptk. 3:24. §-a, valamint a társaságok közös szabályai körében a 3:117–3:118. §-ai tartalmazzák. Eszerint a vezető tisztségviselő az ügyvezetési tevékenysége során a jogi személynek okozott károkért a társasággal szemben a szerződésszegéssel okozott kárért való felelősség (Ptk. 6:142. §) szabályai szerint felel. Ez a felelősség együttes cégjegyzés vagy testületi döntés esetén

egyetemleges. A társaság által harmadik személyeknek (idetartoznak a tagok, a befektetők és a hitelezők is) okozott károkért általában tehát a társaság felel, amely ezután a vezető tisztségviselő ellen fordulhat. Ha kollektív ügyvezető szerv határozata okozta a kárt, az azt megszavazó vezető tisztségviselők felelnek egyetemlegesen a kárért. Az új szabályozás szerint a vezető tisztségviselő köteles megtéríteni az általa a társaságnak okozott kárt, kivéve, ha bizonyítja, hogy a) a kár ellenőrzésen kívül eső körülmény folytán következett be, amelyet b) a vezető tisztségviselő tevékenysége során objektíven, az adott helyzetben elvárható gondosság esetén nem lehetett előre látni, és c) a kár a vezető tisztségviselő által nem volt ellenőrizhető.

A felelősségi kérdések egyértelművé tételére már a Gt. bevezette az ún. „felmentvény” intézményét, amelyet a Ptk. szinte változatlan tartalommal fenntartott. Ennek értelmében lehetőség van arra, hogy az eredménybeszámolót tárgyaló taggyűlés – a vezető tisztségviselők kérésére – értékelje a vezető tisztségviselők teljesítményét, és ha azt megfelelőnek találja, részükre felmentvényt adjon. Felmentvény esetén a vezető tisztségviselő felelőssége utóbb csak akkor állapítható meg, ha a jelentésben foglalt adatok hibásak vagy hiányosak voltak (Ptk. 3:117. §).

A vezető tisztségviselő harmadik személyekkel szembeni felelőssége jelentősen szigorodott. A Ptk. 6:541. §-a szerint ha a vezető tisztségviselő ügyvezetési tevékenysége körében harmadik személynek kárt okoz (pl. a befektetőnek), úgy a jogi személyiséggel egyetemlegesen kártérítési felelősséggel tartozik. Ehhez még az a szabály is hozzájárul, hogy a Ptk. 3:118. §-a szerint a társaság jogutód nélkül megszűnése esetén a hitelezők kielégítetlen követelésük erejéig kártérítési igényt érvényesíthetnek a társaság vezető tisztségviselőivel szemben, ha bizonyítható, hogy a vezető tisztségviselő a társaság fizetéseképtelenségével fenyegető helyzet beállta után a hitelezői érdekeket az adott helyzetben általában elvárható gondossággal nem vette figyelembe.

- h) *A társaság törvényes képviselője* a külső vagyoni forgalomban, de a társaság munkavállalóival szemben is a társaság vezető tisztségviselője (Ptk. 3:29–3:31. §). A vezető tisztségviselő a társaságot írásban, ún. *cégjegyzés* útján képviseli (Ptk. 3:116. §). Minden vezető tisztségviselő elvileg jogosult a cégjegyzésre, de cégjegyzési jogát a társasági szerződés korlátozhatja, például az önálló cégjegyzési jog helyett együttes cégjegyzési jogot írhat elő. A cégjegyzés azt jelenti, hogy a társaság iratain a társaság képviselőjére jogosultak az iratokat a társaság cégneve alatt saját névaláírásukkal látják

el. Az aláírásnak meg kell felelnie az ún. aláírási címpéldánynak (hivatalos cég aláírási nyilatkozat).

Cégjegyzési joggal nem csupán a vezető tisztségviselők rendelkezhetnek, hanem a társaság „*cégvezetői*”, illetve az arra felhatalmazott *egyéb munkavállalók* is. A *cégvezető* sajátos társasági vezető, aki ugyan nem vezető tisztségviselő, de általában a vezető tisztségviselőkre vonatkozó szabályok az irányadók rá nézve. A cégvezető jellemzően vezető beosztású munkavállaló, akit a vezető tisztségviselő (nem a társasági szerződés) általános és önálló képviseleti (cégjegyzési) joggal ruházhat fel. Elvileg egy társaságban több cégvezető is működhet, és telephelyeken is működhet cégvezető. A vezető tisztségviselők ezen felül a *társaság további munkavállalóit is* cégjegyzésre jogosíthatják fel (*cégjegyzésre jogosult egyéb munkavállaló*). Amíg a vezető tisztségviselő és a cégvezető – ha a társasági szerződés nem korlátozza – egyedül ír alá (*önálló cégjegyzési jog*), a munkavállalók cégjegyzésének érvényességéhez általában két jogosult együttes aláírására van szükség (*együttes cégjegyzési jog*). A cégjegyzéssel felruházott munkavállaló tehát ugyancsak a társaság alkalmazottja, jellemzően azonban nem vezető beosztású munkavállaló, és cégjegyzési joga fő szabályként együttes.

- i) Itt szükséges említeni, hogy főleg a részvénytársaságoknál különleges ügyvezetési formák találhatók. A zártkörűen működő rt.-nél a testületi ügyvezető szerv, az igazgatóság helyett mód van *egyszemélyes ügyvezetésre* is, amikor is a vezérigazgató gyakorolja az igazgatóság hatáskörét (Ptk. 3:283. §). A nyilvánosan működő rt.-knél pedig lehetőség nyílik az igazgatóság és a felügyelőbizottság kettős (duális) rendszere helyett az angol–amerikai *egységes irányítási rendszer* (az angolszász eredetre utaló névvel *Board* rendszer, lásd Ptk. 3:285. §) választására, amelyet a magyar Ptk. 3:283. §-a – a korábbi Gt.-vel egyezően – igazgatótanácsnak nevez.

C) Felügyelőbizottság

A magyar jog általában (a nyilvánosan működő rt. kivételével) nem ismeri az angol–amerikai egységes *Board*ot, hanem az operatív ügyvezetéstől a tulajdonosi ellenőrzés szerveként a felügyelőbizottságot különíti el. A felügyelőbizottság tehát egyfelől a *tulajdonosi ellenőrzés szerve* (a tagok, a társaság legfőbb szerveinek ellenőriz), másfelől *általános ellenőrző szerv*, elvileg a társaság bármely ügyét megvizsgálhatja, vele szemben nincs üzleti titok. Az ügyvezetés köteles

a felügyelőbizottságnak valamennyi iratot a rendelkezésére bocsátani, a kért felvilágosítást teljes terjedelemben megadni (Ptk. 3:27. § [2] bek.).

A felügyelőbizottság *testület*, tagjainak számát a Ptk. fő szabályként legalább 3 főben határozza meg, ennek felső törvényi korlátja tehát nincs. Megjegyezzük, hogy a Gt. korábban a felügyelőbizottság létszámát 3–15 fő között állapította meg. A felügyelőbizottság a jelenlegi szabályok szerint lehet tehát 15 főnél nagyobb létszámú testület is, és miután a Ptk. szabályai diszpozitívak, végeredményben az sem kizárt, hogy 3 főnél kisebb legyen (erre egyébként csak azon felügyelőbizottság esetében van lehetőség, amelyet a társaság saját jószántából hoz létre, mert a kötelező felügyelőbizottságok esetében a 3 fő alatti létszám a Ptk. 3:121. § [1] bekezdése szerint kizárt). A felügyelőbizottság nagyságát természetesen elsősorban továbbra is a gazdasági racionalitás határozza meg, amely szerint a túl nagy testület lehet gazdaságtalan, a 3 fő alatti pedig – a szavazategyenlőség gyakori esélye miatt – ésszerűtlen.

A felügyelőbizottsági tagokat a tag(köz)gyűlés választja meg, ugyanúgy határozott időre, mint a vezető tisztségviselőket (az időtartam az ügyvezetők mandátumától eltérő is lehet, a Ptk. 3:121. § [2] bekezdése szerint a felügyelőbizottság választható 5 évre vagy annál rövidebb időre is). A felügyelőbizottsági tagokat ugyanakkor – ha a társasági szerződés ezt a vezető tisztségviselők esetében is lehetővé teszi – határozatlan időre is meg lehet választani. A felügyelőbizottság elnökét – ha ezt a taggyűlés nem vonja saját hatáskörébe – a felügyelőbizottság választja meg tagjai közül, a felügyelőbizottság ügyrendjét a tag(köz)gyűlés hagyja jóvá (Ptk. 3:121. §).

A felügyelőbizottság a magyar társasági jogban általában fakultatív szerv, a társulók a társasági szerződésben dönthetnek a felállításáról. A Ptk. a társaságok közös szabályai és az egyes társaságok speciális szabályai közt a korábban ismertetett általános szabályokat csak annyiban egészítik ki, hogy meghatározzák, mely esetekben kötelező a felügyelőbizottság:

- a) bármely gazdasági társaságban, ha a társaság teljes munkaidőben foglalkoztatott munkavállalóinak száma éves átlagban a 200 főt meghaladja, és az üzemi tanács nem mondott le a munkavállalói képviselő biztosításáról (Ptk. 3:119. §);
- b) minden nyilvánosan működő részvénytársaságban, ha nem egységes irányítási rendszerben működik (Ptk. 3:290. §);
- c) a zártan működő részvénytársaságban, ha a szavazati jogok legalább 5%-ával rendelkező részvényesek ezt kívánják (Ptk. 3:290. §);

d) ha ezt külön törvény, például a köztulajdon védelme érdekében előírja (állami önkormányzati többségű társaságok).

Az eredménybeszámolóról a közgyűlés csak a felügyelőbizottság írásbeli véleménye birtokában határozhat, a társasági szerződés bármely üzletpolitikai jelentés előzetes megvizsgálását a felügyelőbizottság hatáskörébe utalhatja. Az ügyvezetés és a felügyelőbizottság a magyar társasági jogban fő szabályként *egymás mellé rendelt* társasági szervek, véleményük tehát egymástól eltérhet, vita esetén a közös felettes, a taggyűlés dönt. Ha azonban a felügyelőbizottság megítélése szerint az ügyvezetés tevékenysége jogszabályba, a társasági szerződésbe, a taggyűlés határozatába ütközik, vagy „egyébként” sérti a gazdasági társaság, illetve a tagok érdekeit, a felügyelőbizottság jogosult a társaság taggyűlése rendkívüli ülésének összehívására (a rendes taggyűlést a vezető tisztségviselők hívják össze).

A felügyelőbizottság tagjai a szerződésszegéssel okozott kárért való felelősség szabályai szerint felelnek a társasággal szemben az ellenőrzési kötelezettségeik megszegése által a társaságnak okozott károkért (Ptk. 3:28. §). Ez a felelősség egyébként – a közös károkozás polgári jogi szabályai szerint – egyetemleges, és a felügyelőbizottsági tag teljes magánvagyonára kiterjed, azaz korlátlan is.

A felügyelőbizottságban általában csak „külső személyek” vehetnek részt, tehát vezető tisztségviselők (hozzátartozók), illetve a társaság munkavállalói nem. Ez alól kivétel az ún. *dolgozói participációnak* a Ptk. 3:124–3:127. §-ában szabályozott (már 1988-ban bevezetett) intézménye, azaz a társaság munkavállalóinak a felügyelőbizottságba való intézményes bevonása – jellemzően – a „nagyvállalatoknál”. Nagyvállalatnak minősül ebből a szempontból minden olyan gazdasági társaság (tehát nem csak az rt. és a kft.), ahol a teljes munkaidőben foglalkoztatott munkavállalók száma éves átlagban a 200 főt meghaladja. Az ilyen társaságokban a felügyelőbizottság tagjainak egyharmada *munkavállalói küldött*, akiket a társaság dolgozói közül az üzemi tanács jelöl ki (ezeknél a vállalatoknál ugyanis kötelezően működik üzemi tanács is). Törtszám esetén az egyharmadot a dolgozókra kedvezőbb számítási móddal kell megállapítani (pl. 8 tagú felügyelőbizottságban 3 munkavállalói küldött). Ez alól a kötelezettség alól az egyetlen kivétel az, ha a társaság vezetése az üzemi tanáccsal megállapodik, és a létesítő okiratban a munkavállalói képviselők részvételét ez alapján – legfeljebb öt évre – kizárják (Ptk. 3:124. § [2] bek.). Az üzemi tanáccsal való megállapodás a dolgozói participáció mellőzéséért cserébe természetesen valamilyen kollektív előnyt biztosít a munkavállalók számára (pl. béremelés, szociális-jóléti szolgáltatások), de láthatóan ezt a megállapodást legalább ötévente újra kell tárgyalni/kötni.

A munkavállalói küldöttek *egyenjogúak* a felügyelőbizottság többi tagjával, közülük akár a felügyelőbizottság elnöke is megválasztható. Ha a felügyelőbizottsági tagságért díjazás jár, a munkavállalói küldöttet ugyanolyan díjazás illeti meg, mint a felügyelőbizottság többi tagját. Az üzemi tanács jelöltjét a taggyűlés köteles megválasztani a felügyelőbizottság tagjává, kivéve akkor, ha törvényes kizáró ok áll fenn vele szemben (pl. a vezető tisztségviselő hozzátartozója). A munkavállalói küldöttet visszahívni is csak az üzemi tanács javaslatára lehet. Ha azonban a küldött munkaviszonya a társasággal megszűnik, a felügyelőbizottsági tagsága is megszűnik.

A korábbiakban már említettük, hogy a felügyelőbizottság általános konstrukciójától eltér az ún. *ügydöntő (irányító) felügyelőbizottság* (Ptk. 3:123. §) intézménye. A létesítő okirat ugyanis úgy is rendelkezhet, hogy a legfőbb szerv, illetve a vezető tisztségviselők döntési jogkörét bizonyos körben a felügyelőbizottságra telepíti. Az ügydöntő felügyelőbizottság a taggyűlés által bármely döntési jogkörrel felruházható, ennek pontos kereteit azonban a létesítő okiratban kell meghatározni. Adott esetben például a tag(köz)gyűlés csak a felügyelőbizottságot választja meg, és a felügyelőbizottság nevezi ki a vezető tisztségviselőket, illetve az igazgatóságot. Elképzelhető ugyanakkor az is, hogy a társasági szerződés meghatározza azokat az ügyeket, amelyekben a vezető tisztségviselő csak az ügydöntő felügyelőbizottság előzetes jóváhagyásával hozhat döntéseket. A Gt. az irányító felügyelőbizottság lehetőségét a kft.-re és a zrt.-re szűkítette, a Ptk. azonban kiterjesztette valamennyi gazdasági társaságra, csak a nyilvánosan működő részvénytársaságok esetében tiltja annak létrehozását.

D) A könyvvizsgáló

A könyvvizsgáló lényegében *hármass köztöttségben* tevékenykedik:

- a) egyéni vagy társas vállalkozó (könyvvizsgáló cég), amely polgári jogi megbízási szerződést köt a társaság ügyvezetésével a könyvvizsgálat elvégzésére;
- b) a társaság tag(köz)gyűlése által választott társasági szerv;
- c) közérdekvédelmi feladatot lát el az állam irányában.

A könyvvizsgálói tevékenység többirányú, kötelező kamarai nyilvántartásba vételhez kötött, melynek általános szabályait az 1997. évi LV. törvény rögzíti. A társasági jog csak a társaság könyvvizsgálójaként a cégjegyzékbe bejegyzett könyvvizsgálóval foglalkozik („állandó könyvvizsgáló” 3:219. §), a könyvvizsgálói jogállás részletei a könyvvizsgálói törvény mellett a számviteli törvényre (2000. évi C. törvény, Szt.) tartoznak.

A társaság állandó könyvvizsgálójának alapfeladata a Ptk. 3:38. §-a szerint az éves eredménybeszámoló (mérleg) pénzügyi ellenőrzése (ún. auditálás). Az választható meg a társaság könyvvizsgálójának a társaság taggyűlése által, aki a könyvvizsgálók nyilvántartásában szerepel. A hivatkozott 1997-es könyvvizsgálói törvény szerint a könyvvizsgáló egyéni könyvvizsgáló, illetve társaság egyaránt lehet. Ha a taggyűlés könyvvizsgáló társaságot választ a társaság könyvvizsgálójának, úgy a társaság mellett meg kell választani (jelölni) azt a személyt is, aki a könyvvizsgáló cég részéről a könyvvizsgálatért személyében is felelős. Ez a személy lehet a könyvvizsgáló társaság tagja, vezető tisztségviselője vagy munkavállalója egyaránt.

A társaság első állandó könyvvizsgálóját a létesítő okiratban meg kell jelölni, ezt követően a tag(köz)gyűlés választja a vezető tisztségviselőkhoz hasonlóan határozott időre, de legfeljebb öt évre, mégpedig oly módon, hogy az nem lehet rövidebb, mint a könyvvizsgáló megválasztásától a soron következő kötelező beszámoló elfogadásáig tartó időszak. A megválasztás után a könyvvizsgálóval a társaság ügyvezetése köt a könyvvizsgálatra polgári jogi megbízási szerződést. Ezt a szerződést 90 napon belül meg kell kötni, mert egyébként új könyvvizsgálót kell választani.

A könyvvizsgáló – a felügyelőbizottsághoz hasonlóan – általában fakultatív szerv, a tagok a társasági szerződésben szabadon dönthetnek úgy, hogy szükségük van-e könyvvizsgálóra, vagy nincs (Ptk. 3:38. §). A Gt. korábbi szabályozásában néhány esetben általánosan kötelező volt könyvvizsgáló választása (Gt. 40. §). Ezt az általános kötelező szabályt a Ptk.-ban már nem találjuk, azonban a számviteli szabályozás, illetve az egyes társasági formák speciális szabályai továbbra is tartalmazznak ilyen kötelezést (pl. a Ptk. 3:292. §-a értelmében a részvénytársaságoknál fő szabályként, a nyilvánosan működő rt. esetében kötelezően állandó könyvvizsgáló működik, és ugyanez a helyzet, ha ezt a számviteli törvény írja elő).

A könyvvizsgáló alapfeladata, hogy a számviteli törvény szabályai szerint ellenőrizze a gazdasági társaság eredménybeszámolójának mind a valóságát, mind a jogszabályszerűségét. A mérleg ún. auditálását a könyvvizsgáló a társaság menedzsmentje által összeállított mérleg, illetve az ún. *teljességi nyilatkozat* alapján végzi. (A teljességi nyilatkozat a társaság menedzsmentjének nyilatkozata arról, hogy a mérleg elbírálásához szükséges összes dokumentációt a könyvvizsgáló rendelkezésére bocsátotta.)

A könyvvizsgáló

- vagy auditálja a mérleget, azaz a mérlegre rávezetett záradékban azt valós-nak és jogszabályszerűnek minősíti;

- vagy elutasítja az auditot;
- vagy ún. korlátozásokkal auditál.

A könyvvizsgáló nyilatkozata alapján – a felügyelőbizottság véleményével – terjeszti a társaság ügyvezetése az eredménybeszámolót a taggyűlés elé. A könyvvizsgáló véleményének meghallgatása nélkül az eredménybeszámolóról a taggyűlés nem dönthet, de a taggyűlést természetesen a könyvvizsgáló véleménye nem köti.

Feladata elvégzése érdekében a könyvvizsgáló a társaság bármely iratát megtekintheti, a vezető tisztségviselőktől, munkavállalóktól, valamint a felügyelőbizottság tagjaitól felvilágosítást kérhet, megvizsgálhatja a társaság bankszámláját, szerződéseit, részt vehet a felügyelőbizottság ülésein, az általa javasolt kérdéseket a felügyelőbizottságnak napirendre kell tűznie, társasági döntéshozatalhoz szükséges intézkedések megtételét kezdeményezheti (Ptk. 3:38. §, 3:131. §). A könyvvizsgáló közérdekvédelmi funkciója elsősorban abból áll, hogy abban az esetben, ha olyan tényről észlel, amely arra utal, hogy a gazdasági társaság vagyoni helyzetében jelentős negatív hatás várható, vagy a vezető tisztségviselők sértik a társaság érdekeit, kérnie kell a taggyűlés összehívását. Ha az ügyvezetés nem hívja össze a taggyűlést, vagy a taggyűlés nem hoz a jogszabályoknak megfelelő döntést (a könyvvizsgáló kezdeményezése eredménytelen), a könyvvizsgáló köteles a társaság felett a törvényességi felügyeletet ellátó cégbírószágot értesíteni (Ptk. 3:38. §, 3:131. §).

4. A TAGOK ÉRDEKVÉDELME, KISEBBSÉGVÉDELEM, HITELEZŐVÉDELEM

A társasági jogi szabályozás alapvetően abból indul ki, hogy a társaság és a tagjai közt érdekazonosság áll fenn, a tagok a társaságot közös gazdasági érdekeik előmozdítására alapítják. Természetesen a társaság működése során a társaságon belül (a tagok közt, illetve egyes tagok – például kisebbségi tulajdonosok – és a társaság közt) érdekellentétek keletkezhetnek, melyeknek a társasági jog alapvető rendszerében is meg kell jelenniük. A társasági jogi szabályozás tehát korlátozott körben biztosítja a tagok individuális, illetve kollektív érdekeinek a védelmét.

A) Tagok individuális érdekvédelme

A Ptk. lehetőséget ad a *jogi személy határozatainak bírósági felülvizsgálatára*, és ennek körében kifejezetten a társaság tagjainak is ad perindítási jogot. A Ptk. 3:35–3:36. §-a szerint a gazdasági társaság bármely tagja (egyébként a vezető tisztségviselő és a felügyelőbizottság tagja is) keresettel megtámadhatja a bíróságnál (nem a cégbíróságnál!) a gazdasági társaság bármely szervének jogszabálysértő határozatát. Jogszabálysértőnek minősül a Ptk. szabályaiba ütköző határozaton kívül a létesítő okiratba ütköző határozat is. A megtámadásra a Gt. szigorú határidőket állapít meg: a pert meg kell indítani a tudomásszerzéstől számított 30 napon belül (elévülési határidő), de a határozat meghozatalától számított 1 év elteltével a per már semmilyen kimentési körülmény fennállta esetén sem indítható meg. A bíróság a határozatot nem változtathatja meg, de ha jogszabálysértő, hatályon kívül helyezi, szükség esetén utasíthatja a társaságot új határozat meghozatalára, illetve a határozat hatályon kívül helyezésének mellőzésével megállapíthatja a jogsértés megtörténtét.

Individuális tagi érdekvédelem jelenik meg a társasági jog kizárási szabályaiban is. Tagot a társaságból ugyanis ki lehet zárni, de csak akkor, ha a társaságban maradása a társaság céljainak elérését nagymértékben veszélyeztetné (Ptk. 3:107. §). Nyilvánosan működő részvénytársaságból részvényest, illetve a szavazatok háromnegyedével rendelkező tagot nem lehet kizárni. Mivel kétszemélyes társaságból az egyik tag a saját ügyében szavazati joggal nem rendelkező másik tagot zárná ki, a Ptk. 3:107. § (2) bekezdése a kizárás intézményét kétszemélyes társaságnál sem teszi lehetővé.

A kizárásról a társaság taggyűlése legalább az összes tag háromnegyedes többségével határoz (az érintett tag nem szavazhat). A határozat alapján 15 napos jogvesztő határidővel a társaságnak kizárási pert kell indítania a bíróságnál. A kizárásról érdemben a bíróság dönt: vagy elutasítja a társaság keresetét, vagy kizárja a tagot, akinek ezzel a tagsági jogviszonya megszűnik.

B) Kollektív kisebbségvédelem

A modern társasági jogok nemcsak individuális, hanem kollektív, azaz közös kisebbségvédelmi jogokat is adnak a tagoknak. A Ptk. ennek a kérdésnek önálló fejezetet szentel a társaságok közös szabályain belül (Ptk. 3:103–106. §, „Kisebbségvédelem”). A Ptk. 3:103. § (1) bekezdése alapján a kollektív kisebbségvédelem általában a szavazatok legalább 5%-ával rendelkező tagokat illeti meg,

de a törvény néhány esetben (pl. a konszernjogban) ennél alacsonyabban is meghatározza a kollektív kisebbségvédelem határát.

Az alapvető kollektív kisebbségvédelmi jogok a következők:

- a) Indítványozható, hogy a társaság legfőbb szervét hívják össze. Ha az ügyvezetés 8 napon belül nem tesz eleget a kérésnek, a rendkívüli taggyűlést a cégbíróság tűzi ki a lehető legkorábbi időpontra.
- b) Külön könyvvizsgálói vizsgálat kérése. Ezt a kisebbség indítványára a cégbíróság rendeli el, és a cégbíróság jelöli ki az eljáró könyvvizsgálót is.
- c) Perindítás tag, vezető tisztségviselő, felügyelőbizottsági tag, illetve könyvvizsgáló ellen, ha a társaság legfőbb szerve elvetette azt az indítványt, hogy a pert a társaság indítsa meg.

Természetesen ha a kisebbség indokolatlanul élt a fenti jogokkal, a bíróság a kérést elutasítja, illetve az okozott költségeket a jogait visszaélészerűen gyakorló tagnak meg kell térítenie. A fenti kisebbségi jogok gyakorlásával keletkező költségek egyébként a társaságot terhelik.

C) Hitelezővédelem

A modern társasági jog védeni kívánja a hitelezőket (ideértve a beszállítókat, az alvállalkozókat, más közreműködőket is) a tagok korlátozott felelősségével való visszaélések ellen, az ún. *csalárd csőd*, illetve vállalatkiürítés lehetőségével szemben. A Ptk. a jogi személyekre vonatkozó általános szabályok közt kimondja ugyan a jogi személy elkülönült, önálló helytállási kötelezettségét, és azt, hogy a korlátozott felelős tagok a társaság tagjaiért nem felelnek (Ptk. 3:2. § [1] bek.). Ezzel összefüggésben ugyanakkor – elvi éllel – azt is rögzíti, hogy – a gazdasági társaság jogutód nélküli megszűnése esetén – korlátozott felelősségre a hitelezőkkel szemben nem hivatkozhat az a tag (bt. kültagja, kft. tagja, részvényes), aki a társaság elkülönült jogi személyiségével (azaz saját korlátozott felelősségével) a hitelezők rovására visszaélt. A korlátozott felelősségével visszaélő tag helytállni tartozik a hitelezők kielégítetlen követeléseire, annak ellenére, hogy korlátozott felelősséggel vett részt a társaságban. Ez a felelősség elsősorban csak akkor áll fenn, ha a társaság vagyonával a tagok sajátjukként rendelkeztek, illetve ha a vagyont saját vagy más személyek javára úgy csökkentették, hogy tudták, illetve kellő gondosság tanúsítása esetén tudniuk kellett volna, hogy ezáltal a társaság a kötelezettségeit harmadik személyekkel szemben nem tudja teljesíteni.

Az intézmény lényege tehát, hogy áttöri a bt. kültagjánál, a kft.-nél, illetve az rt.-nél a tagok korlátolt felelősségét a joggal visszaélő tagra nézve (felelősségátvitel). A társaság kiürítéséről nyilvánvalóan csak meghatározó részesedésű tag tud dönteni; ha több ilyen tag van, a felelősségük korlátlan és egyetemleges.

A tagok korlátolt felelősségével működő társaságokban emellett külön figyelmet kell fordítani a törzs(alap)tőke védelmére. Ezért a Ptk. 3:133. §-a kimondja, hogy ha a kft., illetve az rt. egymást követő két évben nem rendelkezik az adott társasági formára megállapított törvényes minimáltőkével (saját tőkéje „negatív”, azaz nem éri el a kft.-nél a 3 millió, zrt.-nél az 5 millió, illetve nyrt.-nél a 20 millió Ft-ot), úgy a második beszámoló elfogadásától számított 3 hónapon belül a minimáltőkét biztosítani kell. Ha ez nem történik meg, az azt követő 60 napon belül határoznia kell olyan társasággá való átalakulásáról (*kényszerátalakulás*), ahol nincs ilyen minimáltőke megállapítva (pl. az rt. kft.-vé vagy a kft. bt.-vé). A kényszerátalakulás helyett a társaság azt is elhatározhatja, hogy *egyesül* más jogi személlyel. Kényszerátalakulási vagy egyesülési döntés hiányában a társaságot *meg kell szüntetni*.

Emellett a társasági jog a kft.-nél, illetve az rt.-nél a társasági szerződésben meghatározott vagyon jelentős elvesztésére nézve is hitelezővédelmi szabályokat állapít meg.

X. FEJEZET

Az egyes társasági formák szabályozása

1. A LEGEGYSZERŰBB TÁRSASÁGOK: A KÖZKERESETI ÉS A BETÉTI TÁRSASÁG

A közkereseti és a betéti társaság a mikrovállalkozások tipikus formája. A korábbi szabályozásban egyik társaság sem volt jogi személy, de 2014 márciusától, az új Ptk. hatálybalépésétől minden társasági forma – így a kkt. és a bt. is – jogi személy.

- a) A *közkereseti társaság* (kkt.) lényege, hogy a tagok (legalább két tag) a társasági szerződés alapján úgy folytatnak közös gazdasági tevékenységet, hogy a társaság tartozásaiért korlátlan és egyetemleges felelősséget vállalnak. A kkt.-ban tehát a társaság üzleti vagyona és a tagok magánvagyonja nem különül el egymástól. Ezért a kkt. viszonylag kevésbé alkalmazott társasági forma – nagyságrendjét tekintve mintegy 5 ezer bejegyzett kkt. van a cégjegyzékben. A kkt.-re vonatkozó speciális szabályokat a Ptk. 3:138–3:152. §-a tartalmazza, természetesen a társaságok közös szabályait és végső soron a jogi személyek általános szabályait is alkalmazni kell rájuk.

A kkt. esetében el kell különíteni a társaság belső és külső jogviszonyait. A tagok a kkt.-ban is kötelesek vagyoni hozzájárulás szolgáltatására, ezt később növelni vagy kiegészíteni nem kötelesek. A kkt.-nál általában a tagok személyesen is közreműködhetnek a társaság tevékenységében, ezért díjazásban is részesülhetnek. Ha a társasági szerződés másként nem rendelkezik, a nyereség és a veszteség a tagok között a vagyoni hozzájárulás arányában oszlik meg.

A kkt. legfőbb szerve a zömmel kötött forma nélkül működő tagok gyűlése. A tagok gyűlésének hatáskörét, működési szabályait a társasági szerződésben határozzák meg. A határozathozatal során fő szabályként minden tagnak azonos értékű szavazata van. Ettől a társasági szerződésben el lehet térni, de legalább egy szavazat minden tagot megillet, szavazati jogától egyetlen tag sem fosztható meg. A kkt.-nál a Ptk. nemcsak szótöbbséges, hanem minősített többségű határozathozatalt is előír. Háromnegyedes többség kell az üzletvezető visszahívásához, és egyhangú határozat szükséges a társasági szerződés módosításához, az átalakuláshoz, az egyesüléséhez, a szétválásához, valamint a jogutód nélküli megszűnéshez (Ptk. 3:143. §).

A társaság ügyvezetésére – ha ezt a társasági szerződés nem korlátozza – mindegyik tag önállóan, időhatár nélkül jogosult. Az ügyvezetésre jogosult tag jogosult a cégjegyzésre is (Ptk. 3:144–145. §). A gyakorlatban a kkt.-k többségében a tagok az ügyvezetők, de mód van „külső” ügyvezető választására is.

A kkt. kötelezettségeiért elsősorban a társaság felel teljes vagyonával. Ha a vagyon nem elég a hitelezők kielégítésére, mögöttes felelősségként belép a tagok korlátlan és egyetemleges felelőssége, ezért a tagok (erre mutat a társasági forma elnevezése) a társasággal együtt is perelhetők (Ptk. 3:139. §).

A társaság jellemzően társulási forma, egyszemélyes változata nincs, így ha tagjainak száma egyre csökken, és megszabott határidőben nem sikerül új tagot beléptetni, a társaság fő szabályként megszűnik. Ugyanakkor a Ptk. 3:149. § értelmében a tag halálakor vagy megszűnéskor a többi taggal való megállapodás esetében az örökös (jogutód) a társaságba beléphet. A tag emellett a határozatlan időre létrehozott társaságban tagsági jogviszonyát 3 hónapos felmondási idővel bármikor felmondhatja, súlyos szerződésszegés esetén azonnali hatályú felmondásnak is helye van. A kkt.-ban lévő társasági részesedésnek (vagy bizonyos hányadának) más személyre való ingyenes vagy ellenérték fejében történő átruházásának sincs akadálya. A társaságtól megváló taggal való elszámolás rendjét a Ptk. úgy szabályozza, hogy az a kilépő tag és a folyamatos működésben érdekelt társaság méltányos érdekét egyaránt kielégítse.

- b) A *betéti társaság* (bt.) az egyik legtipikusabb és legkedveltebb, állampolgárok által választható társasági forma – a bt.-k száma a cégjegyzékben jóval meghaladja a 100 ezret. A bt. alapjellegzetessége, hogy a tagok felelőssége (helytállási kötelezettsége) a társaság tartozásaiért eltérő, *megosztott*. A beltág (beltagok) felelőssége korlátlan, és a többi beltaggal egyetemleges,

a kültag (kültagok) csak vagyoni betétjét köteles a társaság részére szolgáltatni, a társaság hitelezőivel szemben nem felel, azaz a kültag felelőssége korlátozott (Ptk. 3:154. §)

A betéti társaságra a közkereseti társaság szabályait kell mögöttes jogterületként alkalmazni (Ptk. 108. §). Az alapvető különbség a kkt. és a bt. között a kültag korlátozott felelősségéből adódik: a kültag fő szabályként nem lehet ügyvezető, nem képviselheti a társaságot, és nem jogosult cégjegyzésre (Ptk. 3:156. §).

A betéti társaság is társaság. A kültag tehát nem hitelező, viseli a veszteséget, részesül a nyereségből, a taggyűlésen (a tagok gyűlésén) leszavazhatja a beltagot. A magyar jogban jelenleg a kültag vagyoni betétjéről nem lehet értékpapírt kiállítani (nem ismerünk betéti részvénytársaságot), és a kültag adatai is nyilvánosak (nincs tehát csendes társasági forma). A Ptk. nem tiltja, hogy bt. beltagja kft. legyen, így tág értelemben a beltag korlátlan felelőssége is redukálható formáljogi megoldásokkal (hiszen ha a bt. beltagja egy egyszemélyes kft., úgy a korlátlan felelősség valójában az egyszemélyes kft. vagyona terjed ki).

2. A KORLÁTOLT FELELŐSSÉGŰ TÁRSASÁG

A kis- és középvállalkozások tipikus formája a korlátolt felelősségű társaság. A kft. egyben a legelterjedtebb társasági forma, 2012-ben a magyar cégjegyzékben mintegy 300 ezer kft.-t tartottak számon. A kft.-ről a Ptk. 3:159–3:209. §-a rendelkezik.

A kft.-re gazdasági társaságként jellemzők a következők.

- a) Előre meghatározott összegű törzsbetétekből álló törzstőkével alakul. A legkisebb törzsbetét 100 ezer Ft lehet, a törzstőke pedig nem lehet kevesebb 3 millió Ft-nál (a Gt'88 szabályozása tartalmazta először a kft. 3 milliós előírását, ami végül a Gt'2006 megalkotásakor 500 ezer Ft-ra zsugorodott. Ezt a tőkeelőírást emelte vissza a Ptk. a társasági jogi szabályozás egykori kiindulópontjához). Tekintettel arra, hogy a korábbi szabályozás alacsonyabb tőkeminimumot írt elő, a 3 millió Ft törzstőke alatti kft.-k esetében az új szabályozáshoz – tőkeemeléssel – adaptálódniuk kell. Erre a jogalkotó lényegében a Ptk. hatálybalépésétől számított két év határidőt adott. A törzsbetét teljesíthető pénzben, illetve apport (nem pénzbeli hozzájárulás) formájában, illetőleg ezek kombinálásával. Nincs kizárva tehát, hogy valamely tag

kizárólag apporttal szálljon be a társaságba, sőt végső soron az is lehetséges, hogy a tagok kizárólag apporttal alapítsanak társaságot (az utóbbi esetre természetesen speciális előírások is vonatkoznak, például ilyen esetben a teljes törzstőkét már a bejegyzési kérelem benyújtásáig szolgáltatni kell).

A törzsbetét a társaság cégbejegyzése után a törzsbetétet szolgáltató tag *üzletrészévé* alakul (Ptk. 3:164. §). Az üzletrész forgalomképes vagyoni értékű jog, a törzsbetéthez kapcsolódó tagi jogok és kötelezettségek megtestesítője. Az üzletrészről értékpapírt kiállítani nem lehet.

- b) A tagok kötelezettsége a társasággal szemben a törzsbetét szolgáltatására terjed ki, a társaság kötelezettségeiért a tag nem felel. A társaság tagja tehát voltaképpen nem korlátolt felelősségű, ez a kifejezés leegyszerűsítés, és az üzleti kockázat korlátozására utal. A kft. tagjai ugyanis a kft.-vel szemben vállalt vagyoni szolgáltatásuk teljesítéséért teljes körű helytállással tartoznak, ha a vagyoni hozzájárulás teljesítését illetően mulasztanak. A korlátolt felelősség a hitelezők irányában értelmezhető, azaz a kft. tagja a társaság tartozásaiért a hitelezők felé nem felel. Megjegyezzük, hogy – a korábbiakban említettek szerint – a korlátolt felelősség „áttörhető”, azaz a törvényben szabályozott különleges esetekben (például a már említett csalárd csőd esetében) a tag is felel a hitelezőkkel szemben.

A kft. személyegyesülés, létesítő okiratára az általános szabályok az irányadók, a kft. sajátosságainak a figyelembevételével. Minden tagnak egy *törzsbetétje* van, de a törzsbetétnek *több tulajdonosa* lehet. A törzsbetétek aránya természetesen különböző lehet. A tagi jogok fő szabály szerint a törzsbetéthez (üzletrészhez) igazodnak, de ettől a társasági szerződésben el lehet térni, a tagi jogokat a törzsbetét arányaitól el lehet téríteni (pl. többletjogok biztosításával). A társaság tagjainak alapvető kötelezettsége a törzsbetét társasági szerződés szerinti befizetése (teljesítése) a társaság részére. A kft. tagjai azonban mellékszolgáltatásra is vállalhatnak kötelezettséget (Ptk. 3:182. §), a *mellékszolgáltatás* vagyoni és személyes közreműködés egyaránt lehet, a tagot a mellékszolgáltatásért díjazás illetheti meg (erről a létesítő okiratban rendelkezni kell). A társasági szerződés emellett feljogosíthatja a taggyűlést arra, hogy a veszteségek fedezésére a tagok terhére *pótbefizetési kötelezettséget* írjon elő. A társasági szerződésben meg kell határozni a pótbefizetés legmagasabb összegét is (Ptk. 3:183. §).

A társaság cégbejegyzését követően a tagok jogait és a társaság vagyonából őket megillető hányadot az *üzletrész* testesíti meg. A társasági szerződés egyes üzletrészeket a többiektől eltérő jogokkal ruházhat fel (pl. szavazattöbblet).

Minden tagnak csak egy üzletrésze lehet (Ptk. 3:164. §). A kft. kivételesen és ideiglenesen megszerezheti a saját üzletrészét (saját üzletrésze a társaságnak csak meghatározott ideig lehet, és értéke nem haladhatja meg a törzstőke felét).

Az üzletrész a tagok között szabadon átruházható (bár a társaság tagjai itt is köthetnek ki elővásárlási jogot, illetve más korlátozásokat is rögzíthetnek). A társaság személyegyesülési jellegéből kifolyólag azonban az üzletrész fő szabályként csak egy bonyolult elővásárlási rendszer szerint ruházható át külső személyekre. Az elővásárlásra jogosult személy a kívülről jött vételi ajánlat feltételei szerint léphet a potenciális vevő helyébe. Az üzletrész elővásárlási rendjében az elővásárlásra jogosultak ezt meghatározott sorrendben gyakorolhatják: először elővásárlási jog illeti meg a tagot, másodszer a társaságot, harmadszor pedig a taggyűlés által erre kijelölt személyt (Ptk. 3:167. § [2] bek.). A törvény által szabályozott elővásárlási rend (az elnevezés is sejteti) visszerthes ügylet, azaz az üzletrész adásvételének esetére vonatkozik (átruházás), az ingyenes átadásra (ajándék) nem. Az elővásárlási jogot a társasági szerződésben kizárni, illetve korlátozni is lehet, azaz ha a tagok úgy döntenek (és ezt a létesítő okiratban rögzítik is), a törvényben előírt korlátozást nem kell a saját viszonyaikra alkalmazniuk. Az elővásárlási jog átruházása azonban semmis, és az elővásárlási jog – cserével, ajándékozással stb. – való kijátszását is ki lehet zárni a társasági szerződésben. Az üzletrész átruházása a társasági szerződés módosítását nem igényli, de a tagjegyzék módosítandó. Az új tagnak a társasági szerződés rendelkezéseit magára nézve kötelezőként el kell fogadnia.

A társasági szerződést kft. esetében felmondani nem lehet, csak az üzletrész átruházásával lehet „távozni” a társaságból. A tag halála esetében az üzletrész fő szabályként átszáll a jogutódra (a tagok a társaság zártságának biztosítására az üzletrész öröklését ugyanis kizárhatják vagy egyéb módon korlátozhatják).

A társasági szerződés eltérő rendelkezése hiányában a nyereség és a veszteség a tagok között vagyoni hozzájárulásuk arányában oszlik meg. A kft.-ben a taggyűlés határozata alapján közbenső mérleggel osztalékelőleg fizetésére is mód van.

A társaság legfőbb szerve a taggyűlés, amely egy vagy több ügyvezetőt választ a társaság operatív vezetésére.

A taggyűlés működésére a Ptk. részletes szabályokat állapít meg a kft. különös szabályai körében is (Ptk. 3:188–3:195. §). A Ptk.-ban – a korábbiaktól eltérően – nem találunk részletező felsorolást a taggyűlés kizárólagos hatáskörébe tartozó döntésekről, néhány szabályban azonban meghatározza azokat az eseteket, amikor a taggyűlés összehívása kötelező (pl. kritikus törzstőkecsökkenés,

fenyegető fizetéseképtelenség esetén, Ptk. 3:189. §). A taggyűlést az ügyvezető hívja össze, előre meghatározott napirend szerint hozza döntéseit, erről jegyzőkönyv készül. A kft. esetében is lehetőség van a taggyűlés elektronikus hírközlő eszközök igénybevételeével való megtartására, az ott történtek ellenőrizhető rögzítése mellett.

Az ügyvezetőket a taggyűlés egyszerű többséggel választja, illetve hívhatja vissza, hacsak a társasági szerződés másként nem rendelkezik. A Ptk. diszpozitív szabályozása lehetővé teszi, hogy több ügyvezetővel a kft. vezetését is testületi szerv lássa el (ügyvezetés), erre a korábbiakban nem volt lehetőség. Az ügyvezető a társaság képviselője, az operatív vezető nyilvántartást vezet a társaság döntéseiről (határozatok könyve, Ptk. 3:194. §), valamint a tagokról (tagjegyzék, Ptk. 3:197. §).

A Ptk. részletesen szabályozza a kft. törzstőkéjének felemelését és leszállítását. Ez egy igen bonyolult szabályozás azért, hogy a kisebbség, illetve a hitelezők érdekei ne sérüljenek (Ptk. 3:198–3:206. §). A hitelezővédelmi érdekek bukkannak fel a társaság által a tagoknak teljesíthető kifizetésekre és az osztalékra vonatkozó részletes szabályokban is (Ptk. 3:184–3:187. §), melyektől tilos eltérni.

A kft.-nek létezik egyszemélyes változata is. Az egyszemélyes kft. külön szabályait a Ptk. 3:208–3:209. §-ai állapítják meg. Mivel az alapítónak (egyedüli tagnak) korlátlan utasítási joga van, a törvény több esetben áttöri a korlátolt felelősséget, és lehetővé teszi az alapító helytállását a kft.-nek a hitelezőkkel szembeni tartozásaiért.

3. A RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

A részvénytársaság (rt.) klasszikus nagyvállalati társasági típus, az egyetlen társasági forma, ahol a tagsági jogokról értékpapírt állítanak ki. Magyarországon 2013-ban viszonylag sok, közel 6 ezer részvénytársaság működik annak következtében, hogy a privatizáció során az állami vállalatokat zömmel részvénytársaságokká alakították át. Ugyanakkor tartósan alacsony a nyilvánosan működő, illetve tőzsdei részvénytársaságok száma, azaz a nyilvántartott rt.-k többsége nem tőzsdei társaság és zrt. Az rt.-re vonatkozó külön szabályokat a Ptk. 3:210–3:323. §-a tartalmazza.

A részvénytársasági jogban a Ptk. jelentős újítása, hogy egyfelől nyilvános alapításra már nincs lehetőség (ezt a korábbi szabályozás még tartalmazta, de valójában nyílt alapítás az utóbbi években már nem történt), azaz részvénytársaság

csak zártkörű alapítással jöhet létre. Másfelől a Ptk. megtartotta ugyan a zártkörűen működő (zrt.) és a nyíltan működő (nyrt.) közti különbségtételt, azonban nyrt.-ről csak akkor beszélhetünk, ha a részvénytársaság részvényeit a tőzsdére (nem feltétlenül a magyar tőzsdére) bevezette, azaz a társaság egyben tőzsdei rt.

A részvénytársasági jog sajátossága továbbá, hogy szorosan kötődik az értékpapírhoz. Az értékpapírhogot részletesen szabályozó tőkepiaci törvény (az értékpapírok kibocsátására, forgalmazására, az értékpapírpiac felügyeletére a tőkepiacról szóló 2001. évi CXX. törvény, továbbiakban Tpt.) szabályait a Ptk. a hatodik könyvben elhelyezett önálló értékpapírhogirésszel (Ptk. 6:565–6:578. §) egészítette ki.

A) A részvénytársaság fogalmi ismérvei

A részvénytársaság fogalmát a Ptk. 3:210. §-a rögzíti.

A részvénytársaság ezek szerint olyan gazdasági társaság, amely:

- a) előre meghatározott számú és névértékű részvényekből álló *alaptőkével* alakul. Jelenleg a magyar jogban részvélynévérték-minimum nincs. Részvényt névértéke alatt kibocsátani tilos, névérték feletti kibocsátási érték lehetséges, a névérték és a kibocsátási érték különbsége az alaptőke feletti vagyonba kerül. A zártkörűen működő részvénytársaság legkisebb alaptőkéje jelenleg 5 millió, a nyilvánosan működő (tőzsdei) részvénytársaságé 20 millió Ft.
- b) A részvényes vagyoni hozzájárulásáról részvényt kap, a részvény testesíti meg a részvényes vagyoni (osztalékjog) és személyi (közgyűlési jogok) jogait.
- c) A részvényesek csak részvényük névértékét (kibocsátási értékét) kötelesek szolgáltatni a részvénytársaságnak (rt.-nél nincs mellékszolgáltatás, pótbefizetés, mivel az rt. tőketársulás).
- d) A részvényes az rt. tartozásaiért az rt. hitelezőivel szemben nem köteles helytállni (korlátozott felelősség).

Az rt. – hagyományosan – vagy *zártan*, vagy *nyilvánosan* volt alapítható. A jelenlegi hazai szabályozásban nyilvános alapításra már nincs lehetőség, azaz tilos a részvénytársaság alapítása során a részvényeseket és az alaptőkét nyilvános felhívás útján gyűjteni (Ptk. 3:249. §). Az alapítási mód tehát nem tévesztendő össze a *zártkörű* vagy *nyilvános működési formával*. Az az rt., amelynek részvényeit a tőzsdére bevezették, nyilvánosan működő részvénytársaság (nyrt.). Ehhez természetesen az is szükséges, hogy részvényeit nyilvánosan hozza forgalomba a

tőkepiaci szabályok (Tpt.) szerint. Ha a részvények tőzsdei bevezetése nem történik meg, az rt. zártan működik (zrt.). Az rt. közgyűlése legalább háromnegyedes többséggel az rt. működési módját megváltoztathatja (Ptk. 3:211. § [3] bek.).

Az rt. zártkörű alapításának lényege, hogy a részvényesek az alapító okiratban abban állapodnak meg, hogy az rt. valamennyi részvényét meghatározott arányban átveszik. Az alapszabály kötelező kellékeit a Ptk. 3:250. §-a állapítja meg.

B) A részvény, részvényosztályozások

A részvény tagsági jogokat megtestesítő, névre szóló, névértékkel rendelkező, forgalomképes értékpapír (Ptk. 3:213. §). A magyar jogban jelenleg a részvény az egyetlen tagsági jogokról kiállítható értékpapír – a több értékpapír (kötvény, csekk, váltó) ún. hitelpapír.

Az értékpapírajog szerint tehát kétfajta alapvető értékpapír van, az ún. *hitelpapír* és a *tagsági jogokat megtestesítő értékpapír*, amelynek alapvető formája a részvény. Az értékpapírokra vonatkozó lényegi magánjogi szabályokat a Ptk. 6. könyvének (kötelmi jog) ötödik része tartalmazza, ott azonban nem rendelkezik külön a tagsági jogokat megtestesítő értékpapírokról, ezek részletes szabályai a részvénytársasági részben találhatók (Ptk. 3:213–3:248. §). Az értékpapírok kibocsátására, forgalmazására, az értékpapírpiacon felügyeletére vonatkozó részletes szabályokat a tőkepiacról szóló 2001. évi CXX. törvény (Tpt.) állapítja meg, a tőkepiac állami felügyeletét a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete (PSZÁF) látja el, amely 2013 végétől a Magyar Nemzeti Bankba integrálódott.

A részvények két alapvető történeti típusa a bemutatóra és a névre szóló részvény. A bemutatóra szóló részvényt egyszerű átadással, a névre szóló részvényeket forgatmánnyal lehet átruházni (Ptk. 6:569. §). A névre szóló részvénnel rendelkező részvényeseket a társaság részvénykönyve tartalmazza (Ptk. 3:245. §). A 19. században még a vezető részvénytípus a bemutatóra szóló részvény volt, ma már a *névre szóló részvények* dominálnak.

Az egyes részvénytípusokon belül eltérő fajtájú részvények bocsáthatók ki (*részvényfajták*). Az alapvető részvényfajták: a *törzsrészvény*, az *elsőbbségi részvény*, a *dolgozói részvény*, a *kamatozó részvény* és a *visszaváltható részvény*. A gyakorlatban főleg a különböző elsőbbségi részvényfajtákat, illetve a dolgozói részvényt alkalmazzák. A törzsrészvény a részvények alapváltozata, többletjogokat nem tartalmaz (mint az elsőbbségi részvények), és nem speciális (mint a dolgozói, a kamatozó vagy a visszaváltható részvény). A törzsrészvény által biztosított tagi (részvényesi) jogok a névérték szerinti részesedési arányhoz igazodnak.

A Ptk. lehetőséget ad a törvényben nem nevesített, „egyéb részvényfajták” kibocsátására is (Ptk. 3:240. §).

Alapvető elsőbbségi részvények:

- a) a többlet-, illetve a fix osztalékot biztosító osztalékelőbbségi részvény;
- b) az rt. megszűnésekor ún. likvidációs elsőbbséget biztosító részvény;
- c) a különböző szavazatelsőbbbségi részvények (többlet-, de legfeljebb tízszeres szavazati jogot adó részvény, vétőjogot biztosító szavazatelsőbbbségi részvény);
- d) az elővásárlási jogot biztosító részvény;
- e) a vezető tisztségviselő (felügyelőbizottsági tag) kijelölésére jogosító részvény.

Az elsőbbségi részvény valamilyen többletjogot ad a tulajdonosa számára, sokszor valamely ellentételezés fejében (lásd pl. a szavazati jog nélküli osztalékelőbbségi részvényt). Az elsőbbségi részvényfajták vegyíthetők, illetve az osztályokon belül különböző részvénytípusokba sorolhatók (Ptk. 3:230–3:235. §).

A dolgozói részvény (Ptk. 3:236–3:237. §) névre szóló és korlátozottan forgalomképes részvény, amelyet az rt. (alapító okirata) alapszabálya rendelkezései szerint az rt. munkavállalói számára bocsátanak ki ingyenesen vagy kedvezményes áron. A dolgozói részvény a magyar gyakorlatban a privatizáció során terjedt el. A dolgozói részvény az rt. alaptőkéjének egyidejű felemelése mellett a felemelt alaptőke 15%-áig hozható forgalomba. A dolgozói részvény elsőbbségi részvény is lehet. A dolgozói részvény lényege, hogy *csak* a társaság munkavállalóira, illetve nyugdíjasaira ruházható át, illetve a részvénytársaság részére lehet értékesíteni. Az ily módon visszaszerzett dolgozói részvényt az rt. vagy bevonja, vagy más részvényfajttá alakítja, illetve más munkavállaló számára dolgozói részvényként értékesíti.

A *kamatozó részvény* az osztalék mellett az adózott jövedelemből még kamatra is jogosítja a részvényest. Kamatozó részvény csak az alaptőke 10%-át meg nem haladó mértékben hozható forgalomba, és a részvényest az osztalék mellett meghatározott kamatra is jogosítja. Ugyancsak az alaptőke 10%-át meg nem haladó mértékben bocsátható ki olyan névre szóló részvény, amelyre az rt.-t vételi vagy részvényeladási jog illeti meg, ez az ún. visszaváltható részvény.

A részvények forgalomba hozatalának időpontja szerint különböztethetünk meg *részvényutalványt*, *ideiglenes* és *„végleges” részvényt*. A részvényutalvány nem valós értékpapír, csak egy tanúsítvány, amelyet a részvényes az általa befizetett vagyoni hozzájárulásról az rt. cégbejegyzése előtt kap (Ptk. 3:241. §). Ha az rt.-t már bejegyezték a cégjegyzékbe, de az rt. teljes alaptőkéjét még nem fizették ki,

a részvényes által teljesített vagyoni hozzájárulásról ideiglenes részvényt (Ptk. 3:242–3:244. §) kell kiállítani. A teljes alaptőke biztosítása után az ideiglenes részvény érvénytelenné válik, felváltja ugyanis a „végleges” részvényt.

A részvény előállítási módja szerint lehet: a) *nyomdai úton* előállított részvény; b) *dematerializált* részvény, utóbbi lényegében egy generált számítástechnikai kód.

A nyomdai úton előállított részvény (Ptk. 3:215. §) hagyományos, nyomtatott formában előállított okirati értékpapír. Előállítása arra feljogosított, minősített nyomdákban történik.

A dematerializált részvény számítástechnikai úton létrehozott dematerializált értékpapír, amelyet értékpapírszámlán a központi értéktárban kell elhelyezni. A dematerializált részvény átruházása a számlán való jóváírással történik (Ptk. 3:215. §).

A modern értékpapírjogok preferálják a nyomdai részvények dematerializált részvénné átalakítását, erre fordítva is lehetőség van, azaz dematerializált részvény is átalakítható nyomdai részvénné.

A részvények egészen sajátos csoportja az ún. *saját részvény*, tehát amikor az rt. saját részvényeinek a tulajdonosa lesz. Ezt a lehetőséget a modern részvényjogok biztosítják ugyan, de korlátozzák is. Összvolumene nem haladhatja meg az alaptőke 25%-át, a saját részvény továbbá nem szavaz (osztaléka pedig megoszlik a többi részvényes között), megszerzésének sajátos, szigorú szabályai vannak (Ptk. 3:222–3:226. §). Saját részvény megszerzése általában csak közgyűlési határozat alapján lehetséges, de bizonyos esetekben felhatalmazás adható erre az ügyvezetésnek.

A részvények osztályozása körében említendő meg a részvénné átváltoztatható, illetve részvényjegyzési jogot biztosító kötvény – *ezek kötvények ugyan, de meghatározott feltételekkel részvénné alakíthatók*.

A részvények összevont címletben is kibocsáthatók. Az összevont címlet előnye, hogy adott esetben gazdaságos; hátránya lehet, hogy elidegenítése esetén (vagy egyébként is, a részvényes kérésére) esetleg kisebb címletűre kell bontani (Ptk. 3:217. §).

C) Részvényesi jogok és kötelezettségek

A részvényesi minőség meghatározott tagsági és vagyoni jogokkal, illetve kötelezettségekkel jár. Alapszabály, hogy a részvényesi jogok gyakorlásával kapcsolatban az azonos részvénytársaságba tartozó részvényekkel rendelkező részvényesek között bármiféle hátrányos megkülönböztetés tilos (diszkriminációs tilalom, Ptk. 3:253. §).

A részvénytársaság *tőketársaság*. A részvényes alapvető kötelezettsége ezért részvénye névértékének (kibocsátási értéknek) a befizetése. A részvényes alapvető joga is vagyoni: a részvényest az rt. adózott eredményéből *osztalék* illeti meg. A Ptk. a Gt.-vel igencsak egyező módon, részletesen szabályozza az osztalék megállapításának és kifizetésének a módját (Ptk. 3:261–3:263. §). Az osztalék – az elsőbbségi részvény kivételével – a részvény névértékéhez igazodik.

A részvényesnek emellett ún. személyi jogai is vannak. A részvénytársaság jellegzetessége, hogy a személyes jogok zömmel ún. *közgyűlési jogok*, tehát az rt. közgyűlésén lehet, illetve kell ezeket gyakorolni. Minden részvényes jogosult a közgyűlésen részt venni, ott felszólalni, felvilágosítást kérni, észrevételt és indítványt tenni, még akkor is, ha a részvényéhez nem fűződik szavazati jog (Ptk. 3:257–3:259. §). A döntésekben való részvételt a szavazati jog testesíti meg, ez – az esetleges elsőbbségi részvényt figyelmen kívül hagyva – a részvény névértékéhez igazodik (Ptk. 3:260. §).

A törvény a kft.-hez képest jóval részletesebben és terjedelmesebben foglalkozik az rt.-nél az alaptőke felemelésével, annak különböző módjaival (pl. feltételes alaptőke-emelés) és leszállításával (Ptk. 3:293–3:317. §). Emellett még néhány külön szabályt tartalmaz az rt. jogutód nélküli megszűnésével (Ptk. 3:223. §) és átalakulásával kapcsolatban (Ptk. 3:318–3:321. §), majd – éppúgy, mint a kft.-nél – az egyszemélyes részvénytársaságra állapít meg néhány külön rendelkezést. Az egyszemélyes rt. természetesen csak zártkörűen működhet (Ptk. 3:323. §).

D) Az rt. szervezete

Az rt. legfőbb szerve a valamennyi igazolt részvényesből (képviselőjéből) álló *közgyűlés*. A Ptk. definiálja a közgyűlés hatáskörét, részletesen szabályozza továbbá a közgyűlés összehívásának rendjét, annak kötelező eseteit, a közgyűlés előkészítésével összefüggő teendőket, a határozatképességet és a határozatok meghozatalának rendjét, a közgyűlési jegyzőkönyvet, a folytatólagos és megismételt közgyűlést, a konferencia-közgyűlés sajátosságait stb. (Ptk. 3:268–3:281. §). A szabályozásban külön rendelkezéseket találunk a nyilvánosan működő rt. közgyűlésére (pl. a nyrt. közgyűlésének kizárólagos hatáskörébe tartozó kérdésekről, a közgyűlés összehívásának sajátosságairól, a jegyzőkönyvről).

Az rt. ügyvezető szerve fő szabályként a legalább 3 tagból álló *igazgatóság*, amely – ha a közgyűlés ezt a szerepet nem vonja magához – elnökét maga választja tagjai közül (Ptk. 3:282. §). Az igazgatóság tagjait fő szabályként a közgyűlés választja meg. Az igazgatóság tagjai „külsők” és „belsők” egyaránt lehetnek.

A megkülönböztetés arra utal, hogy az igazgatóság tagja az rt.-nél dolgozik-e (pl. vezérigazgató, más vezető munkavállaló) vagy sem. Az rt.-k többségében az igazgatóság vegyes összetételű, egyaránt vannak külső és belső tagjai. Ha az igazgatóság tagjává választott vezérigazgató egyben az igazgatóság elnöke is, akkor beszélhetünk elnök-vezérigazgatóról. Ha az rt. igazgatósága zömmel belső tagokból áll, lényegében azonos az rt. menedzsmentjével; ha zömmel külsőkből, úgy az igazgatóság elválík a menedzsmenttől.

Az igazgatóság olyan testület, amely ügyrendje szerint fő szabályként testületi üléseken hozza meg a döntéseit. Az igazgatóság ülésein mindenkinek egy szavazata van, a szavazás nyilvános, és a döntések egyszerű szótöbbséggel születnek meg. Az igazgatóság testületi jellegéből fakad, hogy sajátosan alakul az igazgatóság tagjainak a társaság irányában fennálló helytállási (kárterítési) kötelezettsége. A kárfelelősség szempontjából az igazgatóság tagjainak felelőssége egyetemleges, mentesül azonban a felelősség alól az a tag, aki a kárt okozó döntés ellen szavazott, illetve a döntéshozatalban nem vett részt.

Az igazgatóság vezeti operatíván az rt.-t, és köteles a vagyon védelméhez szükséges intézkedéseket megtenni. Az ügyvezetésről, a társaság vagyoni helyzetéről és az rt. üzletpolitikájáról szóló éves beszámolót – a könyvvizsgálói audittal és a felügyelőbizottság véleményével – az igazgatóság terjeszti a közgyűlés elé, legalább évente egyszer, a társaság rendes közgyűlésén. Az igazgatóság továbbá háromhavonta a felügyelőbizottságnak is köteles jelentést tenni (Ptk. 3:284. §).

Az rt. igazgatóságával kapcsolatban már említett két speciális szabályt kell kiemelni:

- a) A zártkörűen működő rt. alapszabálya *egyszemélyes igazgatóságot* is intézményesíthet, azaz a vezérigazgatót feljogosíthatja az igazgatóság hatáskörének gyakorlására (az igazgatóság jogait gyakorló vezérigazgató, Ptk. 3:283. §).
- b) A zártkörűen működő rt. alapszabálya a *felügyelőbizottságot* az alapító okiratban foglalt rendelkezéssel *az igazgatóság fölé helyezheti (ügydöntő vagy irányító felügyelőbizottság)*. Ebben az esetben az alapító okirat meghatározhatja azokat a jogügyleteket, illetve más döntéseket, amelyeket az igazgatóság csak a felügyelőbizottság előzetes jóváhagyásával köthet meg. Az ún. irányító felügyelőbizottság tagjainak a felelőssége ebben a körben azonos a vezető tisztségviselőkével, azaz egyetemlegesen felelnek a kárt okozó döntésért.

Az a) és a b) pont alatti speciális vezetési formációk egymással vegyítve is alkalmazhatók: működhet irányító felügyelőbizottság és egyszemélyes igazgatóság.

Az nyrt.-ben a már elmondottak szerint kötelező a *könyvvizsgáló* választása, a zrt.-ben az alapszabály ettől eltekinthet.

E) A nyilvánosan működő részvénytársaságokra vonatkozó külön szabályok

A nyilvánosan működő részvénytársaságokra nézve a Ptk. külön szabályokat állapít meg, tehát a zártkörűen működő rt.-kre vonatkozó szabályokat a külön szabályokban foglalt eltérésekkel és többletrendeletekkel lehet alkalmazni. Az eltérések egy része a nyilvánosan működő rt. részvényeire vonatkozik, így például az ilyen rt.-nek csak dematerializált részvényei lehetnek, az elsőbbségi részvények fő szabályként nem kombinálhatók, a szavazatszűbségi részvényeket a törvény korlátozza stb.

A nyilvánosan működő rt.-knél a részvényesek jogaira is speciális szabályok vonatkoznak, például az alapszabály meghatározhatja az egy részvényes által gyakorolható szavazati jog legmagasabb mértékét, a kollektív kisebbségi jogok mértéke az általános 5% helyett 1%.

A nyilvánosan működő részvénytársaság közgyűlésének hatásköre – a már említett *corporate governance* elvei jegyében – szélesebb az általánosnál, és nyilvánossága is magasabb szintű (ülés tartása nélkül pl. nem határozhat). A legalapvetőbb eltérés az ügyvezetés körében van: a Ptk. – a Gt. korábbi szabályaiból már ismert módon – lehetővé teszi az alapszabálynak, hogy az igazgatóság és a felügyelőbizottság kettős rendszere helyett *egységes irányítási rendszerben igazgatótanácsot* működtessen (Ptk. 3:285–289. §). Az igazgatótanács tagjai többségének ún. független személynek kell lennie. Függetlennek az számít, akinek igazgatótanácsi tagságán túl más jogviszonya az rt.-vel nincs (3:286. §).

Akár kettős, akár egységes irányítási rendszerben működik az nyrt., kötelező a felügyelőbizottság tagjai közül legalább 3 tagú auditbizottság választása (Ptk. 3:291. §), amely segíti az igazgatóság és a felügyelőbizottság, illetve az igazgatótanács tevékenységét.

A tőzsdei társaságokban az eredménybeszámolóval együtt a Budapesti Értéktőzsde szabályai szerint készült, ún. felelős vállalatvezetési jelentést is a közgyűlés elé kell terjeszteni, amely az előző üzleti évben folytatott vállalatvezetési gyakorlatot ismerteti, illetve értékeli (*felelős társaságirányítási jelentés*, Ptk. 3:289. §).

XI. FEJEZET

Konszernjog és cégjog

1. A KONSZERNJOG FOGALMA

Az általános értelmű „konszern tényállás” jogi lényege, hogy a vállalatcsoportosulásban részt vevő szereplők piaci különállása csak látszólagos, hiszen az anyavállalat befolyása alatt a leányvállalatok gazdasági tevékenysége a közös üzletpolitika által meghatározott. A vállalatcsoportosulások speciális szabályozásának igénye nem új keletű, és nem csupán a társasági jogban, hanem több érintkező jogi határterületen is felvetődött.

A magyar társasági konszernjog (a versenyjog és a számviteli jog is tartalmaz konszernjogi szabályokat) lényegében két részből áll:

- a) a *befolyásszerzés* szabályaiból (a minősített befolyásszerző konszernkötelezettségei) és
- b) a *vállalatcsoportra* vonatkozó rendelkezésekből (*elismert és tényleges vállalatcsoport* szabályai).

A 2006-os Gt. a konszerntényállások kezelésére – azok szoros összefüggéséből kiindulva – egységes szabályozási megoldást igyekezett megvalósítani. A Gt. a gazdasági társaságokra vonatkozó általános (közös) szabályok között és egyazon fejezetben tárgyalta a befolyásszerzés és a vállalatcsoport szabályait. Az új Ptk. ezzel a rendszerrel koncepcionálisan szakított, a befolyásszerzésre vonatkozó rendelkezéseket a részvénytársasági fejezethez kapcsoltan, közvetlenül azt követően, a harmadik könyv XV. címében (3:324. §), míg a vállalatcsoport szabályait a társasági jogi szabályokról leválasztva, közvetlenül a jogi személyekről szóló első

rész VI. címében, „Vállalatcsoport” címszó alatt helyezte el. Ennek oka feltehetően az lehet, hogy a vállalatcsoport szabályai a 3:49. § (2) bekezdés szerint nem csupán gazdasági társaságokra – egészen pontosan az rt.-re és a kft.-re –, hanem a szövetkezetre és az egyesülésre is vonatkoznak.

2. A TÁRSASÁGI BEFOLYÁSSZERZÉS SZABÁLYAI

A befolyásszerzésre vonatkozó rendelkezések két külön törvényben találhatók. A Ptk. 3:324. §-a szabályozza a kft.-ben, illetve a zártkörűen működő rt.-ben való befolyásszerzést, a Tpt. 65–80. §-ai pedig vállalatfelvásárlási eljárás címén a nyilvánosan működő rt.-ben való befolyásszerzést (ún. „take over” szabályozás amerikai mintára).

Megfigyelhető, hogy míg a társasági jogi szabályozásban a befolyásszerzésre vonatkozó szabályozás egyre szűkebb (a jelentős, a többségi, illetve a kölcsönös befolyásszerzésre vonatkozó szabályok már a 2006-os Gt.-ből is kimaradtak, és csak a minősített többséget biztosító befolyásra állapított meg konszernkötelezettségeket), addig a Tpt.-ben a szabályozás egyre szélesebb kört fog át (már 5%-os szerzés esetén nyilvános közzétételi, 33% feletti szerzéskor nyilvános ajánlattételi eljárás van érvényben).

A Ptk. a minősített befolyást – azaz a szavazati jog több mint 75%-át – megszerző tagra kisebbség- és hitelezővédelmi *többletkötelezettségeket* ír elő. Ezek szerint akkor, ha a korlátolt felelősségű társaság vagy a zártkörűen működő részvénytársaság tagja – közvetlenül vagy közvetve – a szavazatok legalább háromnegyedével rendelkezik:

- a) a minősített többség megszerzésétől számított 15 napon belül köteles ezt bejegyzés és közzététel végett a cégbíróságnak bejelenteni (*bejelentési kötelezettség*);
- b) a minősített többség megszerzésének közzétételétől számított 60 napos jogvesztő határidőn belül a társaság bármely tagja kérheti, hogy a minősített többséggel rendelkező tag társasági részesedését – piaci értéken, de legalább a saját tőkéből a részesedésére jutó résznek megfelelő értéken – vegye meg (*vételi kötelezettség*);
- c) ha a társaság jogutód nélkül megszűnik, a ki nem elégített követelésekért a hitelező felé a minősített többséggel rendelkező tag *köteles helytállni*, feltéve, hogy a jogutód nélküli megszűnésre a minősített többséggel rendelkező tag *hátrányos üzletpolitikája* miatt került sor (ún. *felelősségátvitel, felelősségáttörés* vagy másként „lepelátszúrás”).

3. A VÁLLALATCSOPORT

A vállalatcsoport szabályozása sem új keletű, már jóval az új Ptk. elfogadása előtt megjelent a magyar társasági jogban. A 2006-os Gt. új intézményként vezette be a magyar társasági konszernjogba a *vállalatcsoport* intézményét. A vállalatcsoport szabályozásában a nemzeti jogalkotásnak – ésszerű keretek közt – alkalmazkodnia kell az alapvető nemzetközi tendenciákhoz. Ezen a téren a legkézzelfoghatóbb nyomást az uniós szabályozás jelentette a magyar jogra, és ez vezetett végül a vállalatcsoportra vonatkozó szabályok rögzítéséhez a társasági jogban. A vállalatcsoport szabályozása az új Ptk.-ban a korábbi Gt.-vel tartalmilag nagyon sok hasonlóságot mutat. Továbbra is kétféle, *elismert (bejegyzett)* és *tényleges vállalatcsoport*ról beszélhetünk.

Az *elismert vállalatcsoport* a Ptk. által meghatározott formájú jogi személyek (a 3:49. § [2] bekezdése értelmében rt., kft., egyesülés vagy szövetkezet) olyan együttműködése, amely megfelel a törvény által előírt együttes feltételeknek. A bejegyzett vállalatcsoport lényege (a vállalatcsoport bejegyzésének joghatása), hogy a konszernkorlátozások (a minősített befolyásszerzésre vonatkozó többlet-kötelezettségek) alól a törvény mentesíti. A bejegyzett vállalatcsoport lényegében „kvalifikált konszern”.

A vállalatcsoportként való működés állami (jogi) elismerésének taxatív, konjunktív feltételei az alábbiak:

- a) a résztvevők a számviteli törvény szerint összevont (konszolidált) éves beszámolót készítenek, és szervezeti formájuk rt., kft., szövetkezet vagy egyesülés;
- b) a vállalatcsoportban *legalább egy uralkodó tag és legalább három*, az uralkodó tag által *ellenőrzött tag* vesz részt;
- c) a résztvevők egymással a csoport egységes üzletpolitikáját meghatározó *uralmi szerződést* kötnek, és
- d) az együttműködést a fenti feltételek együttes teljesítése alapján a cégbíróság a cégjegyzékbe *vállalatcsoportként jegyzi be* (Ptk. 3:51. §).

A Ptk. a vállalatcsoport fogalmi meghatározását továbbra is a számviteli „konszolidált beszámolóhoz” köti, ez a megoldás a Gt. esetében is bevált. A szabályozási racionalitás indokolja, hogy az ún. bagatell tényállásokra (vagyis az olyan helyzetekre, amikor az uralkodó tag és az ellenőrzött társaság[ok] együttes gazdasági súlya elhanyagolható) a törvény ne reagáljon. Ennek „szűrésére” a számviteli konszolidáció intézménye messzemenőig alkalmas.

A vállalatcsoportnak több uralkodó és több mint három ellenőrzött tagja is lehet, de az ellenőrzött tagok száma a működés ideje alatt sem csökkenhet három alá. A Ptk. új szabályozása értelmében a vállalatcsoportban – a konszolidáció feltételével – a megjelölt jogi személyek (rt., kft., szövetkezet, egyesülés) mind uralkodó, mind ellenőrzött tagként részt vehetnek.

A vállalatcsoportnak nincs önálló jogi személyisége attól, hogy a vállalatcsoporthoz való tartozás tényét a cégbíróság bejegyzi. A vállalatcsoport ettől függetlenül nem más, mint az uralkodó és az ellenőrzött tagok „együtműködése”, amely az *uralmi szerződésen*, azaz kötelmi kapcsolaton alapul. Az *uralmi szerződés* határozza meg a vállalatcsoport egészének üzletpolitikáját. Az uralmi szerződésben meg kell állapítani az anya- és leányvállalatok együtműködésének, irányítási és vagyoni viszonyainak a rendszerét, és emellett az uralmi szerződésnek egyensúlyt kell teremtenie az uralkodó vállalat méltányolható irányítási érdekei, az ellenőrzött társaságok – és azok tagjainak – érdekei, valamint a hitelezői érdekek között.

A *tényleges vállalatcsoport* lényege, hogy a törvényben meghatározott feltételekkel, tartósan ekként való működés esetén a cégbírósági bejegyzés nélkül is alkalmazhatók rá a vállalatcsoport említett szabályai. Az elismert és a *tényleges vállalatcsoport* közti különbségtétel alapja valójában az, hogy az elismert vállalatcsoport a bejegyzés („jogi elismerés”) aktusával nyeri el a vállalatcsoporti státuszt, míg a *tényleges vállalatcsoport* a törvényes feltételek szerinti, tartós működés során való teljesítésével kap lehetőséget arra, hogy kvalifikált konszernné váljon. Az érdekeltek ugyanakkor bírósághoz fordulhatnak, hogy kikényszeríthessék a *tényleges vállalatcsoport* elismert vállalatcsoportként való cégbejegyzését.

4. CÉGJOGI SZABÁLYOK

Mint már volt róla szó, a társasági jog szorosan összefügg a külön törvényben szabályozott cégjoggal. A 2006-os Gt.-vel együtt újrakodifikált cégtörvényünk, a Ctv. több módosítást ért meg, Magyarországon először teljesített ki egy teljes körűen elektronizált, modern eljárási rendszert a magyar jogban.

A Ctv. 2. §-a szerint cég az a jogalany, amely a cégnyilvántartásba való bejegyzéssel üzletszerű gazdálkodó tevékenység folytatására jön létre, de a törvény más jogalany cégnyilvántartásba való bejegyzését is előírhatja. A cégek köre tehát tágabb a gazdasági társaságoknál – cég lehet szövetkezet, az egyéni vállalkozó, a közhasznú társaság, a vízgazdálkodási társulat stb. A gazdálkodó szervezet cégneve alatt jogokat és kötelezettségeket szerezhet. Van olyan gazdálkodó

alany, amely kötelezően cégnek minősül, de például az egyéni vállalkozó számára a törvény csak lehetőséget ad arra, hogy egyéni cég legyen.

A cégnyilvántartás *közhiteles és teljesen nyilvános*. A cégjegyzék közhitelessége alapvető, garanciális kérdés, ezt a Ctv. sokoldalúan kívánja biztosítani. A betekintés mellett a cégbíróságon cégmásolat, cégkivonat és cégbizonyítvány is kérhető. A cégjegyzék két részből áll: a szorosan vett cégjegyzékből és a cégiratokból. A cégjegyzéket törvényszéki szinten működő különbíróóságok mint cégbíróságok vezetik; az eljárásra az a bíróság illetékes, amelynek az illetékességi területén a cég székhelye van.

A *cégnyilvánosság* alapvető kereskedelmi jogi elv, amely a cégjegyzékre és a cégiratokra egyaránt vonatkozik. A 2006-os cégtörvény nagy jelentőséget tulajdonít az elektronikus cégeljárásnak, de a nyilvánosság az elektronikus okiratokra is vonatkozik. A cégjegyzékben foglalt adatokról a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium (KIM) Céginformációs és az Elektronikus Cégeljárásban Közreműködő Szolgálatától (Céginformációs Szolgálat) is lehet információt szerezni. A Ctv. az adatvédelem követelményeit figyelembe véve szabályozza az információs jellegű szolgáltatást, például a csoportosított cégszolgáltatások megszerzését stb. Emellett az információszerzés fontos eszköze a Cégek Közlönye, amely az igazságügyért felelős minisztérium (jelenleg a KIM) hivatalos lapja, és ma már elektronikus formában is megjelenik.

A Ctv. részletesen szabályozza a gazdasági társaságok cégjegyzékben szereplő adatait, minden cég cégjegyzékszámmal rendelkezik.

A *cégnév biztosítja a társaságok kereskedelmi azonosíthatóságát*. A Ctv. alapvető rendelkezése, hogy a cégnévnek a cég alapvető tevékenységét és tényleges formáját kell kifejeznie, és nem kelthet ezzel ellentétes látszatot. A cégnévvel szemben alapvető követelmények a *cégvalódiság*, a *cégszabatsóság* és a *cégkizárólagosság* elvei, tudniillik, hogy a társaság más cégektől megkülönböztethető legyen. A cégnév vezérszót is tartalmazhat, a cég rövidített neve pedig a vezérszóból és a cégforma (pl. kft.) megnevezéséből áll. Két cég azonos – vagy egymással összetéveszthető – cégnév alatt nem működhet.

A Ctv. az alábbi nem peres cégjogi eljárásokat szabályozza:

- a) cégbejegyzési eljárás;
- b) változásbejegyzési eljárás;
- c) a cég átalakulásának (egyesülésének és szétválásának) bejegyzése iránti eljárások;
- d) a cég törlésére irányuló eljárások.

A cégbejegyzési (változásbejegyzési) eljárás elektronikus, nem peres bírósági eljárás, amelyre a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (a továbbiakban: Pp.) szabályait megfelelően alkalmazni kell, szünetelésnek azonban nincs helye. Az eljárás felfüggesztésére változásbejegyzési eljárásban kerülhet sor, illetve a cég bejegyzése esetén akkor, ha átalakulást jegyeznek be, illetve a bejegyzési eljárás folyamata alatt törvényességi felügyeleti kérelmet nyújtanak be, vagy az adóregisztrációs eljárásban az adóhatóság az adószám kiadását megtagadja. A cégeljárásban a jogi képviselő kötelező, az eljárás során csak okirati bizonyítás folytatható le. Az eljárás során a papíralapú okiratok (létesítő okirat, taggyűlési jegyzőkönyvek, egyéb iratok) elektronikus okirattá alakítását a jogi képviselő végzi el.

A cég valamennyi bejelentési kötelezettségét is elektronikus úton teljesíti a cégbíróság felé. A cégbejegyzésre (változásbejegyzésre) irányuló kérelmet a cég székhelye szerint illetékes cégbíróság részére a cégformának megfelelő, a jogi képviselő által aláírt elektronikus nyomtatványon – a cégtörvényben meghatározott módon és a mellékletekkel együtt – kell előterjeszteni.

A cégeljárási törvény emellett szabályozza a cégjogi határozatokkal kapcsolatos perek speciális szabályait is (pl. a cégbejegyzés kapcsán az ügyész pert indíthat a cég ellen a bejegyző végzés hatályon kívül helyezésére).

A cégjog része a társaságok feletti törvényességi felügyelet gyakorlásának részletes rendje, amely ugyancsak sajátos nem peres eljárásban történik (ez azonban jelenleg még nem elektronikus eljárás). A törvényességi felügyeleti eljárás célja, hogy a cégnyilvántartás közhitelességének biztosítására kikényszerítse a cégek törvényes működését. A törvényességi felügyeleti eljárásnak kérelemre és hivatalból is helye van a gazdasági társaságokkal szemben.

Törvényességi felügyeleti eljárásra két alapvető okból kerülhet sor:

- ha a cégjegyzékbe bejegyzett adat vagy annak hiánya törvénysértő, azért mert erről a cégbíróságnak nem volt tudomása, illetve az később vált törvénysértővé;
- ha a gazdasági társaság (más jogalany) működése során nem tartja be a szervezeti és működésére vonatkozó jogszabályokat, illetve a társasági szerződés rendelkezéseit.

A törvényességi felügyeleti eljárás során a cégbíróság az alábbi intézkedéseket teheti, illetve ezeket a szankciókat alkalmazhatja:

- a) felhívja a céget a törvényes működés helyreállítására;
- b) legfeljebb 10 millió Ft-ig terjedő pénzbírságot szab ki;
- c) a társaság szerveinek határozatát megsemmisíti, és új határozathozatalt ír elő;

- d) összehívja a társaság taggyűlését;
- e) legfeljebb 90 napra a cég működése törvényességének helyreállítására a céghez *felügyelőbiztost* rendel ki;
- f) a társaságot megszűntnek nyilvánítja.

Megszűntnek nyilvánítás esetén a bíróság végelszámolót jelöl ki, és a megszűnés a végelszámolás befejezése után, a cégjegyzékből való törléssel történik meg. (Ha felszámolási eljárásnak van helye, azt kell lefolytatni, a felszámolási eljárás azonban nem a cégbíróság előtt, hanem rendes bíróság előtt zajlik.) Ettől független az ismeretlen székhelyű cég (fantomcég) megszüntetésére irányuló eljárás, amelynek végeredményeként a céget ugyancsak törlik a cégjegyzékből.

HARMADIK RÉSZ

A GAZDASÁGI ÉLET SZERZŐDÉSEI

XII. FEJEZET

A szerződések általános szabályai

1. A KÖTELEM ÉS A SZERZŐDÉS FOGALMI KÉRDÉSEI

Az áruk, szolgáltatások iránti igényt a gazdaság szereplői érdekeiknek megfelelően, azok által vezérelve kívánják kielégíteni. A tulajdonos a dolga felett rendelkezik, azt maga birtokolhatja, hasznosíthatja, de át is ruházhatja, vagy épp a dolog feletti használati jogot engedheti át időlegesen. Az emberi munka, a természetes személy vagy a polgári jogban jogalanynak minősülő szervezet szolgáltatásai, a szerzői jog vagy az iparjogvédelem által oltalmazott szellemi alkotás ugyancsak olyan vagyoni értéket képviselnek, amely felett rendelkezni lehet. A piacon termékek, szolgáltatások és ezek általános egyenértékese, a pénz cserélődnek, az üzleti forgalom magánjogi kereteit pedig a *szerződési jog* biztosítja.

Az 1959-es Ptk. a legjelentősebb kötelemfakasztó tényállás, a szerződés esetében rendelkezett csak részletesen a jogviszony keletkezésének, megszűnésének, a jognyilatkozat megtételének, a képviseletnek, az elévülésnek, a tartozáselismerésnek és az egyezségnek a kérdéseiről, a többalanyúságról, a teljesítés általános és a pénztartozásra vonatkozó különös szabályairól, a beszámításról, illetőleg a teljesítés egyes további különleges eseteiről. A joggyakorlat az elmúlt évtizedek során a szerződésre vonatkozó szabályok alkalmazását a szerződésen kívüli egyéb kötelemekre is kiterjesztette. Az új Polgári Törvénykönyv egyik lényeges, szerkezeti újítását jelentette a *kötelemekre vonatkozó közös szabályok*-nak a hatodik könyv élén, önálló részben való elhelyezése. Ezeket a rendelkezéseket a kódex a továbbiakban az egyes konkrét kötelemtípusok esetében már

nem ismétli meg, az azokra vonatkozó részletes szabályok azonban bizonyos összefüggésekben többletelőírásokat még megállapíthatnak.

A) Kötelem

A Ptk. szerint a *kötelem*: kötelezettség a szolgáltatás teljesítésére és jogosultság a szolgáltatás teljesítésének kötelezettségére. A kötelem valamely dolog adására, tevékenységre, tevékenységtől való tartózkodásra vagy más magatartásra irányulhat (Ptk. 6:1. § [1]–[2] bekezdés). A kötelem mindig meghatározott személyek között áll fenn, és általában ellenkező gazdasági érdekállású, két vagy több személy közti jogviszonyt jelent. Kötelem alanya lényegében bárki lehet: az üzleti jogban a jogi személyként működő vállalkozások, költségvetési és egyéb szervek, jogi személyiség nélküli, de a gazdasági forgalomban részt vevő szervezetek, az egyéni vállalkozó, emellett természetesen a magánérdekét követő, magánszemélyként eljáró fogyasztó közötti kötelmi jogi kapcsolatok a tipikusak.

A kötelem közvetett tárgya a dolog, közvetetlen tárgya a szolgáltatás, tartalma pedig a kötelezett teljesítési kényszere: lehetőség annak kikövetelésére, hogy a kötelezett teljesítsen. A kötelmi pozícióban annak polgári jogi voltából következően a jogalanyok mellérendeltek, még az államot sem illetik meg többletjogok. A kötelemben a jogosultsággal (követeléssel) szemben ott áll a kötelezettség is. A kötelezettségért a kötelezett teljes vagyonával köteles helytállni – felel a kötelezettség teljesítéséért. A jogosult igénye: kikényszeríthető alanyi jog, amelynek érvényesítéséhez a bíróságok és végső soron az állam általi végrehajtás állnak rendelkezésére. Ha a Ptk. az efféle eltérést nem tiltja, a kötelmeknek a felek jogaira és kötelezettségeire vonatkozó közös szabályaitól a felek egyező akaratral eltérhetnek (Ptk. 6:1. §). A diszpozitivitás, a felek rendelkezési jogának érvényesülése kötelmi közös szabályok körében sem teljes körű. A kógens, feltétlen érvényesülést igénylő normáktól való eltérés nem lehetséges – a feleknek ilyen szabályba ütköző rendelkezése *semmis*.

Kötelem keletkezhet szerződésből, károkozásból, személyiségi jog megsértéséből, egyoldalú jognyilatkozatból, értékpapírból, jogalap nélküli gazdagodásból, megbízás nélküli ügyvitelből és utaló magatartásból (Ptk. 6:2. §). A kötelemkeletkeztető tényállásoknak a törvény példálózó felsorolását adja. A legjelentősebb, a hétköznapi életben leggyakrabban előforduló kötelemkeletkeztető tényállás a *szerződés*, amely legalább két személy joghatás kiváltását célzó, kölcsönös akarat-jognyilatkozata. A (jogellenes) károkozás vagyoni hátrány okozásában jelenik meg, amelyet a károkozónak meg kell téríteni.

Kötelmet *egyoldalú nyilatkozat* is kelteztethet: ilyenkor a nyilatkozattevő egyoldalúan, sokszor saját vagyona terhére biztosít valaki más számára (kikényszeríthető) jogosultságot (pl. díjkitűzés). A tulajdonjog és más dologi jogok (pl. haszonélvezet) megsértésétől mindenki köteles tartózkodni (abszolút szerkezetű jogviszony); ha ilyen sérelem mégis bekövetkezik, a jogsértő és a sérelmet szenvedő fél között (relatív szerkezetű) kötelmi helyzet keletkezik, nevezetesen a károkozó köteles megtéríteni a tulajdonos kárát.

B) A szerződés

A szerződés lényegi sajátossága, hogy kölcsönösen érdekek kielégítésére irányul: a felek tudatosan, egyező akarattal ennek érdekében kötnek *jogokat és kötelezettségeket keletkeztető megállapodást*. A szemben álló felek *ellentétes érdekállásúak*, és ami az egyiknek kötelezettségként jelenik meg, a másiknak épp a jogosultságot jelenti. Ugyanakkor – az üzleti életben meglehetősen gyakorta – előfordul, hogy azonos érdekű pozícióban (kötelezettként, illetőleg jogosultként) egyidejűleg többen is megjelennek.

A kötelezettség teljesítésével összefüggő és egymás közötti kérdések rendezéséhez, a helytállás szabályainak megállapításához a Ptk. alapvetően a *szolgáltatás oszthatósága vagy oszthatatlansága* felől közelít, és nem osztható szolgáltatás esetében a jogviszony központi elemévé az egyetemlegességet teszi. Oszthatónak a szolgáltatás a Ptk. szerint akkor minősül, ha – a jogosult lényeges jogi érdekének sérelme nélkül – önállóan használható részekre bontható. Ha ilyen szolgáltatással többen tartoznak (osztott kötelezettség), a Ptk. eltérő rendelkezésének hiányában a jogosult minden kötelezettől a ráeső részt követelheti: kétség esetén a kötelezettek egyenlő mértékű szolgáltatás teljesítésére kötelesek.

Ha *egy nem osztható szolgáltatással többen tartoznak* (egyetemlegesség), a teljesítés bármelyik kötelezettől követelhető: minden kötelezett az egész szolgáltatással tartozik. Egyetemleges a kötelezettség abban az esetben is, ha – megállapodás alapján – többen úgy tartoznak egy osztható szolgáltatással, hogy a jogosult bármelyik kötelezettől követelheti a teljesítést. *Egyetemleges kötelezettség* esetén *minden kötelezett az egész szolgáltatással tartozik*, de ha bármelyikük teljesít, a jogosulttal szemben a teljesített rész erejéig (a teljesítő irányában megtérítési kötelezettség keletkezésével) a többiek kötelezettsége is megszűnik. A kötelezettek egymás szerződésszegéséért is felelnek (Ptk. 6:28–6:29. §).

A szerződési *alapelvek* adják meg a szerződésekre vonatkozó, egyébként alapvetően diszpozitív (eltérést engedő) polgári jogi szabályozás legáltalánosabb kereteit.

A *szerződési szabadság* alapelvének értelmében a felek szabadon köthetnek szerződést, és szabadon választhatják meg a másik szerződő felet. A felek szabadon állapíthatják meg a szerződés tartalmát is, és ha a Ptk. az eltérést nem tiltja, a szerződéseknek a felek jogaira és kötelezettségeire vonatkozó szabályaitól egyező akarattal eltérhetnek. A szerződéses jogviszonyokba való beavatkozásra csak kivételes esetben, lényeges, a szerződési pozíciók egyensúlyhiányos helyzetét eredményező okból kerülhet sor. A kódexnek és más polgári jogi jogforrásoknak a fogyasztót védő rendelkezései tipikusan ilyen szabályok érvényesítésére törekednek (Ptk. 6:59–60. §).

A szerződéssel kikötött szolgáltatásért – ha a szerződésből vagy a körülményekből más nem következik – ellenszolgáltatás jár (Ptk. 6:61. §). Ez a *visszterhesség vélelmének megfogalmazása*, amely azonban természetesen nem érvényesül a szerződések ingyenes alakzata esetében, illetve akkor sem, ha a szolgáltatást nyújtó fél valamilyen oknál fogva nem kíván ellenszolgáltatást. A szolgáltatásnak és az ellenszolgáltatásnak – természetesen piaci viszonyok keretei között – egymással arányosnak kell lennie (ún. szinallagma elve).

Az *együttműködési és tájékoztatási kötelezettség* a feleket a szerződéskötési tárgyalások alatt, a szerződés megkötésekor, annak fennállása során és megszüntekor egyaránt terheli: kötelesek minden lényeges körülményt a másik fél tudomására hozni (Ptk. 6:62. §).

A Ptk. szerint a *szerződés a felek kölcsönös és egybehangzó jognyilatkozata*, amelyből kötelezettség keletkezik a szolgáltatás teljesítésére és jogosultság a szolgáltatás követelésére (Ptk. 6:58. §). A *szolgáltatás az a magatartás*, amit a jogosult követelhet, és a kötelezett tanúsítani köteles, és amely a felek által egy esetleges alkufolyamat (közgazdasági optimalizáció) akarategységében került meghatározásra. A szolgáltatás ebben a jelentésében a *szerződés közvetlen tárgya*, a szerződési érdek kielégítésének eszköze. A szerződések *közvetett tárgya* az a – jogi értelemben vett – *dolog*, aminek az adására, szolgáltatására a szerződés létrejött. A szerződéses kapcsolat alapvetően mindig *relatív szerkezetű jogviszonyt* jelent, két- vagy többalanyú jogügyletet, ahol a felek kölcsönösen egymás irányában tartoznak kötelezettségekkel és rendelkeznek jogosultságokkal: ez a szolgáltatással szemben álló megfelelő ellenszolgáltatás képezi a szerződés jogi tartalmát.

A szerződés tehát: *megállapodás*, amely a felek akaratának kölcsönös és egybehangzó kifejezésével, *egy folyamat eredményeként jön létre*, általában a felek magánautonómiája, kivételes esetekben szerződéskötési kötelezettség vagy valamely speciális eljárási mód (versenyeztetési eljárás) alapján. A szerződési feltételeket a felek meg tárgyalhatják egyedileg, de azokat adott esetben az egyik fél

egyoldalúan, több szerződés megkötése végett is kialakíthatja – ezek az általános szerződési feltételek (ún. blankettaszerződés). A jognyilatkozatok egybehangzósága, a konszenzus kialakulása a szerződés létrejöttének kulcsmozzanata: amennyiben legalább a szerződés lényegi kérdéseiben nincs egyetértés a felek között, a szerződés nem jön létre. A szerződés a felek akaratát tükrözi, ám a szerződés tartalma, a nyilatkozatok értelmezése kapcsán a felek között sokszor nézeteltérés alakul ki: a kódex az ilyen konfliktusok feloldásához is segítséget ad.

A szerződés *akkor éri el a célját*, akkor teljesül, *ha a felek kölcsönösen teljesítik vállalt kötelezettségeiket* – ez azonban nem minden esetben történik meg, vagy nem úgy, ahogy a felek tervezték. Maga a szerződés is tartalmazhat olyan hibát, amely a kívánt eredmény elérését akadályozza, *érvénytelenséget* eredményez. Az érvényes szerződés nem feltétlenül *hatályos* is, ennek beálltát a felek külső körülmények bekövetkeztéhez köthetik. A szerződéseket teljesíteni kell, legalábbánosan akkor, úgy és olyan minőségben, ahogy ezt a felek a megállapodásban kikötötték – ha nem így történik, ha a szerződésszerű teljesítés elmarad, szerződésszegéssel állunk szemben.

A szerződésszegés – esetei a késedelem, a hibás teljesítés, a lehetetlenülés, a teljesítés megtagadása, a jognyilatkozat tételének elmaradása – jelentős polgári jogi jogkövetkezményekkel jár: a legfontosabb, hogy az a fél, aki a szerződésszegésért felelős, a másik fél felé kártérítési kötelezettséggel tartozik. A felek a szerződést különböző jogi eszközökkel erősíthetik meg: ezek vagy a kötelezettséggel tarozó fél teljesítési készségét vagy képességét tudják megerősíteni – az ellenérdekű fél üzleti kockázatát pedig csökkenteni.

A szerződés általában akkor szűnik meg, ha tartalmának megfelelően teljesítették. A felek szerződésalakító akarata azonban itt is érvényesül, a szerződés közös megállapodással is megszüntethető. A szerződéses jogviszonyt megszüntetheti valamely fél egyoldalú jognyilatkozata (felmondás vagy elállás), valamint a bíróság döntése is.

2. A SZERZŐDÉSEK TIPIZÁLÁSA

Az üzleti életben a felek – *az adott helyzetben elérhető optimális megoldásra törekedve* – vélhetően a gazdasági érdeküknek legmegfelelőbb, a tranzakció számára legkedvezőbb jogi konstrukciót fogják választani. Választhatnak a polgári jog (a Ptk. és más szerződési viszonyokat szabályozó jogszabályok) *típus szerződése*i közül, alkalmazhatnak többféle szerződéstípus elemeit kombináló, *vegyes szerződéseket*,

vagy akár köthetnek *atipikus*, ún. innominát szerződést is – ez utóbbi semmilyen nevesített szerződésfajtába nem tartozik, ám az alapvető kötelmi és szerződési jogi szabályok alapján joghatás kiváltásával alkalmas a gazdasági érdek kifejezésére.

A hagyományosan a főszolgáltatás jellege szerinti csoportosítás legalapvetőbben *adási*, *tevési*, *használati* és *helytállási* szerződéseket különböztet meg. Természetesen vannak más típusú szerződések is a Ptk.-ban, így például a tartási, illetve életjáradéki szerződés, avagy a Második részben tárgyalt polgári jogi társasági szerződés.

Az *adási* (a római jogból ismert kifejezéssel: *dare*) típusú szerződések lényegét dolog vagy jogosultság más személy részére való ideiglenes (pl. kölcsön) és végleges (pl. adásvétel) átadása, átengedése képezi. Az üzleti életben tipikusan idetartoznak a termékforgalom szerződésai.

A második nagy csoport a *tevékenységkifejtő* (latin szóval: *facere*) jellegű szerződéseké, amelyek alapján (munkával, tevékenységkifejtéssel elérhető) valamilyen eredmény (vállalkozás) létrehozására vagy a lehető legnagyobb gondossággal melletti ügyellásra (megbízás) kerül sor.

A harmadik körbe a használati *kötelmek* (pl. bérlet) tartoznak. Emellett megemlítendőek negyedikként a *helytállási* kötelezettséget tartalmazó szerződések (*praestare*). Ezekben a szerződésekben teljesítésre csak bizonyos körülmények bekövetkeztekor kerül sor (pl. káresemény esetén a biztosító fizet a károsultnak), addig azonban csak a szerződés alapján a jövőre nézve a kötelezettségvállalásért áll helyt – rendelkezésre áll.

A gazdasági-társadalmi viszonyok fejlődése nyomán – úgy a Polgári Törvénykönyvben, mint a Ptk.-n kívüli jogszabályokban – új szerződéstípusok (pl. lízing, franchise) jelentek meg. Az egyes szerződéstípusoknak a szerződési rendszertanban való kialakításakor azok *gazdasági tartalma* jelenti a legfontosabb rendezőelvét. Új szerződéstípus bevezetésére kizárólag abban az esetben kerül sor, ha esetében az önálló, más szerződésektől elkülöníthető tartalom kimutatható.

3. A SZERZŐDÉSKÖTÉS

A) A szerződéskötés folyamata

A szerződés létrejötte egy folyamat, amely a gazdasági szükséglet felismerésével és a szükségletkielégítés lehetséges módzatainak a felkutatásával (tudakozódás,

áránlatok kérése, összehasonlítása) kezdődik, a potenciális konkrét szerződő partner(ek) kiválasztásával és a gazdasági optimumot jelentő szerződési feltételek kölcsönös kialakításával folytatódik, és a szerződés megkötésével zárul le.

A felek mindeközben *jognyilatkozatokat* tesznek: kifejezik szerződéskötésre irányuló szándékukat, a másik fél tudomására hozzák az általuk elfogadható feltételeket. A nyilatkozat szóban, írásban vagy ráutaló magatartással is tehető: ha a fél jognyilatkozatát ráutaló magatartással fejezi ki, a jognyilatkozat megtételének a ráutaló magatartás tanúsítása minősül. A hallgatás vagy valamilyen magatartástól tartózkodás azonban kizárólag a felek kifejezett rendelkezése alapján minősül jognyilatkozatnak.

Jelen lévők között – azaz ha a jognyilatkozat tartalmáról a címzett annak megtételével egyidejűleg tudomást szerez – a jognyilatkozat nyomban hatályossá válik, távollévők között azonban a hatályossá válás a címzetthez való megérkezéskor következik be. Ha a felek ugyan fizikai értelemben távol vannak, de valamely infokommunikációs eszköz révén valós idejű kapcsolatban állnak egymással, az egyidejűség szabályai érvényesülnek. A ráutaló magatartással tett jognyilatkozat a címzett tudomásszerzésével, a nem címzett jognyilatkozat pedig annak megtételével válik hatályossá.

Ha jogszabály vagy a felek megállapodása a *jognyilatkozatra meghatározott alakot rendel*, a jognyilatkozat ebben az alakban érvényes. Ám nem csak maga a jognyilatkozat: annak módosítása, megerősítése, visszavonása, megtámadása, valamint a jognyilatkozat alapján létrejött jogviszony módosítása és megszüntetése is ebben a meghatározott alakban lesz érvényes. Az alakszerűségi megkötés minősített esete az *írásbeli alakhoz rendelt jognyilatkozat*, amely akkor lesz érvényes, ha legalább a lényeges tartalmát írásba foglalták. Ha a Ptk. eltérően nem rendelkezik, a jognyilatkozat akkor minősül írásba foglaltnak, ha jognyilatkozatát a nyilatkozó fél aláírta. Az írásbeliség követelményének nemcsak papíralapú, de elektronikus dokumentummal is eleget lehet tenni: ahhoz azonban, hogy a törvény a nyilatkozattevő és a nyilatkozattétel idejének azonosításra vonatkozó követelményeinek is megfelelően, minősített elektronikus aláírással kell azt el látni (Ptk. 6:4–6:7. §).

Vannak jognyilatkozatok, amelyek csak személyesen tehetők meg, ám a gazdasági életben, különösen az üzleti forgalomban fő szabályszerűen minden *jognyilatkozat megtehető képviselő útján is*. A nyilatkozat joghatásai a képviseltnél jelentkeznek: a képviselő által megtett jognyilatkozat közvetlenül a képviseltet jogosítja és kötelezi. A képviseleti jog jogszabályon, bírósági vagy hatósági határozaton, létesítő okiraton vagy meghatalmazáson alapulhat.

Ha a képviseleti jog *meghatalmazáson* alapul, *ügyleti képviseletről* beszélünk. (Mint láttuk, van törvényes, illetve szervezeti képviselet is.) A meghatalmazás képviseleti jogot létesítő egyoldalú jognyilatkozat, amelyet a képviselőhöz, az érdekelt hatósághoz, a bírósághoz vagy ahhoz a személyhez kell intézni, akihez a meghatalmazás alapján a képviselő jognyilatkozatot jogosult tenni. Meghatalmazás az ügyek egyedileg meg nem határozott körére is adható. Ez az általános meghatalmazás, amely akkor érvényes, ha – az általános alakszerűségi követelményeknél szigorúbb megoldással – teljes bizonyító erejű magánokiratba vagy közokiratba foglalták (Ptk. 6:11–6:17. §).

A szerződés a felek akaratának önkéntes, kölcsönös és egybehangzó kifejezésével jön létre. Létrejöttéhez a feleknek a lényeges és a bármelyikük által lényegesnek minősített kérdésekben való megállapodása szükséges. A szerződés tartalmát, az ellenszolgáltatás mértékét a felek szabadon határozzák meg. Nem kell megállapodni olyan kérdésben, amit jogszabály rendez. A szerződés tartalmává válnak a felek korábbi üzleti kapcsolatainak során kialakított feltételek és gyakorlatok, sőt az adott üzletágban kötött szerződések jogalanyai által széles körben alkalmazott (és az adott jogviszony szempontjából is jelentőséggel bíró) szokások is. A feleknek az ellenszolgáltatás mértékében is meg kell állapodniuk; ha pedig ezt nem határozták meg egyértelműen, vagy ellenszolgáltatásként piaci árat kötöttek ki, a teljesítési helynek megfelelő piacon a teljesítési időben kialakult középárat kell megfizetni (Ptk. 6:63. §).

A szerződés megkötésére irányuló, egyértelműen kifejezett és a lényeges kérdésekre kiterjedő jognyilatkozat az *ajánlat*. Aki ajánlatot tesz, nyilatkozatához kötve marad: az ajánlati kötöttség ideje az ajánlat hatályossá válásával kezdődik. Az ajánlati kötöttség idejét meghatározhatja az ajánlattevő: ha ezzel a lehetőséggel nem élt, úgy az ajánlati kötöttség a jelenlévők között azonnal megszűnik, ha a másik fél az ajánlatot késedelem nélkül nem fogadja el, távollévők között pedig akkor, amikor az ajánlattevő a választ a szolgáltatás jellegére és az ajánlat megtételének módjára tekintettel várhatta. Az ajánlatot megszünteti a másik fél általi visszautasítás és az elfogadó jognyilatkozatnak az ajánlattevő részére való elküldését megelőzően tett visszavonás is. Lényeges, hogy az írásban tett ajánlat csak írásban vonható vissza (Ptk. 6:64–6:65. §).

Az ajánlatot az azzal való egyetértést kifejező jognyilatkozattal lehet elfogadni. Az ajánlattól lényeges kérdésben eltérő tartalmú elfogadást új ajánlatnak kell tekinteni. Késedelmesen megtett elfogadó jognyilatkozat esetén fő szabályként a szerződés nem jön létre, kivéve, ha azt az ajánlattevő mégis figyelembe kívánja venni (és erről a nyilatkozatot tevő felet haladéktalanul tájékoztatja), vagy ha

a késedelem oka a továbbítás valamely, a rendes körülményektől eltérő sajátoságára volt vissza vezethető (Ptk. 6:66–6:68. §).

A szerződés akkor jön létre, amikor az elfogadó jognyilatkozat hatályossá válik. Ha az ajánlat megtételére és az elfogadásra ugyanazon a helyen kerül sor, a szerződéskötés helye a jognyilatkozatok megtételének helye, egyebekben pedig az ajánlattevő székhelye, természetes személy esetén lakóhelye, ennek hiányában szokásos tartózkodási helye. A jognyilatkozat alakisági feltételei között már találkoztunk az írásbeliség követelményének az érintett jogviszony összefüggésében tett valamennyi nyilatkozatra való kihatásával. Így van ez a szerződés esetében is: írásbeli alakhoz kötött szerződés megkötésére ajánlatot és elfogadó nyilatkozatot írásban lehet tenni (Ptk. 6:66–6:70. §).

B) Szerződéskötési kötelezettség, előszerződés

Szerződéskötési kötelezettség a jogszabály erejénél fogva, illetve a felek akarata alapján (előszerződés) keletkezik. Törvény a szerződéskötési kötelezettséget általában a közszolgáltatások igénybe vételi lehetőségének érdekében, a szolgáltató irányában ír elő. Ha a szerződést a felek nem kötik meg, a bíróság a szerződést létrehozhatja, és annak tartalmát meghatározhatja. A szerződés megkötését a jogosult kezdeményezi: ajánlattételre hívja fel azt, akit a szerződéskötési kötelezettség terhel, és akinek a felhívástól számított 30 napon belül kell az ajánlatát megtennie. A közszolgáltatásra irányuló szerződés a szolgáltatás igénybevételével is létrejöhet. A szerződéskötés csak két, igen kivételes esetben *tagadható meg*: egyrészt, ha a kötelezett bizonyítja, hogy a szerződés teljesítésére nem lenne képes, vagy ha a szerződéstől való elállásnak vagy felmondásnak lenne helye. Ugyancsak a bíróság lehetősége a szerződés létrehozása azzal a féllel szemben, aki gazdasági erőfölényével visszaélve indokolatlanul elzárkózik a szerződéskötéstől.

A felek szerződési autonómiájából következik, hogy egy szerződés jövőbeni létrehozásáról, annak fő tartalmi elemeiről is megállapodjanak: ez az *előszerződés*. Az így létrejött kötelemből a felekre jogok és kötelezettségek háramlanak. Ha a felek abban állapodnak meg, hogy későbbi időpontban egymással szerződést kötnek, és megállapítják a szerződés lényeges feltételeit, a bíróság e feltételek szerint a szerződést bármelyik fél kérelmére létrehozhatja. Amennyiben a megkötni kívánt szerződésre meghatározott alakiságok érvényesek, az előszerződésre is ezek a szabályok lesznek megfelelően irányadók.

A szerződéskötési kötelezettség azonban az előszerződés esetében nem feltétlen. *Bármelyik fél megtagadhatja a szerződés megkötését, ha az előszerződés*

megkötését követően előállt körülmény következtében az előszerződés változatlan feltételek melletti teljesítése lényeges jogi érdekét sértené, feltéve, hogy a körülmények megváltozásának lehetősége az előszerződés megkötésének időpontjában nem volt előrelátható, a körülmények megváltozását nem ő idézte elő, és a körülmények változása nem tartozik rendes üzleti kockázata körébe (Ptk. 6:71–6:73. §).

A versenyeztetési eljárás során való szerződéskötés új, a Ptk.-ba most bekerült szabályai szerint ilyen értelmű felhívás esetén a – meghatározott követelményeknek megfelelő – legkedvezőbb ajánlattevőjével szemben a felhívást tevő felet szerződéskötési kötelezettség terheli, és a szerződés megkötését csak akkor tagadhatja meg, ha a felhívásban ezt a jogot kikötötte. A felhívás visszavonható, de csak a felhívásban megjelölt határidő lejártáig. Ha a versenyeztetési eljárás kizárólag az ellenszolgáltatás mértékére vonatkozik, és az ajánlattevők egymás ajánlatát ismerve tesznek ajánlatot (arra vonatkozó versenyeztetési eljárás), a szerződés a nyertes kihirdetésével az elért áron létrejön (Ptk. 6:73–6:76. §).

C) Általános szerződési feltételek

Az üzleti forgalomban igen széles körben elterjedt az *általános szerződési feltételek útján való szerződéskötés*. A hétköznapi tömegügyleteiben, különösen a kereskedelmi szolgáltatások körében általában nem lehetséges, de nem is szükséges a szerződési feltételek *egyedi kialakítása*: a szerződéseket olyan általános szerződési feltételek alapján kötik, amelyeket alkalmazójuk több szerződés megkötésére egyoldalúan, a másik fél közreműködése nélkül előre határozott meg, és amelyet a felek egyedileg nem tárgyalnak meg.

Miután a másik szerződő partnernek – aki a tömegügyletekben legtöbbször a *fogyasztónak minősülő magánszemély* – a szerződési feltételek kialakításába érdemi beleszólása nincs, a kódex számos garanciális rendelkezéssel védi a helyzetét. Az általános szerződési feltételt alkalmazó felet terheli annak bizonyítása, hogy a szerződési feltételt a felek egyedileg megtárgyalták. Az általános szerződési feltétel *akkor válik a szerződés részévé*, ha alkalmazója lehetővé tette, hogy a másik fél annak tartalmát a szerződéskötést megelőzően megismerje, és ha azt a másik fél elfogadta.

Ha az *általános szerződési feltétel és a szerződés más feltétele egymástól eltér*, az utóbbi válik a szerződés részévé. Ha azonban általános szerződési feltételek ütköznek, a konfliktust fel kell oldani. Ha az általános szerződési feltételekre utalással közölt ajánlatot a másik fél saját általános szerződési feltételeivel fogadja el,

és ezek a feltételek egymással nem ellentétesek, mindkét fél általános szerződési feltételei a szerződés részévé válnak. Ha az általános szerződési feltételek nem lényeges kérdésben eltérnek egymástól, a szerződés létrejön, és az egymással ellent nem mondó általános szerződési feltételek válnak a szerződés részévé. Ha pedig az általános szerződési feltételek között a szerződés lényeges kérdésében van eltérés, a szerződés nem jön létre (Ptk. 6:77–6:81. §).

D) Elektronikus szerződéskötés

Az internet megjelenésével új, a technikai eszközök széles körű alkalmazására épülő szerződéskötési formák alakultak ki. *Elektronikus úton történő szerződéskötés* esetén az elektronikus utat biztosító felet a szerződéskötésre vonatkozó jognyilatkozatának megtételét megelőzően széles körű tájékoztatási kötelezettség terheli, a szerződési feltételeket meghatározott, azok elmentését biztosító módon kell közölnie, az adatbeviteli hibák kijavítására pedig a megfelelő eszközöket biztosítania kell.

Az elektronikus úton tett szerződési jognyilatkozat *akkor válik hatályossá*, amikor az a másik fél számára hozzáférhetővé válik. Az elektronikus utat biztosító fél köteles a másik fél szerződési jognyilatkozatának megérkezését elektronikus úton, késedelem nélkül visszaigazolni. A fél mentesül az ajánlati kötöttség alól, és a szerződés teljesítésére nem kötelezhető, ha a visszaigazolás a másik félhez nem érkezik meg késedelem nélkül (Ptk. 6:82–6:85. §).

4. A SZERZŐDÉS ÉRVÉNYTELENSÉGE

Az *érvénytelenségnek* a polgári jogban két formájával találkozhatunk: az egyik az abszolút jellegű semmisség, amely a törvényben meghatározott okok fennállásánál és a törvény erejénél fogva érvénytelenséghez vezet, a másik a megtámadhatóság, az érvénytelenség feltételes formája, ahol a szerződés megtámadható, ám csak a sikeres megtámadás következtében válik érvénytelenné.

A semmis szerződés megkötésének időpontjától a törvény erejénél fogva, *ipso iure* érvénytelen. A *semmisség megállapításához* külön eljárásra nincs szükség; a szerződés semmisségét a bíróság hivatalból észleli, a semmisség jogkövetkezményeinek alkalmazását azonban az arra hivatkozó félnek kérnie kell. A Ptk. eltérő rendelkezésének hiányában a szerződés semmisségére az hivatkozhat, és a szerződés semmisségével kapcsolatos peres eljárást az indíthat, akinek ehhez jogi

érdeke fűződik, vagy akit erre a törvény feljogosít. Közérdekben okozott sérelem megszüntetésére és uzsorás szerződés esetén az ügyész keresetet indíthat a szerződés semmisségének megállapítása vagy a semmisség jogkövetkezményeinek alkalmazása iránt. Ha azonban a semmis szerződés más szerződés érvényességi kellékeinek megfelel, ez utóbbi érvényes, kivéve, ha ez a felek feltehető szándékával ellentétes.

A megtámadható szerződés az eredményes megtámadás következtében megkötésének időpontjától érvénytelenné válik. Megtámadásra a sérelmet szenvedett fél és az jogosult, akinek a megtámadáshoz jogi érdeke fűződik. A megtámadási jog a szerződés megkötésétől számított egyéves határidőn belül a másik félhez intézett jognyilatkozattal vagy közvetlenül bíróság előtti érvényesítéssel gyakorolható.

A megtámadási jog gyakorlása nincs írásbeli alakszerűség követelményéhez kötve. A megtámadás joga *megszűnik*, ha a megtámadásra jogosult a megtámadási ok ismeretében, a megtámadási határidő megnyílása után a szerződési akaratát megerősíti, vagy a megtámadás jogáról lemond: írásbeli formakényszer e jognyilatkozatok vonatkozásában sem áll fenn. A *semmisség megállapításához* nincs külön eljárásra szükség, azt a bíróság hivatalból észleli. Időbeli korlátját az elbirtoklás és az elévülés jelenti. A megtámadástól függő jogi helyzet áll be, és ha a megtámadás sikerrel jár, a szerződés érvénytelensége visszamenő hatályú lesz (Ptk. 6:88–6:89. §).

Az érvénytelenségtől különbözik a hatálytalanság, illetve a kikényszerítettség hiánya.

A *hatálytalan szerződés* érvényes, ám joghatás kiváltására még (függőben lévő feltétel, beleegyezéstől vagy jóváhagyástól függő szerződés) vagy már (hatálytalan szerződés) nem alkalmas, illetőleg fedezetelvonó jellege miatt meghatározott személy, személyek vonatkozásában nem fejt ki joghatályt.

A szerződés *kikényszeríthetlensége* azt jelenti, hogy az érvényes és hatályos szerződés önkéntes teljesítésének jogi akadályja nincs, a már teljesített szolgáltatás jogalap nélküli gazdagodás címén nem követelhető vissza. Ennek alapvetően két esetköre van: az eredetileg érvényesíthető, de az időmúlás miatt érvényesíthetőségét elvesztett, igény nélküli kötelmek (elévült szerződések) és az ún. *naturális kötelmek*, amelyek alapvető jogpolitikai okoknál fogva államilag eleve nem érvényesíthetők. Ezek a bírósági eljárásban nem érvényesíthető követelések (játékból, fogadásból eredő kötelmek, illetve ilyen célra adott kölcsönből eredő követelés).

Az *időmúlásnak* a polgári jogi jogviszonyok vonatkozásában is kiemelt jelentősége van. A követelések a kódex fő szabálya szerint öt év alatt évülnek el, ám

a Ptk. ennél rövidebb és hosszabb elévülési időt is megállapíthat, és természetesen a felek maguk is rendelkezhetnek így. Az elévülés akkor kezdődik, amikor a követelés esedékessé válik. Az elévülési idő megváltoztatására irányuló megállapodást írásba kell foglalni. Ha a követelést a jogosult *menthető okból nem tudja érvényesíteni*, az elévülés *nyugszik*. Ilyenkor az akadály megszűnésétől számított egyéves – egyéves vagy ennél rövidebb elévülési idő esetén három hónapos – határidőn belül a követelés akkor is érvényesíthető, ha az elévülési idő már eltelt, vagy abból egy évnél – egyéves vagy ennél rövidebb elévülési idő esetén három hónapnál – kevesebb van hátra. Az akadály megszűntét követő egyéves, illetve három hónapos időtartam alatt az elévülés nyugvásának nincs helye, az elévülés megszakítására vonatkozó rendelkezéseket pedig azzal az eltéréssel kell alkalmazni, hogy a megszakítás következtében az egyéves – egyéves vagy ennél rövidebb elévülési idő esetén a három hónapos – határidő számítása újból kezdődik (Ptk. 6:21–6:25. §).

Az érvénytelenséget a Ptk.-ban meghatározott okok alapján állapíthatják meg: ezek vagy a szerződési akaratban, vagy a szerződési nyilatkozatban, vagy a célzott joghatásban jelentkezhetnek. Az érvénytelen szerződés joghatás kiváltására nem alkalmas. Az érvénytelenségnek két faja van: az abszolút érvénytelenségnek minősülő *semmisség* és a sérelmet szenvedő féltől függő, feltételes érvénytelenséget jelentő *megtámadás*.

Az a) ponthoz: A *szerződési akarat hibái* a tévedés, a megtévesztés, a jogellenes fenyegetés. Aki a szerződés megkötésekor valamely lényeges körülmény tekintetében tévedésben volt, a szerződési jognyilatkozatát megtámadhatja, ha tévedését a másik fél okozta vagy felismerhette. Lényeges körülményre vonatkozik a tévedés akkor, ha annak ismeretében a fél nem vagy más tartalommal kötötte volna meg a szerződést. Ha a felek a szerződéskötéskor lényeges kérdésben ugyanabban a téves feltevésben voltak, a szerződést bármelyikük megtámadhatja. Nem támadhatja meg a szerződést az, aki a tévedését felismerhette, vagy a tévedés kockázatát – az ügylet sajátos, esetleg szerencseelemet is magában foglaló természetének ismeretében – maga vállalta.

A *megtévesztés* és a *kényszerítés* eredménye a szerződési akarat jogellenes befolyásolása. Akit a másik fél szándékos magatartásával tévedésbe ejt vagy tévedésben tart, a megtévesztés hatására tett szerződési jognyilatkozatát, akit a pedig másik fél jogellenes fenyegetéssel vett rá a szerződés megkötésére, az e hatás alatt tett szerződési jognyilatkozatát megtámadhatja. Ezeket a jogkövetkezményeket kell alkalmazni akkor is, ha a megtévesztés vagy a jogellenes fenyegetés harmadik személy részéről történt, és erről a másik fél tudott vagy tudnia kellett. A fél

titkos fenntartása vagy rejtett indoka a szerződés érvényességét nem érinti, ám a színlelt – a külvilág felé hamis látszatot keltő, kétoldalú akarathibás – szerződés semmis, ha pedig az ilyen szerződés más szerződést leplez, a felek jogait és kötelezettségeit a leplezett szerződés alapján kell megítélni.

Nyilván az akarathibák főleg az állampolgárok egymás közti jogvitájában fordulhatnak elő, kereskedelmi szerződéseknél szélső kivételt képeznek.

Az *alakítás megsértése* miatt semmis szerződés a teljesítés elfogadásával a teljesített rész erejéig érvényessé válik. Ha azonban jogszabály – azaz nem csak a Ptk. – közokiratba vagy teljes bizonyító erejű magánokiratba foglalást ír elő (pl. a Ptk.-n kívüli szerződések esetében a mobiltelefon-előfizetési szerződés, a szellemi tulajdon felhasználási szerződésai), vagy a szerződés ingatlan tulajdonjogának átruházására irányul, a teljesítés a kötelező alakításág mellőzése miatti érvénytelenséget nem orvosolja. A szerződésnek a kötelező alakításág mellőzésével történt módosítása, megszüntetése vagy felbontása is érvényes, ha az annak megfelelő tényleges állapot a felek egyező akaratából létrejött – ez azonban nem vonatkozik a közokiratba, illetőleg teljes bizonyító erejű magánokiratba foglalandó vagy a szerződés ingatlan tulajdonjogának átruházására irányuló szerződésekre, ahol a semmisség az utólagos teljesítéssel nem orvosolható szabályként érvényesül (Ptk. 6:94. §).

A *célzott joghatás hibája* is semmisséghez vezet: ilyen okként a szerződés jogszabály által tilalmazott, erkölcstelen vagy tisztességtelen volta, gazdasági tartalma, irányultsága jelentkezhet.

Semmis az a szerződés, amely jogszabályba ütközik, vagy amelyet jogszabály megkerülésével kötöttek (tilos szerződés), kivéve, ha ahhoz a jogszabály más jogkövetkezményt fűz. Más jogkövetkezmény mellett is semmis a szerződés akkor, ha a jogszabály ezt külön kimondja, vagy ha a jogszabály célja a szerződéssel elérni kívánt joghatás megtiltása.

Semmis az a szerződés, amely nyilvánvalóan a jó erkölcsbe ütközik. A jó erkölcs itt a társadalom alapvető értékítéletének, az általánosan elfogadott magatartás zsinórmértéke szerinti magatartás tanúsításának követelményét jelenti, amely minden ügy konkrét összefüggésében külön vizsgálendő. Ha a szerződő fél a szerződés megkötésekor a másik fél – őt alapvetően kiszolgáltatótá tevő – helyzetének kihasználásával feltűnően aránytalan előnyt kötött ki (uzsorás szerződés), a szerződés semmis.

A Ptk. a sérelmet szenvedett fél számára – a szerződésben egyébként kizárható – *megtámadási jogot biztosít* azonban abban az esetben, ha a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás értéke között – anélkül, hogy az egyik felet az ingyenes juttatás

szándéka vezetné – a szerződés megkötésének időpontjában feltűnően nagy az aránytalanság (feltűnő értékaránytalanság). Nem támadhatja meg a szerződést az, aki a feltűnő értékaránytalanságot felismerhette vagy annak kockázatát vállalta. A megtámadási jog fogyasztó és vállalkozás közötti szerződés esetén azonban nem zárható ki.

Mint már utaltunk rá, a professzionális kereskedőként eljáró vállalkozással szemben a jogilag és gazdaságilag egyaránt hátrányosabb helyzetűnek tekintett vásárlót – *a fogyasztót – külön eszközökkel védi a szerződési jog*. Fogyasztónak a Ptk. értelmező rendelkezései szerint a szakmája, önálló foglalkozása vagy üzleti tevékenysége körén kívül eljáró természetes személy minősül (Ptk. 8:1. §). Fogyasztó és vállalkozás közötti szerződésben semmis az a kikötés, amely a Ptk.-nak a fogyasztó jogait megállapító rendelkezéseitől a fogyasztó hátrányára eltér (fogyasztói jogot csorbító feltétel), és semmis a fogyasztónak a jogszabályban megállapított jogáról lemondó jognyilatkozata is (Ptk. 6:100–6:101. §).

Az általános szerződési feltételekkel történő szerződéskötés tárgyalásakor már láttuk, hogy az ilyen feltételek visszaélésszerű alkalmazása komoly veszély, ami ellen azonban a polgári jog garanciális védelmi eszközöket igyekszik biztosítani. Ezek egyike a gazdasági szereplők kapcsolataiban a *tisztességtelen szerződési feltétel megtámadásának lehetősége*, a fogyasztóval kötött szerződésben pedig az ilyen kikötés semmissége.

A Ptk. szerint tisztességtelennek az az általános szerződési feltétel minősül, amely a szerződésből eredő jogokat és kötelezettségeket a jóhiszeműség és a tisztesség követelményének megsértésével, egyoldalúan és indokolatlanul, a szerződési feltétel alkalmazójával szerződő fél hátrányára állapítja meg. A tisztességtelenség értékelésekor minden, a szerződés megkötésére, alapvető tulajdonságaira vonatkozó körülményt vizsgálni kell (Ptk. 6:102. §).

A fogyasztó és a vállalkozás közötti szerződés esetében a tisztességtelen általános szerződési feltételek megítélése jóval szigorúbb: a tisztességtelenség jogkövetkezményei minden, egyedileg meg nem tárgyalt szerződési feltétel esetén alkalmazhatók, és a szerződési feltétel tisztességtelen voltát önmagában már az is megalapozza, ha a feltétel nem egyértelmű. *A fogyasztó és a vállalkozás közötti szerződés részévé váló tisztességtelen szerződési feltétel semmis*: a semmisségre a fogyasztó érdekében lehet hivatkozni. A fogyasztóval kötött szerződésben tisztességtelennek minősülő feltételek egyfajta katalógusa – a korábbi kormányrendeleti szabályozásból – bekerült a Ptk.-ba. Ez természetesen nem jelent teljes körű felsorolást, csak a leggyakrabban előforduló esetek rögzítését, amelyek a feltétel jellegénél fogva vagy *feltétlen semmisséget* eredményeznek („fekete lista”), vagy

a feltételt alkalmazó fél a *vélelmezetten tisztességtelen kikötéssel szemben bizonyítással élhet* („szürke lista”, Ptk. 6:102–6:104. §).

A lehetetlen szolgáltatásra irányuló szerződés ugyancsak semmis. A szolgáltatás nem lehetetlen azért, mert a kötelezett a szerződés megkötésekor nem rendelkezik a szolgáltatás tárgyával. A szerződéskötéskor fennálló lehetetlenség a teljesítési határidőig tehát – ha arra egyébként a szolgáltatás természeténél fogva lehetséges van – orvosolható. Az érthetetlen kikötés vagy az egymásnak ellentmondó kikötések azonban semmisék (Ptk. 6:107. §).

A semmisség megállapítása nincs időhöz kötve, és elvileg a szerződés semmisségére bárki bármikor hivatkozhat. Megtámadhatóság esetén a sérelmet szenvedett fél az érvénytelenséget vezető ok felismerésétől számított egy éven belül támadhatja meg bíróság előtt a szerződést – ha ezt nem teszi, a szerződés érvényessé válik.

Az érvénytelenség legalapvetőbb jogkövetkezménye a szerződéskötést megelőző állapot helyreállítása. Ha azonban a jogviszony megmentésére még lehetőség van, és a feleknek az érvénytelenségi ok kiküszöbölése érdekében áll, az érvénytelenség orvoslására a Ptk. többféle eszközt kínál. Az érvénytelen szerződést a bíróság a szerződés megkötésének időpontjára visszamenő hatállyal érvényessé nyilváníthatja, ha az érvénytelenség miatti érdeksérelem a szerződés megfelelő módosításával kiküszöbölhető, vagy az érvénytelenség oka utóbb megszűnt: ilyenkor a szerződő felek úgy kötelesek egymásnak teljesíteni, és az érvényessé nyilvánítást követő szerződésszegésért úgy felelnek, mintha a szerződés a megkötésétől fogva érvényes lett volna (bírósági érvényessé nyilvánítás visszamenő hatállyal, Ptk. 6:110. §).

Az érvénytelenségi okot a *felek maguk is orvosolhatják*. A szerződés a megkötésének időpontjára visszamenő hatállyal érvényessé válik, ha az érvénytelenségi okot a felek utólag kiküszöbölik, vagy annak más okból való megszűnése esetén a szerződési akaratukat megerősítik. Ebben az esetben a szerződő felek úgy kötelesek egymásnak teljesíteni, és az érvényessé válást követő szerződésszegésért úgy felelnek, mintha a szerződés megkötésétől fogva érvényes lett volna. Ha a felek az érvénytelenségi okot utólag kiküszöbölik, és abban állapodnak meg, hogy a szerződés a jövőre nézve válik érvényessé, az addigi teljesítéseket az érvénytelenség jogkövetkezményeinek alkalmazásával kell rendezni.

Orvoslási lehetőség, illetőleg szándék hiányában érvénytelen szerződés esetén az eredeti állapot helyreállítására kerül sor: bármelyik fél kérheti a nyújtott szolgáltatás természetbeni visszatérítését, ha maga is természetben visszatéríti a számára nyújtott szolgáltatást. Az ún. irreverzibilis szolgáltatások esetében a szolgáltatást vagy jellegénél fogva nem lehet visszakövetelni (pl. a bérleti

szerződés alapján az ingatlan használatát), vagy mert közben a dolog felhasználásra, esetleg jóhiszemű harmadik személynek továbbértékesítésre került, és már fizikai valójában sincs meg (Ptk. 6:111–6:112. §).

Ha a szerződés érvénytelensége nem orvosolható, és a szerződéskötés előtt fennállt helyzetet természetben nem lehet visszaállítani, *a bíróság elrendeli az ellenszolgáltatás nélkül maradt szolgáltatás ellenértékének pénzbeni megtérítését*. Ezt a jogkövetkezményt alkalmazhatja a bíróság abban az esetben is, ha az eredeti állapot helyreállítása valamelyik fél lényeges jogi érdekét sérti. A fél nem köteles az ellenszolgáltatás nélküli szolgáltatás ellenértékének pénzbeni megtérítésére, ha bizonyítja, hogy a neki teljesített szolgáltatást visszatéríteni olyan okból nem tudja, amelyért a másik fél felelős. A *visszatérítés fő szabálya* alól kivételt képez az *uzsorás szerződés*, amelynek esetében a bíróság egészben vagy részben elengedheti a visszatérítést, ha az a sérelmet szenvedő felet részletfizetés engedélyezése esetén is súlyos helyzetbe hozná, a sérelmet okozó fél pedig a kapott szolgáltatásból az aránytalan előnynek megfelelő részt a sérelmet szenvedő félnek köteles visszatéríteni.

Amennyiben az érvénytelenségi ok a szerződés meghatározott részét érinti, az érvénytelenség jogkövetkezményeit a szerződésnek erre a részére kell alkalmazni (*részleges érvénytelenség*). A szerződés részbeni érvénytelensége esetén az egész szerződés akkor dől meg, ha feltehető, hogy a felek azt az érvénytelen rész nélkül nem kötötték volna meg, a fogyasztói szerződés pedig csak akkor, ha a szerződés az érvénytelen rész nélkül nem teljesíthető. Érvénytelenség esetén az *eredeti állapot helyreállítása után is fennmaradhatnak a másik féllel szemben támasztott járulékos igények*, az érvénytelen szerződéssel másnak okozott károk, *melyeket meg kell téríteni* (Ptk. 6:113–6:115. §).

5. A SZERZŐDÉS TELJESÍTÉSE

A *teljesítés* legáltalánosabb *fő szabálya*, hogy a szolgáltatást a kötelem tartalmának megfelelően kell teljesíteni (Ptk. 6:34. §). A teljesítéssel – ha az a legalapvetőbb követelménynek megfelel – a kötelem megszűnik.

A *teljesítés ideje* a Ptk. szerint határnap vagy határidő tűzésével határozható meg. Határnap tűzése esetén a szolgáltatást ezen a napon kell teljesíteni. Határidő megjelölése esetén a szolgáltatás a meghatározott időtartamon belül bármikor teljesíthető, kivéve, ha az eset körülményeiből az következik, hogy a jogosult választhatja meg a teljesítés időpontját. Az olyan szolgáltatásokat, amelyeknek a teljesítési ideje azok rendeltetési idejéből állapítható meg, e szerint az idő szerint kell

teljesíteni. Ha mindezek alapján a teljesítés ideje nem állapítható meg, kiegészítő szabályként a Ptk. úgy rendelkezik, hogy a kötelezett a teljesítés előkészítéséhez szükséges idő elteltével köteles teljesíteni. A kötelezett idő előtt is teljesíthet, amit jogosult – ha ez lényeges jogi érdekét nem sérti – köteles elfogadni; a kötelezettnek azonban az ezzel járó költségeket viselnie kell (Ptk. 6:34–6:35. §).

A *teljesítés helye* fő szabályként (a Ptk. eltérő rendelkezésének hiányában) a kötelezettnek a kötelelem keletkezésének időpontja szerinti telephelye, ennek hiányában székhelye, természetes személy esetén lakóhelye, ennek hiányában szokásos tartózkodási helye. Több kötelezett telephely esetén a teljesítés helye a kötelelemmel legszorosabban kapcsolatban álló lesz. A kötelelem keletkezését követően a teljesítés helye változhat is: ha erről kötelezett a jogosultat értesíti, már az új hely szerint teljesíthet – változásból eredő többletköltségeket azonban neki kell előlegeznie és viselnie.

A *pénz* a kötelmi jogviszonyokban általában a szolgáltatás ellenértékeként jelenik meg – a szerződési jogviszonyokban azonban a szerződés tárgya is lehet (pl. kölcsön). Pénz megfizetésére vagy a pénz tulajdonjogának a jogosult részére való átruházása (fizikai értelemben vett átadása), vagy valamilyen banki fizetési művelet (a jogosult fizetési számlájára való befizetés, átutalás) útján kerülhet sor. A kötelelem szempontjából lényeges, hogy ténylegesen mikor történt meg a fizetés: erre a Ptk. szerint készpénzfizetés esetén a pénz átvételének időpontjában, egyéb esetben pedig abban az időpontban kerül sor, amikor a pénzt a jogosult fizetési számláján a jogosult számlavezető bankja jóváírta vagy azt jóvá kellett volna írnia. A pénztartozás esetében általános szabály az idő előtti teljesítés megengedettsége: a jogosult a teljesítési idő előtt felajánlott teljesítést köteles elfogadni.

A *pénztartozás teljesítésének helye* a fizetési módtól függ. Készpénzfizetés esetén a jogosultnak a kötelelem keletkezésének időpontja szerinti telephelye, ennek hiányában székhelye, természetes személy esetén a jogosult lakóhelye, ennek hiányában szokásos tartózkodási helye. Több telephely esetén a teljesítés helyének azt a telephelyet kell tekinteni, amely a kötelelemmel a legszorosabb kapcsolatban áll. Ha a pénztartozást a kötelezett nem készpénzfizetéssel teljesíti, a pénztartozás teljesítésének helye a jogosultnak a kötelelem keletkezésének időpontja szerinti fizetési számláját vezető bank telephelye, ennek hiányában pedig a székhelye. Több fizetési számla esetén a kötelezettet a teljesítési hely tekintetében választási jog illeti meg (Ptk. 6:44. §).

Az ellenérdekű fél jogi érdekének kielégítésére, a teljesítésre a kötelelem szerinti kötelezett köteles. A jogosult azonban a *harmadik személy részéről felajánlott teljesítést köteles elfogadni*, ha ehhez a kötelezett hozzájárult, a szolgáltatás nincs

személyhez kötve, és nem igényel olyan szakértelmet vagy képességet, amellyel a harmadik személy nem rendelkezik (Ptk. 6:57. §).

A teljesítési idő beálltával bármelyik fél követelheti a másik fél esedékessé vált szolgáltatásának a teljesítését, saját szolgáltatása egyidejű teljesítését azonban egyidejűleg neki is fel kell ajánlania (Ptk. 6:128. §). A kötelelem tartalma szerinti teljesítéssel – a törvény eltérő rendelkezésének hiányában – a kárveszély átszáll a másik félre.

A szolgáltatásnak a teljesítés időpontjában alkalmasnak kell lennie a rendeltetése szerinti célra, rendelkeznie kell azzal a minőséggel, és nyújtania kell azt a teljesítményt, amely azonos rendeltetésű szolgáltatásoknál szokásos, és amelyet a jogosult elvárhat. Ha a felek a szerződés fajta és mennyiség szerint megjelölt tárgyának minőségét nem határozták meg, a kötelezettnek a forgalomban szokásos jó minőségben kell teljesítenie.

A szerződés teljesítése során a feleket együttműködési kötelezettség terheli, ennek egyes eseteit azonban a kódex külön nevesíti is. Ilyen a szolgáltatásról szóló tájékoztató leírások és egyéb dokumentumok átadása vagy a felek kölcsönös akadályközlési kötelezettsége. A felek kötelesek egymást értesíteni, ha a szerződésben vállalt valamely kötelezettség teljesítése előreláthatóan akadályba ütközik, kivéve, ha az akadályt a másik félnek közlés nélkül is ismernie kellett: az ebbéli kötelezettség elmulasztásával okozott kárért a mulasztó fél a szerződés-szegésért való felelősség szabályai szerint felelős.

A kötelelem tartalmának megfelelő teljesítés általános követelményéből adódóan *a szerződés alapján a kikötött mennyiség szerint kell teljesíteni*: a jogosult a többlétszolgáltatást visszautasíthatja, ám ha elfogadja, úgy az azzal arányosan megnövelt ellenszolgáltatás teljesítésére lesz köteles.

A jogosult nevesített, saját költségére elvégzendő kötelezettsége a szolgáltatás megvizsgálása: késedelem nélkül köteles meggyőződni arról, hogy a szolgáltatás minősége és mennyisége megfelelő-e. A dolog átvétele során nem kell vizsgálni azonban azokat a tulajdonságokat, amelyeknek a minőségét tanúsítják, vagy amelyekre jótállás vonatkozik. A felek kötelezettségük teljesítéséhez vagy joguk gyakorlásához más személy közreműködését is igénybe vehetik (Ptk. 6:123–6:129. §).

A pénztartozás teljesítésével kapcsolatos alapvető szabályokat (fizetés, idő előtti teljesítés, teljesítés helye, módja, elszámolás több tartozás esetén, kamat és késedelmi kamat) a Ptk. a kötelelem teljesítésének összefüggésében *külön fejezetben szabályozza* (Ptk. 6:42–6:48. §): ezeket a rendelkezéseket a szerződés teljesítésének vonatkozásában továbbiak egészítik ki. A pénztartozás teljesítésének idejét (is) alapvetően a felek a szerződésben határozzák meg: ennek hiányában a pénztartozást

a jogosult fizetési felszólításának vagy számlájának kézhezvételétől számított 30 napon belül kell teljesíteni. A fizetésre nézve azonban a *teljesítéstől* számított 30 napos kötelezettség az irányadó, ha a jogosult fizetési felszólításának vagy számlájának kézhezvétele a jogosult teljesítését megelőzte, ha nem állapítható meg egyértelműen a jogosult fizetési felszólítása vagy számlája kézhezvételének időpontja, vagy ha a kötelezettnek fizetési felszólítás vagy számla bevárása nélkül teljesítenie kell fizetési kötelezettségét. A kamatra és késedelmi kamatra vonatkozó általános kötelmi jogi szabályok (Ptk. 6:47–6:48. §) a szerződésekre is irányadók, a túlzott mértékű kamatot a kötelezett kérelmére a bíróság azonban mérsékelheti (Ptk. 6:132. §).

Az új Ptk. a *teljesítés különös eseteiként* a vagylagos szolgáltatás teljesítésére, illetőleg az osztható szolgáltatás teljesítésére vonatkozó speciális szabályokat és a harmadik személy javára történő teljesítés szabályait nevesíti. Ha a kötelezettség több szolgáltatás közül bármelyikkel teljesíthető (vagylagosan kikötött szolgáltatás), a választás joga a kötelezettet illeti, ha pedig ha a jogosultat illeti meg a választás joga, és a választással késedelembe esik, a választás joga a kötelezettre száll át. Osztható szolgáltatás esetén a jogosult részteljesítést is köteles elfogadni.

Vannak olyan megállapodások, amelyek tartalmuknál fogva a szerződéskötésben részt nem vett harmadik személy javára keletkeztetnek egyébként a polgári jog szabályai szerint kikényszeríthető követelést. Ha a felek harmadik személy részére teljesítendő szolgáltatásra kötöttek szerződést, a harmadik személy – értesítésétől – akkor követelheti közvetlenül a szolgáltatás teljesítését, ha ezt a jogát a felek kifejezetten kikötötték, vagy ez a szerződés céljából, illetőleg az eset körülményeiből egyértelműen következik. Le is mondhat a követelésről: ilyenkor a szolgáltatást a javára szerződött fél követelheti. A kötelezett a szerződésből folyó kifogásait a harmadik személlyel szemben is érvényesítheti.

6. A SZERZŐDÉSSZEGÉS ÁLTALÁNOS SZABÁLYAI

Az érvényesen megkötött szerződéseket teljesíteni kell. *Bármely kötelezettség szerződésszerű teljesítésének elmaradása a szerződés megszegését jelenti* (Ptk. 6:137. §). A polgári jog arra törekszik, hogy a szerződésszerű teljesítést támogassa, a szerződésszegő magatartástól pedig a feleket megfelelő szankciók kilátásba helyezésével tartsa vissza. Segítséget nyújt a szerződésszerű teljesítés kikényszerítéséhez és/vagy szerződésszegéssel előállott érdeksérelem kiküszöböléséhez.

Szerződésszegés esetén a jogosult a saját esedékes szolgáltatása arányos részének teljesítését a kötelezett teljesítéséig vagy megfelelő biztosíték nyújtásáig visszatarthatja (visszatartási jog). Ha megfelelő határidőt szabott, és ezalatt a másik fél a szerződésszegést nem szüntette meg, vagy a teljesítésre megfelelő biztosítékot nem nyújtott, a teljesítés visszatartására jogosult fél elállhat a szerződéstől, vagy ha az eredeti állapotot nem lehet helyreállítani, jogosult azt felmondani.

Az elállás és a felmondás a szerződés egyoldalú megszüntetésére vonatkozó kivételes lehetőségek – a polgári jog *alakító hatalmasságnak* nevezi őket. A rendes felmondás a tartós szerződések megszüntetésének általánosan elfogadott eszköze, a rendkívüli vagy szankciós felmondás alkalmazására súlyos szerződésszegés esetén kerülhet sor. Az elállás a másik félhez címzett egyoldalú jognyilatkozat, melynek eredményeként a szerződéskötés előtti állapot áll helyre: a rendes (objektív) elállás – bizonyos szerződéstípusokban – a megrendelőt megillető egyoldalú, a teljesítésig gyakorolható jog, a rendkívüli, szankciós elállás pedig – ugyancsak – a súlyos szerződésszegés jogkövetkezménye.

A Ptk. eltérő rendelkezésének hiányában akkor, ha a szerződésszegés következtében a jogosultnak a szerződés teljesítéséhez fűződő érdeke megszűnt, elállhat a szerződéstől, illetve akkor, ha a szerződéskötés előtt fennállt helyzetet természetben nem lehet visszaállítani, *felmondhatja azt*. Ha a szerződéskötés előtti helyzet természetben nem állítható helyre (irreverzibilis szolgáltatások), elállásra nincs mód, csak – a felek közötti elszámolási kötelezettség mellett – az azonnali felmondási jog gyakorolható. Ha a szolgáltatás visszatérítésére olyan okból nem kerülhet sor, amelyért valamelyik fél felelős, az ebből eredő hátrányt az a fél viseli, akit az ilyen helyzet előidézéséért felelősség terhel.

A szerződésszegésen alapuló szankciós elállásra, illetve a jövőre nézve történő felmondásra azért kerülhet sor, mert a jogosultnak a szerződés teljesítéséhez fűződő érdeke nem teljesült, vagy nagy valószínűséggel nem fog teljesülni: amennyiben az érdek fennmarad, annak kielégítésére más utat kell keresnie, a szükséges szolgáltatást más forrásból, más szerződés keretei között kell megszereznie. A jogosult – elállása vagy felmondása esetén – a szerződéssel elérni kívánt cél megvalósítására alkalmas szerződést köthet (*fedezeti szerződés*), és – a kártérítés szabályai szerint – követelheti a kötelezettől a szerződésben és a fedezeti szerződésben kikötött ellenértékek közötti különbség, továbbá a fedezeti szerződés megkötéséből eredő költségek megtérítését (Ptk. 6:140–6:141. §).

A szerződésszegés talán legfontosabb jogkövetkezménye a kártérítési kötelezettség beállta. Az új Ptk. egyik lényeges, koncepcionális újítása a kártérítési jog

új alapokra helyezése, a szerződésszegésből eredő és a szerződésen kívüli kártérítésnek az 1959-es Ptk. szerint még egységes rendszerének a szétválasztása.

Aki a szerződés megszegésével a másik félnek kárt okoz, köteles azt megtéríteni. *Mentesül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy a szerződésszegést ellenőrzési körén kívül eső, a szerződéskötés időpontjában előre nem látható körülmény okozta, és nem volt elvárható, hogy a körülményt elkerülje, vagy a kárt elhárítsa.* Kártérítés címen teljes egészében meg kell téríteni a szolgáltatás tárgyában keletkezett kárt (ún. tapadó kár). A szerződésszegés következményeként a jogosult vagyonában keletkezett egyéb károkat és az elmaradt vagyoni előnyt olyan mértékben kell megtéríteni, amilyen mértékben a jogosult bizonyítja, hogy a kár mint a szerződésszegés lehetséges következménye a szerződés megkötésének időpontjában előre látható volt. Szándékos szerződésszegés esetén azonban a jogosult teljes kárát meg kell téríteni.

A kártérítés tehát fő szabály szerint a teljes kár megtérítésének kötelezettségét jelenti, amely a szolgáltatás tárgyában bekövetkezett kár esetében korlátozás nélkül érvényesül, a következménykárok és az elmaradt haszon tekintetében azonban már nem. *Itt a Ptk. az előreláthatósági klauzula bevezetésével a kártérítést azokra a károkra korlátozza, amelyek bekövetkeztére (a kockázatok gondos felmérésével) a szerződéskötéskor előre számolni lehetett.* Miután e károk vonatkozásában a bizonyítási kötelezettség a kárt szenvedett felet illeti, mindkét félnek érdekében áll, hogy magában a szerződésben megjelenítve tájékoztassa szerződő partnerét az efféle kockázatokról, a szerződésszegés várható kárkövetkezményeiről.

A károsult kármegelőzési, kárelhárítási és kárenyhítési kötelezettségére, továbbá a közös károkozók felelősségére a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályait kell alkalmazni, mint ahogy a Ptk. a szerződésszegés általános szabályairól szóló XXII. fejezetében nem szabályozott kérdésekben a kár fogalmára és a kártérítés módjára is: utóbbi esetben azzal az eltéréssel, hogy a kártérítés méltányosságból való mérséklésének nincs helye. Károk nemcsak a szerződés teljesítésének elmaradása, de a szerződés teljesítése során is keletkezhetnek: ezek megtérítését a jogosult a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség szabályai szerint követelheti.

Kártérítési kötelezettség nem kizárólagosan visszatérő szerződések esetében keletkezik. Az ingyenesen teljesített szolgáltatás tárgyában bekövetkezett kárért a kötelezettség vállalója azonban csak akkor felel, ha a jogosult bizonyítja: a kárt szándékos szerződésszegéssel vagy a szolgáltatás valamely lényeges tulajdonságáról való tájékoztatás elmulasztásával okozta. Az ingyenesen teljesítő köteles a jogosult vagyonában a szolgáltatással okozott kárt is megtéríteni:

a felelősség alól akkor mentesül, ha bizonyítja, hogy a magatartása nem volt felróható (Ptk. 6:142–6:147. §).

A polgári jog általában megengedi, hogy a szerződő fél kötelezettsége teljesítéséhez vagy joga gyakorlásához *más személy közreműködését* vegye igénybe: ilyenkor az érintett az igénybe vett személy magatartásáért úgy felel, mint ha maga járt volna el. Ha azonban a kötelezettnek más személy igénybevételére nem volt joga, felelős mindazokért a károkért is, amelyek e személy igénybevétele nélkül nem következtek volna be. A kötelezett a közreműködővel szemben – annak szerződésszegése miatt – mindaddig érvényesítheti a jogait, amíg a jogosulttal szemben helytállni tartozik (Ptk. 6:148. §).

A szerződésszegés osztható szolgáltatás esetében *a szolgáltatás egy részét* is érintheti: ilyenkor – kivéve, ha a jogkövetkezmények részleges alkalmazása a jogosult lényeges jogi érdekét sértené – a szerződésszegés jogkövetkezményei erre a részre következnek be. A fél *közbenső szerződésszegést* követ el, ha elmulasztja megtenni azokat az intézkedéseket vagy nyilatkozatokat, amelyek szükségesek ahhoz, hogy a másik fél a szerződésből eredő kötelezettségeit megfelelően teljesíthesse. *Előzetes szerződésszegésre* akkor kerül sor, ha a teljesítési határidő lejárta előtt nyilvánvalóvá válik, hogy a kötelezett a szolgáltatását az esedékességkor nem tudja teljesíteni, és a teljesítés emiatt a jogosultnak már nem áll érdekében, a jogosult gyakorolhatja a késedelemből eredő jogokat (Ptk. 6:149–6:151. §).

Az új Ptk. *a szerződésszegésért való felelősség kizárásának és korlátozásának kérdését* a diszpozitivitás alapján általában megengedi, azaz a felek szerződésükben érvényesen rendelkezhetnek ilyen kikötésekről. Ha azonban ez a szerződéses jogviszonyban valamelyik félnek indokolatlanul súlyos hátrányt okoz, a kikötés az általános szerződési feltételek tisztességtelenségére (Ptk. 6:102. §), a jóhiszeműség és tisztesség alapelveire (Ptk. 1:3. §) támadható meg, a fogyasztó és a vállalkozás közötti szerződésben pedig a tisztességtelen szerződési kikötés semmis (Ptk. 6:103. § [3] bekezdés). A szándékosan okozott, továbbá emberi életet, testi épséget vagy egészséget megkárosító szerződésszegésért való felelősséget korlátozó vagy kizáró szerződési kikötést azonban a Ptk. egyértelműen semmisnek nyilvánítja (Ptk. 6:152. §).

7. A SZERZŐDÉSSZEGÉS EGYES ESETEI

A szerződésszegés fő esetei a késedelem, a hibás teljesítés és a lehetetlenülés, illetve a teljesítés megtagadása.

A) Kötelezett és jogosult késedelme

Késedelem kötelezeti és jogosulti oldalon egyaránt jelentkezhets. A *kötelezett késedelembe esik*, ha a szolgáltatást annak esedékességekor nem teljesíti: jogosult ilyenkor követelheti a teljesítést, vagy ha a késedelem következtében a szerződés teljesítéséhez fűződő érdeke megszűnt, elállhat a szerződéstől. A jogosulti elálláshoz a teljesítéshez fűződő érdek megszűnését bizonyítani kell, kivéve, ha a szerződést a felek megállapodása szerint vagy a szolgáltatás felismerhető rendeltetésénél fogva a meghatározott teljesítési időben – és nem máskor – kellett volna teljesíteni, vagy a jogosult az utólagos teljesítésre megfelelő póthatáridőt tűzött, és a póthatáridő eredménytelenül telt el. A kötelezett köteles megtéríteni a jogosultnak a késedelemből eredő, pénztartozás esetén a késedelmi kamatot meghaladó kárát, kivéve, ha a késedelmét kimenti.

A *késedelmi kamat mértéke* tekintetében külön rendelkezések vonatkoznak a vállalkozások közötti szerződésekre. A Ptk. – az Európai Unió jogi szabályozásával összhangban – lehetővé teszi pénztartozás esetében a magasabb, „halmozott” kamat alkalmazását (a késedelemmel érintett naptári félév első napján érvényes jegybanki alapkamat nyolc százalékponttal növelt értéke) és egy behajtási költségátalánynak minősülő, külön jogszabályban meghatározott, fix összeg megfizetésére való kötelezést. Vállalkozások közötti szerződés esetén a késedelmi kamatot kizáró szerződési feltétel – kivéve, ha a kötelezett késedelme esetére kötbér fizetésére köteles – semmis, csakúgy, mint a vállalkozások közötti szerződések fizetési késedelmeire vonatkozó paragrafus rendelkezéseitől a jóhiszeműség és a tisztesség követelményének megsértésével egyoldalúan és indokolatlanul a jogosult hátrányára eltérő szerződési feltétel is.

Jogosult akkor esik késedelembe, ha a felajánlott teljesítést nem fogadja el (átvételi késedelem). A jogosult késedelme a kötelezett egyidejű késedelmét kizárja. Átvételi késedelem esetén a kötelezett a dolog őrzésére a megbízás nélküli ügyvitel szabályai szerint köteles, a kárveszély pedig a jogosultra száll át. Fajta és mennyiség szerinti szolgáltatás esetében ez a rendelkezés csak akkor alkalmazandó, ha a felek a teljesítésre szánt dolgokat megjelölték, vagy a többi hasonló dologtól a jogosult részére elkülönítették (Ptk. 6:153–6:156. §).

B) Hibás teljesítés

Mint láttuk, a *teljesítés legáltalánosabb követelménye a szerződésszerűség*. A teljesítés akkor szerződésszerű, ha a szolgáltatás a teljesítés időpontjában megfelel

a szerződésben vagy a jogszabályban megállapított minőségi követelményeknek. Ha nem tesz ennek eleget, a kötelezett *hibásan teljesít*, kivéve, ha a jogosult a hibát a szerződéskötés időpontjában ismerte vagy ismernie kellett.

A fogyasztó és a vállalkozás között létrejött szerződésben semmis az a kikötés, amely e fejezetnek a kellékszavatosságra és a jótállásra vonatkozó rendelkezéseitől a fogyasztó hátrányára tér el. E szerződések esetében az ellenkező bizonyításáig vélelmezni kell, hogy a teljesítést követő hat hónapon belül a fogyasztó által felismert hiba már a teljesítés időpontjában megvolt, kivéve, ha e vélelem a dolog természetével vagy a hiba jellegével összeegyeztethetetlen.

Visszterhes szerződések esetében a jogosulti érdeknek a hibás teljesítésben megnyilvánuló sérelme esetén a kötelezett objektív helytállási kötelezettséggel (*kellékszavatossággal*), a vállalkozás és a fogyasztó közti szerződés vonatkozásában *termékszavatossággal*, a szerződés teljesítéséért jótállást vállaló vagy a jótállásra jogszabály alapján kötelezett *jótállással*, tulajdonjog, jog vagy követelés visszterhes átruházására irányuló szerződések esetében *jogszatavossággal* tartozik. További jogkövetkezményként a kötelezett fő szabályként köteles megtéríteni a jogosultnak a hibás teljesítésből adódó kárait is (Ptk. 6:155–6:158. §).

Olyan szerződés alapján, amelyben a felek kölcsönös szolgáltatásokkal tartoznak, a kötelezett a hibás teljesítésért *kellékszavatossággal* tartozik. Kellékszavatossági igénye alapján a jogosult választása szerint *kijavítást* vagy *kicserélést* kérhet. Ebbéli jogának azonban korlátjai is vannak: nem élhet olyan választott kellékszavatossági joggal, amelynek teljesítése lehetetlen, vagy ha az – figyelembe véve a szolgáltatás hibátlan állapotban képviselt értékét, a szerződésszegés súlyát és a kellékszavatossági jog teljesítésével a jogosultnak okozott érdeksérelmet – a kötelezettnek másik kellékszavatossági igény teljesítésével összehasonlítva aránytalan többletköltséget eredményezne.

A jogosult igényelheti továbbá az *ellenszolgáltatás arányos leszállítását*, a hibát a kötelezett költségére maga kijavíthatja vagy mással kijavíttathatja, illetőleg – ha a kötelezett a kijavítást vagy a kicserélést nem vállalta – a szerződéstől elállhat. A *kijavítást* vagy *kicserélést* – a dolog tulajdonságaira és a jogosult által elvárható rendeltetésére figyelemmel – megfelelő határidőn belül, a jogosult érdekeit kímélve kell elvégezni. Ha a kötelezett ilyen feltételekkel nem tud kijavítási vagy kicserelési kötelezettségének eleget tenni, vagy ha a jogosultnak a kijavításhoz vagy a kicsereléshez fűződő érdeke megszűnt, a jogosult ugyancsak elállhat a szerződéstől.

Jelentéktelen hiba miatt elállásnak helye nincs. A jogosult a *választott kellékszavatossági jogáról másikra térhet át*. Az áttéréssel okozott költséget köteles

a kötelezettnek megfizetni, kivéve, ha az áttérésre a kötelezett adott okot, vagy az áttérés egyébként indokolt volt. Egy esetleges perben a bíróság a jogosult kérelméhez nincs kötve, de nem kötelezhet olyan kellékszavatossági jog teljesítésére, amely ellen mindegyik fél tiltakozik.

A jogosult a hiba felfedezése után *késedelem nélkül* köteles a hibát a kötelezettel közölni, fogyasztó és vállalkozás közötti szerződés esetén a hiba felfedezésétől számított két hónapon belül közölt hibát késedelem nélkül közölni kell tekinteni. A közlés késedelméből eredő kárért a jogosult felelős. *A jogosult kellékszavatossági igénye a teljesítés időpontjától számított egy év alatt, fogyasztó és vállalkozás közötti szerződésben a fogyasztói igény két alatt évül el.* Ha a szerződés alapján szolgáltatott dolog ingatlan, a kellékszavatossági igény a teljesítés időpontjától számított öt év alatt évül el. A szavatossági határidő elévülési természetű, nem számít azonban bele a kijavítási időnek az a része, amely alatt a jogosult a dolgot rendeltetésszerűen nem tudja használni. A dolognak a kicseréléssel vagy a kijavítással érintett részére a kellékszavatossági igény elévülése újból kezdődik – ezt a szabályt kell alkalmazni arra az esetre is, ha a kijavítás következményeként új hiba keletkezik (Ptk. 6:159–6:167. §).

A Ptk. új jogintézményként vezette be a magyar jogba a *termékszavatosságot*. Vállalkozás által fogyasztónak eladott ingó dolog (termék) hibája esetén a fogyasztó követelheti a gyártótól, hogy a termék hibáját javítsa ki, vagy – ha a kijavítás megfelelő határidőn belül, a fogyasztó érdekeinek sérelme nélkül nem lehetséges – a terméket cserélje ki. A termék *akkor minősül hibásnak*, ha nem felel meg a gyártó által történt forgalomba hozatalakor hatályos minőségi követelményeknek, vagy nem rendelkezik a gyártó által adott leírásban szereplő tulajdonságokkal.

Gyártó a termékszavatosságra vonatkozó értelmező rendelkezés szerint *a termék előállítója és forgalmazója* lehet. A gyártó mentesül a termékszavatossági kötelezettség alól, ha bizonyítja, hogy a terméket nem üzleti tevékenysége vagy önálló foglalkozása körében gyártotta vagy forgalmazta, a termék forgalomba hozatalának időpontjában a hiba a tudomány és a technika állása szerint nem volt felismerhető, vagy ha a termék hibáját jogszabály vagy kötelező hatósági előírás alkalmazása okozta. Csere esetén a kicserélt termékre, kijavítás esetén a termék kijavítással érintett részére vonatkozó kellékszavatossági kötelezettség a gyártót terheli.

A fogyasztó a hiba felfedezése után késedelem nélkül köteles a hibát a gyártóval közölni: a hiba felfedezésétől számított két hónapon belül közölt hibát azonban késedelem nélkül közölni kell tekinteni. A közlés késedelméből eredő kárért a fogyasztó felelős. A gyártót a termékszavatosság az adott termék általa

történő forgalomba hozatalától számított két évig terheli, és e határidő eltelte jogvesztéssel jár. A termékszavatossági jogokat a termék tulajdonjogának átruházása esetén az új tulajdonos (egy másik fogyasztó) törvényi engedményesként érvényesítheti a gyártóval szemben (Ptk. 6:168–6:170. §).

A *jótállás* a hibás teljesítés miatti helytállás objektív, jogszabállyal vagy szerződéssel biztosított eszköze. A(z) általában önként vállalt) *jótállási kötelezettség* alól a fél kizárólag abban az esetben *mentesül*, ha bizonyítja, hogy a hiba oka a teljesítés után keletkezett. A jótállás a jogosultnak a jogszabályból eredő jogait nem érinti, a dolog tulajdonjogának átruházása esetén pedig a jótállásból eredő jogokat az új tulajdonos érvényesítheti a jótállást vállaló kötelezettel szemben.

Jótállási kötelezettséget jogszabály is keletkeztethet: ilyen például az egyes tartós fogyasztási cikkekre vonatkozó kötelező jótállásról szóló 151/2003. (IX. 22.) korm. rendelet, amely a rendelet mellékletében felsorolt új, tartós, sok esetben a nettó 10 ezer Ft vételár feletti fogyasztási cikkekre (hűtőszekrény, fagyasztó, kombinált hűtőszekrény, mosógép, centrifuga, szárítógép és ezek bármely kombinációja, mosogatógép, vasalógép, villamos és/vagy gázenergiával működtetett sütő-, főzőberendezések és ezek kombinációja, járművek stb.) ír elő ilyen kötelezettséget.

A *jótállási igény* a *jótállási határidőben* érvényesíthető: ez például a külön rendeletben szabályozott tartós fogyasztási cikkekre vonatkozó jótállás esetében egy év, amely a fogyasztási cikk fogyasztó részére történő átadásával, vagy ha az üzembe helyezést a forgalmazó vagy annak megbízottja végzi, az üzembe helyezés napjával kezdődik (Ptk. 6:171–6:173. §).

A kötelezett az új Ptk.-nak a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősségre vonatkozó általános szabályai szerint köteles megtéríteni a jogosultnak a hibás teljesítésből eredő kárát (kivéve, ha a hibás teljesítést kimenti). A *hibás teljesítéssel a szolgáltatás tárgyában bekövetkezett* (tapadó) *károk megtérítését* a jogosult akkor követelheti, ha kijavításnak vagy kicserélésnek nincs helye, vagy ha a kötelezett a kijavítást vagy a kicserélést nem vállalta, ebbéli kötelezettségének nem tud eleget tenni, vagy ha a jogosultnak a kijavításhoz vagy a kicseréléshez fűződő érdeke megszűnt. A szolgáltatás tárgyában bekövetkezett károkra vonatkozó kártérítési igény a kellékszavatossági jogok érvényesítésére meghatározott határidőn belül évül el: a jogosult a kártérítési igényét az ugyanabból a szerződésből eredő követeléssel szemben kifogásként akkor is érvényesítheti, ha a kártérítési igény elévült. Mindez nem érinti a jogosult vagyonában bekövetkezett tényleges károk és az elmaradt haszon megtérítésére vonatkozó igényt, amely a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség általános szabályai szerint, az általános (ötéves) elévülési idő alatt érvényesíthető (Ptk. 6:174. §).

A *jogszavatosság* alapján a kötelezettet helytállási kötelezettség terheli azért, hogy a jogosult a szolgáltatás tárgyán korlátozásmentes jogot szerezzen. Ha tulajdonjog, jog vagy követelés visszerhes átruházására irányuló kötelezettség esetén a tulajdonjog, más jog vagy követelés megszerzését harmadik személy joga akadályozza (jogszavatosság megszerzés akadályja miatt), a jogosult köteles a kötelezettet megfelelő határidő tűzésével felhívni arra, hogy az akadályt hárítsa el, vagy adjon megfelelő biztosítékot, ha pedig korlátozza (jogszavatosság a megszerzés korlátozott volta miatt), megfelelő határidő tűzésével tehermentesítést követelhet.

A határidő eredménytelen eltelte után a jogosult a megszerzés akadályja esetén *elállhat* a szerződéstől, és kártérítést követelhet, a megszerzés korlátozott volta esetén pedig a tehermentesítést a kötelezett költségére elvégezheti. Ha a tehermentesítés lehetetlen vagy aránytalan költséggel járna, a jogosult a szerződéstől *elállhat*, és kártérítést vagy a teher átvállalása fejében az ellenérték megfelelő csökkentését követelheti: ezek a jogok a jogosultat akkor is megilletik, ha a tehermentesítésre megszabott határidő eredménytelenül telt el, és a jogosult nem kívánja a dolog tehermentesítését (Ptk. 6:175–6:176. §).

A hibás teljesítés általános, minden szerződéstípusra irányadó szabályai mellett a Ptk. további speciális rendelkezéseket határoz meg az eredmény létrehozására, illetőleg a használatra vagy a hasznosításra irányuló szerződésekre.

Az első esetkörben a tevékenységgel előállítható mű (új dolog vagy más eredmény) átadását *megelőzi a létrehozás folyamata, a tevékenységkifejtés* is. Ha a kötelezett valamely dolog vagy munkával elérhető más eredmény létrehozására vállal kötelezettséget, a hibás teljesítésre vonatkozó szabályokat megfelelően alkalmazni kell, és a kicserélésen a munkával elérhető eredmény részben vagy egészben való újbóli teljesítését kell érteni.

Ha a jogosult más dolganak vagy más vagyoni joga által védett oltalmi tárgynak időleges használatára, felhasználására vagy hasznosítására jogosult, a kötelezett a szerződés teljes tartama alatt a *kellékszavatosság szabályainak megfelelő alkalmazásával* köteles *helytállni* azért, hogy a dolog vagy az oltalom tárgya a szerződésszerű használatra, felhasználásra vagy hasznosításra alkalmas (Ptk. 6:177–6:178. §).

C) Lehetetlenülés és a teljesítés megtagadása

Ha a teljesítés *lehetetlenné vált*, a szerződés megszűnik. A szolgáltatás lehetetlenülésére mindig valamilyen, a szerződés megkötése után bekövetkezett okból kerül

sor. Ez az ok lehet gazdasági (a piaci viszonyok gyökeres megváltozása), jogi (a szabályozási környezet változásai) vagy fizikai (a szolgáltatás tárgyát érintő változások, annak esetleges megsemmisülése). A teljesítés lehetetlenné válásáról tudomást szerző fél késedelem nélkül köteles erről a másik felet értesíteni. Az értesítés elmulasztásából eredő kárt a mulasztó fél köteles megtéríteni.

A *lehetetlenné válásért való felelősség* kérdésében a kódex aszerint tesz különbséget, hogy az valamelyik fél terhére róható-e. Ha a teljesítés lehetetlenné válásáért egyik fél sem felelős, a szerződés megszűnésének időpontját megelőzően nyújtott szolgáltatás pénzbeni ellenértékét meg kell téríteni. Ha a már teljesített pénzbeni szolgáltatásnak megfelelő ellenszolgáltatást a másik fél nem teljesítette, a pénzbeni szolgáltatás visszajár. Ha valamelyik fél felelős, a másik fél szabadul a szerződésből eredő teljesítési kötelezettsége alól, és a szerződésszegéssel okozott kárának megtérítését követelheti, ha pedig minkét fél felelőssége megállapítható, a szerződés megszűnik, és a felek a lehetetlenné válásból eredő kárukat a közrehatás arányában követelhetik egymástól.

Ha valamelyik *vagylagos szolgáltatás* teljesítése válik lehetetlenné, a szerződés a többi szolgáltatásra korlátozódik. Ha a szolgáltatás lehetetlenné válásáért a választásra nem jogosult fél a felelős, a másik fél választása szerint a lehetséges szolgáltatást kell teljesíteni, vagy a szolgáltatás lehetetlenné válásának jogkövetkezményeit kell alkalmazni. Amennyiben a lehetetlenné vált dologszolgáltatás esetén a dolog maradványa vagy a dolog egy része a kötelezett birtokában maradt, vagy a kötelezett mástól a dolog helyébe lépő értéket kapott vagy igényelhet, a jogosult – az ellenszolgáltatás arányos része ellenében – ennek átengedését követelheti (Ptk. 6:179–6:182. §).

A *teljesítés megtagadása* a gyakorlatban azt jelenti, hogy valamelyik fél (akár a jogosult, akár a kötelezett) egyértelműen és félreérthetetlenül kifejezi abbéli szándékát, miszerint teljesíteni sem a szerződés szerinti időben, sem később nem kíván. Ha valamelyik fél a teljesítést jogos ok nélkül megtagadja, a másik fél választása szerint a késedelem vagy a szolgáltatás lehetetlenné válásának jogkövetkezményeit kell alkalmazni (Ptk. 6:183. §).

Speciális szerződésszegési esetnek minősül, ha a fél a szerződés alapján *jognyilatkozat tételére köteles*, és ezt a kötelezettségét nem teljesíti. A Ptk. erre nézve felhatalmazza a bíróságot, hogy – a jogosult keresete alapján – ítélettel pótolja a szerződésben vállalt, de meg nem tett nyilatkozatot (Ptk. 6:184. §).

8. A SZERZŐDÉS MEGERŐSÍTÉSE

A szerződés megerősítésének eszközei valamilyen, a szerződésszegéshez kapcsolódó, a kötelezett által önként vállalt többlétszankciót biztosítanak a jogosult számára – ugyanakkor viszont épp a kilátásba helyezett joghátrány elkerülésére a kötelezettet is ösztönzik a szerződésszerű teljesítésre.

A) Foglaló

A szerződés megghiúsulásához kapcsolódó, önként vállalható többlétszankció a foglaló. A másik félnek fizetett pénzt akkor lehet foglalónak tekinteni, ha annak fizetésére a kötelezettségvállalás megerősítéseként kerül sor, és ez a rendeltetés a szerződésből egyértelműen kitűnik. Ha a szerződést teljesítik, a tartozás a foglaló összegével csökken, ha pedig a szerződés teljesítése olyan okból hiúsul meg, amelyért egyik fél sem felelős, vagy mindkét fél felelős, a foglaló visszajár. A teljesítés megghiúsulásáért felelős fél az adott foglalót elveszti, és a kapott foglalót kétszeresen köteles visszatéríteni. Ennek bekövetkezte a szerződésszegés következményei alól nem mentesít, a kötbér és a kártérítés összege azonban a foglaló összegével csökken. A túlzott mértékű foglaló összegét a kötelezett kérelmére a bíróság mérsékelheti (Ptk. 6:185. §).

B) Kötbér

A kötelezett – írásban – pénz (kötbér) fizetésére kötelezheti magát arra az esetre, ha olyan okból, amelyért felelős, megszegi a szerződést. Mentessül a kötbérfizetési kötelezettség alól, ha szerződésszegését kimenti. A kötbér tehát a kötelezett szempontjából a szerződés neki felróható nem teljesítésének vagy nem szerződésszerű teljesítésének esetére vállalt fizetési kötelezettség, a jogosult számára pedig kötbérigény, amit attól függetlenül érvényesíthet, hogy a kötelezett szerződésszegéséből kára származott-e. A pénztartozás késedelmes teljesítése esetére kikötött kötbérre a késedelmi kamat szabályait kell alkalmazni (Ptk. 6:186. §).

A kötbér kárártalány-természetű: a kódex pontosan meghatározza az egyéb szerződésszegési igényekhez való viszonyát. A teljesítés elmaradása esetére kikötött kötbér érvényesítése a teljesítés követelését kizárja, a késedelem esetére kikötött kötbér megfizetése viszont nem mentesít a teljesítési kötelezettség alól. A jogosult a hibás teljesítés miatti kötbér mellett nem érvényesíthet szavatossági igényt,

érvényesítheti azonban a kötbért meghaladó kárát, sőt a szerződésszegéssel okozott kárának megtérítését akkor is követelheti, ha kötbérigényét nem érvényesítette. Kötbér után *kamat kikötése semmis*, az esedékessé vált kötbér után a kötelezett azonban késedelmi kamatot köteles fizetni. Itt is érvényesülő méltányossági szabály, hogy a túlzott mértékű kötbér összegét a kötelezett kérelmére a bíróság mérsékelheti.

C) *Jogvesztés kikötése*

A *jogvesztés kikötése* is a szerződésszegés önként vállalt többlétszankciója. A felek írásban kiköthetik, hogy a szerződésszegésért felelős fél elveszít valamely jogot, amely őt a szerződés alapján egyébként megilletné. Ez lényegében azt jelenti, hogy helyzete hátrányosabbá válik – erre azonban csak az előre és a szerződésben pontosan meghatározott esetekben kerülhet sor. Ha a jogvesztés a kötelezettet túlságosan sújtaná, a kötelezett kérelmére a bíróság a joghátrányt ebben az esetben is mérsékelheti (Ptk. 6:190. §).

D) *Zálogjog*

A zálogjog alapján a zálogjogosult kötelezett nem teljesítés esetén a követelése biztosítására szolgáló vagyontárgyból (zálogtárgy) más követeléseket megelőző sorrendben kielégítést kereshet (Ptk. 5:86. §). Bármely vagyontárgy zálogjog tárgyul szolgálhat, ezen belül azonban ingatlan, jog és követelés kizárólag jelzálogjog tárgya lehet (Ptk. 5:101. §).

Zálogjog vagy a *zálogjogosult és a zálogkötelezett általi alapítással* (szerződéssel és jelzálogjog esetén az ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzéssel, kézizálogjog esetében pedig a dolog zálogjogosult részére történő átadással) jön létre, vagy úgy, hogy a *zálogkötelezettnek rendelkezési joga van a zálogtárgy fölött* (Ptk. 5:87–5:89. §, 5:93–5:94. §). Zálogszerződést érvényesen csak írásban lehet kötni, ezen túl azonban a kódex nem támaszt alaki követelményt. A zálogszerződést pótolja a jogszabály olyan rendelkezése, amely alapján valamely követelés jogosultját zálogjog illeti meg (Ptk. 5:92. §).

A zálogjogi szabályok közé integrált *óvadék* legfőbb sajátossága a közvetlen kielégítési jog, amely tárgyának sajátos természetéből következik. Óvadéknak kizárólag pénz, fizetésiszámla-követelés, értékpapír és más jogszabályban meghatározott vagyontárgy szolgálhat. Pénzen és értékpapíron kézizálogjogként

alapítható óvadék (Ptk. 5:95. §). A zálogjog biztosított követelést feltételez: mindig a követelés jogosultja javára áll fenn, és terjedelmében is igazodik a biztosított követeléshez. A biztosított követelés kizárólag pénzkövetelés lehet. Ha a felek egyéb követelést jelölnek meg, akkor a zálogjog a dologszolgáltatásban vagy tevékenységben álló kötelezettség elmulasztása esetére a jogosultat megillető pénzkövetelést biztosítja. A zálogjog járulékoságának lényeges eleme, hogy a zálogjog önállóan nem forgalomképes, a biztosított követelés átruházása esetén azonban a zálogjog is átszáll az új jogosultra; a biztosított követelés elzálogosítása esetén pedig a követelést biztosító zálogjog a követelésen alapított zálogjog jogosultja javára is szolgál (alzalogjog) (Ptk. 5:97–5:99. §).

A zálogjog lényeges sajátossága, hogy elsőbbségi kielégítési jogot biztosít, ha pedig a zálogtárgyat több zálogjog terheli, a kielégítési jog zálogjogosultak közötti rangsora a zálogjogok alapításának a sorrendjéhez igazodik: a korábban alapított zálogjog ranghelye megelőzi a későbbiekét. A zálogjogosult kielégítési joga a zálogjoggal biztosított követelés esedékessé válásakor, a teljesítés elmulasztása esetén nyílik meg. Ha a zálogtárgy követelés vagy jog, akkor a zálogjogosult – a zálogjog érvényesítésének általános módjain felül – arra is jogosult, hogy a követelés vagy jog jogosultja helyett a követelést vagy jogot érvényesítse.

A zálogjog megszűnésének két tipikus esete a zálogtárgy, illetve a biztosított követelés megszűnése, de mind a kézzzálogjog, mind pedig a jelzálogjog esetében a biztosított követelés elévülése is a zálogjog megszűnését eredményezi. Ha a zálogjoggal biztosított követelés megszűnik, de a követelést kielégítő személyt megtérítési igény illeti meg, akkor ennek biztosítására a zálogjog fennmarad (Ptk. 5:86–5:142. §).

9. A SZERZŐDÉS ÁLLAPOTVÁLTOZÁSAI

A) Szerződés módosítás

A szerződés a teljesítéssel tölti be célját: a jogosult és a kötelezett kölcsönös és tényleges érdekkielégítését. A teljesítés a gazdasági célnak megfelelően a szerződésszerű magatartás tanúsításával, a felek együttműködését igényelve valósul meg. Mindeközben a szerződés végig a felek magánautonómiájának hatalma alatt áll, és bár a felek a szerződéseket általában úgy kötik, hogy azok eredeti formájukban is alkalmasak legyenek a szerződési érdek kielégítésére, körülményeikben

bekövetkezhetnek olyan változások, amelyek eredményeként a szerződés maga is módosulni fog, esetleg meg is szűnik.

A felek közös megegyezéssel *módosíthatják a szerződés tartalmát, vagy megváltoztathatják kötelezettségvállalásuk jogcímét.* A szerződésnek a módosítással nem érintett része változatlan marad, és fennmarad a kötelezettség biztosítására szolgáló zálogjog és kezesség is, ám a zálogkötelezett és a kezes helyzete hozzájárulásuk nélkül nem válhat terhesebbé. A szerződés tartalmát valamelyik fél egyoldalúan akkor módosíthatja, ha ezt a szerződésben kikötötték, vagy ha a felet erre a jogszabály feljogosítja. A szerződés módosítására a szerződés megkötésére vonatkozó rendelkezéseket kell megfelelően alkalmazni.

A szerződés alapvetően a felek magánautonómiájának területe: *állami beavatkozásra csak – mint korábban már láttuk – kivételes esetben,* a közérdek védelme vagy a gyengébb szerződési pozícióban lévő fél, különösen a fogyasztó érdekében kerül sor. A szerződés bírósági módosítását bármelyik fél akkor kérheti, ha a felek közötti tartós jogviszonyban a szerződés megkötését követően előállt körülmény következtében a szerződés változatlan feltételek melletti teljesítése lényeges jogi érdeket sértene, és a körülmények megváltozásának lehetősége a szerződés megkötésének időpontjában nem volt előre látható, a körülmények megváltozását nem az adott fél idézte elő, és a körülmények változása nem tartozik rendes üzleti kockázata körébe.

A bíróság a szerződést az általa meghatározott időponttól, legkorábban a szerződésmódosításra irányuló igény bíróság előtti érvényesítésének időpontjától kezdődően úgy módosíthatja, hogy a körülmények megváltozása miatt egyik fél lényeges jogi érdeke se sérüljön (Ptk. 6:191–6:192. §).

B) Engedményezés

A jogosult személyében való alanyváltozás egyik esete az engedményezés, ennek révén a jogosult a kötelezettel szembeni követelését másra ruházhatja át. Lényegét tekintve az engedményezés az engedményező és az engedményes szerződése, amellyel az engedményes az engedményező helyébe lép, és amely alapján a követelést biztosító zálogjogból és kezességből eredő jogok, valamint a kamatkövetelés is az engedményesre száll át. A követelés akkor engedményezhető, ha az engedményezéskor már létezik az a jogviszony, amelyből a követelés fakad. Az engedményezett követelést a kötelezett, a jogcím, az összeg és az esedékesség megjelölésével vagy egyéb olyan módon kell meghatározni, amely az engedményezés időpontjában, jövőbeli követelések esetén legkésőbb a követelés

létrejöttekor az engedményezett követelést azonosíthatóvá teszi. Semmis a jogosult személyéhez kötött követelések engedményezése, és mint más helyütt már láttuk, semmis a biztosítéki célú engedményezés is (Ptk. 6:99. §).

Az eredeti kötelem jogosultja és kötelezettje szerződésében alkalmazhatott engedményezést kizáró kikötést (ez különösen az általános szerződési feltételek alkalmazásában gyakorlat), harmadik személlyel szemben az ilyen kikötés azonban hatálytalan. Az engedményező köteles az engedményes választásának megfelelően a kötelezettet az engedményezésről az engedményezés tényét és az engedményezett követelést megjelölve írásban értesíteni, vagy az engedményes személyét is meghatározó engedményezési okiratot az engedményesnek átadni.

Az *értesítésnek* két jelentős jogkövetkezménye van. Egyrészt a kötelezett értesítését követően az engedményessel szemben hatálytalan a kötelezett és az engedményező szerződésének módosítása, másrészt pedig a kötelezett az engedményessel szemben azokat a kifogásokat érvényesítheti, és azokat az ellenköveteléseket számíthatja be, amelyek az engedményezővel szemben az értesítéskor már fennállt jogalapon keletkeztek. Az engedményezésről szóló értesítés mindeme joghatást akkor váltja ki, ha az engedményezőtől származik, vagy ha az engedményes az engedményezési okirattal vagy más hitelt érdemlő módon igazolja az engedményezés megtörténtét.

A kötelezett mindaddig az engedményezőnek köteles teljesíteni, amíg nem kap olyan teljesítési utasítást, amely az engedményes személyét, valamint az engedményes telephelyét, ennek hiányában székhelyét, természetes személy esetén lakóhelyét, ennek hiányában szokásos tartózkodási helyét vagy számlaszámát meghatározza – ezt követően a kötelezett a teljesítési utasításnak megfelelően teljesíthet.

Ha az engedményező azonos követelést *többször engedményez*, nem a keletkezés szerinti sorrendiség elve érvényesül: a kötelezett akkor szabadul, ha az elsőként kapott teljesítési utasításnak megfelelően teljesít, ha pedig az engedményes a követelést továbbengedményezi, a kötelezett akkor szabadul, ha az utolsó teljesítési utasításnak megfelelően teljesít. A kötelezett engedményezéssel okozott költségeinek a megtérítésére az engedményező és az engedményes egyetemlegesen köteles. Követelés *jogszabály rendelkezése alapján is átszállhat másra*: ilyenkor az engedményezés szabályait kell megfelelően alkalmazni, és az engedményező helytállási kötelezettsége akkor marad fenn, ha ezt kifejezett rendelkezés írja elő (Ptk. 6:193–6:201. §).

Az 1959-es Polgári Törvénykönyv a *jogok átruházhatóságáról* nem rendelkezett. Fő szabályként a jogok ennek megfelelően forgalomképtelennek minősültek,

egyes jogszabályok azonban meghatározott vagyoni értékű jogok átruházását – pl. a szellemi alkotások joga körében – lehetővé tették. Az új Ptk. ezzel szemben *fő szabályként engedi meg, hogy a jogosult jogát másra átruházhassa* – ez alól csak az képez kivételt, ha jogszabály a jog forgalomképségét kizárja, vagy a forgalomképtelenség a jog természetéből egyértelműen következik. A Ptk. eltérő rendelkezésének hiányában a jog átruházással való megszerzéséhez az átruházásra irányuló szerződés vagy más jogcím és a jogátruházás szükséges: a jogátruházás maga az átruházó és az új jogosult szerződése, amellyel az új jogosult az átruházó helyébe lép, és amelyre nézve az engedményezésre vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni. Lényeges, speciális követelmény azonban, hogy ha a jog fennállását közhiteles nyilvántartás tanúsítja, a jog átruházásához az engedményezésen felül a jogosult személyében bekövetkezett változás nyilvántartásba való bejegyzése is szükséges (Ptk. 6:202. §).

C) Tartozásátvállalás

A tartozásátvállalás a régi és új kötelezett, valamint a jogosult háromoldalú szerződése. Ha a kötelezett és a jogosult megállapodik egy harmadik személlyel (átvállaló) abban, hogy az a kötelezettnek a jogosulttal szemben fennálló kötelezettségét átvállalja, a jogosult a szolgáltatást kizárólag az átvállalótól követelheti. Az átvállalót mindazon jogok megilletik, amelyek a kötelezettet a jogosulttal szemben a szerződés alapján megillették. A tartozásátvállalással – fő szabályként – a követelés biztosítékai megszűnnek, fennmarad azonban a biztosíték, ha annak kötelezettje a tartozásátvállaláshoz hozzájárul.

A jogosult a tartozásátvállaláshoz hozzájárulását előzetesen is megadhatja, ha a tartozásátvállaláshoz szükséges jognyilatkozatát előzetesen megteszi. Ilyenkor a tartozásátvállalás a jogosult értesítésével válik hatályossá. A nyilatkozat megtételekor mindenképpen megilleti a jog, hogy fenntartsa jogát annak visszavonására (Ptk. 6:202–6:204. §).

A tartozásátvállalás összefüggésében a Ptk. *két további jogintézményt* is szabályoz. *Teljesítésátvállalás* esetében harmadik személy állapodik meg a kötelezettel a kötelezett tartozásának átvállalásáról, és megállapodásuk alapján ez a harmadik személy lesz majd köteles a kötelezett tartozását teljesíteni vagy a kötelezettet olyan helyzetbe hozni, hogy az lejáratkor teljesíthessen. A megállapodás kizárólag a kötelezett és a harmadik személy között fejt ki joghatást: a jogosult közvetlenül a harmadik személytől a tartozást nem követelheti (Ptk. 6:205. §). *Tartozáselvállalás* esetén az egyetemleges kötelezettet mindazon jogok megilletik, amelyek

a kötelezettet a jogosulttal szemben a szerződés alapján megillették. A tartozás elvállalója nem jogosult beszámítani a kötelezettnek a jogosulttal szemben fennálló egyéb követelését. Előfordulhat (bár a gyakorlatban meglehetősen ritkán), hogy a tartozás a jogszabály rendelkezése alapján száll át másra: ilyenkor a tartozásátvállalás szabályait kell megfelelően alkalmazni (Ptk. 6:206–6:207. §).

D) Szerződésátruházás

Az új Ptk. *a szerződési pozíció átruházásának lehetőségét egy háromoldalú szerződés formájában teremti meg*. A szerződésből kilépő, a szerződésben maradó és a szerződésbe belépő fél megállapodhat a szerződésből kilépő felet megillető jogok és az őt terhelő kötelezettségek összességének a szerződésbe belépő félre történő átruházásáról.

A szerződésbe belépő felet megilletik mindazon jogok, és terhelik mindazon kötelezettségek, amelyek a szerződésből kilépő felet a szerződésben maradó féllel szemben a szerződés alapján megillették és terhelték. A szerződésbe belépő fél nem jogosult beszámítani a szerződésből kilépő félnek a szerződésben maradó féllel szemben fennálló egyéb követelését. A szerződésben maradó fél nem jogosult beszámítani a szerződésből kilépő féllel szemben fennálló egyéb követelését.

A szerződésátruházással a szerződés biztosítékai megszűnnek, a zálogkötelezett hozzájárulása esetén azonban az új zálogjog az eredeti zálogjog ranghelyén jön létre. A szerződésben maradó fél a szerződésátruházáshoz szükséges jognyilatkozatát – az esetleges visszavonás jogának fenntartása mellett – előzetesen is megteheti: ebben az esetben a szerződésátruházás a szerződésben maradó fél értesítésével válik hatályossá.

Szerződésátruházásra *jogszabály rendelkezése alapján is sor kerülhet*. Ha valakinek egy szerződésből származó valamennyi joga és kötelezettsége jogszabály rendelkezése alapján száll át másra, a szerződésátruházás szabályait kell megfelelően alkalmazni (Ptk. 6:208–6:211. §).

10. A SZERZŐDÉS MEGSZÚNÉSE

Mint a szerződés módosításánál már láttuk, a felek a szerződési autonómia alapján, közös megegyezéssel meglehetősen nagy szabadsággal alakíthatják – *akár meg is szüntethetik* – jogviszonyukat. Erre azonban nem minden esetben kerülhet sor, csak akkor, ha a *teljesített szolgáltatások természetben visszatéríthetők*.

A szerződést megszüntethetik a jövőre nézve, vagy felbonthatják a szerződés megkötésének időpontjára visszamenő hatállyal: ilyenkor további szolgáltatásokkal nem tartoznak, és a felek kötelesek egymással a megszűnés előtt már teljesített szolgáltatásokkal elszámolni. A szerződés felbontása esetén a már teljesített szolgáltatások visszajárnak. Ha az eredeti állapot természetben nem állítható helyre, a szerződés felbontásának nincs helye (Ptk. 6:212. §): ilyenkor a szerződés jövőre nézve történő megszüntetésének szabályait kell alkalmazni.

A szerződést valamely fél egyoldalú jognyilatkozata fő szabályként nem szünteti meg: erre csak akkor van lehetőség, ha azt a szerződésben kikötötték vagy a jogszabály kifejezetten lehetővé teszi. Aki viszont *jogszabálynál vagy a szerződésnél fogva felmondásra vagy elállásra jogosult, a másik félhez intézett jognyilatkozattal megszüntetheti a szerződést.* A szerződés felmondása esetén a szerződés megszüntetésének, elállás esetén a szerződés felbontásának a szabályait kell alkalmazni, azzal, hogy elállásra a fél akkor jogosult, ha az általa kapott szolgáltatás egyidejű visszaadását felajánlja. Ha a felek az elállás jogát meghatározott pénzösszeg (bánatpénz) fizetése ellenében kikötötték, a túlzott mértékű bánatpénz összegét a bíróság a kötelezett kérelmére mérsékelheti. A tartós jogviszonyt létrehozó, határozatlan időre kötött szerződést azonban megfelelő felmondási idő alkalmazásával bármelyik fél felmondhatja: a felmondási jog kizárása semmis. Ezeket a rendelkezéseket kell megfelelően alkalmazni a szerződés bíróság által történő megszüntetésére is (Ptk. 6:213–6:214. §).

XIII. FEJEZET

A jelentősebb szerződések szabályai

1. AZ ADÁSVÉTEL

Az *adásvétel* az árutulajdon bármely tárgyának átruházására irányuló szerződés-típus. Tárgya ingó, ingatlan és – az új szabályozás egyik lényeges, koncepcionális változásaként – *jog* egyaránt lehet. Az *általános szabályok* (Ptk. 6:215–6:220. §) körében az új Ptk. az adásvételt olyan szerződésként határozza meg, amely alapján az eladó a dolog tulajdonjogának átruházására, a vevő pedig a vételár megfizetésére és a dolog átvételére köteles. Ha az adásvételi szerződés tárgya ingatlan, az eladó a tulajdonjog átruházásán felül köteles a dolog birtokának átruházására is. Ha a szerződés tárgya ingatlan, az adásvételi szerződést írásba kell foglalni.

A dolog adásvételére vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni arra a szerződésre is, amelyből jog vagy követelés visszerthes átruházására vonatkozó kötelezettség fakad. Az új szabályozás szerint az ingatlan-adásvételi szerződés esetében az eladó a tulajdonjog mellett a birtokot is köteles átruházni. Az eladó a tulajdonjogát a vételár kiegyenlítéséig – nyilvántartásba vételi kötelezettség mellett – fenntarthatja: ingatlan esetében ez az ingatlan-nyilvántartásba, ingó esetében a hitelbiztosítéki nyilvántartásba, illetve megfelelő lajstromba való bejegyeztetését jelenti. Az eladó viseli a birtokátruházással és az ingatlan-nyilvántartásban feltüntetett állapot rendezésével kapcsolatos költségeket, míg a dolog átvételének és a tulajdonváltás ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzésének költségei a vevőt terhelik.

A fogyasztóval kötött adásvételi szerződések esetében (ahol az eladó a vállalkozás, a vevő pedig a fogyasztó) ha a dolognak a vevőhöz történő eljuttatását a vevő vállalja, a kárveszély akkor száll át a vevőre, amikor a vevő vagy az általa kijelölt harmadik személy ezt a dolgot birtokba veszi. A kárveszély azonban – feltéve, hogy a fuvarozót nem az eladó ajánlotta – már a fuvarozónak történő átadáskor átszáll, ha a fuvarozót a vevő bízta meg. Felek eltérő megállapodásának hiányában, az eladó a fogyasztói adásvételi szerződés megkötését követően késedelem nélkül, de legkésőbb 30 napon belül köteles a vevő rendelkezésére bocsátani a dolgot: ebbéli kötelezettsége elmulasztása esetén a vevő póthatáridőt tűzhet ki, és ennek sikertelen elteltével elállhat a szerződéstől.

Elsősorban a nemzetközi kereskedelemben ismert és elfogadott, de alkalmanként a belföldi gazdasági szereplők egymás közötti viszonyaiban is alkalmazott *klasszikus árucseréügylet* a barter. Polgári jogi alapját a *csereszerződés* (Ptk. 6:234. §) képezi, melynek esetében – az adásvételi szerződésre vonatkozó szabályokkal összhangban – nemcsak dolgok tulajdonjogának, de más jogoknak vagy követeléseknek a kölcsönös átruházására is sor kerülhet. A csereszerződés alapján mind-egyik fél *eladó* a saját szolgáltatása és *vevő* a másik fél szolgáltatása tekintetében.

Az adásvételi szerződésnek számos alfaja van. Ezek közül a lényegesebbek a következők.

Ha a tulajdonos meghatározott dologra nézve szerződéssel *elővásárlási jogot* alapít, és a dolgot harmadik személytől származó ajánlat elfogadásával el akarja adni, az elővásárlási jog jogosultja az ajánlatban rögzített feltételek mellett a harmadik személyt megelőzve jogosult a dolog megvételére. Ha a tulajdonos egymást követően több személynek enged ugyanarra a dologra elővásárlási jogot, a jogosultak az elővásárlási jogok keletkezési sorrendjében gyakorolhatják elővásárlási jogukat. Az elővásárlásra jogosulttal a vételi ajánlatot teljes terjedelmében közölni kell. Az ajánlat közlése a tulajdonos által tett eladási ajánlatnak minősül, ehhez a tulajdonos kötve van. A *visszavásárlási jog* esetén – a felek eltérő megállapodásának hiányában – az ár a visszavásárlás időpontja szerinti forgalmi értékhez igazodik. *Vételi jog* alapján a jogosult arra szerez jogot, hogy a dolgot egyoldalú nyilatkozattal megvásárolhassa (ún. opció). A visszavásárlási és a vételi jog korábbi ötéves időkorlátja megszűnt, annak időpontjáról a felek szabadon állapodhatnak meg. Új lehetőségként jelent meg a Ptk.-ban az eladási jog. *Eladási jog* alapján a tulajdonos a dolgot a szerződésben meghatározott vételáron egyoldalú nyilatkozattal eladhatja az eladási jog kötelezettjének. A visszavásárlási, a vételi és az eladási jog alapítására irányuló szerződést írásba kell foglalni, és úgy ingatlanok, mint ingók esetében, ha azt az ingatlan-nyilvántartásba vagy más

közhitelű nyilvántartásba bejegyzik, mindenkivel szemben hatályossá válik. A dolognak a kötelezettnek fel nem róható okból való megsemmisülése mindhárom jog megszűnését eredményezi (Ptk. 6:221–6:226. §).

Részletvétel esetén a felek abban állapodnak meg, hogy a vevő a vételárat meghatározott időpontokban, több részletben fizeti meg, de a dolog birtokát a vételár teljes kiegyenlítése előtt a vevőre átruházzák. Ilyenkor az eladó – választása szerint – az előállítás vagy a részletfizetési kedvezmény megvonásának jogát gyakorolhatja akkor, ha a vevő a részletet az esedékességkor nem fizeti meg. *Megtekintésre vételről* akkor beszélünk, ha a vevő az adásvételi szerződést a szerződés tárgyát képező dolog megtekintése nélkül köti meg, de a felek megállapodnak abban, hogy a vevő a dolog megtekintése után nyilatkozhat a szerződés hatálybalépéséről. Az eladó ilyen esetben köteles lehetővé tenni a dolog megtekintését, és a szerződés hatálya a vevő nyilatkozatától függ. A vevő a nyilatkozatát nem köteles indokolni. *Próbára vételről* van szó, ha a felek az adásvételi szerződésben azt kötik ki, hogy az adásvétel tárgyát képező dolog kipróbálása alapján a vevő meghatározott időn belül nyilatkozhat a szerződés hatályáról. Ebben az esetben a szerződés hatálya a vevő nyilatkozatától függ, amit a vevő nem köteles indokolni. *Minta szerinti vételre* kerül sor, ha a felek a szerződés tárgyát képező dolog valamely tulajdonságát mintára hivatkozással határozzák meg, az eladó pedig köteles a minta hivatkozott tulajdonságának megfelelő dolgot szolgáltatni. Az eladó a dolog fel nem ismerhető hibájáért akkor is szavatol, ha a hiba a mintában is megvolt. Ha a vevő a mintát nem mutatja fel, őt terheli annak bizonyítása, hogy a minta milyen tulajdonságokkal rendelkezett (Ptk. 6:227–6:230. §).

Az új Ptk. jelentős újdonsága az 1959-es kódexbeli, az *önállóan nevesített szállítási szerződés* és *mezőgazdasági termékértékesítési szerződés* elhagyása, egyben a mögöttes gazdasági érdek jóval plasztikusabb megjelenítését lehetővé tevő *új szerződési altípusoknak* a kódexbe való bevezetése. A szállítási szerződés helyébe lép *a fajta és mennyiség szerint meghatározott dolog határidős adásvétele*, amely a dolog jövőbeni szolgáltatására vonatkozó kötelezettségvállalást jelent, és a fajlagos szolgáltatás teljesítési sajátosságaihoz igazodva szabályozza a felek jogviszonyát. Leglényegesebb ezek közül a toleranciaelv (szerződésben kikötött mennyiségtől való eltérés megengedése és az ellenértékre vonatkozó fizetési kötelezettségnek a tényleges teljesítéshez való igazítása) érvényre juttatása (Ptk. 6:231. §).

A tulajdon átruházására irányuló mezőgazdasági termékértékesítési szerződés a saját termelésű áru szolgáltatására kötött adásvételi szerződésben és a vevő közreműködésével előállított mezőgazdasági áru szolgáltatására irányuló szerződésben él tovább, tevékenységkifejtő mozzanatot a középpontba

állító altípusként a mezőgazdasági vállalkozási szerződés (Ptk. 6:235. §) jelenti. A 10%-os eltérést megengedő toleranciaelv a saját termelésű áru (mezőgazdasági termék, termék, saját nevelésű vagy hizlalású állat) szolgáltatására kötött adásvételi szerződés esetében is érvényesül, és az eladó – meghatározott feltételekkel – előteljesítésre is jogosult.

A vevő közreműködésével előállított mezőgazdasági áru szolgáltatására irányuló szerződés arra a helyzetre van modellezve, amikor a vevő vállalja, hogy a teljesítést elősegítő szolgáltatást nyújt, és ehhez kapcsolódó tájékoztatást ad az eladónak. Ha a szerződésben ilyen kikötés szerepel, az eladó ezt a szolgáltatást köteles igénybe venni: ennek ellenértékét eladó akkor is köteles megfizetni, és a vevő által folyósított termelési előlegnek a vételárral nem fedezett részét akkor is köteles visszafizetni, ha erre a termelés eredménye egyébként nem biztosít fedezetet (Ptk. 6:233. §).

2. A VÁLLALKOZÁSI TÍPUSÚ SZERZŐDÉSEK

Vállalkozási szerződés alapján a vállalkozói tevékenységgel elérhető eredmény (mű) megvalósítására, a megrendelő annak átvételére és a vállalkozói díj megfizetésére köteles (Ptk. 6:238. §). A vállalkozási szerződés tehát *eredménykötelem*, a vállalkozó eredményt köteles elérni. A vállalkozó a megrendelő utasítása szerint köteles eljárni, az utasítás azonban nem terjedhet ki a tevékenység megszervezésére, és nem teheti a teljesítést terhesebbé. Ha a megrendelő célszerűtlen vagy szakszerűtlen utasítást ad, a vállalkozó köteles őt erre figyelmeztetni. Ha a megrendelő a figyelmeztetés ellenére utasítását fenntartja, a vállalkozó a szerződéstől elállhat, vagy a feladatot a megrendelő utasításai szerint, a megrendelő kockázatára elláthatja. A vállalkozó köteles megtagadni az utasítás teljesítését, ha annak végrehajtása jogszabály vagy hatósági határozat megsértéséhez vezetne, vagy veszélyeztetné mások személyét vagy vagyonát.

Ha a tevékenységet a megrendelő által kijelölt munkaterületen kell végezni, a megrendelő köteles azt a tevékenység végzésére alkalmas állapotban a vállalkozó rendelkezésére bocsátani. A megrendelőt a tevékenység és a felhasznált anyag vonatkozásában egyaránt *ellenőrzési jog* illeti meg, ám az ellenőrzés nem vagy nem megfelelő gyakorlása a vállalkozót a szerződésszegés következményei alól nem mentesíti (Ptk. 6:240–6:242. §).

Az 1959-es Ptk.-hoz képest új a *többletmunka* és *pótmunka* fogalmának és ezzel összhangban az átalánydíjas és a tételes elszámolású szerződések esetén

fizetendő vállalkozói díjnak a meghatározása, az *átadás-átvétel* szabályainak vagy a *megrendelő elállási és felmondási jogának* a pontosítása.

Többletmunkának a vállalkozási szerződés tartalmát képező, de a vállalkozói díj meghatározásakor figyelembe nem vett és az olyan munka minősül, amely nélkül a mű rendeltetésszerű használatra alkalmas megvalósítása nem történhet meg, *pótmunkának* pedig – ha annak elvégzése nem teszi feladatát aránytalanul terhesebbé – az utólag megrendelt, különösen tervmódosítás miatt szükségessé váló munka tekinthető. A vállalkozó a pótmunkát és a többletmunkát is köteles elvégezni. Az átalánydíjon felül a pótmunka ellenértékét a vállalkozó igényelheti, a többletmunkáért azonban átalánydíjas szerződés esetén részére külön díjazás nem jár (az előre nem látható költségeket azonban ekkor is meg kell téríteni). *Tételes elszámolás szerint meghatározott vállalkozói díj esetén* a vállalkozó az elvégzett munka ellenértékére jogosult.

A vállalkozási szerződésnek számos *alfaja* van. A következőkben a főbb vállalkozási szerződéstípusokat vesszük sorra.

A tervezői munka elvégzésén túl a tervdokumentáció előállítását és átadását is fogalmi elemként magában foglaló *tervezési szerződés* esetén alapkövetelmény, hogy a tervdokumentáció alapján az építménynek műszakilag kivitelezhetőnek kell lennie. Az új szabályozás rögzíti a *tervdokumentáció követelményeit*: műszakilag kivitelezhető, gazdaságos és célszerű megoldásokat kell tartalmaznia, és alkalmasnak kell lennie a megrendelő felismerhető, a felhasználás céljából következő igényeinek a kielégítésére. A tervhiba miatti érdeksérelem az elkészült létesítmény hibájában jelenik meg. A jogkövetkezményeket a tervdokumentáció átadásától érvényesíteni lehet, a szerződésszegésből fakadó jogok azonban mindaddig érvényesíthetők, amíg a terv alapján kivitelezett szolgáltatás tervhibával összefüggő hibás teljesítése miatt jogok gyakorolhatók (Ptk. 6:251. §).

Kivitelezési szerződés alapján a kivitelező építési vagy technológiai szerelési munka elvégzésére, az előállított mű átadására, a megrendelő pedig annak átvételére és díj fizetésére köteles. A kivitelezési szerződés a szerelési munkák elvégzését is magában foglalja, így a szerelési szerződés önálló altípusként való szabályozása szükségtelenné vált. A vállalkozó feladata a *tervdokumentáció kivitelezése* és a *mű átadása*: a Ptk. a tervdokumentáció elkészítésével, a hatósági engedélyek beszerzésével kapcsolatos feladatokat alapvetően a megrendelőhöz telepíti, a kivitelező azonban köteles a megrendelő által átadott tervdokumentációt a szerződés megkötése előtt megvizsgálni és a megrendelőt a terv felismerhető hibáira, hiányosságaira figyelmeztetni (Ptk. 6:252. §).

Kutatási szerződés alapján a kutató kutatómunkával elérhető eredmény megvalósítására, a megrendelő pedig annak átvételére és díj fizetésére köteles. Új elemként jelenik meg a kutatással érintett szerzői vagy iparjogvédelmi vagyoni jogok helyzetének a rendezése: ezeket a jogokat a kutató köteles a megrendelőre átruházni, ha pedig a vagyoni jog átruházását a jogszabály kizárja, a kutató a megengedett legszélesebb terjedelmű felhasználási jog engedélyezésére köteles. Abban az esetben, ha a díj a kutatás eredménytelen befejezése esetén is jár, a kutatás végzésére és a kutató díjigényére a megbízás szabályait kell alkalmazni (Ptk. 6:253. §). Természetesen kutatás végezhető megbízási szerződés alapján is, ez utóbbi esetben a kutató nem köteles eredményt szolgáltatni.

Utazási szerződés alapján a vállalkozó utazás és az út egyes állomásain való tartózkodás megszervezésére, továbbá kapcsolódó szolgáltatások nyújtására, a megrendelő a szolgáltatások átvételére és díj fizetésére köteles. A szabályozás két jelentős újdonsága a szerződés írásba foglalásának kötelezettsége és a szerződési pozíció átruházásának lehetővé tétele. Semmis a szerződés olyan kikötése, amelyet nem foglaltak írásba. A megrendelő az utazás megkezdése előtt az utazási szerződésből fakadó jogait és kötelezettségeit átruházhatja olyan harmadik személyre, aki az utazási szerződésben foglalt feltételeknek megfelel. Az átruházást megelőzően keletkezett kötelezettségekért és az átruházásból eredő többletköltségek megfizetéséért a megrendelő és a harmadik személy egyetemlegesen állnak helyt (Ptk. 6:254. §).

A mezőgazdasági termékértékesítési szerződés vállalkozási altípusaként szabályozott *mezőgazdasági vállalkozási szerződés* alapján a vállalkozó a megrendelő tulajdonában álló állat nevelésére vagy terménynek a megrendelő tulajdonában álló területen való megtermelésére, a megrendelő pedig díj fizetésére köteles. A Ptk. a szerződési előírások körében gazdálkodó szervezetekre külön szabályozást nem tartalmaz. A szerződésnek az állat vagy a termény betegsége miatti lehetetlenné válására vonatkozóan speciális lehetetlenülési szabályt állapít meg: ha a megbetegedést a vállalkozó ellenőrzési körén kívüli elháríthatatlan ok idézte elő, az így bekövetkezett lehetetlenülésért a vállalkozó nem felelős, és öt arányos díj illeti meg (Ptk. 6:255. §).

Az eddigi közüzemi szerződést az új Ptk. az Európai Unió jogi terminológiájának megfelelően *közszolgáltatási szerződés*ként szabályozta újra. A szerződés alapján a szolgáltató általános gazdasági érdekű szolgáltatás (az uniós jogban: a közszolgáltatási kötelezettség alá tartozó piaci szolgáltatások) nyújtására, a felhasználó díj fizetésére köteles. A szolgáltatót szerződéskötési kötelezettség

terheli, a szolgáltatás jellegéből adódó sajátosságokra figyelemmel lévő részlet-szabályokat külön jogszabályok tartalmazzák (Ptk. 6:256. §).

A *fuvarozás* az új Ptk.-ban – fejezeti önállóságát megtartva, de a vállalkozás szabályai közé besimulva – a vállalkozási szerződések közé került. *Fuvarozási szerződés* alapján a fuvarozó a küldemény rendeltetési helyére történő továbbítására és a címzettnek történő kiszolgáltatására, a feladó pedig díj fizetésére köteles (Ptk. 6:257. §). A *fuvarlevél* kiállítása továbbra sem kötelező, ám ha kiállítják, úgy az írásbeliségnek (amely papíralapú és elektronikus dokumentum formájában való megjelenést egyaránt jelenthet) mint a tartalommal szembeni (alapinformációk) követelményeknek egyaránt meg kell felelnie.

A *fuvarozó köteles a fuvarszekőzt a szerződésben meghatározott időben és helyen, fuvarozásra alkalmas állapotban kiállítani, és a fuvarozást késedelem nélkül megkezdeni*. A küldemény berakására a feladó köteles. Ha a küldeményt a címzett nem rakja ki, a fuvarozó a kirakást a feladó költségére elvégezheti. A berakás és a kirakás körében a fuvarozót a küldemény elhelyezése tekintetében utasítási jog illeti meg. *A feladó a szerződéstől a fuvarozás megkezdése előtt állhat el.*

A fuvarozó a küldemény megérkezéséről a címzettet késedelem nélkül köteles értesíteni. Az értesítés megérkezését követően a küldeménnyel a címzett jogosult rendelkezni. A küldemény *teljes vagy részleges elveszése és megsemmisülése* esetén a fuvarozó *fuvardíjra* vagy annak arányos részére *nem tarthat igényt*.

3. AZ ÜGYVITELI TÍPUSÚ SZERZŐDÉSEK

Az ügyvitelre irányuló szerződések alaptípusa a *megbízási szerződés*. Megbízási szerződés alapján a megbízott a megbízó által rábízott feladat adott helyzetben általában elvárható gondossággal való ellátására, a megbízó pedig a megbízási díj megfizetésére köteles (Ptk. 6:272. §). A megbízás tehát – a vállalkozási szerződéssel ellentétben – nem eredménykötelem, kellő gondossággal való ügyintézésre irányul. A megbízási szerződés visszterhes, illetve ingyenes is lehet. A mindennapi életben előforduló szívességi ügyintéзések általában ingyenesek, a kereskedelmi megbízások viszont díjazás fejében történnek, és például az ügyvédi vagy az orvosi megbízás is fő szabályként díjazás fejében történik.

A megbízott köteles a megbízó utasításait követni: ezektől akkor térhet csak el, ha ezt a megbízó érdeke feltétlenül megköveteli, és a megbízó előzetes értesítésére már nincs mód. Ilyen esetben a megbízót késedelem nélkül értesíteni kell. Ha a megbízó célszerűtlen vagy szakszerűtlen utasítást ad, a megbízott köteles őt

erre figyelmeztetni. Ha a megbízó a figyelmeztetés ellenére utasítását fenntartja, a megbízott a szerződéstől elállhat, illetve a szerződést felmondhatja, vagy a feladatot a megbízó utasításai szerint, a megbízó kockázatára elláthatja. Új rendelkezés, hogy a jogellenes vagy mások személyét, vagyont veszélyeztető utasítás megtagadása *kötelező*.

A megbízott köteles a megbízás ellátásával rendszerint együtt járó költségek megelőlegezésre, a megbízási díj és e költségek biztosítására őt zálogjog illeti meg. Ha a megbízás teljesítéséhez szerződés kötése vagy más jognyilatkozat tétele szükséges, a megbízás a meghatalmazást is magában foglalja. A megbízottat a megbízó irányában tájékoztatási kötelezettség terheli: tevékenységéről és a feladat állásáról fő szabályként a megbízó kívánságára köteles tájékoztatást adni, szükség esetén azonban ez törvényi kötelezettsége, csakúgy, mint a megbízás teljesítéséről való késedelem nélküli tájékoztatás.

Ha a megbízott megbízási díjra jogosult, úgy ez őt akkor is megilleti, ha eljárása nem vezetett eredményre, kivéve, ha az eredmény részben vagy egészben azért maradt el, mert a megbízott felróhatóan járt el. Megbízási díja a szerződés teljesítésekor esedékes. Ha a szerződés a megbízás teljesítése előtt szűnt meg, a megbízott a megbízási díjnak a tevékenységével arányos részét követelheti. A szerződés megszűnésekor a megbízó köteles a megbízottat a megbízás alapján harmadik személyekkel szemben vállalt kötelezettségei alól mentesíteni, valamint szükséges és indokolt a költségeit megtéríteni. A megbízottat a megbízási díj és a költségek biztosítására – törvényes – zálogjog illeti meg a megbízónak azokon a vagyontárgyain, amelyek a megbízás következtében kerültek a birtokába.

Az alapvetően bizalmi jogviszonyt kifejező szerződést *mindkét fél felmondhatja*. A megbízás fő szabályként *visszterhes*, de lehet ingyenes is: az ingyenes (ellenszolgáltatás nélkül nyújtott) megbízási szerződésre az általános szabályok megfelelően alkalmazandók, a megbízó pedig köteles a megbízott költségeit megtéríteni (Ptk. 6:272–6:280. §).

Sajátos ügyviteli szerződés a közvetítői, a vagyonkezelési, valamint a bizonymányi szerződés.

A) Közvetítői szerződés

Közvetítői szerződés alapján a közvetítő a megbízója és a harmadik személy között a szerződés megkötésének elősegítésére irányuló tevékenység folytatására, a megbízó díj fizetésére köteles (Ptk. 6:280. §). A Ptk. megkülönböztetést tesz aszerint, hogy az érintett jogviszony eseti vagy tartós jellegű. Az *eseti jogviszonyokat*

tisztán megbízási jellegűnek tekinti, és ezekre nézve csak minimálszabályokat állapít meg, a *tartós közvetítői szerződést* azonban a törvény részletesen szabályozza. A közvetítői szerződés leggyakoribb esete az ügynöki szerződés.

Az *általános szabályok körében* a Ptk. meghatározza a képviseleti jog terjedelmét, rendelkezik a megbízott megbízó irányába való speciális tájékoztatási kötelezettségéről, a díjazás kérdéseiről. Törvényi eltérést engedő fő szabály szerint a közvetítő a megbízója nevében az általa közvetített szerződés megkötésére, az annak alapján történő teljesítés elfogadására nem jogosult, és köteles a megbízót tájékoztatni, ha harmadik személy javára közvetítői tevékenységet végez. Díja a közvetített szerződés megkötésének időpontjában válik esedékessé, a díj azonban a közvetítőt abban az esetben is megilleti, ha a közvetített szerződést a felek a közvetítői szerződés megszűnését követően kötik meg (Ptk. 6:289–6:292. §).

A *tartós közvetítői szerződés alapján* a közvetítő tartós jogviszony keretében, önállóan eljárva megbízójának harmadik személyekkel kötendő szerződések közvetítésére, illetve a megbízó nevében történő megkötésére, a megbízó pedig díj fizetésére köteles. A jogviszony sajátosságainak megfelelően a Ptk. rendezi a képviseleti jog terjedelmének kérdését, a megbízó a szerződés teljesítésében való, nevesített együttműködési kötelezettségét és a szerződés időtartamát, valamint a felmondás és a közvetítő kártalanításának az eseteit. A szerződés megszűnését követően írásban a közvetítőt a gazdasági tevékenysége gyakorlásában legfeljebb a szerződés megszűnésétől számított két évre korlátozó megállapodás köthető: a két évet meghaladó korlátozó kikötés *semmiss* (Ptk. 6:293–6:301. §).

B) A bizalmi vagyonkezelési szerződés

A bizalmi vagyonkezelési szerződés új típusú szerződésként jelentkezik az új Ptk.-ban. *Bizalmi vagyonkezelési szerződés alapján* a vagyonkezelő a vagyonrendelő által tulajdonába adott dolgok, ráruházott jogok és követelések (a kezelt vagyon) saját nevében a kedvezményezett javára történő kezelésére, a vagyonrendelő pedig díj fizetésére köteles (Ptk. 6:310. §). A bizalmi vagyonkezelés alapja a tulajdonosi és a döntési pozíciók szétválasztása: a vagyon működtetője a tulajdonosi döntések meghozatalához szükséges jogokkal – a szerződés vagy egyoldalú jogügylet alapján – az eredeti jogosult vagy valamely harmadik személy rá mint kezelőre átruházott vagyonának gyarapítására él.

A szabályozás alapvetően a szerződéses jogviszonyra szabott, a *vagyonrendelő* és a *vagyonkezelő* személye azonban meg is egyezhet. A *szerződésben* – amelyet írásban kell megkötni – meg kell határozni a vagyonkezelésbe kerülő

vagyontárgyakat, ki kell jelölni a vagyonkezelő tulajdonosi eljárásának kereteit, és szabályozni kell a kezelt vagyonból történő juttatásokat. *Vagyonkezelő és kedvezményezett (elvileg) bárki lehet*, de a vagyonkezelő kizárólagos kedvezményezetté nevezése semmis. A vagyonkezelőt a kedvezményezett nem utasíthatja, tevékenységét azonban ellenőrizheti, és másik vagyonkezelő rendelése mellett bármikor vissza is hívhatja. A szerződés gazdasági lényegét a kezelőre átruházott *vagyon elkülönítése*, önálló működtetése és védettsége képezi. A Ptk. szabályozza a *vagyonkezelő kötelezettségeit* (külön nevesítve a titoktartást), a vagyonkezelővel és a kedvezményezettel szembeni *felelősségét*, a *több vagyonkezelő rendelésének* esetét, a *díjazás* kérdéseit, a *felek személyében való változás* lehetőségét.

Bár a bizalmi vagyonkezelés *határozott és határozatlan* időre egyaránt köthető, a jellemző megszűnési okokon túl (kezelt vagyon elfogyása, a vagyonkezelő részéről történő felmondás stb.) a *határozatlan időtartamra* vagy az *50 évnél hosszabb határozott időtartamra* létesített bizalmi vagyonkezelési jogviszony *50 év elteltével megszűnik*. Az ettől eltérő kikötés semmis. A vagyonkezelőt a szerződés megszűnésekor elszámolási kötelezettség terheli, megbízatásának megszüntével pedig a kezelt vagyont ki kell adnia (Ptk. 6:310–6:328. §).

C) Bizományi szerződés

Bizományi szerződés alapján a bizományos a megbízó javára a saját nevében ingó dologra adásvételi szerződés kötésére, a megbízó a díj megfizetésére köteles (Ptk. 6:281. §). A szerződés tárgya alapvetően *ingó dolog*: semmis az olyan szerződés, ami alapján a bizományos ingatlan-tulajdonjog megszerzésére lenne köteles.

A bizományos a szerződés teljesítése során *vételi bizomány* esetében tulajdont szerez (*eladási bizomány* esetében nem). Díj részére az adásvételi szerződés megkötése estén, illetőleg akkor jár, ha a szerződés megkötésére a megbízó érdekkörében felmerült okból nem került sor. A *bizományos* az adásvételi szerződést a megbízóval *maga is megkötheti*, ha a dolog forgalmi értéke nyilvános információ alapján egyértelműen megállapítható. Ilyenkor a bizományos – változatlan díj-igény és megbízó elszámoláskori tájékoztatási kötelezettsége mellett – belép a szerződésbe, ám azt a megbízóra a legkedvezőbb feltételek mellett köteles megkötni. A bizományos belépése esetén a megbízó és a bizományos jogviszonyára egyéb vonatkozásokban az adásvételi szerződés szabályait kell alkalmazni.

Ha a bizományos a *megbízóra kedvezőbb feltételek* mellett köti meg az adásvételi szerződést, mint amilyeneket a bizományi szerződésben megállapítottak, az ebből eredő előny a megbízót illeti, ha pedig a bizományi szerződésben

megállapított áron alul ad el, köteles a megbízónak az árkülönbözetet megtéríteni. *A bizományi szerződésben kikötött feltételektől való lényeges eltérés esetén* bizományos köteles az eltérésről a megbízót értesíteni. A megbízó az értesítést követően késedelem nélkül jogosult az adásvételi szerződést visszautasítani, kivéve, ha a bizományos a szerződésben meghatározott árnál drágábban vásárolt, de az értékkülönbözetet megtéríti. Egyebekben a bizományi szerződésre a megbízási szerződés szabályait kell megfelelően alkalmazni (Ptk. 6:281–6:287. §).

D) Szállítmányozási szerződés

A bizományi szerződés alapformája az adásvételi szerződés megkötésére irányul. A bizományi szerződés tárgya azonban bármilyen más szerződés is lehet. Ezek közül a fuvarozási szerződés megkötésére irányuló bizományi szállítmányozás néven önállósult.

Szállítmányozási szerződés alapján a szállítmányozó a saját nevében a megbízó javára küldemény továbbításával összefüggő szerződések megkötésére és jognyilatkozatok megtételére, a megbízó díj fizetésére köteles (Ptk. 6:302. §). A szállítmányozó a megbízó igényeit a fuvarozóval és más, a szállítmányozó által igénybe vett közreműködőkkel szemben, a megbízó utasítása esetén a megbízó költségére és veszélyére köteles érvényesíteni, és utasítás nélkül is köteles a megbízó jogainak megóvásához szükséges nyilatkozatokat megtenni. A szállítmányozót illeti az az utólagos fuvardíjkezdmény vagy üzletszerzési jutalék, amelyet a továbbított küldemények után a fuvarozó neki juttat.

A szállítmányozó a fuvarozást maga is elláthatja. A szállítmányozó felelősségére a fuvarozóra vonatkozó szabályokat kell alkalmazni, ha a küldeményt más küldeményekkel együtt, azonos fuvarozó eszközön továbbította, és a kár ez okból keletkezett, vagy ha a birtokában levő küldemény elveszett vagy károsodott. A megbízó felel azért a kárért, amely az utasításból, a küldemény elégtelen csomagolásából, jelöléséből vagy a megbízó által adott adatok, okmányok, információk hiányosságából, pontatlanságából, hiányából származik (Ptk. 6:303–6:308. §).

4. A HASZNÁLATI SZERZŐDÉSEK

A használati szerződések alaptípusa a bérleti szerződés. Ingyenes használati szerződés is ismeretes, ezt haszonkölcsönnek nevezzük. A használati kötelmekhez kapcsoltn tárgyaljuk a letéti és a forgalmazási szerződést is.

A) Bérlet

Bérleti szerződés alapján a bérbeadó meghatározott dolog időleges használatának átengedésére, a bérlo a dolog átvételére és bérleti díj fizetésére köteles. A Ptk. a jogok bérbe adását is lehetővé teszi: a jogok időleges gyakorlásának más személy részére ellenérték fejében történő átengedésére a dologbérlet szabályait kell megfelelően alkalmazni. A bérbeadó szavatol azért, hogy a bérlet dolog a bérlet egész tartama alatt szerződésszerű használatra alkalmas legyen, és megfeleljen a szerződés előírásainak. A bérlo a dolgot rendeltetésének és a szerződésnek megfelelően használhatja: ennek ellenőrzésére a bérbeadó a bérlo szükségtelen háborítása nélkül jogosult. A bérlet dolgot a bérlo a bérbeadó hozzájárulásával jogosult albérletbe vagy harmadik személy használatába adni. A határozott időre kötött szerződés a dolog használatának a bérbeadó tudomásulvételével való folytatása esetén határozatlan időtartamúvá válhat. A bérleti szerződés megszűnik azonban akkor, ha a dolog elpusztul.

Ha a bérleti szerződés egy hónapnál rövidebb időre jön létre, *a bérleti díj a szerződés megkötésekor esedékes*. Arra az időre, amely alatt a bérlo a dolgot a saját érdekkörén kívül felmerült okból nem használhatja, bérleti díj nem jár. A bérbeadó a szerződést nemcsak a bérleti díj, de a bérlo terhelő költségek és terhek megfizetésének elmulasztása esetén is jogosult *felmondani*. A bérlo a bérleti díjat *havonta előre* köteles megfizetni. Míg a határozott idejű jogviszony rendes felmondással általában – törvény, szerződés eltérő rendelkezése hiányában – nem szüntethető meg, a határozatlan jogviszony a bérleti jog jellegéhez, a *használat időtávjához igazodó* (napi, heti, havi) *felmondási idővel* igen: az ettől eltérően gyakorolt felmondás nem válik jogszerűtlenné, de értelemszerűen a törvény szerinti következő időszakra rendelten értelmezendő. A bérlet megszűnése után a bérlo köteles a dolgot a bérbeadónak *visszaadni*; a bérbeadóval szemben fennálló, *a bérleti jogviszonyból keletkezett követeléseinek kiegyenlítéséig* azonban *a dolgot annak használatára nélkül visszatarthatja* (Ptk. 6:331–6:341. §).

Ha a bérleti szerződés tárgya lakás céljára szolgáló ingatlan, a bérleti szerződésre vonatkozó rendelkezéseket eltérésekkel kell alkalmazni (lakásbérlet). A kaució összege nem haladhatja meg a havi bérleti díj háromszorosát, a túlzott mértékű biztosítékot pedig a bérlo kérelmére a bíróság mérsékelheti.

A bérlo köteles tőrni, hogy a bérbeadó a lakás állagának megóvásához szükséges munkálatokat elvégezze. A lakás korszerűsítéséhez szükséges munkálatok elvégzésének tőrésére azonban a bérlo nem köteles, kivéve, ha azok – az elvégzendő munkára, az építészeti következményekre és a bérlo várható kiadásaira

tekintettel – a lakás használatát jelentősen nem korlátozzák. A bérbeadó e munkálatok megkezdése előtt megfelelő időben köteles a tervezett munkálatokról és azok várható időtartamáról a bérlet írásban tájékoztatni: ilyen esetben a bérlet a bérleti szerződést az értesítés kézhezvételét követő hónap utolsó napjáig felmondhatja.

A határozatlan időre kötött szerződést bármelyik fél *a hónap 15. napjáig a következő hónap végére mondhatja fel*. Szerződésszegés miatti felmondással a bérbeadó akkor élhet, ha a bérlet vagy a vele együtt lakó személy a bérbeadóval vagy a szomszédokkal szemben az együttélés követelményeivel kirívóan ellentétes magatartást tanúsít, vagy a lakást, illetőleg a közös használatra szolgáló területet nem rendeltetésszerűen vagy nem szerződésszerűen használja.

A jog fő szabályként a bérlet előzetes felszólítását követően, legalább 15 napos felmondási idővel, a felmondást követő hónap utolsó napjára gyakorolható: nem kell előzetes felszólításnak megelőznie, ha a kifogásolt magatartás olyan súlyos, hogy a bérbeadótól a szerződés fenntartását nem lehet elvárni (Ptk. 6:342–6:348. §).

A bérlet sajátos változata a haszonbérlet, amely alapvetően a mezőgazdasághoz kapcsolódik.

Haszonbérleti szerződés alapján a haszonbérlet hasznát hajtó dolog időleges használatára vagy hasznát hajtó jog gyakorlására és hasznainak szedésére jogosult, és köteles ennek fejében haszonbért fizetni. A haszonbérlet *a dolog hasznainak szedésére a rendes gazdálkodás szabályainak megfelelően jogosult*. Termőföld haszonbérletje köteles a földet rendeltetésének megfelelően megművelni, és ennek során gondoskodni arról, hogy a föld termőképessége fennmaradjon. A haszonbérlet tárgyát képező dolog fenntartásához szükséges felújítás és javítás, továbbá a dologgal kapcsolatos terhek viselése a haszonbérlet, a rendkívüli felújítás és javítás a haszonbérbeadót terhelik. *A haszonbért időszakonként utólag kell megfizetni*. A haszonbérbeadót a haszonbér biztosítására a dolog hasznain és a haszonbérletnek a haszonbérlet területén levő dolgain zálogjog illeti meg, amelyre az ingatlan bérbeadóját megillető zálogjog szabályait kell alkalmazni.

A határozatlan időre kötött mezőgazdasági haszonbérleti szerződést 6 hónapos felmondással, a gazdasági év végére lehet megszüntetni. Más dolog vagy jog haszonbérlete esetén a felmondási időre a bérleti szerződés felmondására vonatkozó szabályokat kell alkalmazni. *A felmondásnak többé nem érvényességi feltétele az írásba foglalás*. A törvény meghatározza a szankciós felmondási okokat, és pontosítja a mezőgazdasági haszonbérlet esetén a haszonbérlet örököseit megillető felmondási jog gyakorlásának a feltételeit. A szerződésre eltérő rendelkezések hiányában a bérleti szerződésre vonatkozó rendelkezések irányadók (Ptk. 6:349–6:356. §).

B) Letéti szerződések

Letéti szerződés alapján a letéteményes a szerződésben meghatározott ingó dolog megőrzésére és annak a szerződés megszűnésekor történő visszaadására, a letevő díj fizetésére köteles. A fő szabály szerint visszerthes szerződés tartalma tehát a *megőrzés és a visszaszolgáltatás*. A letéteményes köteles a dolgot saját vagyonától, illetve más letevő vagyonától elkülönítetten nyilvántartani és őrizni.

A dolog megőrzésére a letéteményesnek *úgy kell eljárnia, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható*: óvnia kell a dolgot az elvesztéstől, az elpusztulástól, a megrongálódástól. Ha a dolog természeténél fogva hasznót hajt, a *letéteményes köteles a hasznok beszedésére is*, ezekkel köteles a letevőnek elszámolni. A letéteményest díja és költségei biztosítására zálogjog illeti meg a letevőnek azokon a vagyontárgyain, amelyek a letét következtében kerültek a birtokába.

A letéti szerződést a letevő bármikor jogosult – a határozatlan időre kötött szerződést fő szabály szerint 15 napra – *felmondani, a letét tárgyát visszakövetelni*. A letéti szerződés általános szabályairól szóló rendelkezéseket megfelelően kell alkalmazni az olyan letéti szerződésre, amely alapján a letevő ellenszolgáltatás nyújtására nem köteles (Ptk. 6:360–6:365. §).

A *gyűjtő letét* alapján a letéteményes jogosult több letevő azonos fajtájú és minőségű, helyettesíthető dologát együtt őrizni anélkül, hogy azokat letevők szerint elkülönítené vagy egyedileg megkülönböztetné. A letevőknek közös tulajdona keletkezik a letétben lévő azonos fajtájú és minőségű, helyettesíthető dolgokon, és a *letét megszűnésekor a letéteményes a letevő tulajdoni hányadának megfelelő mennyiségű, a letett dologgal azonos fajtájú és minőségű dolog kiadására köteles*. A *rendhagyó letét* esetében, amikor is a letét tárgya *helyettesíthető dolog*, és a szerződés alapján a letéteményest megilleti a letett dolog használatának és az azzal való rendelkezésnek a joga, a *letéteményes tulajdonjogot szerez, és a letét lejáratakor ugyanolyan fajtájú és minőségű dolgot ugyanolyan mennyiségben köteles a letevőnek visszaadni*.

A *szállodai letét* esetében a szálloda felelőssége azokban a dolgokban bekövetkezett károkért áll fenn, amelyeket a vendég a szállodában kijelölt, illetve általában erre rendelt helyen vagy a szobájában helyezett el, vagy amelyeket a szálloda olyan alkalmazottjának adott át, akit dolgai átvételére jogosultnak tarthatott. A szálloda felelőssége alapján a *kártérítés mértéke legfeljebb a napi szobaár összegének 50-szerese* – ez átkerült a kódex szabályai közé. Az értékpapírokért, készpénzért és egyéb értéktárgyakért a szálloda felelőssége *akkor áll fenn*, ha a szálloda a dolgot megőrzésre átvette, vagy a megőrzésre átvételt megtagadta. Az így elhelyezett dolgokért a szálloda felelőssége korlátlan. A szállodát mint letéteményest

megillető zálogjogra a bérbeadó zálogjogának szabályait kell megfelelően alkalmazni (Ptk. 6:369–6:370. §).

C) Forgalmazási szerződés

Forgalmazási szerződés alapján a szállító meghatározott ingó dolognak (termék) a forgalmazó részére történő eladására, a forgalmazó a terméknek a szállítótól történő megvételére és annak saját nevében és a saját javára történő eladására köteles.

A konstrukció gazdasági alapját az *önálló forgalmazói kockázatvállalás* képezi: a terméket megvásárolja, annak értékesítésére saját nevében és kockázatára köteles. A Ptk. a forgalmazási szerződés körében rögzíti a szállító és a forgalmazó közötti jogviszony alapvető szabályait.

A szállítót a termék megfelelő forgalmazásával kapcsolatban *utasítási és ellenőrzési jog* illeti meg, ha azonban a szállító célszerűtlen vagy szakszerűtlen utasítást ad, erre a forgalmazó köteles őt figyelmeztetni. Ha a szállító a figyelmeztetés ellenére fenntartja az utasítását, a forgalmazó *köteles* az utasítást teljesíteni.

Az *utasítás teljesítéséből eredő kárért a szállító felel*, köteles viszont megtagadni az utasítás teljesítését, ha annak végrehajtása jogszabály vagy hatósági határozat megsértéséhez vezetne, vagy veszélyeztetné mások személyét, vagyonát. Mindeme rendelkezéseket megfelelően alkalmazni kell szolgáltatások nyújtása esetén is (Ptk. 6:372–6:375. §).

D) Franchise szerződés

A franchise szerződést a Ptk. jogbérleti szerződésnek nevezi. *Jogbérleti szerződés* alapján a jogbérletbe adó szerzői és iparjogvédelmi jogok által védett oltalmi tárgyakhoz, illetőleg védett ismerethez kapcsolódó felhasználási, hasznosítási vagy használati jogok engedélyezésére, a saját nevében, saját javára eljáró jogbérletbe vevő termékeknek, illetve szolgáltatásoknak a szerzői és iparjogvédelmi jogok által védett oltalmi tárgyaknak, illetve védett ismeretnek a felhasználásával, hasznosításával vagy használatával történő előállítására, illetőleg értékesítésére és díj fizetésére köteles. Hasonlóan a forgalmazási szerződéshez, *a felek kötelesek a jó hírnév kölcsönös megóvására*.

A határozatlan időtartamra kötött szerződést – a tartós közvetítői szerződéssel azonos módon – *bármelyik fél a naptári hónap utolsó napjára rugalmas, a szerződés időtartamához igazodó felmondási idő mellett felmondhatja*: ez a szerződés első

évében egy hónap, a szerződés második évében két hónap, a harmadik és az azt követő években három hónap. A szerződés megszűnésével a jogbérletbe vevőnek a szerzői és iparjogvédelmi jogok tárgyaira és a védett ismeretre vonatkozó felhasználási, hasznosítási és használati jogosultsága megszűnik (Ptk. 6:376–6:381. §).

5. A HITEL- ÉS SZÁMLASZERZŐDÉSEK

A) Hitelszerződés

A *hitelszerződés* az előszerződéssel rokon szerződési konstrukció, ami alapján a *hitelező hitelkeret rendelkezésre tartására* és a rendelkezésre tartott összeg erejéig kölcsönszerződés, kezességi szerződés, garanciaszerződés vagy egyéb hitelművelet végzésére vonatkozó más szerződés megkötésére, az adós díj fizetésére köteles.

A szerződésnek nem érvényességi feltétele az írásba foglalás. Adós a szerződést korlátlanul, bármikor felmondhatja, hitelező azonban csak – a kódexben meghatározott esetekben – rendkívüli felmondással élhet. Erre *akkor kerülhet sor*, ha az *adós körülményeiben lényeges, kedvezőtlen változás állt be*, és az adós felszólítás ellenére nem ad megfelelő biztosítékot; ha az *adós a hitelezőt megtévesztette*, és ez a szerződés megkötését vagy annak tartalmát befolyásolta; illetőleg ha az *adós fedezet elvonására irányuló magatartása veszélyeztetné* a hitelszerződés alapján megkötött szerződés teljesítését.

Ha nyilvánvaló, hogy az adós megfelelő biztosíték nyújtására nem képes, a hitelező a hitelszerződést az adós megfelelő biztosíték adására történő felszólítása nélkül is jogosult felmondani. A hitelszerződés felmondása a hitelszerződés alapján már megkötött szerződést nem szünteti meg (Ptk. 6:382. §).

B) Kölcsönszerződés

A *kölcsönszerződést* az új Ptk. alapvetően *visszterhes konstrukcióként*, a pénz kölcsönbe adására modellezi, rendelkezik ugyanakkor annak ingyenes alakzatáról és más, helyettesíthető dolog kölcsönbe adásának a lehetőségéről is. A szerződés alapján az *adós jogot szerez a kölcsönösszeg igénybe vételére*, hitelező pedig köteles lesz a szerződésben meghatározott pénzösszeg kifizetésére. Ebbéli kötelezettsége nem feltétlen: a szerződés teljesítésére a szerződésben meghatározott időn belül és feltételek mellett kerülhet sor. Az *adós a kölcsön igénybe vételére nem köteles*, az összeget rendelkezésre tartó hitelező költségeit azonban meg kell térítenie.

A *felmondási szabályok egységesek*, nincs külön, a pénzüintézetekre vonatkozó rendelkezés. A törvény taxatívén sorolja fel a hitelezőt megillető felmondási jogokat, amelyek tipikusan az adós körülményeinek, teljesítőképességének lényeges megváltozására vezethetők vissza. Új jogintézmény a *szívességi kölcsön*: az adós nem köteles kamat és egyéb díj fizetésére, ha ezt a felek kifejezetten kikötötték, vagy ha a szerződés végett vagy az eset körülményeiből ez következik.

A kölcsönszerződés szabályait kell megfelelően alkalmazni akkor is, ha a hitelező nem pénzt fizet, hanem *más helyettesíthető dolgot ad az adós tulajdonába* úgy, hogy az adós a szerződésben meghatározott későbbi időpontban ugyanolyan fajtájú, minőségű és mennyiségű dolognak a hitelező tulajdonába adására lesz köteles. Ennek a tulajdonátruházást is magában foglaló szerződésnek a gazdaságban a legtipikusabb esetei az *értékpapírkölcsön* és az *árutőzsdei termékek kölcsöne* (Ptk. 6:383–6:389. §).

C) Számlaszerződések

Betétszerződés alapján a betétes jogosult a bank számára meghatározott pénzüsszeget fizetni, a bank köteles a betétes által felajánlott pénzüsszeget elfogadni, ugyanakkora pénzüsszeget későbbi időpontban visszafizetni, valamint kamatot fizetni. A *pénzüintézet az átvett pénzen tulajdonjogot szerez*: nem letéteményes, hanem adós lesz. Nincs őrzési, gondossági és elszámolási kötelezettsége, a betétesek felé kötelmi alapon felel az összeg visszafizetéséért. *Határozott időre szóló betét* esetén a bank a betét összegét *lejáratkor* vagy a *betétes rendelkezése szerint köteles visszafizetni*. A lejáratkor fel nem vett összeg *határozatlan idejű betét*té alakul át, határozatlan időtartamú betét esetén a bank a betét összegét a betétes rendelkezése szerint, késedelem nélkül köteles visszafizetni (Ptk. 6:390. §).

Folyószámla-szerződés alapján a felek meghatározott jogviszonyból származó, beszámítható követeléseiknek egységes számlán való nyilvántartására és elszámolására kötelesek. A folyószámla-egyenleget *évenként* kell megállapítani, és írásban, a levezetéssel együtt kell közölni. A kifogásolásra a közléstől számított 30 napos jogvesztő határidő áll rendelkezésre. Az *egyenleg megállapítását követően* a felek a folyószámlán lévő egyes követeléseikkel nem, *csak a folyószámla egyenlegével rendelkezhetnek*. A folyószámla-szerződés hatálya alá tartozó követelések elévülése az egyenleg megállapításáig nyugszik, az egyenleg pedig az általános szabályok szerint évül el (Ptk. 6:391–6:393. §).

A hatályos Ptk. bankszámlaszerződésének helyébe lépő *fizetésiszámla-szerződés* alapján a számlavezető a számlatulajdonos számára, pénzüforgalmának

lebonyolítására folyószámla (*fizetési számla*) nyitására és vezetésére, a számlatulajdonos díj fizetésére köteles. A *fizetési számla* a számlavezető által vezetett számla, amely a számlavezető és az ügyfél közötti tartozások, követelések, ezek változásainak a nyilvántartására szolgál, és a számlavezető a beérkező befizetéseket a számlatulajdonos nevében itt fogadja el. A befogadott fizetéseket a számlavezető látra szóló betétként kezeli (Ptk. 6:394–6:399. §).

D) *Fizetési megbízás*

A Ptk.-ba önálló szerződési altípusként bekerült fizetési megbízási szerződés alapján a megbízott meghatározott pénzösszegnek a megbízó utasítása szerint, a kedvezményezett részére történő fizetésére, a megbízó pedig díj fizetésére köteles. Megbízott a fizetési megbízás teljesítését mindaddig megtagadhatja, ameddig a megbízó nem nyújt a fizetési megbízás teljesítésére fedezetet. A megbízás akkor válik teljesítetté, ha a jogosult a kedvezményezettnek átadta, a kedvezményezett számláján számlavezető bankja jóváírja vagy azt jóvá kellett volna írnia: ehhez igazodik megbízottnak a díjfizetésre való jogosultsága is (Ptk. 6:400–6:404. §).

E) *Factoring*

Factoring szerződés alapján a faktor meghatározott pénzösszeg fizetésére, az adós harmadik személlyel szembeni követelésének a faktorra engedményezésére köteles; ha az engedményezett követelés esedékességekor a kötelezett nem teljesít, az adós a kapott összeg visszafizetésére és kamat fizetésére, a faktor a követelés visszaengedményezésére köteles.

A gyakorlatban széles körben elterjedt, nagy gazdasági jelentőségű faktoring ügyletek közül a Ptk.-ba önálló szerződési altípusként bekerült konstrukció *csak a finanszírozási célú, követelésátruházó szerződéseket szabályozza*: az adós ezek esetében a követelés átruházására kizárólag a faktor által nyújtott hitel fedezeteként köteles, és ahol a faktort a kötelezettség esedékességgkori nemteljesítése esetén azonnali visszkereseti jog illeti meg. A szabályozás jellegét tekintve tehát lényegében *speciális kölcsön*, melynek vonatkozásában a Ptk. különös publicitási követelményeket állapít meg.

A *szerződés megszűnésére* a kölcsönszerződés szabályaival összhangban kerül sor: a Ptk. meghatározza a faktor általi felmondás – adós fizetőképességének, vagyoni helyzetének romlására visszavezethető – lehetséges esetköreit, felmondás

esetén adós és faktor kötelezettségeit, rendelkezik továbbá több, a követelés átruházását érintő felmondási jog gyakorolhatóságáról is (Ptk. 6:405–6:408. §).

F) Lízing

Az új Ptk. a lízingszerződések köréből kizárólag a *pénzügyi lízingszerződést* szabályozza, a bérlettől el nem határolható operatív lízing továbbra is a *kódexen kívül marad*. A pénzügyi lízing a bérlettől pontosan elhatárolható jogi konstrukciót jelent. *Pénzügyi lízingszerződés* alapján a lízingbeadó a tulajdonában álló dolog vagy jog (a lízingtárgy) *határozott időre történő használatba adására, a lízingbevevő a lízingtárgy átvételére és lízingdíj fizetésére köteles*.

A használatba adás mellett további feltétel a *meghatározott ideig történő használat*: a lízingbevevőnek a lízingtárgy gazdasági élettartamát elérő vagy azt meghaladó ideig való használatára kell jogot szereznie, vagy – ha a használat időtartama ennél rövidebb – a szerződés megszűnésekor a lízingtárgy ellenérték nélkül vagy a szerződéskötéskori piaci értéknél jelentősen alacsonyabb áron történő megszerzésére kell jogosulttá válnia. Pénzügyi lízingnek minősül az ügylet akkor is, ha a fizetendő lízingdíjak összege eléri vagy meghaladja a lízingtárgy szerződéskötéskori piaci értékét.

Ha a lízingtárgy ingatlan, a lízingbeadó köteles a lízingbeadás tényét és a lízingbevevő személyét a tulajdonjog bejegyzésével egyidejűleg az ingatlan-nyilvántartásba, ha pedig ingó dolog vagy jog, a hitelbiztosítéki nyilvántartásba bejegyeztetni, illetve bejegyezni.

A szerződés *azonnali hatályú felmondására* a bérlet és a kölcsön szabályaival összhangban kerülhet sor (a Ptk. pontosan felsorolja a lízingbevevő vagyoni helyzetének változására, illetőleg valamely felróható magatartására visszavezethető felmondási okokat), a felek pedig a zálogjog szabályai szerint kötelesek eljárni: a lízingbeadó köteles a zálogtárgyat értékesíteni, a befolyt vételárral pedig elszámolni (Ptk. 6:409–6:415. §).

6. A BIZTOSÍTÉKI SZERZŐDÉSEK

A biztosítéki szerződések közül a legjelentősebbek a kezességre és a garancia-nyújtásra irányuló szerződések.

A) Kezességi szerződés

Kezességi szerződéssel a kezes kötelezettséget vállal a jogosulttal szemben, hogy ha a kötelezett nem teljesít, maga fog helyette a jogosultnak teljesíteni. Kezesség egy vagy több, fennálló vagy jövőbeli, feltétlen vagy feltételes, meghatározott vagy meghatározható összegű pénzkövetelés vagy pénzben kifejezhető értékkel rendelkező egyéb kötelezettség biztosítására vállalható. *A kezességvállalás alakszerűségi követelményhez kötött, a szerződés írásba foglalása kötelező.*

A kötelezettség járulékos jellegű: tartalma, terjedelme a fő kötelezettséghez (ahhoz a kötelezettséghez, amelyért a kezes kezességet vállalt) igazodik: fő kötelezettség hiányában a kezesség érvénytelen. A kezes *mindaddig megtagadhatja a teljesítést*, ameddig a jogosult nem igazolja, hogy a követelést a fő kötelezettel szemben megkísérelte behajtani, de az ésszerű időn belül nem vezetett eredményre. A kezesség alapvető jellege tehát: *egyszerű sortartás*.

A sortartó kezesség új, nevesített esete a *kártalanító kezesség*: ha a kezes kifejezetten a követelésnek a kötelezettől be nem hajtható részéért vállalt felelősséget. A jogosult ebben az esetben akkor követelheti a kezesétől a biztosított követelés kielégítését, ha végrehajtást vezetett a kötelezett vagyonára, és a végrehajtás során a követelést nem elégítették ki.

Az új Ptk. rögzíti a kezes teljesítésének szabályait, rendezi az alkezes helyzetét, bevezeti a határozott időre való kezesség vállalásának lehetőségét, meghatározza a határozatlan időre vállalt kezesség felmondásának szabályait és a kezes kötelemből való szabadulásának a feltételeit, a többes kezesség szabályait. A fogyasztó állal vállalt kezességre vonatkozó szabályok több lényeges, a kezeset védő eltérést állapítanak meg. Ha a fogyasztó a kötelezettnek a jogosulttal szemben fennálló valamennyi kötelezettségéért vagy meghatározott jogviszony alapján fennálló valamennyi kötelezettségéért vállalt (általános v. globális) kezességet, a kezesség akkor érvényes, ha a szerződésben meghatározták azt a legmagasabb összeget, amelynek erejéig a kezes felel a jogosult tartozásáért. A keretösszeg meghatározásának elmulasztása a szerződés semmisségét eredményezi.

B) Garanciaszerződés

A garanciaszerződés, illetve a garanciavállaló nyilatkozat a garantőr olyan kötelezettségvállalása, amely alapján a nyilatkozatban meghatározott feltételek esetén köteles a jogosultnak fizetést teljesíteni. A garanciaszerződés esetében

– hasonlóan a kezességhez – formakényszer érvényesül, a szerződést és a garanciavállaló nyilatkozatot írásba kell foglalni.

A garántör garanciavállaló nyilatkozat szerinti kötelezettsége *független attól a kötelezettségtől, amelyért garanciát vállalt*, és nem érvényesítheti azokat a kifogásokat sem, amelyeket a kötelezett érvényesíthet a jogosulttal szemben. A lehívási jog a jogosult személyéhez kötődő jogosultság. A jogosult nem ruházhatja át a garancia érvényesítésének jogát a garántör hozzájárulása nélkül (de jogosult azt a személyt megjelölni, akinek a garántör a fizetést teljesíteni köteles), a garancia lehívásának joga azonban ipso iure átszáll a jogosult jogutódjára. A garántör abban az esetben köteles fizetést teljesíteni a garancia alapján, ha a jogosult írásban és a garanciavállaló nyilatkozatban meghatározott követelményeket pontosan betartva szólította fel a fizetésre.

A teljesítés megtagadásának lehetővé tétele kivételes: a nyilvánvalóan visszaélészerű vagy rosszhiszemű fizetési felszólítás esetére korlátozott. A garanciaszerződés körében a Ptk. szabályozza *a határozatlan időre vállalt garancia felmondásának a lehetőségét* (amely három év elteltét követően legalább három hónapos felmondási idővel történhet), és *rendelkezik a fogyasztó által vállalt garanciáról is:* ebben az esetben a garanciavállaló nyilatkozat készfizető kezességként érvényes (Ptk. 6:431–6:438. §).

7. A BIZTOSÍTÁSI SZERZŐDÉSEK

Biztosítási szerződés alapján a biztosító köteles a szerződésben meghatározott kockázatra fedezetet nyújtani, és a kockázatviselés kezdetét követően bekövetkező biztosítási esemény megtörténte esetén a szerződésben meghatározott szolgáltatást teljesíteni, a biztosítóval szerződő fél pedig díj fizetésére köteles. A biztosítási szerződés általános érvényességi feltétele a biztosítási érdek fennállása: biztosítást ennek megfelelően vagy csak az érdekelt köthet, vagy az érdekelt javára lehet kötni – az e rendelkezés ellenére kötött kárbiztosítási és csoportos összegbiztosítási szerződés semmis (Ptk. 6:440. §).

Új jogintézmény a Ptk.-ban az *együttbiztosítás* és a *csoportos biztosítás*. A biztosítókat *együttbiztosítás* esetén a szerződő féllel szemben a szerződésben megnevezett vezető biztosító képviseli. A gyakorlatban széles körben elterjedt *csoportos biztosítást* sem szabályozza külön a hatályos polgári jog. Az új Ptk. szerint a csoportos biztosítás olyan biztosítási konstrukciót jelent, ahol a biztosítottak meghatározása valamely szervezethez való tartozásuk, a biztosítottak és a szerződő

fél között fennálló jogviszony vagy egyéb kapcsolat alapján történik, és a biztosító kockázatának vizsgálatára és vállalására a csoportra tekintettel kerül sor. Biztosított az (vagy annak hozzátartozója) lesz, aki a káresemény bekövetkeztekor a csoporthoz tartozik.

A biztosító *kockázatviselésének kezdete* fő szabályként a felek által meghatározott időpont, ennek hiányában a szerződés létrejöttének időpontja – külön megállapodás alapján azonban előzetes fedezetvállalás is lehetséges: ez a szerződés megkötéséig vagy az ajánlat visszautasításáig, de legfeljebb 90 napig érvényes. Az új Ptk. nem pusztán a szerződést érintő lényeges körülményekről, ezek változásáról való *tudomásszerzést*, hanem – ezek eredményeként – a *biztosítási kockázat jelentős növekedését* követeli meg ahhoz, hogy a biztosító szerződésalakító lehetőségét gyakorolhassa: javaslatot tegyen a szerződés módosítására, vagy éljen – 30 napos – felmondási jogával.

A díjfizetési kötelezettség körében – a korábbi szabályok megtartása mellett – új rendelkezés a *biztosítási időszak meghatározása*: ez egy év. A szerződés megszűnése esetén az időarányosnál több befizetett díj visszajár. A felek *együttműködési*, a jogviszonyt érintő lényeges körülményekről való *tájékoztatási kötelezettségének* a biztosítási szerződések körében különösen nagy jelentősége van. Fokozottan áll ez arra az esetre, ha a szerződést *nem a biztosított kötötte*: ilyenkor a biztosítási esemény bekövetkeztéig vagy a biztosított belépéséig a szerződő fél a hozzá intézett nyilatkozatokról és a szerződésben bekövetkezett változásokról köteles a biztosítottat tájékoztatni. A szerződés lehetetlenülése és az érdekmúlás körében az új Ptk. egyaránt rendelkezik a biztosító kockázatviselésének kezdete előtt, illetőleg tartama alatt esetlegesen előforduló, a szerződés sorsát lényegileg befolyásoló körülményekről, illetve ezek joghatásáról (a szerződés vagy annak megfelelő részének megszűnéséről).

Az új Ptk.-nak a biztosításra vonatkozó rendelkezéseire (is) a fő szabállyá vált *diszpozitivitás* a jellemző: a hatályos szabályozás egyoldalúan kógens jellege a jövőben a *fogyasztói biztosítási szerződés* esetében, illetőleg a *fogyasztói összegbiztosítások és az egészségbiztosítás körében* marad fenn (Ptk. 6:455. §). Hasonló a helyzet az *összeg- és egészségbiztosítási szerződések* esetében is, ahol – ha a szerződő fél fogyasztó – a szerződés csak a szerződő fél, a biztosított és a kedvezményezett javára térhet el e szerződések eltérést nem engedő rendelkezéseitől (Ptk. 6:439–6:457. §).

A biztosítási szerződésnek számos formája van, ezek közül a leglényegesebbeket tárgyaljuk viszonylag részletesen.

A) A kárbiztosítási szerződés

A kárbiztosítási szerződés általános szabályai között a kódex rögzíti a biztosítási esemény bekövetkezésekor a biztosító szolgáltatási kötelezettségének felső határát: ez a biztosítási összeg. A kármegelőzési és a kárenyhítési kötelezettség körében jelentős újdonság a kármegelőzéshez szükséges elvárhatóság mértékének a szabályozása. A Ptk. mindkét felet az adott helyzetben általában elvárható magatartás tanúsítására kötelezi. A kárenyhítés szükséges költségei akkor is a biztosítót terhelik, ha a kárenyhítés nem vezetett eredményre.

Az új Ptk. a biztosító teljesülés alóli mentesülésének valamennyi esetére nézve a kárt okozó jogellenes, szándékos vagy súlyosan gondatlan magatartását követeli meg. A rendes felmondás szabályai nagyrészt változatlanok. Fennmaradt a felmondási jog legfeljebb három évre való kizárásának a lehetősége is. Ha az esedékes díjnak csak egy részét fizették meg, a szerződés változatlan biztosítási összeggel, a befizetett díjjal arányos időtartamra marad fenn: az új szabályozás azonban azt is megköveteli, hogy a biztosító – a díjfizetési kötelezettség elmulasztására vonatkozó szabályok megfelelő alkalmazásával – előzetesen felhívja a szerződő felet a befizetés kiegészítésére, és az időtartam változását a törvény csak a felhívás sikertelensége esetén engedi érvényesülni (Ptk. 6:458–6:469. §).

B) Felelősségbiztosítás

A felelősségbiztosítási szerződés fogalma az új Ptk.-ban a biztosító helytállási kötelezettségének pontosabb meghatározásával némileg változott. A szerződés alapján a biztosított nemcsak azt követelheti, hogy a biztosító a szerződésben megállapított mértékben mentesítse őt olyan kár megtérítése alól, amelyért jogszabály szerint felelős, hanem azt is, hogy erre a szerződésben meghatározott módon kerüljön sor. Ugyancsak új rendelkezés, hogy a biztosítás az eljárási költségekre is kiterjed akkor, ha ezek a költségek a biztosító útmutatásai alapján vagy előzetes jóváhagyásával merültek fel. A biztosított kérésére a biztosítónak a költségeket meg kell előlegeznie.

Új szabály szól a biztosítási esemény bejelentésének a biztosítottat terhelő kötelezettségéről: ha vele szemben a szerződésben meghatározott tevékenységével kapcsolatban kárigényt közölnek, vagy ha olyan körülményről szerez tudomást, amely ilyen kárigényre adhat alapot, ebbéli kötelezettségének a biztosított a szerződésben megállapított határidőn belül – a bejelentési kötelezettség megszegése

esetére megállapított jogkövetkezmények mellett – írásban köteles a biztosító irányába eleget tenni. A biztosítási esemény bejelentésére legalább 30 napos bejelentési határidőt kell biztosítani.

A károsult *nem érvényesítheti kárigényét közvetlenül a biztosítóval szemben*. Az elismerés, a teljesítés, az egyezség a biztosítóval szemben fő szabályként *akkor hatályos*, ha ahhoz a biztosító előzetesen hozzájárult, vagy azt tudomásul vette: nem hivatkozhat azonban a biztosító arra, hogy a károsult követelésének a biztosított által történt elismerése, teljesítése vagy az azzal kapcsolatos egyezsége vele szemben hatálytalan, ha a követelés nyilvánvalóan megalapozott (Ptk. 6:470–6:474. §).

C) Összezbiztosítások – élet- és balesetbiztosítás

Az *összezbiztosítási szerződések általános szabályai* körében a kódex kimondja, hogy a biztosított hozzájárulása nélkül kötött biztosítási szerződésnek a kedvezményezett kijelölését tartalmazó része semmis. Ilyen esetben kedvezményezettnek a biztosítottat vagy örökösét kell tekinteni, aki a szerződő félnek köteles megtéríteni a kifizetett biztosítási díjakat és a szerződésre fordított költségeket: ez alól azonban az új szabályozás szerint a csoportos biztosítás esete kivételt képez. Új rendelkezés az élet- és balesetbiztosítások körében a *többszörös biztosítás kifejezett lehetővé tétele*: a felek azonos biztosítási érdekre és azonos biztosítási kockázatokra több biztosítást is érvényesen köthetnek, és halmozhatják a biztosítói szolgáltatásokat (Ptk. 6:475–6:476. §).

Az *életbiztosítási szerződés* alapján a biztosító a természetes személy biztosított halála, meghatározott életkor, illetőleg időpont elérése vagy más esemény bekövetkezése esetére a szerződésben meghatározott biztosítási összeg kifizetésére, járadék élethosszig tartó vagy meghatározott időszakra történő folyósítására vállal kötelezettséget. Az életbiztosítás lehet különösen *kockázati életbiztosítás* – amelynek sem lejáratí szolgáltatása, sem visszavásárlási értéke nincs – vagy *kockázati életbiztosításnak nem minősülő életbiztosítás*, ideértve a befektetési egységekhez kötött életbiztosítást is, ahol a befektetési kockázatot a szerződés szerint a szerződő fél maga viseli (Ptk. 6:477. §).

Kedvezményezett a szerződésben megnevezett személy, a bemutatóra szóló kötvény birtokosa lehet – ilyen személyek hiányában, vagy ha a kedvezményezett megnevezése nem volt érvényes a biztosítási esemény időpontjában, a biztosított vagy az örököse lesz. A szerződő fél a kedvezményezettet a biztosítóhoz címzett és a biztosítónak eljuttatott írásbeli nyilatkozattal jelölheti ki, és a biztosítási esemény bekövetkezéséig bármikor ugyanilyen formában a kijelölését

visszavonhatja, vagy a kijelölt kedvezményezett helyett más kedvezményezettet nevezhet meg. *Ha nem a biztosított a szerződő fél*, mindezekhez a biztosított írásbeli hozzájárulása szükséges.

A díjfizetés elmulasztásának jogkövetkezményei körében a törvény rögzíti, hogy a teljes biztosítási időszakra járó díjat a biztosító az első évben bírósági úton érvényesítheti; ezt követően csak akkor élhet ebbéli jogával, ha abban az évben a szerződő fél a díjfizetést már megkezdte, vagy a díjfizetés halasztásában átlapodtak meg. A szerződő fél – ha az első évi biztosítási díjat befizették – az életbiztosítási szerződést írásban, 30 napos felmondási idő mellett, a biztosítási időszak utolsó napjára *felmondhatja*. A biztosító az életbiztosítási szerződést – a biztosítási kockázat jelentős növekedésének esetét kivéve – nem mondhatja fel (Ptk. 6:477–6:483. §).

A balesetbiztosítást a Ptk. olyan szerződésként határozza meg, amely alapján a biztosító különösen a biztosítottnak baleset miatt bekövetkező halála, egészségkárosodása vagy rokkantsága esetére a szerződésben meghatározott biztosítási összeg, illetőleg járadék fizetésére vagy a szerződésben meghatározott egyéb szolgáltatásra vállal kötelezettséget. A balesetbiztosítás szabályozása – a hatályos rendszerhez hasonlóan – jórészt utaló normák segítségével történik: a törvény rendezi, mely esetekben kell az életbiztosítás, és mely esetekben a vagyonbiztosítás (a meghatározott eltérésekkel a kárbiztosítás) szabályait alkalmazni (Ptk. 6:485–6:486. §).

D) Az egészségbiztosítási szerződés

Az *egészségbiztosítási szerződés* a Ptk.-ban új, vegyes szerződésfajtaként jelenik meg a hazai biztosítási jogban, amire a törvény *részben a kárbiztosítás, részben az életbiztosítás szabályainak az alkalmazását rendeli*. Egészségbiztosítási szerződés alapján a biztosító a biztosított megbetegedése esetén a szerződésben meghatározott szolgáltatások teljesítésére vállal kötelezettséget. A biztosító szolgáltatása kiterjedhet a szerződésben meghatározott egészségügyi szolgáltatások egészséges személy általi igénybevételekor felmerülő költségek megtérítésére is (Ptk. 6:487–6:490. §).

A törvény meghatározza, *mely kérdésekben kell alkalmazni az egészségbiztosítás* (csoportos biztosítás, a biztosított részéről szükséges hozzájárulás, ha nem a biztosított a szerződő fél, a biztosított hozzájáruló nyilatkozatának visszavonása és a biztosító kötelezettségeinek beállása a közlési kötelezettség megsértése esetén), és – meghatározott eltérésekkel – *mely kérdésekre a kárbiztosítás szabályait*.

A *szerződés felmondása* körében a törvény – az egészségbiztosítási szerződés lényegéhez igazodva – úgy rendelkezik, hogy nem tekinthető a biztosítási kockázat jelentős növekedésének a biztosított életkora előrehaladásából származó természetes egészségromlás lehetősége. Az egészségbiztosítást a biztosító rendes felmondással nem szüntetheti meg.

NEGYEDIK RÉSZ
AZ ÜZLETI JOG TOVÁBBI
LÉNYEGES TERÜLETEI

XIV. FEJEZET

A versenyjog

1. A VERSENYJOGI SZABÁLYOZÁS RENDSZERE

A versenyjog nemzeti szabályozása – a német jogcsoporthoz tartozó európai államokhoz hasonlóan – az ún. „kontradiktórius szervezeti-eljárási modellbe” sorolható, egységes versenytörvénnyel (a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvény; továbbiakban Tpv.), független közigazgatási „csúcsszervvel” (Gazdasági Versenyhivatal; továbbiakban GVH), amelyet a tisztességtelen verseny elleni jogban a bíróságra telepített hatásköri szabályok egészítenek ki. A Tpv.-ben foglalt törvényi tényállásokba ütköző magatartások elbírálására szolgáló versenyfelügyeleti eljárás ezek alapján részben a GVH, részben a bíróság hatáskörébe tartozik.

A magyar versenytörvény egységes, kódexszerű szabályozást ad: egyaránt tartalmazza az anyagi (versenysértő magatartások) és alaki (versenyhatósági fórumrendszer és eljárás szabályai) versenyjogot. Az anyagi versenyjog körében pedig egy törvényen belül, átfogóan szabályozza a tisztességtelen piaci magatartás tilalmára vonatkozó jogi szabályokat (ún. klasszikus versenyjogi tényállásokat és az üzletfelek döntései tisztességtelen befolyásolásának a tilalmát, Tpv. II. és III. fejezete), valamint a versenykorlátozások jogát (antitröszt jog), azaz a versenykorlátozó magatartások tilalmát („kartelljog”, Tpv. IV. fejezet), a gazdasági erőfölénnyel való visszaélés tilalmát („monopóliumok” joga, Tpv. V. fejezet) és a vállalkozások összefonódásának ellenőrzésére vonatkozó anyagi jogi szabályokat („fúziókontroll”, Tpv. VI. fejezet). A versenyjogi szabályozás

modelljének, szerkezetének megválasztása Európában lényegében a nemzeti jogrendszerek szabad döntésén alapul (Németországban például külön törvény, az UWG – „Gesetz gegen den unlauteren Wettbewerb” – tartalmazza a tisztességtelen verseny elleni szabályokat, és külön törvény, a GWB – „Gesetz gegen den Wettbewerbs Beschränkungen” – foglalkozik a versenykorlátozások jogával).

A versenytörvény hatálya kiterjed a természetes és a jogi személynek (kül- és belföldi vállalkozásoknak) a Magyarország területén tanúsított piaci magatartására, kivéve, ha törvény eltérően rendelkezik.

A *versenykorlátozások jogában*, továbbá a területi hatály meghatározásában a törvény a „*hatásselvet*” alkalmazza, azaz a Magyarország területén hatást gyakorló külföldi versenykorlátozások is a magyar versenyjog megítélése alá esnek, akkor is, ha a jogellenes magatartást a vállalkozás nem Magyarországon tanúsítja.

A GVH hatáskörébe tartozik minden olyan versenyfelügyeleti ügy elbírálása, amit a Tpvt. 86. §-a nem utal a bíróság hatáskörébe. Annak megállapítása, hogy a versenyfelügyeleti eljárás a Gazdasági Versenyhivatal vagy a bíróság hatáskörébe tartozik, aszerint dönthető el, hogy a vizsgált magatartás a Tpvt. melyik tényállásába ütközik. A bíróság jár el versenyfelügyeleti jogkörben a tisztességtelen piaci magatartás tényállásai közül a fejezeti generálklauzulába ütköző magatartások (Tpvt. 2. §), a hírnévrontás (Tpvt. 3. §), az üzleti titok megsértése (Tpvt. 4. §), a versenytársi bojkott (Tpvt. 5. §), a szolgai utánzás (Tpvt. 6. §), valamint a versenyeztetés tisztaságának megsértése (Tpvt. 7. §), azaz a versenytársi sérelmek körében. A jelzett versenyfelügyeleti ügyeken túlmenően ugyancsak a bíróság kizárólagos joga, hogy a Tpvt.-be ütköző magánjogi megállapodások érvénytelenségének a következményeit rendezze. Ha a felek például a versenykorlátozás tilalmába (Tpvt. 11. §) ütközés miatt a semmisség megállapítását kérik, és a GVH az ügyben a versenyfelügyeleti eljárást már megindította, a bíróság a per tárgyalását a Gazdasági Versenyhivatal eljárásának befejezéséig felfüggeszti.

Az 1997. január 1-jével hatályba lépett, a rendszerváltás utáni második versenytörvény módosítását a Parlament 2000 decemberében fogadta el (2000. évi CXXXVIII. tv.). A módosítást a Tpvt. anyagi és eljárásjogi alapjain a versenyjogi szabályozás hatékonyságának javítása, a piaci verseny fenntartásának, illetve a fejlesztésének lehetőségét biztosító versenyjogi környezet fejlesztése motiválta. A módosításnak nem volt célja a Tpvt. rendszerét, logikáját és az alapvető szabályokat megváltoztatni. A magyar versenyjog, a versenyhatóság és a jogalkalmazás tekintetében elmondható, hogy a magyar versenyszabályozás alapvetően korszerű, modern piacgazdasági igényeknek megfelelő, és a gyakorlatban is

bevált. Az uniós csatlakozásunk a – mondhatni – teljes mértékben harmonizált versenyjogi szabályozáson csak minimális, alapvetően – a közösségi versenyhatóságokkal való együttműködéshez szükséges – eljárási módosításokat vezet át (a Tptv. XVI. fejezete tartalmazza az uniós versenyszabályozások alkalmazása során a GVH és a bíróság eljárásának speciális szabályait). A módosítást követően a magyar versenyjog még több hasonlóságot mutat az uniós versenyjoggal. A módosításoknak ebbe a csoportjába tartozik például az vállalkozások összefonódásánál bevezetett kétféle (az egyszerűbb fúzióknál rövidebb, a bonyolultaknál hosszabb) határidő (Tptv. VI. fejezet), a durva versenykorlátozások piaci részesedéstől független tiltása (Tptv. 16/A. §), de idetartozik a „kínálati helyettesíthetőség” meghatározása (Tptv. 14. § [2] bekezdés) vagy a Versenyhivatal számára lehetőségként biztosított ágazati vizsgálat intézményének a bevezetése is (Tptv. II. rész, VIII. fejezet).

Összességében megállapítható, hogy az uniós csatlakozás Magyarország versenyjoga számára döntően a versenykorlátozások jogának változását hozza, tekintettel arra, hogy a tisztességtelen verseny elleni jog hagyományos területei – a versenytársi sérelmek és a fogyasztók versenyjogi védelme – alapvetően a belső jogban marad. A Tptv.-t legutóbb a Ptk. hatálybalépésével összefüggésben a 2013. évi CCLII. törvény (Ptk. „salátatörvény”) módosította.

2. A TISZTESSÉGTLEN VERSENYCSELEKMÉNYEK ELLENI JOG

A mai modern versenyjog szabályozási tárgyát tekintve két nagyobb részből áll: a tisztességtelen verseny elleni jogból és a versenykorlátozások jogából. A tisztességtelen verseny elleni jog tematikusan szintén két nagyobb egységre, a versenytársi sérelmeket nevesítő „klasszikus versenyjogi tényállásokra” és az ún. „versenyjogi fogyasztóvédelemre” tagolódik.

A) Versenytársi sérelmek – a klasszikus versenyjogi tényállások

A versenytársak által elszenvedett versenysérelmek jogszabályban nevesített esetei – egyszerűbben a „klasszikus versenyjogi tényállások” – szabályozása jelentős változáson ment keresztül a versenyjog 1996-os újrakodifikációja során. Korábbi, 1990-es versenytörvényünk (1990. évi LXXXVI. törvény [Vtv.]) ún. „generálklauzulus szabályozási modellt” követett, és eszerint a fejezetek „főlé” helyezve általános tilalmat állított a tisztességtelen piaci magatartás folytatására.

Az említett 1996-os versenyjogi kodifikáció (a versenytörvény újrakodifikálása, azaz az 1996-os Tpv. megalkotása) szakított a korábbi „generálklauzulás” szabályozási modellel, a jogalkotó a Tpv. II., a „Tisztességtelen verseny tilalma” címet viselő fejezetébe ugyanakkor ún. „*fejezeti generálklauzulát*” iktatott be. A Tpv. 2. §-a rögzíti, hogy tilos gazdasági tevékenységet tisztességtelenül – különösen a versenytársak, üzletfelek, valamint a fogyasztók törvényes érdekeit sértő vagy veszélyeztető módon, illetőleg az üzleti tisztesség követelményeibe ütközően – folytatni.

A *tisztességes gazdasági tevékenység* jelentését a kialakult joggyakorlat (a GVH Versenytanácsának döntése) az üzleti etika szabályai, az általános erkölcsi normák, általában pedig a vállalkozókkal szembeni társadalmi elvárások alapján határozta meg. Más esetek indoklásában a „versenysértő” jelleg megállapításakor a piac normális „működésének megzavarására” való alkalmasság, konkrétan a verseny „korlátozására vagy kizárására”, avagy „torzítására” való alkalmasság az irányadó.

A versenytársi sérelmek közös vonása, hogy a konkurens piaci szereplők követik el egymás ellen, továbbá közös bennük az is, hogy az eljáró versenyjogi fórum a bíróság, nem pedig a Gazdasági Versenyhivatal. A bíróság a versenysértés megállapítása esetében a sérelmet szenvedő kérésére megállapíthatja a jogsértést, ezen felül elrendelheti a jogsértés abbahagyását, a jogsértés előtti állapot visszaállítását, adott esetben a jogsértő termékek bevonását vagy megsemmisítését is, elégtétel adására kötelezheti a jogsértőt kellő nyilvánosság elrendelésével, illetve *kártérítést*, valamint (személyiségi jogsérelem esetén, pl. hírnévrontáskor) az új Ptk. szerinti *sérelemdíjat* állapíthat meg.

A fejezeti általános tilalmi szabályt (generálklauzulát) követően a Tpv. neve-síti a tipikus versenytársi sérelmeket.

a) A hírnévrontás

A Tpv. 3. §-a értelmében tilos valótlan tény állításával vagy híresztelésével, valamint valós tény hamis színben való feltüntetésével, úgyszintén egyéb magatartással a versenytárs jó hírnevét vagy hitelképességét sérteni, illetőleg veszélyeztetni (*hírnévrontás tilalma*). A hírnévrontást csak a sérelmet szenvedő piaci szereplő versenytársa követheti el, és mint látható, nem csupán valótlan tény állításával, hanem olyan esetben is, ha az állítása valós tényen alapul, de alkalmas arra, hogy sértse vagy veszélyeztesse a konkurens hírnevét. A hírnév alatt általános piaci elfogadottságot, pozitív elismertséget ért a joggyakorlat (értelemszerűen pl. a hírhedt, rossz hírű piaci szereplő hírnevét

nem lehet sérteni). A hitelképesség megfogalmazása tágabb értelmű, nem csupán pénzügyi pozíciót, azaz bankhitelre való képességet, hanem egyfajta „piaci szavahihetőséget, hitelességet” kell érteni alatta. A hírnévrontás a valótlan tény állításával, valamint a más által állítottak „híresztelésével” egyaránt elkövethető, azaz nem lehet kimentést nyerni azzal, ha valaki csak „továbbadta” a mástól hallott, más által állított hírnévsértő információt.

b) Az üzleti titok megsértése

A Tptv. 4. §-a tiltja az üzleti titok tisztességtelen módon való megszerzését vagy felhasználását, valamint annak jogosulatlanul mással való közlését vagy nyilvánosságra hozatalát (*üzleti titok megsértése*). Üzleti titoknak minősülhet minden tény, információ vagy adat, amelynek titokban maradásához az érintettnek méltányolható érdeke fűződik, és egyben megtett minden elvárható azok titokban tartásáért. Az üzleti titok fogalmát a Ptk.-beli titok fogalmára utalva határozza meg a versenytörvény. Üzleti titok tisztességtelen módon való megszerzésének minősül az is, ha az üzleti titkot a jogosult hozzájárulása nélkül, a vele – a titok megszerzése idején vagy azt megelőzően – bizalmi viszonyban vagy üzleti kapcsolatban álló személy közreműködésével szerezték meg. Bizalmi viszonynak minősül különösen a munkaviszony, a munkavégzésre irányuló egyéb jogviszony és a tagsági viszony. Üzleti kapcsolat az üzletkötést megelőző tájékoztatás, tárgyalás, ajánlattétel akkor is, ha azt nem követi szerződéskötés.

c) A bojkottfelhívás tilalma

A Tptv. 5. §-a rögzíti, hogy tilos máshoz olyan tisztességtelen felhívást intézni, amely harmadik személlyel fennálló gazdasági kapcsolat felbontását vagy ilyen kapcsolat létrejöttének a megakadályozását célozza. A bojkottfelhívás lényege, hogy célzottan a versenytárs üzleti kapcsolatainak a felbontását vagy megakadályozását célozza. Önmagukban a széles célközönségnek szánt, címzetlenül megfogalmazott reklámüzenetek, amelyek nem tartalmaznak kifejezett felhívást a versenytárstól való elfordulásra, nem minősülnek bojkottfelhívásnak akkor sem, ha a sikeres reklám eredményeként valaki például szolgáltatót vált, mert annak ajánlatát kedvezőbbnek tartja.

d) A szolgai utánzás

Tilos az árut, szolgáltatást (a továbbiakban együtt: áru) a versenytárs hozzájárulása nélkül olyan jellegzetes külsővel, csomagolással, megjelöléssel

– ideértve az eredetmegjelölést is – vagy elnevezéssel előállítani, illetőleg forgalomba hozni, reklámozni, továbbá olyan nevet, megjelölést vagy árujelzőt használni, amelyről a versenytársat, illetőleg annak áruját szokták felismerni (szolgai utánzás tilalma, Tpv. 6. §). A szolgai utánzás lényege, hogy a jogsértő a versenytárs piaci erőfeszítését tisztességtelenül meglovagolva oly módon tesz szert versenyelőnyre, hogy a fogyasztónak a konkurens termék iránt – a versenytárs piaci befektetésének következtében – kialakult pozitív viszonyulását a saját javára fordítja.

e) A körbenyerés

A Tpv. értelmében tilos a versenyeztetés – így különösen a versenytárgyalás, a pályáztatás –, az árverés, a tőzsdei ügylet tisztaságát bármilyen módon megsérteni. Ezt a tilalmat csak azokra a magatartásokra kell alkalmazni, amelyeket e törvény más rendelkezése vagy külön törvény nem szabályoz (*körbenyerés tilalma*; Tpv. 7. §). A körbenyerés lényege, hogy a versenytársak a versenyeztetés kockázatát maguk közt „allokálva” a tisztességes versenyt torzítják. A körbenyerés általános versenyjogi tilalma a versenytárgyalások, az árverések, a tőzsdei ügyletek körében általánosan tiltja a tisztességtelen „alkut” vagy bármely tisztességtelen torzítást, nem alkalmazható azonban azokra a magatartásokra, ügyletekre, amelyekre külön törvény vonatkozik (pl. közbeszerzés, tőkepiaci, tőzsdei kereskedés szabályai).

B) „Versenyjogi fogyasztóvédelem” – az üzletfelek döntéseinek tisztességtelen befolyásolása

A Tpv. II. fejezete tartalmazza azokat a tényállásokat, amelyek a versenyvédelmet a fogyasztók közvetett védelmén keresztül valósítják meg. A Tpv. 8. §-a szerint tilos a gazdasági versenyben az üzletfeleket megtéveszteni. Ebből a szempontból elsősorban azokat a magatartásokat tilalmazza a versenyjog, amelyekben a megtévesztés a versenyviszonyok torzításával, a verseny szempontjából befolyásolja a fogyasztói döntés szabadságát. A szabályozás iránya kettős. Egyfelől tiltja az üzletfelek megtévesztését (Tpv. 8. §), másfelől tiltja az agresszív üzleti módszerek alkalmazását (Tpv. 10. §).

Az üzletfelek megtévesztésének minősül különösen az, ha:

- a) az áru ára, lényeges tulajdonsága – így különösen összetétele, használata, az egészségre és a környezetre gyakorolt hatása, valamint kezelése, továbbá az áru eredete, származási helye, beszerzési forrása vagy módja – tekintetében

- valótlan tényt vagy valós tényt megtévesztésre alkalmas módon állítanak, az árut megtévesztésre alkalmas árujelzővel látják el, vagy az áru lényeges tulajdonságairól bármilyen más, megtévesztésre alkalmas tájékoztatást adnak;
- b) elhallgatják azt, hogy az áru nem felel meg a jogszabályi előírásoknak vagy az áruval szemben támasztott szokásos követelményeknek, továbbá azt, hogy annak felhasználása a szokásostól lényegesen eltérő feltételek megvalósítását igényli;
- c) az áru értékesítésével, forgalmazásával összefüggő, az üzletfél döntését befolyásoló körülményekről – így különösen a forgalmazási módokról, a fizetési feltételekről, a kapcsolódó ajándékokról, az engedményekről, a nyerési esélyről – megtévesztésre alkalmas tájékoztatást adnak;
- d) különösen előnyös vásárlás hamis látszatát keltik.

Annak megállapításakor, hogy a tájékoztatás megtévesztésre alkalmas-e, a használt kifejezéseknek az üzleti életben elfogadott általános jelentése az irányadó.

Az agresszív kereskedelmi gyakorlatok tilalma azon jogsértések ellen került a versenytörvénybe, amelyek az üzletfelek döntéseit nem közvetlenül megtévesztéssel, hanem egyéb manipulációval, presszálással torzítják. A Tptv. 10. §-a értelmében tilos az üzletfél választási szabadságát indokolatlanul korlátozó üzleti módszerek alkalmazása. Ilyen módszernek minősül különösen az, ha olyan körülményeket teremtenek, amelyek jelentősen megnehezítik az áru, illetve az ajánlat valós megítélését, más áruval vagy más ajánlattal történő tárgyszerű összehasonlítását.

A Tptv. az üzleti döntések tisztességtelen befolyásolásának körében csak azoknak a magatartásoknak a megítélésére hivatott, amelyek nem reklám formájában jelennek meg (a reklámokra külön törvény, a 2008. évi XLVIII. törvény az irányadó), továbbá azokra az üzleti módszerekre sem hivatott, amelyek B2C relációban értelmezhetők (címzettjük laikus fogyasztó), mert ezekre a kereskedelmi gyakorlatokra is külön törvény vonatkozik (2008. évi XLVII. törvény).

3. A VERSENYKORLÁTOZÁSOK JOGA

A) A kartelljog

A versenytörvény tiltja a vállalkozások közötti versenykorlátozó, a versenyt torzító vagy azt kizáró megállapodás és összehangolt magatartás tanúsítását,

valamint a vállalkozások társadalmi szervezetének, a köztisztviselőnek, az egyesülésnek és más hasonló szervezetnek ilyen hatású döntését („versenykorlátozó megállapodások”).

Az általános kartelltilalom lényege, hogy a jogi szabályozás a versenysértő „kartellek” esetében – külön nevesítés nélkül – fő szabályként tilalmaz minden olyan összehangolt magatartást (döntést, megállapodást), amely a gazdasági verseny megakadályozását, korlátozását vagy torzítását célozza, vagy ilyen hatás kifejtésére alkalmas. Az általános tilalom fő szabálya alól tehát kizárólag – a törvény adta lehetőségek szerint – bizonyos feltételek fennállása esetén lehet mentesülni.

A törvény példálózó felsorolást ad a versenykorlátozó megállapodások fajtáiról (ami azt jelenti, hogy a kartellnek a piacon egyéb megvalósulási formája is lehet). A példálózó felsorolás versenykorlátozó magatartásnak minősíti különösen:

- a) a vételi vagy az eladási árak, valamint az egyéb üzleti feltételek közvetlen vagy közvetett meghatározását („árkartell”);
- b) az előállítás, a forgalmazás, a műszaki fejlesztés vagy a befektetés korlátozását vagy ellenőrzés alatt tartását („kondíciós kartell”);
- c) a beszerzési források felosztását, illetve a közülük való választás lehetőségének korlátozását, valamint a fogyasztók meghatározott körének valamely áru beszerzéséből történő kizárását („piacfelosztó kartell”);
- d) a piac felosztását, az értékesítésből történő kizárást, az értékesítési lehetőségek közötti választás korlátozását („kondíciós kartell”);
- e) a piacra lépés akadályozását;
- f) az azonos értékű vagy jellegű ügyletek tekintetében az üzletfelek megkülönböztetését, ideértve olyan árak, fizetési határidők, megkülönböztetett eladási vagy vételi feltételek, illetőleg módszerek alkalmazását, amelyek egyes üzletfeleknek hátrányt okoznak a versenyben („diszkriminációs kartell”);
- g) a szerződéskötés olyan kötelezettségek vállalásától történő függővé tételét, amelyek természetüknél fogva, illetve a szokásos szerződési gyakorlatra figyelemmel nem tartoznak a szerződés tárgyához.

A kartelltilalom alá eső megállapodás semmis, és emellett versenyjogi szankciókkal sújtható (jogsértés megállapítása, eltiltás a jogsértő magatartástól, bírság).

A versenytörvény bizonyos esetekben módot ad a kartelltilalom alóli mentesülésre, amennyiben az adott kartellnek ténylegesen káros versenyhatása nincs. A mentesítés lényege, hogy a mentesülő kartellek ugyan ténylegesen

versenykorlátozó magatartások (megállapodások vagy döntések), de a jog ennek ellenére nem alkalmazza rájuk az általános tilalom jogkövetkezményeit.

Törvényi mentességet élveznek azok a versenykorlátozó magatartások, amelyek tényleges kartellt valószínűsítanak meg, de a versenytörvény eleve mentesíti őket. Tartalmilag idetartozik az elméletben mégis külön nevesített mentesítési forma, az *egyedi mentesítés* esete is. Az olyan kartelleket, amelyek esetében a lefolytatott egyedi vizsgálat megállapítja, hogy a létrehozásukkal elérhető versenyelőny kompenzálja vagy meghaladja a versenyhátrányokat, a Versenyhivatal egyedileg mentesíti.

Az EU-ban már korábban ismert és az 1990-es évek második felétől a magyar jogban is megjelent mentesítési forma az úgynevezett „*csoportmentesség*” intézménye, amelynek lényege, hogy a jog egyes gazdasági ágazatokban, ahol a kockázat megosztása és a kooperáció ágazati sajátosság – bizonyos jogi elvárások és feltételek rögzítése mellett –, csoportosan mentesíti a hatálya alá tartozó megállapodásokat és összehangolt magatartásokat. A csoportos mentesség egyfajta „*törvényi mentesség*”.

A törvény rendelkezése folytán *mentesül az általános tilalom alól* az a megállapodás, amely:

- csekély jelentőségű („*bagatell kartellek*” esetén az uniós jogban is alkalmazott „*de minimis*” kedvezmény);
- egymástól nem független vállalkozások között jön létre.

„*Csekély jelentőségű*” a megállapodás, ha a megállapodást kötő feleknek és az azoktól nem független vállalkozásoknak az együttes részesedése az érintett piacon a 10%-ot nem haladja meg, kivéve, ha:

- a vételi vagy az eladási árak versenytársak közötti közvetlen vagy közvetett meghatározására vagy
- a piac versenytársak által történő felosztására vonatkozik;
- annak és az érintett piacon érvényesülő további hasonló megállapodások együttes hatásaként a verseny jelentős mértékben megakadályozódik, korlátozódik vagy torzul. A Gazdasági Versenyhivatal eljárása során megállapíthatja, hogy a megállapodás tilalom alá esik. Ilyen esetben bírság kiszabásának helye nincs.

A 10%-ot meg nem haladó piaci részesedésnek a megállapodás érvényességének időtartama alatt, ha pedig az egy évnél hosszabb, minden naptári évben teljesülnie kell.

Nem függetlenek a vállalkozások, ha a 23. § (2) vagy (3) bekezdése szerint:

- az egyik a másikat irányítja, vagy

- azokat ugyanaz a vállalkozás irányítja, vagy ugyanazok a vállalkozások közösen irányítják.

Függetlennek kell azonban tekinteni a biztosító- és hitelintézeti szektorban átmeneti részesedést, illetve irányítást szerző vállalkozásokat, valamint azokat az állami vagy helyi önkormányzati többségi tulajdonban lévő vállalkozásokat, amelyek piaci magatartásuk meghatározásában önálló döntési joggal rendelkeznek.

A versenykorlátozás szempontjából az érintett piacot a megállapodás tárgyát alkotó áru és a földrajzi terület figyelembevételével kell meghatározni. A megállapodás tárgyát alkotó árun túlmenően figyelembe kell venni az azt – a felhasználási célra, az árra, a minőségre és a teljesítés feltételeire tekintettel – ésszerűen helyettesítő árukat (keresleti helyettesíthetőség), továbbá a kínálati helyettesíthetőség szempontjait. Földrajzi terület alatt a magyar versenytörvény azt a területet érti az, amelyen kívül:

- a fogyasztó nem vagy csak számottevően kedvezőtlenebb feltételek mellett tudja az árut beszerezni, vagy
- az áru értékesítője nem vagy csak számottevően kedvezőtlenebb feltételek mellett tudja az árut értékesíteni.

A csoportmentesítés rendszerének lényege, hogy a megállapodások meghatározott csoportjait a Kormány rendeletben mentesítheti a kartelltilalom alól (csoportmentesítési rendeletek). A csoportmentesítés rendszerét a versenytörvény 1996-os újrakodifikálása iktatta be a magyar versenyjogba, és 1997-től máig hat csoportmentesítési rendelet született (pl. a biztosítási ágazatban az 50/1997. [III. 19.] korm. rendelet).

A Kormány a megállapodások csoportos mentesüléséről az egyedi mentesítésre vonatkozóan előírt szempontok figyelembevételével rendelkezhet. Nem vonatkozik a versenykorlátozás tilalma alóli csoportos mentesülés a megállapodásra, ha a megállapodás és az érintett piacon érvényesülő további hasonló megállapodások együttes hatásaként az egyedi mentesítésre okot adó hatások nem teljesülnek. A Gazdasági Versenyhivatal eljárása során megállapíthatja, hogy a csoportmentesítésre tekintettel a csoportos mentesülés kedvezménye a jövőre nézve nem vonatkozik a megállapodásra. Ilyen esetben bírság kiszabásának helye nincs.

B) A gazdasági erőfölénnyel való visszaélés tilalma

A klasszikus „monopoltilalom” fogalma is finomodott az idők folyamán, a versenyjog ezen a területen ma már a „gazdasági erőfölénnyel való visszaélés”

tilalmáról beszél. A versenytörvény – és az Európai Unió integrációs versenyjoga szintén – nem a domináns piaci pozíció (gazdasági erőfölény) meglétét, hanem az azzal való visszaélést tiltja.

Az erőfölénnyel való visszaélés legtipikusabb tényállásait, azaz jellemző piaci megjelenési formáit a versenyjog – szintén példálózó felsorolással – nevesíti. Eszerint tilos a gazdasági erőfölénnyel visszaélni az alábbi esetekben:

- az üzleti kapcsolatokban – ideértve az általános szerződési feltételek alkalmazásának esetét is – tisztességtelenül vételi vagy eladási árakat megállapítani, vagy más módon indokolatlan előnyt kikötni, vagy hátrányos feltételek elfogadását kikényszeríteni;
- a termelést, a forgalmazást vagy a műszaki fejlődést a fogyasztók kárára korlátozni;
- indokolatlanul elzárkózni az ügylet jellegének megfelelő üzleti kapcsolat létrehozásától, illetve fenntartásától (bojkott);
- a másik fél gazdasági döntéseit indokolatlan előny szerzése végett befolyásolni;
- az árut az ár emelését megelőzően vagy az ár emelkedésének előidézésére, vagy egyébként indokolatlan előny szerzésére, illetve versenyhátrány okozására alkalmas módon a forgalomból indokolatlanul kivonni, illetőleg visszatartani (áruvisszatartás);
- az áru szolgáltatását, átvételét más áru szolgáltatásától, átvételétől, továbbá a szerződéskötést olyan kötelezettségek vállalásától függővé tenni, amelyek természetüknél fogva, illetve a szokásos szerződési gyakorlatra figyelemmel nem tartoznak a szerződés tárgyához (árukapcsolás);
- azonos értékű vagy jellegű ügyletek esetén az üzletfeleket indokolatlanul megkülönböztetni, ideértve olyan árak, fizetési határidők, megkülönböztető eladási vagy vételi feltételek, illetőleg módszerek alkalmazását, amelyek egyes üzletfeleknek hátrányt okoznak a versenyben (diszkrimináció);
- a versenytársaknak az érintett piacról való kizorítására vagy a piacra lépésük akadályozására alkalmas, nem a versenytársakéhoz viszonyított, nagyobb hatékonyságon alapuló, túlzottan alacsony árakat alkalmazni (felfaló ár alkalmazása);
- a piacra lépést más módon indokolatlanul akadályozni;
- a versenytárs számára indokolatlanul hátrányos piaci helyzetet teremteni, vagy gazdasági döntéseit indokolatlan előny szerzése végett befolyásolni.

Versenyjogi értelemben gazdasági erőfölényben van az érintett piacon az, aki gazdasági tevékenységét a piac többi résztvevőjétől nagymértékben függetlenül

folytathatja anélkül, hogy piaci magatartásának meghatározásakor érdemben tekintettel kellene lennie versenytársainak, szállítóinak, vevőinek és más üzletfeleinek vele kapcsolatos piaci magatartására. Gazdasági erőfölényben lehet egy vállalkozás vagy több vállalkozás közösen.

A gazdasági erőfölény megítéléséhez vizsgálni kell különösen:

- azt, hogy az érintett piacra való belépés és az onnan történő kilépés milyen költségekkel és kockázattal jár, illetve hogy milyen műszaki, gazdasági vagy jogi feltételek megvalósítását igényli;
- a vállalkozás vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetét, illetve annak alakulását;
- az érintett piac szerkezetét, a piaci részesedések arányát, a piac résztvevőinek magatartását, valamint a vállalkozásnak a piac alakulására gyakorolt gazdasági befolyását.

C) A vállalkozások összefonódásának ellenőrzése

A „fúziós jog” hagyományos elnevezését a modern versenyjogban a „vállalkozások összefonódásának ellenőrzése” elnevezés váltotta fel, hasonló módon azon az alapon, hogy a modern fúzióengedélyezés esetében már valóban nem pusztán a fúziók hatósági engedélyezését, hanem a piaci vállalkozások bármely típusú összefonódásának ellenőrzését (engedélyezését) kell érteni. A vállalkozások összefonódásának, a piaci struktúra szervezeti jogi változásának ugyanis manapság már többféle jogi technikája van, ezek közül a klasszikus „fúzió” (amikor két különálló vállalkozás egyesül) csak az egyik. A vállalkozások összefonódása ellenőrzésének versenyszabályozási indoka, hogy az összefonódás változást okoz a piaci struktúrában, és a verseny torzítására (vagy kizárására) alkalmas koncentráció létrejöttéhez vezethet. Az összefonódások ellenőrzésének lényege, hogy az összefonódásoknak azon eseteit, amelyek meghatározott piaci volument meghaladnak (ún. „fúziós küszöbérték”), a versenyhatóságnál (Magyarországon a GVH-nál) előzetesen engedélyeztetni kell.

Versenyjogi értelemben vállalkozások összefonódása (koncentrációja) jön létre akkor, ha:

- a) két vagy több, előzőleg egymástól független vállalkozás összeolvad (összeolvadás vagy fúzió);
- b) egyik a másikba beolvad (beolvadás);
- c) a vállalkozás része a vállalkozástól független másik vállalkozás részévé válik (átalakulás a kiváló vállalatrész másik vállalatba való beolvadásával);

- d) egy vállalkozás vagy több vállalkozás közösen közvetlen vagy közvetett irányítást szerez további egy vagy több, tőle független vállalkozás egésze vagy része felett (irányításszerzés);
- e) több egymástól független vállalkozás közösen hoz létre általuk irányított olyan vállalkozást, amelyben korábban végzett azonos vagy egymást kiegészítő tevékenységüket egyesítik, feltéve, hogy ez nem minősül a 11. § értelmében a gazdasági versenyt korlátozó megállapodásnak (kooperációs összefonódás, pl. a Gt. szerinti egyesülés létrehozásával).

Az „irányításszerzésnek” a versenyjog a közvetlen és a közvetett változatát is a hatókörébe vonja, hiszen a közvetett irányítás esetében sem beszélhetünk tényleges önállóságról, azaz a piaci struktúrában a közvetett irányításszerzés esete is versenyjogi ellenőrzést kíván.

A Tptv. értelmezése szerint *közvetlen irányítással* rendelkezik egy vállalkozás vagy több vállalkozás közösen, ha:

- a másik vállalkozás többségi szavazati jogot biztosító üzletrészeivel, részvényeivel, illetőleg a szavazati jogok több mint 50%-ával rendelkezik;
- jogosult a másik vállalkozás vezető tisztségviselői többségének kijelölésére, megválasztására vagy visszahívására;
- szerződés alapján jogosult a másik vállalkozás döntéseinek meghatározó befolyásolására;
- a másik vállalkozás döntéseinek meghatározó befolyásolására ténylegesen képessé válik.

Közvetett irányítással rendelkezik a vállalkozás azon vállalkozás felett, amelyet az általa irányított vállalkozás – vele együtt vagy önállóan – irányít, vagy vállalkozások közösen irányítanak. (Nem minősül azonban irányításnak a felszámoló és a végelszámoló tevékenysége.)

Az összefonódás megállapítása szempontjából vállalkozásrésznek minősülnek az olyan eszközök vagy jogok – ideértve a vállalkozás ügyfélállományát is –, amelyek megszerzése önmagában vagy a megszerző vállalkozás rendelkezésére álló eszközökkel és jogokkal együtt elégséges a piaci tevékenység végzéséhez.

A vállalkozások összefonódásához a Gazdasági Versenyhivaltól engedélyt kell kérni, ha az érintett vállalkozások előző üzleti évben elért együttes nettó árbevétele a 15 milliárd Ft-ot meghaladja (összvolumen), és akkor, ha:

- a vállalkozásrész, a beolvadó, az irányítás alá kerülő, összeolvadás esetén az abban közvetlen részt vevő legalább két vállalkozás – a vállalkozáshoz kapcsolódó közvetett résztvevőkével együttes – előző évi nettó árbevétele 500 millió Ft felett van;

- vállalkozásrésznek, a beolvadó, az irányítás alá kerülő vállalkozásnak, illetve az összeolvadás 500 millió Ft alatti nettó árbevétellel rendelkező közvetlen résztvevőinek az a) pont szerint számított nettó árbevételével együtt a befogadó, az irányítást megszerző, illetve az összeolvadásban részt vevő, 500 millió Ft feletti előző évi nettó árbevétellel rendelkező vállalkozás és az ahhoz kapcsolódó közvetett résztvevők az összefonódást megelőző két éven belül összesen 500 millió Ft-ot meghaladó előző évi nettó árbevétellel rendelkező vállalkozással összefonódást valósítottak meg.

A fenti feltételek konjunktívak, azaz az összvolumenre és az érintett összefonódás részvolumenére vonatkozó vagylagos előírásoknak együttesen kell fennállniuk. A piac egyes szegmensein (egyes vállalkozások esetében) az éves nettó árbevétel nem értelmezhető. Ennek eredményeképpen például a Tpv. rögzíti, hogy a hitelintézetek összefonódásakor a nettó árbevétel helyett a hitelintézet mérlegfőösszegének 10%-át kell figyelembe venni. A biztosítóiintézetek összefonódásakor a nettó árbevétel helyett a megszolgált díjak értékét kell figyelembe venni stb.

A nettó árbevétel számítása során nem kell számításba venni az érintett vállalkozásoknak vagy azok részeinek egymás közötti forgalmát. Külföldön honos vállalkozások nettó árbevételének számítása során a Magyarország területén eladott árukból az előző üzleti évben elért nettó árbevételt kell figyelembe venni. Az állami vagy helyi önkormányzati többségi tulajdonban lévő érintett vállalkozások nettó árbevételének kiszámításakor azt a gazdasági egységet alkotó vállalkozást kell számításba venni, amely piaci magatartásának meghatározásában önálló döntési joggal rendelkezik. Vállalkozásrész esetében az azt értékesítő vállalkozás által az értékesített eszközök és jogok hasznosításával elért előző évi nettó árbevételt kell figyelembe venni.

Érintett vállalkozások az összefonódásban közvetlenül és közvetetten részt vevő vállalkozások. Közvetlen résztvevők azok, akik között az összefonódás létrejön.

Közvetett résztvevő az:

- akit a közvetlen résztvevő irányít;
- aki a közvetlen résztvevőt az a) pont szerint irányítja;
- akit a b) pont szerinti közvetett résztvevő – a közvetlen résztvevőn kívül – az a) pont szerint irányít;
- akit két vagy több résztvevő közösen irányít, függetlenül attól, hogy azok közvetlen vagy az a–c) pontban felsorolt közvetett résztvevők.

A közvetett résztvevők körének meghatározása során figyelmen kívül marad az, akinek az irányítási joga az összefonódás következtében megszűnik.

Az összefonódáshoz összeolvadás vagy beolvadás esetén a közvetlen résztvevő, minden más esetben a vállalkozásrészt vagy a közvetlen irányítást megszerző köteles engedélyt kérni. Az engedély iránti kérelmet a nyilvános ajánlati felhívás közzétételének, a szerződés megkötésének vagy az irányítási jog megszerzésének időpontjai közül a legkorábbtól számított 30 napon belül kell benyújtani.

A vállalkozások összefonódását eredményező szerződés létrejöttéhez a Gazdasági Versenyhivatal engedélye szükséges. Az engedély iránti kérelem elbírálásakor mérlegelni kell az összefonódással járó előnyöket és hátrányokat. Ennek során vizsgálni kell különösen:

- az érintett piacok szerkezetét; az érintett piacokon fennálló vagy lehetséges versenyt, a beszerzési és az értékesítési lehetőségeket; a piacra lépés és a piacról történő kilépés költségeit, kockázatait, valamint műszaki, gazdasági és jogi feltételeit;
- az összefonódás várható hatását az érintett piacokon folyó versenyre;
- az érintett vállalkozások piaci helyzetét és stratégiáját, gazdasági és pénzügyi képességét, üzleti magatartását, bel- és külpiaci versenyképességét, illetve ezek várható változásait;
- az összefonódásnak a szállítókra, a közbeeső és a végső fogyasztókra gyakorolt hatását.

A Gazdasági Versenyhivatal nem tagadhatja meg az engedély megadását, ha az összefonódás nem hoz létre vagy nem erősít meg olyan gazdasági erőfölényt, amely akadályozza a hatékony verseny kialakulását, fennmaradását vagy fejlődését az érintett piacon vagy annak jelentős részén. Az összefonódás hátrányos hatásainak mérséklése érdekében a Gazdasági Versenyhivatal határozatában előzetes vagy utólagos feltételt, illetve kötelezettséget írhat elő, így különösen megfelelő határidő megállapításával előírhatja egyes vállalkozásrészek vagy egyes vagyontárgyak elidegenítését, illetőleg a valamely közvetett résztvevő felett gyakorolt irányítás megszüntetését. Az engedély előzetes feltételhez kötése esetén az engedély a feltétel teljesülésével válik hatályossá. Az utólagos feltételhez kötött engedély a megadásától hatályos, azonban a feltétel nem teljesülése esetében hatályát veszíti. Az összefonódáshoz adott engedély kiterjed mindazokra a versenykorlátozásokra, amelyek az összefonódás megvalósításához szükségesek.

Ha a versenyfelügyeleti eljárás során megállapítást nyer, hogy az engedély nélkül létrehozott, egyébként engedélyköteles összefonódás nem lett volna engedélyezhető, a Gazdasági Versenyhivatal határozatában megfelelő határidő megállapításával előírja az egyesült vállalkozások vagy vagyon-, illetve üzletrészek

különválasztását, elidegenítését, vagy a közös irányítás megszüntetését, illetőleg más kötelezettséget írhat elő a hatékony verseny helyreállítására.

A Versenyhivatal az összefonódásra adott engedélyt visszavonja, ha:

- a bíróság által felül nem vizsgált határozatban az engedély megadása a döntés szempontjából fontos tény félrevezető közlésén alapul;
- a kötelezett vállalkozás nem teljesítette a határozatban előírt valamely kötelezettséget.

A Versenyhivatal az engedélyt megadó határozatát módosíthatja, ha a kötelezett a határozatban előírt valamely kötelezettséget nem teljesítette, illetve e feltételnek nem tud eleget tenni, de a mulasztás neki fel nem róható okra vezethető vissza.

4. A GAZDASÁGI VERSENYHIVATAL ELJÁRÁSA

A *Gazdasági Versenyhivatal* (GVH) országos hatáskörű közigazgatási szerv, ezért eljárására a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény (Ket.) rendelkezései az irányadók, a Tpvt. III. részében foglalt speciális szabályokban megállapított kivételekkel. Ez azt jelenti, hogy azokban a kérdésekben, amelyekben a Tpvt.-nek a Versenyhivatal eljárására vonatkozó speciális szabálya nincs, ott a közigazgatási eljárás általános szabályai az irányadók.

A versenyügyekben eljáró bíróság (a Tpvt. II. fejezetében foglalt jogsértések, azaz a tisztességtelen verseny elleni jog területén a versenytársi sérelmek megítélésére a bíróságnak van hatásköre) a polgári perrendtartás (1952. évi III. törvény, Pp.) szabályai szerint jár el.

A magyar Versenyhivatal eljárása tulajdonképpen három szakaszra: az előzetes „vizsgálatra”, a „Versenytanács” érdemi „eljárására” és a határozatban foglaltak megvalósulását, végrehajtását ellenőrző „utóvizsgálatra” bontható. A vizsgálati szakaszban a „vizsgálók” az ügy versenyjogi relevanciáját és előminősítését végzik, és javaslatot tesznek a Versenytanács eljárására. Amennyiben az adott ügy nem versenyjogi kérdést vet fel, az eljárást megszüntetik.

A versenytanács három-öt tagú tanácsban jár el, és adott esetben érdemi határozattal állapítja meg a jogsértést, és az eljárás alá vonttal szemben szankciót alkalmaz. Versenysértő magatartás hiányában az eljárást megszünteti.

A GVH határozatban dönt az alábbi kérdésekben:

- a tisztességtelen verseny körében *megállapíthatja a versenysértő magatartás törvénybe ütközését* (vagy azt, hogy jogsértés nem történt);

- dönt a vállalkozások összefonódásának engedélyezésére, illetve az áremelés előzetes bejelentésére benyújtott kérelmekről;
- kartell-, illetve fúziós ügyekben a gazdasági versenyt korlátozó megállapodást a tilalom alól mentesítheti;
- csoportmentesítés hatálya alá eső megállapodások esetén megállapíthatja, hogy a csoportos mentesülés kedvezménye nem vonatkozik a megállapodásra.

Az eljáró versenytanács jogsértés megállapítása esetén az *alábbi szankciókat alkalmazhatja*:

- elrendelheti a törvénybe ütköző állapot megszüntetését;
- megtilthatja a törvény rendelkezéseibe ütköző magatartás további folytatását;
- bojkott tényállások esetében a törvénybe ütközés megállapítása esetén kötelezettséget írhat elő, így különösen az ügylet jellegének megfelelő üzleti kapcsolat létrehozásától vagy további fenntartásától való indokolatlan elzárkózás esetén szerződéskötésre kötelezhet;
- elrendelheti a megtévesztésre alkalmas tájékoztatással kapcsolatban helyreigazító nyilatkozat közzétételét;
- korábbi határozatát (pl. a fúzió engedélyezését) visszavonhatja vagy megváltoztathatja (19. §, 32. §);
- bírságot szabhat ki (érdemi bírság vagy az eljárás akadályozása, illetőleg eljárási szabálysértés esetén az eljárásban érintettek ellen kiszabható rendbírság);
- versenysértés hiányában az eljárást megszüntetheti.

A magyar versenyjogi szabályok szerint az eljárás során kiszabható versenyjogi bírság és az alkalmazható rendbírság (eljárási bírság) összege – az EU Bizottságának gyakorlatához hasonlóan – forgalomfüggő, azaz a vállalkozás *előző tárgyévben realizált éves nettó árbevételéhez igazodik*. Az érdemi bírság maximális mértéke ugyanakkor az előző éves nettó árbevétel 10%-a, a rendbírság esetében 1%-a.

A Tpv. felsorolja azokat a vizsgálati eszközöket, amelyeket a Gazdasági Versenyhivatal a tényállás tisztázására felhasználhat. A versenytörvény 2000. évi módosítása egyértelműbbé tette és kibővítette a versenyhatóság bevethető eszközeit. A kibővített és felsorolt vizsgálati jogosítványok (a helyszíni átkutató, az iratok zárolása, lefoglalása, a „rajtaütés”) igénybevétele leginkább a titkos kartellek elleni eljárásokban indokolt és hatékony.

XV. FEJEZET

A szellemi alkotások joga. Iparjogvédelem

1. A SZELLEMI ALKOTÁSOK ÁLTALÁNOS JOGVÉDELME. SZERZŐI JOG

A *szellemi alkotás fogalma* jelentését tekintve kettős tartalmú. Jelenti egyrészt a személynek azt a *tevékenységét*, amely létrehoz egy „terméket” (gondolatot), amely magán hordja a személyiség meghatározó tulajdonságait. Másrészt viszont szellemi alkotásnak nevezzük *magát a terméket, a művet, a gondolatot* is, amely a folyamat végeredményeként létrejön. A szellemi alkotások általános jogvédelme – ennek megfelelően – ugyancsak kettős irányú: egyrészt védett az alkotási folyamat, másrészt védett maga a mű is. A szellemi alkotásokra vonatkozó jogvédelem feltételeit elsődlegesen az alkotások meghatározott fajtáira, valamint egyes rokon tevékenységekre a szerzői, az iparjogvédelmi (a szabadalmi, a védjegy-, az eredetmegjelölés-, a származásjelzés- és a mintaoltalom), továbbá a hangfelvételek előállítóit védő jogszabályok állapítják meg: a Polgári Törvénykönyv szabályai ezekhez képest csak kiegészítő jelleggel érvényesülnek (Ptk. 2:55. §).

A szellemi alkotások jogának tehát két nagy területe van: a szerzői jog és az iparjogvédelem. Ebben a jegyzetben alapvetően az iparjogvédelemmel foglalkozunk, de ezt megelőzően ismertetjük a szerzői jog alapintézményeit.

A) Szerzői jog

A szerzői jog fogalmát tömören úgy határozhatjuk meg, mint a polgári jog rendszerén belül a szellemi alkotások jogába tartozó olyan önálló, elkülönült jogterületet, amely az irodalom, a tudomány és a művészet területén létrehozott, egyéni, eredeti alkotások szerzőinek vagyoni és személyiséghez fűződő jogait és a szerzői joggal szomszédos teljesítményekre vonatkozó jogokat részesíti oltalomban. A jogi szabályozás célja – melynek alapvető jogforrása az 1999-ben született, új magyar szerzői jogi törvény (1999. évi LXXV. törvény, Szjt.) – egyrészt az, hogy az alkotótevékenység anyagi és erkölcsi elismerését biztosítsa, másrészt megalapozza ennek a közösség felé történő közvetítését.

A szerzői jog két alanyi kört helyez védelem alá: a szerzői művek alkotóit és a szerzői művekhez kapcsolódó teljesítmények létrehozóit. A szerzői művekhez kapcsolódó teljesítmények szintén két csoportra oszthatók: szomszédos jogi teljesítményekre és sajátos adatbázis-oltalmakra. A szerzői mű alkotóját a mű létrejöttétől kezdve megilleti a szerzői jogok – a személyhez fűződő és a vagyoni jogok – összessége (Szjt. 9. § [1] bek.). Esetében nincs szükség semmiféle nyilvántartásba vételi eljárásra, a mű létrejöttének pillanatától törvényi védelem alatt áll. Hatályos szabályozásunk négy lépésben jut el a jogvédelem tárgya, a mű fogalmához.

Az első lépésben kiemeli azokat a területeket, amelyeken az alkotások első sorban létrejöhetnek (irodalom, tudomány, művészet). A második lépésben példálózó felsorolást ad azokról a műfajokról, amelyekben a szerzői alkotás testet ölthet (pl. irodalmi mű, filmalkotás, zenemű, műszaki létesítmény terve), harmadik lépésben pedig meghatározza azokat a tárgyakat, amelyek nem részesülhetnek védelemben (közérdekű dokumentumok; tények, hírek; folklór; ötlet, elv, elgondolás, eljárás, működési módszer, matematikai művelet). A szellemi alkotások egy részét kizárólagosan a szerzői jog, más részét az iparjogvédelem oltalmazza: a két oltalmi rendszer azonban egyes alkotások esetében (pl. formatervezési minta) párhuzamosan érvényesül. A szoftver a hatályos szabályozás szerint szerzői jogi oltalom alatt álló alkotás, melyre szabadalmi oltalom nem nyerhető. A szabályozás negyedik lépésként rögzíti, hogy az alkotásnak a szerző szellemi tevékenységéből fakadóan egyéninek, eredetinek kell lennie (a védelem azonban nem függ mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőktől vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értékítéllettől). Azok a művek is jogi védelem alatt állnak, amelyek más szerző művének átdolgozása, feldolgozása, fordítása útján születnek, amennyiben eredeti, egyéni jellegük van (származékos művek).

A törvény szerint a szerzői jog azt illeti, aki a művet megalkotta (alkotó, szerző). A szerzői jogvédelem tárgyát valójában a szerzőt a művel kapcsolatban megillető jogok képezik, amelyek vagyoni és személyhez fűződő jogokból állnak.

A *vagyoni jogok* azt takarják, hogy a szerzőnek kizárólagos joga van a műve felhasználására, a felhasználás engedélyezésére (ha a törvény eltérően nem rendelkezik, akkor ez felhasználói szerződéssel történik) vagy megtiltására, valamint engedélyezés esetén jogosult megfelelő díjigényre. *Felhasználás* alatt a többszörözést (a mű rögzítése, illetve arról történő másolatkészítés) és a mű bármilyen más, mások számára történő érzelhetővé tételét értjük. A törvény meghatározza a legtipikusabb felhasználási módokat (többszörözés; terjesztés; nyilvános előadás; nyilvánossághoz közvetítés sugárzással, vagy másként, sugárzott műnek az eredetihez képest más szervezet közbeiktatásával a nyilvánossághoz történő továbbközvetítése; átdolgozás; kiállítás).

A *személyhez fűződő jogok* a következő jogosítványokat foglalják magukba. A szerző dönt arról, hogy nyilvánosságra hozható-e a mű, és a nyilvánosságra hozatal előtt ő dönti el, hogy a mű lényeges tartalmát közzé lehet-e tenni, illetve szigorú törvényi feltételek esetén dönthet a mű visszavonásáról is (*a mű nyilvánosságra hozatala*). A szerzőt megilleti az a jog, hogy a művén és az erre vonatkozó közleményeken feltüntessék a nevét, valamint az, hogy a szerzői minőségét senki ne vonja kétségbe (*névfeltüntetés*). Sérti a szerző személyhez fűződő jogait művének mindenfajta eltorzítása, megcsonkítása vagy más olyan megváltoztatása, amely becsületére vagy hírnevére sérelmes (*a mű egységének védelme*).

A vagyoni és a személyhez fűződő jogok biztosításával a szerzői jogi szabályozás *negatív tartalmú abszolút jogot* biztosít a szerzőnek meghatározott ideig. Ez a jog abszolút jellegű, mert a szerző védelemben részesül mindenki mással szemben, és negatív tartalmú, mert másokat tartózkodásra, nem tevéssé kötelez. E szabályozási mód tényleges jogi monopóliumot hoz létre, amelyből könnyen gazdasági monopólium alakulhat ki, ez a jelenlegi társadalmi berendezkedésben kerülendő.

Részben emiatt, részben pedig a művek felhasználásához fűződő össztársadalmi érdek miatt *célszerű a szerző jogait bizonyos mértékig korlátozni*. Hatályos szabályozásunkban a vagyoni jogok ilyen korlátait jelenti az időbeli korlátozottság, a közös jogkezelés, a kizárólagos jogdíjigényre szorítás és a törvényi engedélyezés, a munkaviszonyban létrehozott alkotásokkal összefüggő sajátosságok, a jogkimerülés, a szabad felhasználás. A védelem a szerzőt életében, halála évében és a halála évét követő év első napjától számított 70 évig illeti meg (időbeli korlátozottság). A közös jogkezelés a felhasználói szerződések megkötésének szabadságát korlátozza. A munkáltatóra szállnak a szerzői jogok, ha a művet munkaköri

kötelességén belül készítette (munkaviszonyban létrehozott alkotások sajátosságai). A jogkimerülés a terjesztési jog korlátozása.

A vagyoni jogok legismertebb és legszélesebb körű korlátozását a *szabad felhasználás* jelenti. Szabad felhasználásnak a már nyilvánosságra hozott művek elismert célra történő, nem közvetlen haszonszerzésre irányuló, a törvényben felsorolt felhasználási módok minősülnek: esetükben nincs szükség szerzői hozzájárulásra, és a szerzőt díjazás sem illeti meg.

A szabad felhasználás megengedésére (a szerzői abszolút jogok áttörésére) elsősorban a művelődés, az oktatás és a tájékoztatás, a szellemi alkotótevékenység megkönnyítése, valamint magán- és intézményi felhasználás céljából kerülhet sor. A törvény szabad felhasználásként az idézést és az átvételt, a magáncélú másolatkészítést, az ideiglenes többszörözést, az iskolai, a könyvtári, a múzeumi, az archívumi szabad felhasználásokat, a tájékoztató célú szabad felhasználásokat, a nyilvános előadási kizárólagos jog alóli kivételeket, a fogyatékos személyek igényeinek kielégítését és a bizonyítás céljára történő szabad felhasználást nevesíti.

Mivel a szerzői jog a polgári jog részét képezi, annak relatíve önálló területe, ezért ha az engedély- vagy díjköteles felhasználás engedélykérés vagy díjfizetés nélkül valósul meg, akkor elsősorban a polgári jogvédelem eszközei állnak a jogaiban sértett rendelkezésére (így pl. a jogsértés megtörténtének bírósági megállapítása, jogsértés abbahagyásának kérése, a gazdagodás visszatérítésének követelése).

A hangfelvétel-, szoftver- és filmkalózkodás azonban már nemcsak a sérelmet szenvedett jogosult, hanem az egész társadalomra is veszélyes, ezért a büntetőjog ugyancsak fellépési lehetőséget biztosít a szerzői jog és a kapcsolódó jogok megsértésének esetére, a határon átnyúló szerzői jogsértések esetén pedig vámjogi intézkedés is kérhető.

B) Az iparjogvédelmi szabályozás rendszere

Az iparjogvédelem az ember szellemi termékeire vonatkozó jogi védelem, az oltalmi szabályozás sajátos területe. Lényegesen összetettebb, mint a szerzői jog, az idetartozó kérdések sokszínűek, és szabályozásuk is sokrétű. Iparjogvédelem alatt alapvetően a „műszaki jellegű szellemi alkotások” (műszaki alkotások) oltalmi rendszerének jogi szabályozását értjük, ezek egy-egy törvényben az adott kérdéskört átfogó külön szabályozást nyertek (így a találmányok szabadalmi oltalmára vonatkozó törvény, illetve a szabadalmi jogra épített, további speciális szabályok, pl. a mintaoltalom, a védjegyek). Az iparjogvédelemre vonatkozó

komplex nemzeti jogi szabályozás lényege, hogy jogosult(ak)nak teljes körű rendelkezést adjon az adott műszaki alkotás felhasználására, és védelmet (oltalmat) nyújtson a kizárólagos hasznosítási jogot megsértőkkel („bitorlókkal”) szemben.

Egy ország jogi szabályai – így a szellemi tulajdonnal kapcsolatosak is – döntő többségükben csak az adott országban érvényesülnek (ún. „territoriális” vagy területi hatály). A szellemi tulajdon azonban a természetétől fogva nem szorítható államhatárok közé. Ebből következően nemzetközi oltalomra van szükség. Ez az államok közötti szerződések rendszerével biztosítható. A 20. század végétől kiépülő rendszer egy nemzetközi szervezet megalakítását igényelte. A *Szellemi Tulajdon Világszervezete* (angol elnevezése, a „World Intellectual Property Organization” utáni rövidítése: WIPO) létesítésére vonatkozó egyezményt 1967-ben írták alá Stockholmban. Az egyezmény 1970-ben lépett hatályba, jelenleg (2014. január) 186 tagállam – köztük hazánk – alkotja a Világszervezetet. A WIPO 1974 óta az ENSZ szakosított szerveként működik.

Az iparjogvédelem több területből áll.

Magyarországon a *szabadalmi jogot* egységes szabadalmi törvényben, a *találmányok szabadalmi oltalmáról* szóló 1995. évi XXXIII. törvényben (Szt.) találjuk. A szabadalmi bejelentésekkel kapcsolatos részletes szabályokat – 2003-tól a nemzeti, az európai, az európai szabadalmi és a nemzetközi szabadalmi bejelentésekre egységesen – külön miniszteri rendelet (20/2002. [XII. 12.] IM-rendelet), illetőleg egyes iparjogvédelmi beadványok elektronikus úton való benyújtására vonatkozó részletes szabályokat illetően külön kormányrendelet (147/2007. [VI. 26.] korm. rendelet) tartalmazza. A külföldi szabadalmi jogszerzést segíti elő a *Szabadalmi Együtműködési Szerződés* (a továbbiakban: PCT), melynek keretein belül egyetlen nyelven, egy helyen benyújtott bejelentéssel megindítható a szabadalmi (használati mintaoltalmi) eljárás akár valamennyi – a PCT-hez csatlakozott – szerződött államban. Hazánk a Szabadalmi Együtműködési Szerződéshez 1980-ban csatlakozott (1980. évi 14. törvényerejű rendelet). Amennyiben európai szabadalmi bejelentést nyújtanak be a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalához, annak alaki követelményeire az európai szabadalmak megadásáról szóló 1973. október 5-i müncheni Európai Szabadalmi Egyezmény (ESZE) előírásai az irányadók. Ehhez a nemzetközi egyezményhez Magyarország 2003-ban csatlakozott: az egyezményt a 2002. évi L. törvény hirdette ki.

Védjegyjogunk formálisan magában foglalja a földrajzi árujelzőkre és eredetmegjelölésekre vonatkozó szabályokat, amelyek külön törvényben, a *védjegyek és a földrajzi árujelzők oltalmáról* szóló 1997. évi XI. törvényben nyertek elhelyezést. A védjegybejelentésre vonatkozó részletes szabályokat ez esetben is

alacsonyabb szintű jogszabály, a *védjegybejelentés és a földrajzi árujelzőre vonatkozó bejelentés részletes alaki szabályairól* szóló 16/2004. (IV. 27.) IM-rendelet tartalmazza. Magyarországon – a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalához benyújtva – nemzetközi védjegyoltalom is szerezhető, tekintettel arra, hogy Magyarország kihirdette a Szellemi Tulajdon Világszervezetében (WIPO) létrejött *Nemzetközi Védjegyjogi Szerződést* (kihirdetéséről a 1999. évi LXXXII. törvény rendelkezik), részese továbbá a védjegyek nemzetközi lajstromozására vonatkozó *„Madridi rendszernek”* (1999. évi LXXXIII. törvény a védjegyek nemzetközi lajstromozásáról szóló *Madridi Megállapodáshoz* kapcsolódó 1989. évi jegyzőkönyv kihirdetéséről).

A *mintaoltalom* alapvetően kétféle – tárgyi körét tekintve eltérő területre tartozó – formában jelenhet meg. A *szabadalmak szintjét el nem érő találmányok* jogi oltalmának biztosítása végett valamely tárgy kialakítására, szerkezetére vagy részeinek elrendezésére vonatkozó megoldásra használati mintaoltalom szerezhető a *használati minták oltalmáról* szóló 1991. évi XXXVIII. törvény, illetve a *használati mintaoltalmi bejelentés részletes alaki szabályairól* szóló 18/2004. (IV. 28.) IM-rendelet alapján.

Az ipari termékek külső formájának jogi oltalmát 2002 óta az ún. *„formatervezési minta”* biztosítja. A *formatervezési minták oltalmáról* szóló 2001. évi XLVIII. törvény 2002. január 1-jétől *váltotta fel* a korábban *„ipari minta”*-ként ismert mintaoltalmi szabályozást. A *használati minta* tehát a *találmányokhoz*, a *szabadalmi joghoz*, míg a *formatervezési minta* a *védjegyek és árujelzők jogához* áll közelebb, a két jogintézmény inkább a nevében hasonlít. A használati minta továbbá alapvetően nemzeti hatályú (territoriális, területi) oltalmi forma, a Magyarország területén bejelentett oltalom Magyarország államhatárain belül érvényesül. A formatervezési mintaoltalmi bejelentés részletes alaki szabályait külön jogszabály (19/2001. [XI. 29.] IM-rendelet) határozza meg.

A *mikroelektronika* rohamos fejlődése következtében a műszaki haladás kulcs-elemévé váltak a félvezetők, illetve integrált áramkörök, amelyek számos korszerű termékben (számítógép, óra, fényképezőgép, mosógép, televízió- és rádió-vevőkészülék) megtalálhatók. A csúcstechnikában így kiemelkedő szerepet játszó ún. *„mikroelektronikai félvezető termékek”* topográfiájának (azaz térbeli elrendezésének) biztosít külön jogi oltalmat az 1991. évi XXXIX. törvény. Külföldi bejelentők nemzetközi szerződés vagy viszonyosság alapján jogosultak az oltalomra.

A magyar jog már az új Ptk. előtt is oltalmazta a vagyoni értékű gazdasági, műszaki és szervezési ismeretek és tapasztalatok (köznyelvi használatlaltal a *„know how”*, az új Ptk. terminológiájában: *védett ismeret*) körét. Védett ismeretnek a Ptk. szerint az azonosításra alkalmas módon rögzített, vagyoni értéket képviselő

műszaki, gazdasági vagy szervezési ismeret, tapasztalat vagy ezek összeállítása minősül, amely az üzleti titokhoz hasonló oltalomban részesül. A védett ismeret esetében a jogvédelem kifejezett feltétele, hogy azt ne a jóhiszeműség és a tisztesség elvét sértő módon szerezzék meg, hasznosítsák, közöljék mással vagy hozzák nyilvánosságra. Erre a védelemre azonban nem lehet hivatkozni azzal szemben, aki a védett ismerethez vagy az azt lényegében helyettesítő hasonló ismerethez a jogosulttól független fejlesztéssel, illetőleg jogszerűen megszerzett termék vagy jogszerűen igénybevett szolgáltatás vizsgálata és elemzése útján jutott hozzá (Ptk. 2:47. § [2] bekezdés).

Az *iparjogvédelmi ügyek*ben országos hatáskörrel külön szakhatóság jár el. A találmányi szabadalmakról szóló 1895. évi XXXVII. törvénycikk 23. §-a alapján, 1896-ban létrejött *kormányhivatal* korábbi nevét (Magyar Szabadalmi Hivatal) a 2010. évi CXLVIII. törvény 265. §-a 2011. január 1-jével a *Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalára* módosította. A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala jogállására, gazdálkodására, feladat- és hatáskörére vonatkozó részletes szabályozást az Szt. tartalmazza. A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala (SZTNH) kormányhivatal, elnökét a miniszterelnök nevezi ki, illetve menti fel.

2. A TALÁLmány ÉS A SZABADALMI OLTALOM

A *találmány* és a *szabadalom* a köznyelvben sok esetben szinonim fogalomként jelenik meg, a két kifejezés azonban – jogi értelemben – nem fedí egymást. A *találmány* maga a *műszaki alkotás*, az a tárgy, műszaki eljárás vagy folyamat, amely a feltalálói tevékenység konkrét tudományos, műszaki eredménye. A szabadalom azonban jogi kategória, és a *találmány jogi oltalmát* jelenti. A szabadalommal ugyanis az állam meghatározott időre kizárólagos jogot ad a szabadalom jogosultjának (aki nem feltétlenül maga a feltalálói) a találmány hasznosítására. A szabadalmi oltalom tehát a szellemi tulajdon egyik alapvető formája, melynek jelentős történelmi hagyományai vannak, és napjainkra nemzetközileg rendkívül széles körben elismert és igényelt jogintézmény.

A szabadalmazhatóság *jogi kritériumait* az Szt. határozza meg. Szabadalmazható minden új, feltalálói tevékenységen alapuló, iparilag alkalmazható találmány a technika bármely területén. A szabadalmazhatósági kritériumoknak a találmány tekintetében *együttesen kell fennállniuk*. A szabadalmazhatóság kritériumainak való megfelelés – önmagában – nem teremt oltalmi pozíciót, mint látni fogjuk, a szabadalmi oltalom megszerzéséhez *oltalmi eljárást is kezdeményezni*

kell, a szabadalmazhatósági kritériumoknak éppen az oltalmi eljárás *érdemi vizsgálati szakaszában* lesz jelentősége.

A „feltalálói tevékenység” fogalmát a nemzetközi és az európai szabadalmi gyakorlat lényegében a „nem nyilvánvalóság” fogalmának szinonimájaként értelmezi. Szabatosabban megfogalmazva a találmány jogi értelemben csak akkor tekinthető feltalálói tevékenységen alapulónak, ha az *adott szakterületen* jártas szakember számára *nem nyilvánvaló módon* következik a technika állásából, azaz a már ismert műszaki megoldásokhoz képest „többletet” nyújt, sajátos, újszerű megoldáshoz, összefüggéshez vezet.

Az „újdonság” meghatározásakor ismét szerepet kap a „technika állása”, az Szt. megfogalmazása szerint ugyanis az számít „újnak”, ami *nem tartozik a technika állásához*. A technika állásának vizsgálata a szabadalmi oltalom megszerzésére irányuló eljárásban külön szerepet nyer, így ennek fogalmával kapcsolatosan ott részletesen szó lesz. Tömören megfogalmazva a „technika állása” lényegében mindent magában foglal, ami a *szabadalmi bejelentés napja előtt* a köz számára szóban vagy írásban, használat révén vagy bármely más módon hozzáférhetővé vált. Ami azonban ugyanazon a napon vált nyilvánosan hozzáférhetővé, nem tartozik a technika állásához, és nem akadályozza a szabadalmi oltalom megadásának.

A hozzáférhetővé tétel „egyéb módja” lehet például egy tárgy vagy eljárás ismertetése az oktatásban vagy a televízióban. Sajátos módon a feltaláló által közzétett publikáció is akadályozhatja a szabadalmi oltalom megadásának, a közzétett szakcikk ugyanis bárki számára hozzáférhetővé teszi a találmányt, így az – a szabadalmi bejelentés előtt – a technika állásához tartozóvá válik.

A szabadalmi jog számára az *abszolút újdonság* fogalma érvényes, vagyis *nem minősül újnak* az, ami a bejelentés napja előtt a nyilvánosság számára *világviszonylatban* bármilyen módon hozzáférhetővé vált. A szabadalmi eljárásban az *újdonságvizsgálatnak* az az értelme, hogy kizárják a technika állását az újbóli szabadalmazásból. Az ESZE összes szerződő állama az európaihoz igazította nemzeti törvényében az újdonság fogalmát, így ez az értelmezés az irányadó a magyar szabadalmi jogban is.

Az „*ipari alkalmazhatóság*” fogalmát az európai szabadalmi gyakorlatban leginkább a „hasznosság” fogalmával azonosítják. Jogi értelemben iparilag alkalmazható a találmány, ha az ipar vagy a mezőgazdaság valamely ágában előállítható, illetve használható (Szt. 5. § [1] bekezdés). *Nem tekinthetők* azonban iparilag alkalmazhatónak – a törvény példálózó felsorolása szerint – az emberi vagy állati test kezelésére szolgáló *gyógyászati vagy sebészeti eljárások*, valamint az emberi vagy állati testen végezhető *diagnosztikai eljárások*.

A szabadalom – mint már említettük – jogi fogalom. A megszerzett szabadalom tulajdonosának kizárólagos joga van a találmány szerinti megoldás hasznosítására, a szabadalmi oltalom időtartama és területi érvényessége azonban nem korlátlan, az oltalom a szabadalmi bejelentés napjától számítva legfeljebb 20 évig (oltalmi idő) lehet érvényes, és csak abban (azokban) az ország(ok)ban, amely(ek)ben engedélyezték.

A szabadalomhoz való jog ún. *abszolút jog*. Ez azt jelenti, hogy a törvény által megállapított feltételek teljesítése esetén a bejelentő a találmányra szabadalmat kap, azaz a szabadalmi hatóságnak nincs diszkrecionális (mérlegelési) jogköre a szabadalmak engedélyezését illetően. Ezek a feltételek a szabadalmazhatóság *szükséges*, de egyben *elégészes* feltételei. Bármelyikük hiánya esetén a találmány nem részesülhet szabadalmi oltalomban; együttes meglétük esetén viszont a találmányra – más szempontok mérlegelése nélkül – szabadalmat kell adni. A szabadalmi oltalomhoz – azaz a jogi védelemhez – való jog azonban *nem* korlátlan. A találmányok közül nem mindegyik részesülhet jogi oltalomban; a szabadalmi törvény meghatározza a *szabadalmi oltalomból kizárt találmányok körét*.

Nyilvánvalóan a szabadalmi jog korlátozására csak meghatározott és a lehető legszűkebb körben van lehetőség, így a törvény elsősorban azokat a találmányokat sorolja ide, amelyek közzététele vagy hasznosítása a *közrendbe vagy a közérkölsbe ütközne*. Fontos egyértelműsítő szabály: a hasznosítás nem tekinthető a közrendbe ütközőnek pusztán azért, mert valamely jogszabállyal ellentétben áll.

Hatályos szabadalmi jogunk a közrendbe, illetve közérkölsbe ütközőként kizárja az oltalmazható találmányok köréből az *ember klónozására szolgáló eljárást*, az *ember csíravonalának genetikai azonosságát módosító* (humán-géntechnológiai) *eljárást*, az *emberi embrió alkalmazását ipari vagy kereskedelmi célra*, az *állatok genetikai azonosságát módosító eljárást* (feltéve, ha az anélkül, hogy bármilyen jelentős gyógyászati előnyt nyújtana az emberek vagy az állatok számára, *szenvedést okozhat az állatoknak*) és az ilyen eljárással (géntechnológiai, génsebészeti úton) létrejövő állatot.

Nem ütköznek közrendbe vagy közérkölsbe, ugyanakkor – jellegüknél fogva – nem részesülhetnek szabadalmi oltalomban a növényfajták és az állatfajták, illetve a növények vagy az állatok előállítására szolgáló eljárások, tekintettel arra, hogy azok lényegüket tekintve biológiai – és nem műszaki – természetűek. A növények vagy állatok előállítására szolgáló eljárás akkor minősül lényegét tekintve biológiaiának, ha egészében keresztezésből, szelekcióból vagy más természeti folyamatból áll.

A növényekre vagy az állatokra vonatkozó találmány tehát mindössze akkor részesülhet szabadalmi oltalomban, ha műszaki megvalósíthatósága nem korlátozódik valamely meghatározott növény- vagy állatfajtára. A növényfajták egyébként – az Szt. külön fejezetében foglalt – „*fajtaoltalomban*” részesülhetnek. Szabadalmi oltalmat kaphatnak ezenkívül a *mikrobiológiai találmányok*, azaz azok, amelyek mikrobiológiai vagy más műszaki eljárásra vagy ilyen eljárással előállított termékekre vonatkoznak. Jogi értelemben mikrobiológiai az olyan eljárás, amelyet mikrobiológiai anyag felhasználásával vagy ilyen anyagon hajtanak végre, illetőleg amely mikrobiológiai anyagot eredményez.

A *találmány megalkotásából személyhez fűződő és vagyoni jogok erednek*. Ezek a jogok alapvetően a *feltalálót* illetik. Az ebbéli jogok a feltaláló erkölcsi elismerését biztosítják, a feltaláló személyéhez kapcsolódnak, ezért elidegeníthetetlenek. A személyhez fűződő jogok továbbá – szemben a szabadalmi vagyoni jogosultságokkal – térben és időben korlátlanok, és szabadalmi oltalom hiányában is fennállhatnak, illetve érvényesíthetők.

Az Szt. szerint a *feltaláló az, aki a találmányt megalkotta*. Ebből következik, hogy nem tekinthető feltalálónak vagy feltalálótársnak az, aki a találmány létrehozatala során nem fejtett ki alkotótevékenységet. Önmagában valamely ötlet megfogalmazása, feladat kitűzése, illetve bizonyos technikai, képviselői vagy menedzseri feladatok ellátása alapján nem lehet a feltalálói minőségre igényt tartani. Nemcsak a találmányi megoldás lényegét kitevő alapgondolat felismerése és megfogalmazása tartozik azonban a feltalálói tevékenységhez, hanem ezen túl a megoldás kidolgozása és mindaz az alkotó jellegű tevékenység is, amely az oltalmazhatósághoz szükséges tartalmi feltételek kialakítása körében szükséges. Több feltaláló esetén *feltalálói jogosultságuk az alkotómunkában való részvétel arányában oszlik meg*.

A feltaláló alapvető személyhez fűződő joga, hogy a szabadalmi iratok *őt* ebben a minőségében *feltüntessék*. Mellőzni kell a feltaláló nevének feltüntetését a nyilvánosságra kerülő szabadalmi iratokon, ha azt a feltaláló írásban kéri. A feltalálót tehát „pozitív” és „negatív” névfeltüntetési jog egyaránt megilleti, vagyis szabadon megválaszthatja, hogy neve feltüntetését vagy annak mellőzését kéri a nyilvánosságra kerülő szabadalmi iratokon. A feltaláló azzal szemben, aki feltalálói minőségét kétségbe vonja, vagy a találmánnyal kapcsolatos személyhez fűződő jogát egyébként megsérti, a Ptk. személyiségi jogok védelmét szolgáló rendelkezései szerint felléphet.

A *szabadalmas* alapvetően a szabadalmi oltalom jogosultja, az a személy (vagy szervezet), aki a szabadalmi oltalmi bejelentést benyújtotta. A szabadalmi jogban

fő szabályként a szabadalmi oltalmi engedély benyújtására a feltaláló jogosult. A szabadalmas tehát végeredményben az a jogalany, aki a találmányra – a törvényben meghatározott előírások alapján – oltalmi bejelentést tett, és az oltalmi eljárás eredményeként a találmányra *szabadalmi oltalmat szerzett*.

A szabadalmas – saját elhatározása szerint – a szabadalmat maga hasznosíthatja, vagy arra – hasznosítási (licencia-) szerződésben – másnak hasznosítási engedélyt adhat. A szabadalmat – licenciaszerződés körében – hasznosító harmadik személy nem szabadalmas, hanem hasznosító, függetlenül attól, hogy kizárólagos használati jogot szerez-e, vagy sem.

A szabadalmi jogi szabályozás *különbséget tesz* a munkavállalók által alkotott találmányok között aszerint, hogy a feltalálói tevékenységet a találmány kidolgozója *munkaköri kötelezettsége körében* (pl. alkalmazott kutató) vagy *azon kívül* (nem kutatóként alkalmazott munkavállaló) folytatta. A munkaköri kötelezettség keretében létrejött találmány *szolgálati találmány*, az ezzel kapcsolatos vagyoni, illetve hasznosítási jogok a munkáltatót illetik.

A találmány szabadalmaztatására irányuló eljárás *szabadalmi bejelentéssel indul*. A szabadalmi oltalom megszerzésének további jogi feltétele, hogy a *bejelentés* és a *bejelentett találmány* megfeleljen a jogszabályi előírásoknak.

A szabadalmi oltalom megszerzésének feltételeit az arra jogosult, illetékes *szabadalmi hatóságok, oltalomengedélyezési eljárás* keretében vizsgálják, és ennek megfelelően elutasítják az oltalom megszerzésére irányuló kérelmet, vagy engedélyezik az oltalom megszerzését. A szabadalmi oltalom alatt álló találmányokról a szabadalmi hatóságok *nyilvántartást* vezetnek.

A magyar szabadalmi hatóság a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala (SZTNH), az európai és a nemzetközi szabadalmak kérdésében – adott esetben a SZTNH közreműködésével – az Európai Szabadalmi Hivatal (ESZH) jár el.

A külföldi jogszerzést segíti elő a Szabadalmi Együttműködési Szerződés (PCT), amelynek keretein belül egyetlen nyelven, egy helyen benyújtott bejelentéssel megindítható a szabadalmi (használati mintaoltalmi) eljárás akár valamennyi – a PCT-hez csatlakozott – szerződő államban. A Szabadalmi Együttműködési Szerződés keretein belül az engedélyezési eljárás két szakaszban folyik. Az eljárás első szakaszában, a *nemzetközi szakaszban* a jogszabályoknak megfelelően *nemzetközi kutatási jelentés* és külön kérelemre *nemzetközi elővizsgálati jelentés* készül, valamint sor kerül a bejelentés közzétételére.

Európai szabadalmi bejelentést az ESZH-nál (Münchenben, Hágában vagy Berlinben), valamint – ha az érintett ország nemzeti joga ezt lehetővé teszi – a szerződő államok nemzeti iparjogvédelmi hatóságainál (Magyarországon

a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalánál) lehet tenni. A nemzeti hatóságok ez esetben továbbítják a bejelentést az ESZH-hoz. Az európai szabadalmi bejelentés, amelynek bejelentési napját az Európai Szabadalmi Hivatal elismerte, a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalához ugyanezzel a bejelentési nappal benyújtott szabadalmi bejelentéssel azonos hatályú, az európai szabadalmi bejelentésre igényelt elsőbbség megtartása mellett.

A szabadalom hasznosítására szerződéssel lehet jogosultságot szerezni, ezt a szerződést *licenciaszerződésnek* nevezik. A *hasznosítási szerződés tartalma* alatt a felek – a *szabadalmas és a hasznosító* – *jogait és kötelezettségeit* értjük. A *hasznosítási szerződés* alapján a szabadalmas engedélyt ad a találmány hasznosítására, a hasznosító pedig köteles ennek fejében díjat fizetni (Szt. 27. § [1] bekezdés).

A szerződés fogalmából következően a *szabadalmas fő kötelezettsége* a találmány *hasznosításának átengedése*. A szabadalmas a hasznosítási szerződés egész tartama alatt *szavatol* azért, hogy harmadik személynek nincs a szabadalomra vonatkozó olyan joga, amely a hasznosítást akadályozza vagy korlátozza (*jogszavatosság*). A szabadalmas szavatol azért is, hogy a találmány műszakilag megvalósítható (*kellékszavatosság*). A *szabadalmas köteles* a hasznosítót a szabadalomra vonatkozó esetleges *jogokról és fontos körülményekről tájékoztatni*, a találmány megvalósításával kapcsolatos gazdasági, műszaki és szervezési ismereteket és tapasztalatokat (know-how) azonban csak akkor köteles átadni, ha ebben kifejezetten megállapodtak. A szabadalom – a jogi oltalom – *fenntartása* is a szabadalmas kötelezettsége, annak elmulasztása a szabadalmas általi szerződésszegésnek minősül.

A *hasznosító fő kötelezettsége* a hasznosítási (licenc)díj megfizetése. A *hasznosító* az engedélyt harmadik személyre *csak akkor ruházhatja át*, illetve csak akkor adhat harmadik személynek *további engedélyt* a találmány hasznosítására, ha ezt a szabadalmas *kifejezetten megengedte*.

A hasznosítási szerződés *minden időbeli és területi korlátozás nélkül* a hasznosítás minden módjára és mértékére kiterjed. A licenciaszerződés *csak kifejezett kikötés esetén ad kizárólagos jogot*. Kizárólagos hasznosítási engedély esetén a jog-szerző hasznosítón kívül a *szabadalmas is hasznosíthatja* a találmányt, kivéve, ha azt a szerződésben kifejezetten kizárták. A *hasznosítási szerződés* a jövőre nézve *megszűnik* a szerződésben megállapított idő elteltével vagy a szerződésben meghatározott körülmények bekövetkeztével, valamint a szabadalmi oltalom megszűnésével.

Szabadalombitorlást az követ el, aki a szabadalmi oltalom alatt álló találmányt jogosulatlanul hasznosítja. A hatályos szabadalmi jogunk a szabadalombitorlás két formáját ismeri. A találmánybitorlás lényegében a találmányi gondolat

„eltulajdonítása”, az erre vonatkozó személyhez fűződő és vagyoni jogok jogtalan elsajátítása. A szabadalombitorlás pedig a szabadalmi oltalomból folyó kizárólagos hasznosítási jog megsértése. Lényegében arról van szó, hogy amennyiben a szabadalmi bejelentésnek vagy a szabadalomnak a tárgyát jogosulatlanul másnak a találmányából vették át, a sértett vagy jogutódja követelheti annak megállapítását, hogy a szabadalom egészben vagy részben őt illeti meg, valamint kártérítést követelhet a polgári jogi felelősség szabályai szerint (Szt. 34. §).

3. A MINTAOLTALOM

Ebbe a körbe a használati mintaoltalom, a topográfiaoltalom és a formatervezési minták oltalma tartozik.

A) A használati mintaoltalom

A *használati mintaoltalom* jogi formájának bevezetése elsősorban azt szolgálja, hogy a szakembertől elvárható *rutintevékenység szintjét meghaladó, de a találmány színvonalát el nem érő* műszaki megoldások is jogi védelmet nyerhessenek. A használati mintaoltalom azokat a kialakítási, szerkezeti, elrendezési megoldásokat részesíti kizárólagos gyártási és kereskedelmi jogot biztosító védelemben, amelyek ipari alkalmazhatóságuk és újdonságuk mellett feltalálói lépésen alapulnak. A feltalálói lépés követelménye szoros összefüggésben áll a *használati mintaoltalom* gyakorlatiasságával: szemben a szabadalommal, amely a műszaki megoldás elvont gondolati formáját részesíti jogi védelemben, a használati mintaoltalom kézzelfoghatóbb, a kiviteli alak szintjén leírható megoldásokra vonatkozik.

A *minta új, ha nem tartozik a technika állásához*. A „technika állásának” fogalmával és vizsgálatával a szabadalmi jogban már találkozhattunk, lényegében ugyanaz az irányadó a használati minták esetében is (lásd korábban, a szabadalmi oltalomnál). Az újdonság kérdésében azonban használati mintával szemben a szabályozás enyhébb követelményeket támaszt. Igazodva a legtöbb állam használati mintaoltalmi jogszabályában alkalmazott és döntően a belső ipar érdekeit szolgáló megoldáshoz, az ún. *relatív világviszonylatban vett újdonságot* követeli meg az oltalmazhatósághoz.

Írásosnak tekintendő a mintát olyan adathordozón – bármilyen műszaki vagy vegyi úton – rögzítő közlés (pl. a mintáról készült rajz vagy fénykép), amelynek

közvetlen megtekintése alapján a minta megvalósítható. *Gyakorlatba vétel* alatt alapvetően a megvalósított minta *használatát, forgalomba hozatalát, bemutatását, kiállítását kell érteni*. A technika állásának meghatározásakor az ismertté válás lehetőségének és nem magának a tényleges ismertté válásnak van jelentősége: közbűnös az, hogy az újdonságrontó anyagot ténylegesen megtekintették-e, vagyis nem játszik szerepet az a tény, hogy a mintát valójában nem ismerték meg, ha bárki megismerhette.

Feltalálói lépésen alapul a minta, ha a technika állásához képest a mesterségben járatos személy számára nem nyilvánvaló. Míg a találmány szabadalmazhatóságához az egyes nemzeti szabadalmi jogok általában feltalálói tevékenységet kívánnak meg, addig az oltalmazható használati minta fontos, minőségi ismerve a kevésbé magas szinten megkövetelt alkotói teljesítmény („*feltalálói lépés*”). Az *ipari alkalmazhatóság* fogalmával is találkozhattunk már a találmányok szabadalmi oltalmazhatóságánál írtakkor.

A *minta feltalálója* az, aki a *mintát megalkotta*. Ha többen, *közösen* alkották a mintát, a mintaoltalom a feltalálókat, illetve a jogutódjaikat *közösen* illeti meg. Ha többen egymástól függetlenül alkották a mintát, a mintaoltalom azt a feltalálót vagy jogutódját illeti meg, aki a mintát korábbi elsőbbséggel jelentette be a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalához. A használati minta feltalálójának *személyhez fűződő jogaira, a mintaoltalmi igényre, a szolgálati mintára és feltalálójának díjazására* a szabadalmi jog a rendelkezéseinek megfelelő alkalmazását rendeli el. Ezáltal a felsorolt területeken a szabadalmi jogban kialakulttal analóg helyzetet teremt a használati minták esetében is, a kétféle oltalom szabályozásának összhangját hozza létre, és a szabadalmi jogban kialakult gyakorlatot is alkalmazhatóvá teszi a használati mintákkal kapcsolatban.

A használati mintára is a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalánál tett *használati mintaoltalmi bejelentéssel* *szerezhető oltalom*. A törvény eltérő követelményeket állít a belföldi, illetve külföldi személyek mintaoltalmi bejelentésére. Külföldi bejelentőknek belföldi lakóhellyel rendelkező képviselőt (pl. szabadalmi ügyvivőt vagy ügyvédet) kell megbízniuk a képviseletükkel, ez a belföldi bejelentők esetében nem kötelező (szükség esetén a bejelentés elkészítésében belföldi bejelentő is igénybe vehet szabadalmi ügyvivői segítséget). A mintaoltalom *megszűnik*, ha az *oltalmi idő lejár*; az oltalmi idő lejártát követő napon, ha a *fenntartási díjat* a türelmi idő alatt *sem fizették meg*; az esedékességet követő napon, ha a mintaoltalom jogosultja az oltalomról *lemondott*; a lemondás beérkezését követő napon, illetve a lemondó által megjelölt korábbi időpontban, ha pedig a mintaoltalmat *megsemmisítették*, a bejelentés napjára visszaható hatállyal.

B) A mikroelektronikai félvezetők topográfiájának oltalma

A mikroelektronika rohamos fejlődése következtében a műszaki haladás kulcs-
elemévé váltak a – köznapi szóhasználatnál „chip”-nek nevezett – félvezetők, illet-
ve integrált áramkörök. A félvezető termékek térbeli elrendezése (a „topográfia”
ennek nemzetközileg kialakult megnevezése) *speciális jogi oltalmának igénye* azért
jelent meg, mivel egyrészt ezeknek az alkotásoknak a létrehozatala igen jelentős
pénzügyi, műszaki és humán beruházást igényel, másolásuk viszont a beruházá-
si költségek töredékéből elvégezhető, másrészt a szellemi tulajdon hagyományos
formái, az iparjogvédelem és a szerzői jog nem nyújtanak a félvezető termékek
térbeli elrendezése természetének megfelelő jogi oltalmat.

A *topográfiaoltalom* az 1991. évi XXXIX. törvény alapján a *Szellemi Tulajdon
Nemzeti Hivatalához* benyújtott *topográfiaoltalmi bejelentéssel* szerezhető. Külföldi
bejelentők nemzetközi szerződés vagy *viszonosság* alapján jogosultak az oltalomra.
A *topográfiaoltalom tárgya* a mikroelektronikai félvezető termék eredeti (egyedi)
elrendezése, tehát az integrált áramkör elemeinek és összefüggéseinek térbeli
elrendezésében kifejeződő szellemi alkotás. Az oltalom *lényege*, hogy az oltalom
alatt álló topográfiát kizárólag az oltalom *tulajdonosa hasznosíthatja*, illetőleg az,
akinek a jogosult a hasznosításra engedélyt (licenciát) adott. Arra a topográfiára
szerezhető oltalom, amely *saját szellemi alkotómunka eredménye*, és *megalkotáskor
nem volt használatos* az iparban, továbbá olyan *szokásos részekből áll*, amelyek *el-
rendezése eredeti*.

Az oltalom feltétele nem a szabadalmi jogban megkövetelt objektív újdonság,
hanem a szerzői jogi jellegű *szubjektív eredetiség*. Az eredetiség azonban a szoká-
sos részek elrendezésében is kifejeződhet.

A topográfiára a *szerző vagy a jogutódja* szerezhet oltalmat. A topográfia szer-
zője az, aki azt megalkotta. Ha *több személy közösen* alkotta a topográfiát, az olta-
lom közösen illeti meg a szerzőket vagy a jogutódjaikat. Ha *több személy egymástól
függetlenül* alkotta meg a topográfiát, az oltalom önállóan illeti meg a szerzőket
vagy a jogutódjaikat. A topográfiából és az oltalomból eredő jogok – a szerző sze-
mélyhez fűződő jogai kivételével – *átszállhatnak (jogutódlás), átruházhatók és megter-
helhetők (hasznosítási szerződés, licencia)*. Hasznosítási szerződés alapján az oltalom
jogosultja engedélyt ad a topográfia hasznosítására, a hasznosító pedig ennek
fejében díjat fizet. A jogutódlásra, a hasznosítási szerződésre és a közös oltalom-
ra a szabadalmi törvény és végrehajtási rendeletének rendelkezéseit kell megfe-
lelően alkalmazni. A *hasznosítás* fogalma a topográfiának a félvezető termékben
való megtestesítése révén vagy másként történő *kereskedelmi célú többszörözését*,

továbbá a topográfia vagy az azt megtestesítő félvezető termék *kereskedelmi célú behozatalát és forgalomba hozatalát* öleli fel.

A törvény megkülönbözteti a *topográfia bitorlásának* és az *oltalom bitorlásának* fogalmát. Az első esetben a topográfia mint szellemi alkotás elsajátításáról, a másodikban a topográfia jogosulatlan hasznosításáról van szó. A bitorlás mindkét esetében a szabadalmi jogi szabályokat kell megfelelően alkalmazni. A topográfiaoltalom jogosultja tehát *jogainak megsértése esetén* (bitorlás) pert indíthat a bíróság előtt, követelheti a bitorlás megállapítását, a bitorlás abbahagyását, a bitorlótól elégtételt, a jogosulatlanul elért haszon visszatérítését, a bitorlásra használt eszközök és termékek lefoglalását, valamint kártérítést.

Az oltalom *megszűnik*, ha az *oltalmi idő lejár*; az azt követő napon, ha a jogosult az oltalomról *lemondott*; a lemondás beérkezését követő napon, illetve a lemondó által megjelölt korábbi időpontban; ha pedig az oltalmat *megsemmisítették*, az oltalom keletkezésére visszaható hatállyal. A topográfiaoltalom *oltalmi ideje* – a bejelentés napjától, vagy ha bármely országban az első nyilvános hasznosítás kezdő napja korábbi, akkor ettől az időponttól számított – 10 év.

C) A formatervezési minták oltalma

Magyarországon 2002. január 1-jén lépett hatályba a *formatervezési minták oltalmáról* szóló 2001. évi XLVIII. törvény, amely a formatervezési mintákra vonatkozó európai uniós irányelvvel összhangban határozza meg a minta és a termék fogalmát. A törvény szerint *formatervezési mintának* számít valamely termék egészének vagy részének megjelenése, amelyet magának a terméknek vagy díszítésének külső jellegzetességei eredményeznek. Nem követelmény, hogy a termék megjelenése – a minta – a termék rendeltetésszerű használata során szabad szemmel látható, érzékelhető legyen. Nem köti a törvény a formatervezési minta fogalmát, illetve oltalmazhatóságát esztétikai kritériumok teljesítéséhez sem.

A funkcionális, azaz a termék műszaki megoldásával összefüggő külső jellegzetességek is oltalmazhatók; a termék új és egyéni jellegű megjelenésétől nem tagadható meg az oltalom pusztán azért, mert valamely műszaki megoldással párosul, abból adódik. A *termék megjelenése minősül mintának*; a megjelenés nem korlátozódik a formára, a termék alakjára; egyéb külső jellegzetességek (pl. a felhasznált anyagok sajátosságai vagy a színek) is oltalomképesek lehetnek. A minta egyaránt lehet síkbeli és térbeli.

Terméknek számít a törvény szerint bármely ipari vagy kézműipari árucikk. A törvény értelmező jelleggel, példálózva a termékek közé sorol több olyan

dolgot is, amelyeknél ez a joggyakorlat biztonsága miatt szükségesnek látszik. A csomagolás és a kikészítés (vagyis mindaz, amit a terméknek a fogyasztók számára való „tálalásához”, felkínálásához felhasználnak) a mai piaci viszonyok között fontos tárgya a formatervezésnek. Ugyanez áll a grafikai jelzésekre és a nyomdai betűformákra is. A törvény azt is egyértelművé teszi, hogy azok a rész-elemek is terméknek tekintendők, amelyeket valamely összetett termékben való összeállításra szántak; ez azt jelenti, hogy megjelenésük önállóan is mintaoltalom tárgya lehet.

A *minta szerinti termék* az a termék, amelyre a mintát alkalmazzák, illetve amelyben a minta megtestesül. Mivel a minta mindig valamely termék megjele-nése, nem függetleníthető, nem vonatkoztatható el a terméktől.

A *minta oltalmazhatóságának két alapfeltétele*: az *újdonosság* és az *egyéni jelleg*. Az előbbi objektív követelmény; teljesítése a minták pusztá összevetésével és azonosságuk vagy különbözőségük megítélésével vizsgálható (hasonlóan a szabadalmi jogból ismert újdonossági követelményhez). A mintákat egymással azonosnak kell tekinteni akkor is, ha külső jellegzetességeik csupán lényegtelen részletekben különböznek.

Az egyéni jelleg megítélésében a tájékozott használóra tett összbenyomás a döntő; elbírálásakor a szerzőnek a minta kialakításában élvezett, műszaki és pia-ci körülményektől függő alkotói szabadságfokát is figyelembe kell venni. A *tá-jékozott használó* felkészültsége és körültekintése – a szabadalmi jogban ismert „szakember” tudásához hasonlóan – olyan jogszabályban rögzített „zsinórmér-ték”, amelynek alkalmazásában joggyakorlati egységre és kiszámíthatóságra van szükség.

Mind az újdonosság, mind az egyéni jelleg megítélésekor az elsőbbség időpont-ja előtt nyilvánosságra jutott minták képezik a viszonyítás alapját. A törvény – a korábbi szabályozás által megkövetelt abszolút újdonossághoz képest – árnyaltab-ban rendelkezik az újdonosság kritériumát illetően. Így a bárki számára hozzá-férhetővé vált minta *kivételesen* nem újdonágrontó, ha a nyilvánosságra jutást eredményező események a rendes üzletvitel során ésszerűen nem juthattak az érintett ágazatban belföldön működő szakmai körök tudomására.

A formatervezési minta oltalmára a minta szerzője vagy annak jogutódja joga-sult. Az *oltalom tartalma* – a szabadalmi és védjegyjogban megszokott módon – az, hogy az oltalom alatt álló formatervezési mintát kizárólag a mintaoltalom joga-sultja hasznosíthatja, illetőleg az, akinek hasznosítási engedélyt (licenciát) adott. A mintához kapcsolódó és a mintaoltalomból eredő jogok – a szerző személyhez fűződő jogai kivételével – tehát átszállhatnak, átruházhatók és megterhelhetők.

Amennyiben a formatervezési mintát zálogba adják, a jelzalogjog alapításához a zálogszerződés írásba foglalása és a jelzalogjognak a mintaoltalmi lajstromba való bejegyzése szükséges.

Hasznosítási szerződés (mintaoltalmi licenciaszerződés) alapján a mintaoltalom jogosultja engedélyt ad a minta hasznosítására, a hasznosító pedig köteles ennek fejében díjat fizetni. A mintaoltalmi licenciaszerződésre a szabadalmi törvénynek a szabadalmi licenciaszerződésre vonatkozó rendelkezéseit kell megfelelően alkalmazni.

4. A VÉDJEJY ÉS MÁS ÁRUJELZŐK VÉDELME

A) A védjegy

A védjegy az *árujelzők* legfontosabb fajtája. A védjegy mint árujelző az egyes áruk és szolgáltatások azonosítására, egymástól való megkülönböztetésére, a fogyasztók tájékozódásának előmozdítására szolgáló jogi oltalom. A gazdasági verseny alapvető eszköze, kiemelkedő szerepet játszik a marketing és a reklám területén.

A védjegyek és a földrajzi árujelzők oltalmáról szóló 1997. évi XI. törvény (Vjt.) foglalja össze a védjegyoltalom megszerzésének, megszűnésének, az oltalomból eredő jogok és kötelezettségek terjedelmét, a védjegylicencia speciális szabályait és az egyéb földrajzi árujelzőkre vonatkozó, továbbá azon speciális eljárási szabályokat, amelyek alapján védjegyügyekben az illetékes hatóság, a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala eljár.

Oltalomban részesülhet minden grafikailag ábrázolható megjelölés, amely alkalmas arra, hogy valamely árut vagy szolgáltatást megkülönböztessen mások árujától, illetve szolgáltatásától. Védjegy lehet szó, szóösszetétel (beleértve a személynevet és a jelmondatokat, pl. „Szállunk rendelkezésére”, „...egy jópofa sör”, „Legyen Ön is milliomos”), betű, szám ábra, kép, szín, színösszetétel, hang- vagy fényjel, hologram, sík vagy térbeli alakzat (ideértve az áru vagy a csomagolás formáját, pl. a Coca Cola palackja) és ezek kombinációja. A „*Heti hetes*” televíziós műsor védjegye például szín, betű, ábra és kép kombinációja, amelyet – a televíziós megjelenés során – hang- és dallameffektusok kísérnek, de „színes ábra”-ként van lajstromozva, mely megjelenítésének (reklám- és információs eszközökön) leggyakrabban formájához igazodik.

A védjegy – a védjegy törvény rendelkezései szerint – akkor oltalmazható, ha megkülönböztetésre alkalmas és grafikailag ábrázolható, ha nem áll fenn

a lajstromozásával szemben feltétlen kizáró ok vagy viszonylagos kizáró ok. A feltétlen (abszolút) kizáró ok független attól, hogy az oltalmat milyen árucsoportra nézve kérték. Ilyen kizáró ok, ha a védjegy a közrendbe vagy a közerkölcsbe ütközik, ha megtevesztő, ha rosszhiszeműen jelentették be lajstromozásra. Ugyancsak abszolút kizáró ok, ha a védjegy állami felségjelből (címer, zászló), illetve hatóságot vagy nemzetközi szervezetet megillető jelzésből áll (mint például a vörös kereszt vagy az UNESCO-jelzés), továbbá akkor, ha közérdekű kitüntetésre, jelvényre, címerre, illetve hivatalos szavatossági vagy hiteltelési jegyre vonatkozik, illetve vallási vagy egyéb meggyőződést erőteljesen kifejező jelképből áll. A felségjelek és a hivatalos jelzések köre azonban az illetékes szervek hozzájárulásával a védjegy elemét képezheti. Magyarország címerének és zászlajának hasonló célú felhasználása külön eljárásban megszerzhető engedélyhez kötött.

A kizáró okok másik csoportja, a *viszonylagos (vagy relatív) kizáró okok* csak azonos vagy hasonló áruk, illetve szolgáltatások esetében gátolják a védjegyoltalom megszerzését. Ezek közül a leggyakrabban előforduló ok, ha *másnak* azonos vagy hasonló árukkal, illetve szolgáltatásokkal kapcsolatosan a lajstromoztatni kívánt megjelöléssel *azonos vagy azzal összetéveszthető korábbi védjegye van*. Ilyen a korábbi elsőbbséggel bejelentett védjegy, valamint az olyan megjelölés, amely – lajstromozástól függetlenül – belföldön korábban közismert védjeggé vált.

Ha valamely korábbi védjegy belföldön *jó hírnévre tett szert*, erre való tekintettel, azzal azonos vagy összetéveszthetően hasonló megjelölésre – még eltérő áruval vagy szolgáltatással kapcsolatban sem – szerezhetsz más oltalmat, amennyiben ez utóbbi megjelölés használata sértené vagy tisztességtelenül kihasználná a jó hírű védjegy jó hírnevét vagy megkülönböztető képességét.

Nem oltalmaztatható a védjegy, amely másnak személyhez (különösen névhez, képmáshoz) fűződő korábbi jogát sértené, vagy amely másnak a korábbi szerzői vagy iparjogvédelmi jogába (például szerzői vagy formatervezési mintaoitalomban részesülő ábra) ütközik. A lajstromozás nélkül belföldön korábban használt megjelölés is kizáró ok lehet, ha a későbbi megjelölés használata a korábbi használó engedélye nélkül jogszabályba (például a versenytörvény tisztességtelen verseny elleni magatartásformáiba vagy a fogyasztói döntések tisztességtelen befolyásolását tiltó rendelkezéseibe) ütközne.

A *lejárt* (megújítás hiányában megszűnt) *védjeggyel* azonos vagy ahhoz hasonló megjelölésre az oltalom megszűnésétől számított *két évig* nem szerzhetsz más személy javára oltalom azonos vagy hasonló árukkal, szolgáltatásokkal kapcsolatosan, kivéve, ha a megszűnt védjegyet korábban nem használták.

Az *együttes védjegy* olyan védjegy, amely valamely társadalmi szervezet, köztestület vagy egyesülés tagjainak áruit vagy szolgáltatásait különbözteti meg mások áruitól vagy szolgáltatásaitól; a megkülönböztetés alapja az együttes védjeggyel megjelölt áruk vagy szolgáltatások minősége, származása vagy egyéb tulajdonsága. Az együttes védjegyre a társadalmi szervezet szerezhethet oltalmat, azonban saját maga a védjegyet *nem használhatja*, a használatra a *tagjai jogosultak*.

Az együttes védjegy *nem közös védjegy* (amelynek több jogosultja van); az „*együttes*” jelző azt fejezi ki, hogy a védjegyjogosult társadalmi szervezet *mindenkori tagjainak együttese* (azaz bármelyikük) jogosult a védjegy használatára. Az együttes védjegy – mint speciális védjegyfajta – bejelentésére, használatára, megszűnésére, az oltalomból eredő jogok érvényesítésére speciális szabályok vonatkoznak (pl. az említett, a védjegy használatáról szóló külön szabályzat, amely a bejelentés kelléke). A védjegybitorlókkal szemben a társadalmi szervezet lép fel (de a védjegyjogosult által indított perbe a tagok is beavatkozhatnak).

A piacgazdaság kiépülése és működése következtében előtérbe került a védjegy minőségjelző funkciója és ezzel együtt fogyasztóvédelmi jelentősége. A termékek és szolgáltatások minőségét tanúsító megkülönböztető megjelölésekre számos országban speciális védjegyintézmény szolgál, a *tanúsító védjegy* intézménye. A tanúsító védjegy olyan védjegy, amely meghatározott minőségű vagy egyéb jellemzőjű árukat vagy szolgáltatásokat *azzal különböztet meg* más áruktól vagy szolgáltatásoktól, hogy *ebbéli minőségüket vagy jellemzőjüket tanúsítja*. A tanúsító védjegy jogosultja ezért csak az áru vagy szolgáltatás minőségének tanúsítását végző szervezet lehet. A védjegy jogosultja a tanúsító védjegyet *nem használhatja*, de annak használatát *engedélyezi és ellenőrzi*.

A *védjegyoltalom tartalma*, jogi lényege, hogy a védjegyjogosultnak *kizárólagos joga* van a védjegyet az árujegyzékben szereplő árukkal kapcsolatban *használni*, illetve *hasznosítani*, azaz a használatára másnak engedélyt (licenciát) adni.

Védjegytvényünk értelmében a védjegy és a védjegy jogi oltalma csak azt illeti meg, aki a megjelölést a törvényben előírt eljárás útján lajstromoztatja. A védjegyoltalom – e rendelkezés szerint – a bejelentés napjára visszaható hatállyal, a lajstromozáskor keletkezik. Az oltalom megszerzéséhez nem szükséges a megjelölés tényleges használatát vagy az arra irányuló szándékot igazolni, és ez fordítva is igaz: a megjelölés tényleges használata – önmagában – nem keletkeztet védjegyoltalmat.

A védjegyek nemzetközi lajstromozását célzó „*Madridi rendszer*” két nemzetközi megállapodásból áll. Az egyik a gyári vagy kereskedelmi védjegyek nemzetközi lajstromozására vonatkozó 1891. évi *Madridi Megállapodás*, a másik az

1989. évi *Madridi Jegyzőkönyv*, amely 1996. április 1-jével lépett hatályba. A Madridi Megállapodás a védjegyek nemzetközi lajstromozását egyszerű és gyors eljárásban teszi lehetővé.

Nemzetközi lajstromozás iránti kérelmet a tagországok valamelyikében honos bejelentők nyújthatnak be a származási országban oltalom alatt álló védjegyükre vonatkozóan a saját országuk nemzeti hivatalánál. Ez a hivatal a kérelmeket a Szellemi Tulajdon Világszervezete (WIPO) Nemzetközi Irodájához továbbítja, amely a védjegyeket lajstromozza, és a lajstromozott védjegyeket hivatalos lapjában közzéteszi. Ennek alapján a nemzetközi védjegyet valamennyi – vagy a bejelentő által kiválasztott – tagállamban ugyanaz az oltalom illeti meg, mintha a védjegyet ott közvetlenül, „nemzeti úton” jelentették volna be.

A védjegyhasználati szerződés (védjegylicencia-szerződés) alapján a védjegyoltalom jogosultja engedélyt ad a védjegy használatára, a használó pedig köteles ennek fejében díjat fizetni (Vjt. 23. §). *A használati szerződés tartalmát a felek szabadon állapítják meg.* A licenciaszerződésre irányadó szabályok tehát diszpozitív jellegűek, a szerződésekre vonatkozó háttérszabályokat a Polgári Törvénykönyv állapítja meg. A használati szerződés *a jövőre nézve megszűnik* a szerződésben megállapított idő vagy a szerződésben meghatározott körülmények bekövetkeztével, valamint akkor, ha a védjegyoltalom megszűnt.

B) A földrajzi árujelzők

Magyarország gazdaságában a *mezőgazdaság és az élelmiszeripar* jelentős szerepet játszik. Emiatt a hazai és a nemzetközi piacon való sikeres részvétel szempontjából egyaránt fokozottan kell számolni annak a versenyeszköznek a szerepével, amelyet a földrajzi árujelzők, köztük az eredetmegjelölések használata és jogi oltalma biztosíthat (az ország nemzetközi hírnevéhez szorosan hozzátartoznak az olyan megjelölések, mint pl. a magyar szalámi, a szegedi paprika, a gyulai kolbász, a makói hagyma, a tokaji bor, az egri bikavér).

A magyar védjegy törvény alapján *földrajzi árujelzőként* oltalmazható a kereskedelmi forgalomban a termék földrajzi származásának feltüntetésére használt *földrajzi jelzés* és *eredetmegjelölés*. Földrajzi árujelzők alatt tehát a földrajzi jelzést és az eredetmegjelölést értjük. A *földrajzi jelzés* valamely táj, helység, kivételes esetben ország neve, amelyet az e helyről származó – a meghatározott földrajzi területen termelt, feldolgozott, illetve előállított – olyan termék megjelölésére használnak, amelynek különleges minősége, hírneve vagy egyéb jellemzője lényegileg ennek a földrajzi származásnak tulajdonítható.

Az *eredetmegjelölés* valamely táj, helység, kivételes esetben ország neve, amelyet az erről a helyről származó – a meghatározott földrajzi területen termelt, feldolgozott, illetve előállított – olyan termék megjelölésére használnak, amelynek különleges minősége, hírneve vagy egyéb jellemzője kizárólag vagy lényegében az adott földrajzi környezet, az arra jellemző természeti és emberi tényezők következménye.

A lényeges különbség az eredetmegjelölés és a földrajzi jelzés között abban áll, hogy míg az előbbinél közvetlen és elválaszthatatlan kapcsolatnak kell lennie a termék minősége, tulajdonságai és a földrajzi környezet között, az utóbbinál ez a kapcsolat esetleges, azaz a termék köszönheti a hírnevét, a tulajdonságait annak a földrajzi környezetnek, függetlenül azoktól a természeti és az emberi tényezőktől, amelyeknek az eredetmegjelöléssel kapcsolatban döntő szerepük van.

Ki van zárva azonban az oltalomból *azonos termékek* tekintetében a korábbi földrajzi árujelzővel vagy védjeggyel *azonos, későbbi elsőbbségű földrajzi árujelző*. Kizárt továbbá az *azonos vagy hasonló termékek* tekintetében a korábbi földrajzi árujelzővel vagy védjeggyel *azonos vagy ahhoz hasonló, későbbi elsőbbségű földrajzi árujelző*, ha azt a fogyasztók összetéveszthetik a korábbi földrajzi árujelzővel vagy védjeggyel, és az *eltérő termékek* tekintetében a belföldön jó hírnevet élvező korábbi védjeggyel *azonos vagy ahhoz hasonló későbbi elsőbbségű földrajzi árujelző*, ha annak használata a jó hírű védjegy megkülönböztető képességét vagy hírnevét sértené, illetőleg tisztességtelenül kihasználná.

A védjegyjogi szabályozástól eltérően a földrajzi árujelzők esetében az oltalommal kapcsolatos *eljárási és rendelkezési jogosultság* határozottan elválik egymástól. A földrajzi árujelzőre bárki *megszerezheti az oltalmat*, aki az adott földrajzi területen olyan terméket *termel, dolgoz fel vagy állít elő*, amelynek megjelölésére a földrajzi árujelzőt használják. Az előbbi személy azonban nem egyedül a maga számára szerzi meg a földrajzi árujelzőre az oltalmat. A *jogi oltalom együttesen illeti meg mindazokat a személyeket, akik az említett területen meghatározott tevékenységet végeznek*.

Az oltalom *időtartama* elvben korlátlan. A jogosultak mindegyike önállóan jogosult a földrajzi árujelző használatára. A társak nem kerülnek egymással olyan elszámolási viszonyba, mint amit a védjegy törvény a közös védjegy jogosultjaira állapít meg. Az oltalom jogosultjain kívül más *licencszerződésben sem* *szerezhet jogot* a földrajzi árujelző használatára. Az oltalom tartalmát a törvény a közösségi rendeletnek megfelelően és a védjegyekre vonatkozó szabályozással (Vjt. 12. §) összhangban határozza meg. A bitorlás miatti fellépésben a – jogosultak mellett – *érdek-képviselői szervezeteik és a fogyasztóvédelmi szervek* kapnak fontos

szerepet. A földrajzi árujelző oltalma törlés, valamint – mezőgazdasági termék és élelmiszer esetén – a termékleírás követelményeinek súlyos megsértése miatt *szűnhet meg*.

A földrajzi árujelzők *oltalmával kapcsolatos* eljárás közigazgatási eljárás, a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala hatáskörébe tartozik, amely a védjegyeljárásokra megállapított rendelkezések megfelelő alkalmazásával jár el. A földrajzi árujelzőkkel kapcsolatos bírósági eljárásokban a védjegyekre megállapított szabályokat kell megfelelően alkalmazni.

XVI. FEJEZET

A munkajog

1. A MUNKAJOGI SZABÁLYOZÁS RENDSZERE

A piacconform, modern munkajogi szabályozás vívmánya, hogy a korábbi köz-igazgatási jellegű szabályozást lassan felváltotta egy, a munkaviszony sajátosságainak jobban megfelelő magánjogias szabályozás. Megjelent az igény az állami jogi beavatkozás erőteljes visszavonulására; a munkaviszony alanyaira nézve kógens jogi szabályozás kizárólag a munkaviszony garanciális tartalmi elemeinek meghatározására, az ún. „minimálstandardok” kijelölésére szorítkozhat (idetartozik pl. a munkaidő, illetve a túlmunka maximumára, a kötelező pihenőidőre, a munkáltatói és a munkavállalói kárfelelősségre, a felmondási tilalomra vonatkozó szabály). A munkaviszonnyal kapcsolatos egyéb kérdéseket a munkaviszony alanyainak, a munkáltatónak és a munkavállalónak kell megállapodás útján elrendeznie, amit többnyire a kollektív munkajogi intézmények (érdekképviselő, szakszervezeti jogok, kollektív szerződés stb.) egészítenek ki.

Mivel a felek magánjogi mellérendeltsége, illetve jogi autonómiája a munkaviszony keretében a munkavállaló gazdasági esélyegyenlőtlensége miatt csak elméletileg lehet igaz, a munkajogi szabályozás kiindulási alapja, hogy biztosítani kell a munkavállalók számára a kollektív alku folytatásának a lehetőségét. Ezzel összefüggésben rendkívül lényeges, hogy a törvény garanciákat adjon a munkavállalói érdek-képviselői szervezetek megalakulására, illetve ezek működésére nézve. Ezért a munkajogi szabályozásnak egyrészt az alkotmánnyal és a nemzetközi egyezményekkel összhangban garantálnia kell a „szervezkedés

szabadságát”, másrészt sajátos anyagi jogi eszközökkel meg kell teremtenie a szakszervezeti működés és a munkavállalói érdekképviselő működésének reális feltételeit is.

A magyar munkajogi szabályozás kódexszerű, egységes munkajogi törvényen, a *Munka Törvénykönyvéről* szóló 2012 évi I. törvényen (továbbiakban Mt.) alapul. Ezt egyfelől a közszférában foglalkoztatottakra vonatkozó külön törvények, továbbá egyéb sajátos munkajogi részterületekkel kapcsolatos szabályok egészítik ki, amelyek komplex módon adják a széles körben vett munkajogi szabályozást. Idetartoznak a különböző ágazati végrehajtási rendeletek (pl. a belügyminiszter ágazati irányítása alá tartozó egyes szerveket illetően a 37/2011. [X. 28.] BM-rendelet), illetve az egyéb munkajogi tárgyú vagy ahhoz kapcsolódó külön törvények (pl. a 2003. évi XXI. törvény az európai üzemi tanács létrehozásáról, a 2009. évi CXXII. törvény a köztulajdonban álló gazdasági társaságok takarékosabb működéséről).

A fentiek mellett számos jogszabályban találunk olyan szabályt, amely az Mt. egyes rendelkezéseit *más jogviszonyban is alkalmazni rendeli* (pl. 2004. évi I. sporttörvény szerint a hivatásos sportolók esetében), vagy amely az Mt. egyes rendelkezéseit „átvette” (pl. 1997. évi LXVIII. törvény az igazságügyi alkalmazottak szolgálati viszonyáról). Említésre érdemes, hogy 2005. január 1-jétől lépett hatályba a pályakezdő fiatalok, az 50 év feletti munkanélküliek, valamint a gyermek gondozását, illetve a családtag ápolását követően munkát keresők foglalkoztatásának elősegítéséről, továbbá az ösztöndíjas foglalkoztatásról szóló 2004. évi CXXIII. törvény. Az ösztöndíjas foglalkoztatási jogviszony olyan újfajta jogviszony, amelyet az ösztöndíjas foglalkoztatott a felsőfokú végzettség megszerzését követően egy alkalommal, legalább kilenc hónapig, legfeljebb egy évig terjedő határozott időre létesíthet a munkáltatóval, hogy ezzel a pályakezdőket a jogalkotó munkatapasztalat megszerzéséhez segítse.

Az új Mt. 2012-es megalkotását a munkavállalói érdekképviselletekkel folytatott élénk vita kísérte, jelentős részben azért is, mert az új munkajogi szabályozás deklaráltan rugalmas, piacokonform modellt kívánt megvalósítani, ami a munkaadók számára kellő mozgásteret ad a foglalkoztatási formák rugalmas kialakítására. Ez a munkajogi szabályokat értelemszerűen tovább közelíti a magánjoghoz, és a munkavállalói érdekképviselletek a törvény megalkotása során attól tartottak, hogy a korábbi szigorú munkavállaló-párti szabályozás fellazításával a munkavállalók kiszolgáltatottá válhatnak.

A versenyszférában történő munkavégzést szabályozó korábbi Munka Törvénykönyvével (Mt. '92) egy időben, 1992. július 1-jén lépett hatályba a közszférában

foglalkoztatottakra vonatkozó két alapvető törvény, a korábbi *köztisztviselői törvény* (Ktv.'92.) és a többször módosított, de jelenleg is hatályos *közalkalmazotti törvény* (Kjt.). A köztisztviselőkre vonatkozó szabályozás 2011-ben jelentős átalakuláson ment át, ennek során ebben a tárgykörben új törvény született.

A *közsférában alkalmazottakra (és tisztviselőkre)* vonatkozó hatályos szabályozás két alapszabálya tehát:

- a közszolgálati tisztviselőkről szóló 2011. évi CXCV. törvény, a továbbiakban Ktv., valamint
- a közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvény, továbbiakban Kjt.

A Ktv. alapvetően a *központi közigazgatás (államigazgatás)* (miniszterelnökség, kormányhivatalok, rendőrség), valamint az *állami irányítás egyéb meghatározott szerveinek* (államtitkárok, helyettes államtitkárok, polgármesteri hivatalok) *kormánytisztviselőire, köztisztviselőire és ügykezelőire* vonatkozó külön szabályokat rögzíti, míg a Kjt. az *állami és a helyi önkormányzati költségvetési szerveknél*, valamint a *helyi önkormányzatok* által a saját feladatkörükbe tartozó *közszolgáltatások* ellátására foglalkoztatottak jogviszonyára vonatkozik (Kjt. 1. §).

A *közszolgálati (tisztviselői)*, valamint a *közalkalmazotti jogviszonyt* szabályozó törvények eltérő rendelkezéseket tartalmaznak például a jogviszony létesítésére, megszüntetésére, az összeférhetetlenségre, az illetményre, a külön juttatásokra, a fegyelmi eljárásra, a vezetői megbízásokra vonatkozóan, de az Mt. meghatározott rendelkezéseit e jogviszonyok esetében is alkalmazni kell.

A Kjt. és a Ktv. nem tartalmazza teljes körűen az adott jogviszonyra vonatkozó szabályok összességét, hanem döntően a speciális, szolgálati, tisztviselői, alkalmazotti szabályokat rögzíti.

A közalkalmazotti jogviszony tekintetében az Mt. ún. háttér-jogszabálynak minősül. Rendelkezéseit ugyanis a Kjt.-ben foglalt eltérésekkel kell alkalmazni, azaz a Kjt. előírja, hogy a közalkalmazotti jogviszonyra az Mt. szabályait a Kjt.-ben foglalt eltérésekkel kell alkalmazni. A Ktv. ezzel szemben a kormányzati-köztisztviselői szféra alkalmazási szabályait teljes körben specifikálja, az ezen felül foglalkoztatott (nem tisztviselő) munkavállalókra vonatkozóan pedig a Ktv. 258. §-a felsorolja, hogy az Mt. mely szabályát nem lehet alkalmazni, illetve melyeket kell figyelembe venni.

A közsférában való alkalmazás több ponton – különösen a közszolgálati tisztviselőket érintően – jelentősen különbözik az általános alkalmazási szabályoktól. Jellemzően ilyen különbség, hogy a közalkalmazotti jogviszony fő szabályként csak *pályázat útján létesíthető* (Kjt. 20/A. §), a közszolgálati tisztviselők

jogviszonya pedig *kinevezés* útján (a kormánytisztviselők esetében lásd: Ktv. 38. §). A jogviszony megszűnésének is mindkét területen speciális szabályai vannak (a közalkalmazott pl. nem felmond, hanem lemond, a jogviszonyt a munkáltató felmentéssel szünteti meg). A Ktv. részletes szabályokat ad a közszolgálati személyzeti igazgatás intézményrendszerére (felelős miniszter jogköre, Magyar Kormánytisztviselői Kar [MKK]), a *kinevezés feltételrendszerére*, az áthelyezés kirendelésének esetére, a felmentésre, a továbbképzésre és az esetleges együttalkalmazási összeférhetetlenség eseteire.

2. A MUNKA TÖRVÉNYKÖNYVE ÁLTALÁNOS SZABÁLYAI

Az Mt. közel 300 paragrafusból álló, átfogó törvény, amely az általános bevezető rendelkezéseket (I. rész) követően a II. részben részletesen szabályozza a munkaviszony alapvető kérdéseit (a munkaviszony alanyai, a munkaszerződés, a munkabér, a munka- és a pihenőidő, a munkaviszony létrehozása és megszüntetése, a felelősségi kérdések stb.), majd a kollektív munkajogot (III. rész), végül a munkaügyi vita fő kérdéseit (IV. rész).

A törvény 1. §-a határozza meg a jogalkotó célját, amely alapjaiban meghatározza a munkajogi szabályozást. A törvény általános célja a tisztességes foglalkoztatás alapvető szabályainak megállapítása, a vállalkozás és a munkavállalás szabadságának elve szerint, tekintettel a munkáltató és a munkavállaló gazdasági, valamint szociális érdekeire.

Az Mt. *hatályára* vonatkozó rendelkezéseket a törvény 2–3. §-ai határozzák meg. Eszerint a törvény *személyi hatálya* kiterjed az individuális és a kollektív munkajog alanyaira, így a munkáltatóra, a munkavállalóra, a munkáltatói érdekképviselői szervezetre, az üzemi tanácsra, valamint a szakszervezetre.

Munkáltató minden jogalany (természetes személy vagy szervezeti jogalany), aki munkaszerződéssel munkavállalót foglalkoztat. Munkavállaló csak természetes személy lehet. A törvény a 18 év alatti „fiatal munkavállalókra” külön szabályokat állapít meg, ezeket megfelelően alkalmazni kell akkor is, ha az ilyen személy foglalkoztatásra nem munkaviszony, hanem egyéb munkavégzésre irányuló jogviszony, például megbízás keretében kerül sor.

A munkáltatói érdekképviselői szervezet fogalmát a törvény nem határozza meg, azonban kimondja, hogy a munkáltatók jogosultak érdekképviselői szervezetet alakítani vagy ilyenbe belépni. Az üzemi tanács alatt az üzemi megbízottat, a központi, valamint a vállalatcsoport szintű üzemi tanácsot is érteni kell.

Végül szakszervezet a munkavállalók olyan szervezete, amelynek elsődleges célja a munkavállalók munkaviszonnyal kapcsolatos érdekeinek előmozdítása és megvédése.

A törvény jelentős újítása, hogy komoly hangsúlyt fektet a munkaerő-kölcsönzésre. Az Mt. ezzel foglalkozó külön fejezete kiterjed a kölcsönvevőre, míg az iskolaszövetkezet és a tagja közt létrejött munkaviszony különös szabályait az iskolaszövetkezet által nyújtott szolgáltatás jogosultjára is alkalmazni kell.

A felsoroltakon kívül adott esetben más személyekre is kiterjed a törvény, így például a munkavállaló képviselőjére vagy a munkavállalói participáció kapcsán a gazdasági társaság felügyelőbizottságának munkavállalói képviselőjére.

A törvény (Mt.) *területi hatályának* fő szabálya szerint azokra a munkaviszonyokra alkalmazandó, melyekben a munkavállaló a munkát Magyarország területén végzi. A törvény rendelkezéseit a nemzetközi magánjog (a nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. tvr.) szabályaira tekintettel kell alkalmazni, ami azt jelenti, hogy a külföldi elemet is tartalmazó szerződésre fő szabály szerint a felek által választott jog az irányadó. A kollektív munkajog (munkaügyi kapcsolatok) általános szabályait, valamint az üzemi tanácsra vonatkozó fejezetet akkor is alkalmazni kell, ha a munkáltató székhelye vagy önálló telephelye Magyarország területén van.

A munkajogi szabályozásban igen lényegesek az olyan elvi élű szabályok, amelyek alapvetően meghatározzák a munkajogi szabályok értelmezési tartományait (lévén, hogy jogvita esetén a munkaviszony egyes kérdéseit – speciális szabály hiányában – a munkajog elvi szabályaiban rögzítettek szerint kell értelmezni).

Az új Mt.-ben ezen elvi élű szabályoknak sajátos *hármass rendszerét* találjuk. Egyrészt a) két *értelmezési alapelvet*, másrészt b) több elvi élű, *alapvető magatartási elvárást* rögzít, harmadrészt c) *egyéb rendelkezésekben* is elvi élű szabályok testesülnek meg.

- a) Az Mt. két értelmezési alapelve szerint egyfelől a törvény rendelkezéseit Magyarország és az Európai Unió jogrendjével összhangban kell értelmezni (uniós joggal való összhang elve), másfelől a jogról lemondó vagy abból engedő nyilatkozatot nem lehet kiterjesztően értelmezni (kiterjesztő értelmezés tilalma).

Az uniós joggal való összhang elve a nemzetállami jog és az integrációs jog összhangját deklarálva egyben azt is üzeni, hogy a magyar szabályok értelmezése nem járhat olyan eredménnyel, ami ellentétes egy kérdés uniós megítélésével. A kiterjesztő értelmezés tilalma szempontjából az minősül jogról való lemondásnak, ha a jogalany az őt kétségkívül megillető

jogosultságáról kifejezetten és határozottan lemond (nem csupán nem érvényesíti jogait).

b) Az Mt. által rögzített általános magatartási követelmények az alábbiak:

- *általános elvárhatóság* (a munkaszerződés teljesítése során úgy kell eljárni, ahogy az adott helyzetben általában elvárható;
- *jóhiszemű és tisztességes eljárás követelménye, együttműködési kötelezettség* (a jogok gyakorlása és a kötelezettségek teljesítése során a jóhiszeműség és a tisztesség elvének megfelelően kell eljárni, továbbá kölcsönösen együtt kell működni, és nem lehet olyan magatartást tanúsítani, amely a másik fél jogát, jogos érdekét sérti);
- *méltányos mérlegelés követelménye* (a munkáltató a munkavállaló érdekeit a méltányos mérlegelés alapján köteles figyelembe venni, a teljesítés módjának egyoldalú meghatározása a munkavállalónak aránytalan sérelmet nem okozhat);
- *tájékoztatási kötelezettség* (az érintettek kötelesek egymást tájékoztatni minden olyan tényről, adatról, körülményről vagy ezek változásáról, amely a munkaviszony létesítése, valamint a törvényben meghatározott jogok gyakorlása és a kötelezettségek teljesítése szempontjából lényeges);
- *rendeltetésszerű joggyakorlás követelménye* (rendeltetésszerűnek minősül a joggyakorlás különösen akkor, ha az mások jogos érdekeinek csorbitására, érdekérvényesítési lehetőségeinek korlátozására, zaklatására, véleménynyilvánításának elfojtására irányul vagy ehhez vezet, akár a munkavállaló, akár a munkáltató oldaláról, illetve az egyéb munkajogi alanyok részéről merül fel);
- *a munkáltató jogos gazdasági érdekeinek védelme* (a munkavállaló a munkaviszony fennállása alatt nem tanúsíthat olyan magatartást, amellyel munkáltatója jogos gazdasági érdekeit veszélyeztetné, továbbá munkaidején kívül sem tanúsíthat olyan magatartást, amely közvetlenül és ténylegesen alkalmas munkáltatója jó hírnevének, jogos gazdasági érdekének vagy a munkaviszony céljának veszélyeztetésére).

c) A munkajogi szabályok egyéb rendelkezései is elvi élűek, így például a személyhez fűződő jogok kiemelt védelme, az egyenlő bánásmód követelménye (különösen a díjazás körében) vagy a szakszervezeti tagok hátrányos megkülönböztetésének tilalma is.

A munkaviszonnyal kapcsolatos nyilatkozatokat általában alaki kötöttség nélkül lehet megtenni, akár szóban, akár írásban, akár ráutaló magatartással (munkaviszonnyal kapcsolatos nyilatkozat például maga a munkaszerződés,

a munkáltatói utasítás, a rendkívüli munkavégzés elrendelése, a munkaviszony felmondása). Szóban közölhető a legtöbb jognyilatkozat, például a munkáltatói utasítás vagy akár a szabadság kiadása. Számos esetben azonban az Mt. kivételt tesz ez alól, tehát előírja, hogy a jognyilatkozatot írásban kell megtenni (*kötelező írásbeliség*). Tipikusan kötelező alakisághoz kötött a munkaszerződés, amelyet megkötni, módosítani és megszüntetni is csak írásban lehet. Írásba kell foglalni a kollektív szerződést, továbbá írásban kell meghatározni a munkaidővel kapcsolatos egyes kérdéseket, mint a munkaidőkeret kezdetét és végét vagy a munkaidő-beosztást; írásban kell történnie a tájékoztatásnak a munkaviszony létesítésekor, a csoportos létszámcsökkentés esetén stb. Ráutaló magatartással is megtehető egyes – jellemzően kisebb jelentőségű – jognyilatkozatok (pl. a munkavállaló kezdeményezi a munkáltatónál, hogy a díjazása egy részét a catering kártyájára számfejtse, amire a munkáltató nem nyilatkozik ugyan, de a következő elszámoláskor a munkavállaló kérése szerint számfejti a munkabért). Ha munkaviszonyra vonatkozó szabály alaki kötöttséget ír elő, akkor az ennek megsértésével tett nyilatkozat semmis, ebből kifolyólag érvénytelen. Az írásbeliségen túl előfordul, hogy további alaki kötöttséget állapít meg a jogalkotó arra az esetre, ha az intézkedéssel szemben a munkavállalót jogorvoslati jog illeti meg.

A munkáltató az írásbeliségen túl köteles intézkedését megindokolni és egyes esetekben a munkavállalót kioktatni a jogorvoslat lehetőségéről (*indoklási és kioktatási kötelezettség*). Jellemzően ilyen minden olyan eset, amikor a munkáltató a munkavállalóval szemben hátrányos jogkövetkezményeket alkalmaz (a munkáltató felmondása esetén, munkabér visszakövetelésekor, kártérítési igény érvényesítése során stb.). A jogorvoslatról való tájékoztatásnak is az írásbeli intézkedésben kell megjelenni, ebben kell felhívni a munkavállaló figyelmét a jogorvoslat lehetőségére, továbbá arra, hogy milyen szervhez, milyen jogvesztő határidőn belül fordulhat jogorvoslatért (*kötelező kioktatás*). A jognyilatkozat írásba foglalása önmagában nem elegendő, szükséges, hogy azt az intézkedés megtételére jogosult munkáltatói jogkört gyakorló személy, illetve a munkavállalói nyilatkozat esetében a munkavállaló aláírja és azt a másik fél számára átadják.

3. A MUNKASZERZŐDÉS

A munkaviszony a munkaviszony alanyai – a munkáltató és a munkavállaló – által, meghatározott feladat ellátására, az Mt. szabályai alapján létrehozott munkaszerződéssel jön létre. A munkaviszonyban a felek közötti függőségi viszonyt

a munkáltató széles körű utasítási joga jellemzi. Ebbe beletartozik például a munkaidő meghatározása, a munkavégzés helyének kijelölése, a más munkahelyre történő beosztás joga, az átirányítás, a kirendelés, a kiküldetés elrendelése, a munkaeszközzel, védőfelszereléssel való ellátás kötelezettsége, a munkakör, a munkafeladat meghatározása, legalább a minimálbér-fizetés teljesítése.

A munkavállaló fő szabály szerint az a természetes személy lehet, aki a 16. életévét betöltötte. Ettől eltérően – az iskolai szünet alatt – munkavállaló lehet az a 15. életévét betöltött tanuló is, aki nappali rendszerű képzés keretében tanulmányokat folytat, továbbá jogszabályban meghatározott kulturális, művészeti, sport- és hirdetési tevékenység keretében, a gyámhatóság engedélye alapján is foglalkoztatható 16 évesnél fiatalabb gyermek.

A munkavállaló a rábízott munkát köteles személyesen elvégezni, más személyt annak ellátásába maga helyett nem vehet igénybe.

A munkáltató jogalanyiségének egyedüli kritériuma a polgári jogi értelemben vett jogképeség. A munkáltató részéről a munkaviszonnyal kapcsolatos jognyilatkozatok megtételére a munkáltatói jogkör gyakorlója jogosult. A munkáltatói jogkör kiterjed a munkaviszony létesítésére, megszüntetésére, a munkaviszonnyal összefüggő bármely intézkedés, utasítás megtételére. Lényeges, hogy a munkáltató közölje a munkavállalóval, hogy ki gyakorolja a munkáltatói jogokat, „illetéktelen” személytől származó utasítás ugyanis érvénytelen. Kivétel ez alól, ha a munkavállaló a körülményekből alapos okkal következtethetett az illető személy jogosultságára.

A) A munkaszerződés főbb elemei

Munkaviszonyt *munkaszerződéssel* lehet létesíteni. A munkaviszonyra is alkalmazandó az az általános jogelv, hogy a megállapodásokat nem elnevezésük, hanem tartalmuk szerint kell elbírálni, így a munkavégzésre irányuló jogviszonyt létesítő szerződésnek sem csupán az elnevezése, hanem annak jellemző tartalmi elemei számítanak. A munkaviszony esetében szokás *elsődleges és másodlagos minősítő jegyekről* beszélni, ezek alapján a munkaviszony elhatárolható az egyéb, foglalkoztatásra irányuló jogviszonyfajtáktól. A minősítő jegyek egyike-másika az egyéb jogviszonyokra is jellemző lehet, összességében azonban csak a munkaviszonyt jellemzi.

A munkaviszony *elsődleges minősítő jegyei*:

- munkaszerződéssel való létesítés;
- a munkakör keretében történő feladatmeghatározás;
- a személyes munkavégzési kötelezettség;

- a foglalkoztatási kötelezettség a munkáltató részéről, a munkavállaló rendelkezésre állása;
- az alá-fölérendeltségi viszony.

A másodlagos minősítő jegyek az alábbiak:

- a munkáltató irányítási, utasításadási és ellenőrzési joga;
- a munkavégzés időtartamának, a munkaidő beosztásának meghatározása;
- a munkavégzés helye;
- az elvégzett munka díjazása (munkabér és egyéb juttatások);
- a munkáltató munkaeszközeinek, erőforrásainak és nyersanyagainak felhasználása;
- a biztonságos, egészséget nem veszélyeztető munkavégzés feltételeinek biztosítása.

A munkaviszony alapja a *munkaszerződés*. A munkaszerződés alapján a munkavállaló köteles a *munkáltató irányítása szerint* munkát végezni, a munkáltató pedig köteles a *munkavállalót foglalkoztatni és munkabért fizetni*. A munkaszerződésben – jogszabály eltérő rendelkezése hiányában – az Mt. II. részében foglaltaktól (amely a munkaviszony szabályait tartalmazza), valamint munkaviszonyra vonatkozó szabálytól (jogszabály, kollektív szerződés, üzemi megállapodás) a munkavállaló javára el lehet térni. A munkaszerződést *írásba kell foglalni*. Az írásba foglalás elmulasztása miatt azonban a munkaszerződés érvénytelenségére csak a munkavállaló hivatkozhat, a munkába lépést követő 30 napon belül, ennek elmúltával a munkaszerződést érvényesnek kell tekinteni.

A munkaszerződés kötelező tartalmi elemei: a) a felek neve, lényeges adatai; b) a munkavállaló alapbére; c) a munkavállaló munkaköre; d) a munkaviszony tartama; e) a munka végzésének helye (munkahely).

A munkavállaló *alapbérében* és *munkakörében* mindenképpen kötelező megállapodni, ami eltérést nem engedő, kógens szabály. Az alapbéren felül természetesen egyéb juttatások is adhatók a munkavállalónak, ezeket a munkaszerződésben rögzíteni kell.

A munkaszerződés *részmunkaidős* foglalkoztatásra is köthető. Ha nincs ilyen kikötés, a munkaviszony az általános szabályok szerint, *teljes napi munkaidőben* történő foglalkoztatásra jön létre. A felek a munkaszerződésben a munkaviszony kezdetétől számított legfeljebb három hónapig terjedő próbaidőt köthetnek ki. Ennél rövidebb próbaidő kikötése esetén a felek a próbaidőt – legfeljebb egy alkalommal – meghosszabbíthatják. A próbaidő időtartama a meghosszabbítása esetén sem haladhatja meg a három hónapot. Meg kell említeni, hogy a kollektív szerződés hosszabb, legfeljebb hat hónapos próbaidőt is megállapíthat.

A *munkaszerződés teljesítésének szabályait* az Mt. VIII. fejezete tartalmazza, részletesen érintve az alapvető kötelezettségek, a munkaszerződéstől eltérő foglalkoztatás, az utasítás teljesítésének megtagadása, a munkavégzési kötelezettség alóli mentesülés, valamint a munkavállaló vétkes kötelezettségszegésének felelősségi szabályait.

A *munkáltató alapvető kötelezettségei* a következőkben foglalhatók össze:

- a) köteles a munkavállalót a munkaszerződés és a munkaviszonyra vonatkozó szabályok szerint foglalkoztatni (foglalkoztatási kötelezettség), azaz a munkavállaló munkával való ellátása a munkáltató feladata;
- b) a munkavégzéshez szükséges feltételeket köteles biztosítani (pl. munkahelyre bejutás, munkaeszköz, anyagok), enélkül a munkavállaló nem köteles munkát végezni;
- c) köteles a munkavállalónak a munkavégzés során felmerült indokolt költségeit megtéríteni (pl. eltérő munkahelyre való kirendelés esetén a közlekedés költségei),
- d) köteles biztosítani az egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkavégzés követelményeit;
- e) köteles ingyenesen biztosítani a munkavállaló alkalmassági vizsgálatát, ha erre a foglalkoztatáshoz szükség van;
- f) a fogyatékossgal élő személy foglalkoztatása során köteles gondoskodni az ésszerű alkalmazkodás feltételeinek biztosításáról (akadálymentesítés);
- g) a munkavállalót olyan munkára alkalmazni, amely testi alkatára és fejlettségére tekintettel rá hátrányos következményekkel nem jár.

B) A munkaviszony megszűnése, illetve megszüntetése

A *munkaviszony megszűnése* a) esetén automatikusan, a törvény erejénél fogva szűnik meg a munkaviszony, míg a munkaviszony *megszüntetése* b) mindig valamely vagy mindkét fél elhatározásából fakad, valamely fél *egyoldalú jognyilatkozata* (felmondás) vagy a két fél megállapodása (közös megegyezéssel való megszüntetés) eredményezi. A munkaviszony megszűnésére és megszüntetésére vonatkozó rendelkezések kógensek, azoktól a felek megállapodása vagy kollektív szerződés nem térhet el.

A munkaviszony *megszűnik*: a) a munkavállaló halálával; b) a munkáltató jogutód nélküli megszűnésével; c) a munkaszerződésben meghatározott határozott idő lejártával; d) ha a munkáltató személyében bekövetkező változás esetén

a gazdasági egységet átvevő munkáltató nem az Mt. hatálya alá tartozik; e) törvényben meghatározott más esetben.

A munkaviszony *megszüntethető*: a) közös megegyezéssel; b) felmondással; c) azonnali hatályú felmondással.

A munkaviszonyt mind a munkavállaló, mind a munkáltató megszüntetheti *felmondással*. A felmondás egyoldalú jognyilatkozat, amely a munkaviszonyt megszünteti. Az Mt. itt nem tesz különbséget határozott és határozatlan idejű munkaviszony közt, azaz a határozott idejű munkaviszony is megszüntethető felmondással. A felmondást a munkáltató köteles megindokolni (a munkavállaló nem). A felmondás indoka csak a munkavállaló munkaviszonyával kapcsolatos magatartásával, képességével vagy a munkáltató működésével összefüggő ok lehet. Kizárólag a munkáltató személyében bekövetkező változás nem szolgálhat a munkáltató felmondásának indokául. Az indoklás csak akkor maradhat el, ha a munkavállaló nyugdíjasnak minősül. A törvény lehetővé teszi, hogy a felek megállapodhassanak abban, hogy – legfeljebb a munkaviszony kezdetétől számított egy évig – a munkaviszony felmondással ne legyen megszüntethető.

Az Mt. megtartotta a korábbi szabályozásban is megtalálható ún. „*felmondási tilalmakat*”, azonban a részletszabályok jelentősen módosultak. A munkáltató felmondással nem szüntetheti meg a munkaviszonyt: a) a várandósság; b) a szülési szabadság; c) a gyermek gondozására igénybe vett fizetés nélküli szabadság; d) a tényleges önkéntes tartalékos katonai szolgálatteljesítés; e) a nő jogszabály szerinti, az emberi reprodukciós eljárással összefüggő kezelésének, de legfeljebb ennek megkezdésétől számított hat hónap tartama alatt. A törvény ezen felül további korlátozásokat is ismer (nyugdíj előtt „védett korúak”, gyermeküket egyedül nevelő személyek stb.).

A korábbiakkal ellentétben a *munkáltató felmondással* megszüntetheti a határozott idejű munkaviszonyt is a felszámolási, illetőleg csődeljárás tartama alatt vagy a munkavállaló képességére alapított okból, valamint akkor, ha a munkaviszony fenntartása elháríthatatlan külső ok következtében lehetetlenné válik.

A munkavállaló mind a *határozatlan*, mind a *határozott idejű* munkaviszonyt megszüntetheti *felmondással*. A határozatlan idejű munkaviszony felmondását nem köteles indokolni, a határozott idejű munkaviszonyét azonban igen. A felmondás indoka csak olyan ok lehet, amely számára a munkaviszony fenntartását lehetetlenné tenné, vagy körülményeire tekintettel aránytalan sérelemmel járna.

Felmondás esetében a munkaviszony a *felmondási idő* elteltét követően szűnik meg. A felmondási idő legkorábban a felmondás közlését követő napon kezdődik,

ettől a rendelkezéstől a kollektív szerződés csak a munkavállaló javára térhet el. A felmondási idő fő szabályként 30 nap, amely a munkáltató felmondása esetén a munkáltatónál munkaviszonyban töltött idő függvényében meghosszabbodik (legvégső soron 20 év után pl. 60 nappal). Ha a munkavállaló mond fel, a munkaviszonyban töltött időnek nincs jelentősége, a felmondási idő 30 nap marad. Mind a munkáltató, mind a munkavállaló felmondására vonatkozóan a felek megállapodhatnak azonban a fenténél hosszabb, legfeljebb hathavi felmondási időben, ugyanígy a kollektív szerződés is megállapíthat hosszabb felmondási időt.

A munkavállalót az Mt.-ben meghatározott, a munkaviszonyban töltött időhöz igazodó mértékű *végkielégítés* illeti meg, ha munkaviszonya a munkáltató felmondása, a munkáltató jogutód nélküli megszűnése vagy a törvényben meghatározott egyéb ok miatt szűnik meg.

Az *azonnali hatályú felmondás* a felmondás sajátos változata. Azonnali hatályú felmondással mind a munkáltató, mind a munkavállaló élhet, feltéve, hogy a másik fél a munkaviszonyból származó lényeges kötelezettségét szándékosan vagy súlyos gondatlansággal jelentős mértékben megszegi, vagy egyébként olyan magatartást tanúsít, amely a munkaviszony fenntartását lehetetlenné teszi. Az azonnali hatályú felmondás a munkaviszonyt azonnal megszünteti, *felmondási idő itt nincs*. Azonnali hatályú felmondás esetén a felmondásra jogosult fél a másik fél szerződésszegéséből eredő igényét is érvényesítheti az Mt. felelősségi szabályai szerint (lásd később a D) alpontban).

Az azonnali hatályú felmondás jogát az ennek alapjául szolgáló okról való tudomásszerzéstől számított 15 napon, legfeljebb azonban az ok bekövetkeztétől számított egy éven belül (bűncselekmény elkövetése esetén a büntethetőség elévüléséig) lehet gyakorolni. Ha a munkavállaló mond fel azonnali hatállyal, a munkáltató köteles a felmentési időre járó távolléti díjat, illetve végkielégítést fizetni.

Azonnali hatályú felmondással azonban *nem csak kötelezettségzegés* esetén lehet élni. Azonnali hatályú felmondásnak van helye ugyanis a *próbaidő alatt* (bármely fél részéről), és azonnali hatállyal szüntetheti meg a munkáltató a *határozott idejű munkaviszonyt* is. A *határozott idejű munkaviszony azonnali hatályú megszüntetésekor* a munkavállaló távolléti díjra jogosult (max. 12 havi, vagy ha a határozott időből hátralévő idő egy évnél rövidebb, arra az időre járó díj). A próbaidő alatti, valamint a határozott idejű munkaviszony azonnali hatályú felmondását nem kell megindokolni sem.

A *munkaviszony jogellenes megszüntetésének* súlyos következményei vannak. Ha a *munkáltató szünteti meg jogellenesen* a munkaviszonyt, köteles megtéríteni a munkaviszony jogellenes megszüntetésével összefüggésben okozott kárt

(ideértve az elmaradt jövedelmet is). A munkavállaló ezen felül adott esetben végkielégítésre is jogosult, és kivételesen kérheti a munkaviszonyába való visszahelyezését is. Ha a *munkavállaló szünteti meg jogellenesen a munkaviszonyát*, köteles a munkavállalói felmondás esetén irányadó felmondási időre járó távolléti díjnak megfelelő összeget megfizetni.

D) Felelősség a munkajogban

A munkavállaló kötelezettségszegésével összefüggően alkalmazható jogkövetkezmények többször változtak az elmúlt időkben. A rendszerváltást követően az 1992. évi Munka Törvénykönyve erősen korlátozta a munkáltatók korábbi *fegyelmi jogkörét*, a klasszikus „fegyelmi büntetés” érdemben megszűnt, a munkáltató a munkavállaló kötelezettségszegése esetén azt mérlegelhette, hogy fennállnak-e a rendes vagy a rendkívüli felmondás lehetőségei, illetve van-e lehetőség a kárfelelősség érvényesítésére. A 2012. évi új Munka Törvénykönyve azonban „visszalopta” a munkajogba a fegyelmi felelősség intézményét, igaz ugyan, a „fegyelmi” kifejezést a modern jogok már nem alkalmazzák, így azt már az Mt.-ben sem találjuk. Az Mt. 56. §-a azonban a *vétkes felelősségszegés* esetére előírja, hogy a kollektív szerződés vagy – ha a munkáltató vagy a munkavállaló nem áll kollektív szerződés hatálya alatt – a munkaszerződés a *kötelezettségszegés súlyával arányos hátrányos jogkövetkezményeket állapíthat meg*. A hátrányos jogkövetkezmény bármely olyan – a *munkaviszony feltételeit határozott időre módosító – hátrány* lehet, amely a munkavállaló személyhez fűződő jogát és emberi méltóságát nem sérti. A hátrány tehát lehet vagyoni vagy nem vagyoni jellegű következmény (pl. valamely kedvezmény időleges elvesztése vagy a munkától való ideiglenes eltiltás). A *vagyoni hátrányt* (pl. munkabérlevonás) megállapító jogkövetkezmény azonban összességében nem haladhatja meg a munkavállaló – a jogkövetkezmény megállapításakor irányadó – egyhavi alapbére összegét.

Ettől el kell választani a kártérítési felelősség kérdését, amit az Mt. eltérően szabályoz a munkáltató, illetve a munkavállaló esetében.

A *munkáltató felelőssége objektív*, azaz köteles megtéríteni a munkavállalónak a munkaviszonnyal összefüggésben okozott kárt, tekintet nélkül arra, hogy a kár bekövetkezésében terheli-e vétkesség, vagy sem. A szigorú, objektív felelősség alól a munkáltató csak két esetben mentheti ki magát. Csak akkor mentesül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy: a) a kárt az ellenőrzési körén kívül eső olyan körülmény okozta, amellyel nem kellett számolnia, és nem volt elvárható, hogy a károkozó körülmény bekövetkezését elkerülje, illetőleg a kárt elhárítsa, vagy

b) a kárt kizárólag a károsult elháríthatatlan magatartása okozta. A *kártérítés mértékére* vonatkozó szabály szerint a munkáltató a munkavállaló *teljes kárát köteles megtéríteni* (kivéve ez alól a munkavállaló vétkes közrehatásából eredő vagy a munkavállaló kárenyhítési kötelezettségének elmulasztásából eredő kárt). A teljes kártérítés kiterjed a munkavállaló elmaradt jövedelmére, dologi kárára és nem vagyoni (erkölcsi) kárára.

A munkavállalóra *enyhébb, vétkességi alapon* megállapított felelősségi szabály vonatkozik. A munkavállaló ugyanis fő szabály szerint csak a *vétkesen okozott kárért felel*: köteles a munkaviszonyból származó kötelezettségének megszegésével okozott kárt megtéríteni, ha nem úgy járt el, ahogy az adott helyzetben általában elvárható. Ezeknek a feltételeknek a fennállását, a kárt, valamint az okozati összefüggést azonban a munkáltatónak kell bizonyítania.

Eltérő a munkavállaló által fizetendő kártérítés mértékének megállapítása is. A törvény ebből a szempontból különbséget tesz a gondatlan, a súlyosan gondatlan, illetve a szándékos károkozás esetei közt. Az Mt. a *gondatlan károkozás* esetén fizetendő kártérítés mértékét *négyhavi távolléti díjban* maximálja. Kollektív szerződés esetén a kártérítés mértéke legfeljebb a munkavállaló nyolchavi távolléti díjának összegéig emelkedhet. *Súlyos gondatlanság, illetve szándékos károkozás* esetében a munkavállalónak is a teljes kárt kell megtérítenie.

4. A KOLLEKTÍV MUNKAJOG

A *kollektív munkajog* nem más, mint – szemben az individuális munkajogi szabályokkal – a munkaügyi kapcsolatok (ipari kapcsolatok, szociális párbeszéd) jogi szabályozása. *Munkaügyi kapcsolatok* alatt a munkavállalók és a munkáltatók, illetve ezek érdek-képviselői szervezetei közötti kapcsolatrendszeret értjük. Az individuális munkajog tehát a munkavállaló és a munkáltató közti intézményes viszony (a szűk értelemben vett munkaviszony, míg a kollektív munkajog a munkaügyi kollektív kapcsolatok joga). A kollektív munkajogi szabályozás *kiinduló alapja* egyfelől a *szervezkedés szabadságának* joga, másfelől a *munkavállalók* *participációs, részvételi joga* a munkaügyi kapcsolatokban.

A *kollektív munkajog jelentősége* a munkáltatók és a munkavállalók konfliktus nélküli együttműködésének intézményesítése, az ún. „*munkabéke*” fenntartása, ami a gazdasági, társadalmi stabilitás szempontjából rendkívüli jelentőségű. Ez magyarázza, hogy ennek jogi garanciáit – elsősorban persze a munkavállalók érdekében – hagyományosan a *Munka Törvénykönyve* rögzíti. Az Mt. bevezető

rendelkezéseiben általánosan előírt, kölcsönös együttműködési kötelezettségeken túl, a törvény III. részében szabályozza a munkáltató, a munkavállaló és ezek érdek-képviselői szerveinek jogait és kötelezettségeit (munkaügyi kapcsolatok).

A *kollektív munkajogi viszony* egyik vagy mindkét *alanya* is „kollektíva”, azaz *szakszervezet, üzemi tanács vagy munkáltatói szervezet*. A kollektív munkajog (a munkaügyi kapcsolatok) alapvető szabályait tehát a Munka Törvénykönyve rögzíti, de ennek rendszerét az Mt.-n kívüli jogszabályok is kiegészítik. Ilyen például az ún. civiltörvény (2011. évi CLXXV. törvény), amely az egyesülési jogról szóló 1989. évi II. törvényt váltotta fel 2012-ben, továbbá a sztrájkktörvény (1989. évi VII. törvény), az Európai Üzemi Tanácsokról szóló 2003. évi XXI. törvény, az ún. foglalkoztatási törvény (1991. évi IV. törvény) a foglalkoztatási érdekegyeztetésről, illetve a kollektív jogok érvényesítését elősegítő jogszabályok (pl. munkaügyi ellenőrzés, szabálysértések, Btk.).

A kollektív munkajogi szabályozás jellemző területei:

- a *kollektív szerződésre* vonatkozó szabályok;
- az *üzemi tanácsok* jogállása és működési szabályai;
- az *érdekegyeztetés* szabályai;
- a szakszervezeti jogok;
- a kollektív munkaügyi viták kérdései.

A továbbiakban ezek közül a kollektív szerződés és az üzemi tanács kérdésével foglalkozunk részletesebben. A kollektív munkaügyi vitáról (érdekvita) a munkaügyi vita keretében, külön alpontban lesz szó (lásd 5. pont B) alpont).

A) A kollektív szerződés

A munkaviszonyra vonatkozó alapvető szabályokat az Mt. tartalmazza, de lehetőség van arra, hogy a munkáltató és a szakszervezet *bármely munkaviszonyra* vonatkozó kérdést *kollektív szerződésben* szabályozzon. A *kollektív szerződés* nem más, mint a munkáltató(k), a munkáltatói érdek-képviselői szervezet, valamint a szakszervezet(ek) között létrejött megállapodás. A kollektív szerződésben szabályozhatók azok a fontos kérdések, amelyekről az Mt. nem rendelkezik, hanem a felekre bízva a döntést, vagy megengedett a kollektív szerződésbeli eltérés. Így a kollektív szerződés a munkaviszonyból származó jogokat és kötelezettségeket, ezek gyakorlásának módját, az ezzel kapcsolatos eljárást, valamint a kollektív szerződést kötő felek közötti kapcsolatrendszer szabályozhatja (Mt. 30. §).

A kollektív szerződés az Mt.-vel, illetve más jogszabállyal *ellentétes rendelkezést* fő szabályként nem tartalmazhat. Az Mt. harmadik részében, a munkaviszonyra

vonatkozó szabályoktól azonban eltérhet, a munkavállalóra kedvezőbb szabályokat állapíthatnak meg akkor, ha az eltérést az adott kérdésben a törvény kifejezetten nem tiltja. Ezen túlmenően a kollektív szerződés az Mt.-től eltérő szabályokat állapíthat meg (akár kedvezőbbet, akár szigorúbbat) abban az esetben is, ha az adott tárgykörben a törvény ezt kifejezetten megengedi (ebben az esetben a munkáltató hátrányára is el lehet térni; ilyen kérdés pl. a rendkívüli munkaidő vagy a kártérítés).

Kollektív szerződés kötése csak azoknál a munkáltatóknál lehetséges, ahol szakszervezet működik (és üzemi tanácsot választanak), megkötése azonban nem kötelező, a jogszabályi feltételek megléte mellett, a felek szándékától függ. Az Mt. 33. § (1) bekezdése értelmében a munkáltatónál összesen *egy kollektív szerződés* köthető. A kollektív szerződést ugyanakkor alkalmazni kell az annak hatálya alá tartozó munkáltató azon munkavállalóira is, *akik nem tagjai a kollektív szerződést kötő szakszervezetnek* (Mt. 36. § [4] bek.).

Az ágazati szintű kollektív szerződés kötésére jogosultakat, a megkötés feltételeit, annak kiterjesztését is részletesen szabályozza az Mt. A reprezentatív (teljes ágazatot reprezentáló) munkáltatói érdek-képviselési szervezet és a reprezentatív szakszervezet által kötött kollektív szerződés hatályát részben vagy egészen kiterjesztheti a foglalkoztatáspolitikai és munkaügyi miniszter – meghatározott feltételek esetén – az egész ágazatra (pl. sütőiparra).

A kollektív szerződés hatályát a felek a szerződésben is meghatározhatják, de ha erre nem térnek ki, akkor az Mt. alapján a kihirdetés dátuma az irányadó (Mt. 38. §). A kollektív szerződést bármelyik szerződéskötő fél felmondhatja (Mt. 39. §), azonban a megkötéstől számított hat hónapon belül erre – egyik fél részéről – sincs lehetőség. A kollektív szerződés hatálya megszűnhet a szerződést kötő felek akaratának, döntésének megfelelő időpontban. Hatályát vesztheti továbbá valamilyen jogi aktus bekövetkeztével, egyrészt a munkáltató, másrészt a szakszervezet, illetve ha több munkáltató és szakszervezet kötötte, akkor valamennyi jogutód nélküli megszűnésekor.

A megkötött kollektív szerződéseket a Nemzeti Munkaügyi Hivatalnak be kell jelenteni, és azokat a központi közigazgatás nyilván is tartja.

B) Az üzemi tanács

Az üzemi tanácsra vonatkozó részletes szabályokat az Mt. XX. fejezete (Mt. 235–269. §) tartalmazza. Az üzemi tanácsot a munkavállalók meghatározott rend szerint választják, feladata a munkáltató döntéseiben való részvétel, működésének

alapja a munkáltatók és a munkavállalók együttműködése. A munkavállalók részvételi jogának gyakorlását az Mt. a munkavállalók létszámához és a munkáltatói szervezet struktúrájához igazodóan *több formában teszi lehetővé*:

- üzemi megbízott;
- üzemi tanács;
- *központi üzemi tanács* (üzemi tanácsok által választott üzemi tanács);
- *vállalatcsoport szintű üzemi tanács* (elismert vagy tényleges vállalatcsoportban választott üzemi tanács).

Az üzemi tanács a munkáltatónál vagy a munkáltató önálló telephelyén, részlegénél alakítható, feltéve, hogy a munkavállalók létszáma (a választási bizottság megalakítását megelőző félévre számított átlagos létszám alapján) az 50 főt (üzemi megbízott esetén a 15 főt) meghaladja.

Az üzemi tanácstagok számát a törvény kógens módon határozza meg, a munkavállalók létszámának figyelembevételével. Az üzemi tanács taglétszámának vagy a munkavállalók létszámának csökkenése az üzemi tanács megszűnését eredményezi. Megszűnik az üzemi tanács továbbá, ha több munkáltató, illetve telephely összevonása vagy egyesülése eredményeként az adott munkáltatónál vagy az érintett telephelyen több üzemi tanács működne.

5. A MUNKAÜGYI VITA

Az Mt. IV. része tartalmazza a munkaügyi vita szabályait. Az Mt. eltérő szabályokat állapít meg a kollektív munkaügyi vita, illetve a munkaügyi jogvita rendezésére, így a XXIII. fejezet a *munkajogi igény érvényesítéséről*, míg a XXIV. fejezet a *kollektív munkaügyi vitáról* rendelkezik.

A) A munkajogi igény érvényesítése

Munkajogi igényt a munkavállaló és a munkáltató, valamint a szakszervezet és az üzemi tanács érvényesíthet. Az igény a munkavállaló és a munkáltató esetében származhat a munkaviszonyból vagy a törvényből, míg a szakszervezet és az üzemi tanács esetében a törvényből, a kollektív szerződésből vagy az üzemi megállapodásból.

A munkajogi igény a bíróság előtt érvényesíthető. A munkáltató a munkavállalóval szemben a munkaviszonnyal összefüggő igényét *fizetési felszólítással* is érvényesítheti. Erre akkor van lehetőség, ha az igény a kötelező legkisebb

munkabér háromszorosát nem haladja meg. A fizetési felszólítást írásba kell foglalni.

A munkáltató *mérlegelési jogkörében* hozott döntésével szemben igény csak akkor érvényesíthető, ha a munkáltató a döntésének kialakítására irányadó szabályokat megsértette (ilyen például a jutalom vagy a prémium megállapítása, amely tipikusan a munkáltató mérlegelési jogkörébe tartozik, de megtámadható, ha a döntés diszkriminatív; megtámadható például a munkavállaló vétkes kötelezettségszegése esetén alkalmazható jogkövetkezmény, ha nem áll arányban a kötelezettségszegés súlyával).

A munkajogi igény három év alatt, a bűncselekménnyel okozott kár megtérítésére irányuló igény azonban öt év alatt évül el (súlyosabb bűncselekmény esetében hosszabb). Az általános elévülési időtől azonban az Mt.-ben meghatározott esetekben rövidebb, 30 napos a keresetindítási határidő (Mt. 287. §). A keresetlevelet tehát a munkáltatói jognyilatkozat közlésétől számított 30 napon belül kell előterjeszteni az alábbi esetekben:

- egyoldalú munkaszerződés-módosítással;
- jogellenes munkaviszony-megszüntetéssel;
- a munkavállaló kötelezettségszegése miatt alkalmazott jogkövetkezménnyel (a keresetlevél benyújtásának halasztó hatálya van);
- fizetési felszólítással (a keresetlevél benyújtásának halasztó hatálya van);
- a munkavállaló által közölt azonnali hatályú felmondással, valamint a munkavállaló jogellenes munkaviszony-megszüntetésével kapcsolatos igényének érvényesítése esetén.

A munkaügyi jogvitában elsőfokon a munkáltató székhelye, illetve a munkáltató azon telephelye szerinti munkaügyi bíróság az illetékes, ahol a munkavállaló a munkaszerződése alapján a munkát végzi vagy végezte. Másodfokon a munkaügyi bíróság székhelye szerint illetékes megyei (fővárosi) bíróság jár el. Előfordulhat, hogy a munkaügyi peres eljárás időtartama alatt a munkáltató személyében jogutódlás történt, de ez a tény a munkaügyi bíróság hatáskörét nem érinti.

Munkaügyi pernek minősülnek a munkaviszonyból, a közalkalmazotti, a közszolgálati jogviszonyból, a szolgálati jogviszonyból, a szövetkezeti tag munkaviszony jellegű jogviszonyából, a bedolgozói jogviszonyból származó perek, továbbá a tanulószerveződés alapján a tanuló és a foglalkoztató közötti jogviszonyból származó vita. Idetartozik még a munkaszerződés megkötését megelőző tárgyalásra alapított igény (függetlenül attól, hogy a munkaszerződés létrejött-e, vagy sem), a munkaviszony megszüntetését követően a munkaviszonyból eredő

igény, a kollektív szerződés fennállásával kapcsolatos viták, a kollektív szerződésre alapított jogok és igények érvényesítése, a sztrájkkal kapcsolatos jogellenes magatartásra alapított igények.

B) A kollektív munkaügyi vita

Az Mt. a munkáltató és az üzemi tanács vagy a szakszervezet közt felmerült vitákat említi kollektív munkaügyi vitaként (Mt. 291. §). A kollektív munkaügyi vita egyik résztvevője tehát minden esetben a munkáltató, míg a másik a nála működő üzemi tanács vagy a szakszervezet. A kollektív munkaügyi vita továbbá csak olyan vita lehet, amely nem minősül jogvitának (*érdekvita*). A felmerült viták köre igen széles lehet, adódhat a munkáltató gazdálkodásával, szociális, kulturális vagy egészségügyi kérdésekkel összefüggő területeiről. Lényeges kritérium, hogy a felmerült vita nem minősülhet jogvitának, valamint az, hogy munkaviszonyból származzon. Jogvita esetén ugyanis munkaügyi bíróság jár el.

Az érdekvita feloldására az Mt. két lehetséges megoldást határoz meg: az *egyeztető bizottságot* és a *döntőbíró* igénybevételét.

Az egyeztető bizottságot a munkáltató és az üzemi tanács vagy a munkáltató és a szakszervezet közösen alakíthatják meg. A felek előzetesen írásban megállapodhatnak, hogy a bizottság döntésének magukat alávetik. Ebben az esetben a bizottság határozata kötelező.

Lehetőség van azonban arra, hogy a felek kollektív munkaügyi vitájuk rendezéséhez *döntőbíró*t vegyenek igénybe. A döntőbíró kijelölése fő szabályként nem kötelező, ebben a felek egyeznek meg oly módon, hogy például a munkáltató erre javaslatot tesz, amelyet a másik fél elfogad vagy elutasít. Az Mt.-ben meghatározott esetekben azonban – jellemzően az üzemi tanács működésével kapcsolatos vitákban – a feleknek kötelező *döntőbíró*t igénybe venni. A döntőbíró vagy a felek közösen jelölik ki, vagy sorsolással kell kiválasztani. Döntése ilyenkor a felekre nézve kötelező.

JOGSZABÁLYOK RÖVIDÍTÉSEI

Áht.	Az államháztartásról szóló 2011. évi CXCV. törvény
Ctv.	A cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról szóló 2006. évi V. törvény
Cstv.	A csődeljárásról és a felszámolási eljárásról szóló 1991. évi IL. törvény
Gt.	A gazdasági társaságokról szóló 2006. évi IV. törvény
Hpt.	A hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvény
Kt.	1875. évi XXXVII. törvénycikk (Kereskedelmi Törvénykönyv)
Ptk. (rég)	A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény
Ptk.	A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény
Pp.	A Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény
Tpt.	A tőkepiacról szóló 2001. évi CXX. törvény
Mt.	A Munka Törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény
Tpvt.	A tisztességtelen piaci magatartásról és a versenykorlátozásról szóló 1996. évi LVII. törvény (jelenleg hatályos versenytörvényünk)
Vtv.	A tisztességtelen piaci magatartás tilalmáról szóló 1990. évi LXXXVI. törvény (korábbi versenytörvényünk)
Fttv.	A fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatok tilalmáról szóló 2008. évi XLVII. törvény
Ptké.	A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény hatálybalépésével összefüggő átmeneti és felhatalmazó rendelkezésekről szóló 2013. évi CLXXVII. törvény
Ptk. „salátatörvény”	Az egyes törvényeknek az új Polgári Törvénykönyv hatálybalépésével összefüggő módosításáról szóló 2013. évi CCLII. törvény

TÁRGYMUTATÓ

1952. évi III. törvény 53, 164, 250
1988. évi VI. törvény 19
1994. évi LXXI. törvény 54
2005. évi LXXXIII. törvény 51
2010. évi CXXX. törvény 28
2013. évi V. törvény 9, 19, 87, 98, 109

A

abszolút szerkezetű jogviszony 40, 41, 171
abszolút újdonság 259
ágazati szintű kollektív szerződés 290
ajánlat 43, 47, 103, 150, 176–178, 207, 227, 241
ajánlati kötöttség 176, 179
alírási címpéldány 137
alaki jogerő 52
alaki kötöttség 280
alakiség megsértése 182
alanyi jog 15
alanyváltás 38, 201
alapítási engedély 117
alapító okirat 90, 157
alapítvány 37, 87
Alaptörvény 6, 19, 30–32, 61–72, 74, 76, 77
 Alaptörvény *Alapvetés* című része 61
 Alaptörvény világszemlélete és politikai filozófiája 61
alapvető jogok biztosa 65
alapvető jogok és kötelezettségek 62
alapvető magatartási elvárás 279
Alkotmánybíróság 6, 21, 30, 31, 60, 62, 63, 68, 69
alkotmányjog 22
alkotmányos berendezkedés alapelvei 61

alkotmányos jogállam 58, 59
alkotmánytörvény 30
állam 6, 11, 13–18, 20, 22, 26, 27, 30, 32, 34, 36, 37, 40, 50, 51, 55–60, 62, 67, 68, 76, 95, 99, 100,
103, 117, 140, 170, 258, 264, 275
államforma 58
államfő 55, 58, 68
államhatalmi ellensúlyok 59
államhatár 55
állami bürokrácia 56
állami irányítás egyéb jogi eszközei 33
állami jogpolitika 15
állami közintézmények 57
Állami Számvevőszék 63, 66, 67
 Állami Számvevőszék ellenőrzési tevékenysége 67
 Állami Számvevőszék jelentései 67
állami szervezetrendszer 56
állami szuverenitás 29, 58
állampolgárság 55, 56, 78
államterület 55
általános szerződési feltételek útján való szerződéskötés 178
Amszterdami Szerződés 78
A Munka Törvénykönyve 8, 135, 278, 288
angol–amerikai jogi gondolkodás 18
angol–amerikai társasági jog 96
antitröszt jog 235 *lásd még* versenykorlátozások joga
anyagi és alaki (eljárás) jogok 21
anyagi jogerő 53
apport *lásd még* nem pénzbeli hozzájárulás
apport értéke 122
árkartell 242
árujelzők 8, 256, 257, 269, 272, 273, 274
atipikus szerződés 123, 174
átruházás 42, 150
audit bizottság 132
azonnali hatályú felmondás 286

B

balesetbiztosítás 229, 230
barter 207
befolyásszerzés kötelező nyilvános vételi ajánlat útján 103
befolyásszerzés szabályai 7, 103, 160
belső jogforrás 30
bemutatóra szóló részvény 115, 153
beolvasás 129, 246
bérlet 217
betéti társaság 7, 91, 93, 96, 97, 114, 146, 147, 148
betétszerződés 222

bíró alkotta jog 17
bírói függetlenség garanciális elemei 74
bíróági eljárásban nem érvényesíthető követelések 180
bíróági szervezet 60, 74
bíróági szervezetrendszer 74, 76
bíróágok központi igazgatása 75
birtoklás 41
bizalmi vagyonkezelési szerződés 214
bizományi szerződés 215
bizonyítási teher 27, 45
biztatási kár 47
biztosítási szerződés 226
Board 96, 137
board rendszerű vezetési modell 102
büntetés 27, 53, 76, 287
büntetőeljárási törvény 21
büntető típusú felelősség 45
Büntető Törvénykönyv 19, 31

C

cégbejegyzési és változásbejegyzési cégeljárás 125, 164
cégbíróságok 93, 113, 119, 163
cégbizonyítvány 163
cégeljárás 53, 93, 119, 125
cégeljárási jog 23, 113
Céginformációs Szolgálat 119, 163
cégiratok 163
cégjegyzék (cégnyilvántartás) 93
cégjegyzés 135, 136
cégjog 7, 94, 102, 105, 121, 159, 162, 164
cégjogi eljárások 163
cégkivonat 163
cégkizárólagosság 116, 163
Cégek Közlöny 106, 119, 163
cégmásolat 163
cégnév 93, 110, 112, 116, 121, 127, 163
cégnév alatti jogalanyiség 115
cégnév-priorálási (névfoglalási) eljárás 116
cégnyilvánosság 163
cégnyilvántartás 93, 98, 119, 163, 164 *lásd még* cégjegyzék
cégalódiság 116, 163
cégvezető 137
célvagyon jellegű alapítvány 89
célzott joghatás hibája 182
címezett jognyilatkozat 43, 175
civiltörvény 93, 95, 289
close company 96

company 96
corporate governance (felelős vállalatvezetés) 101, 158
csalárd csőd 101, 144, 149
cselekvőképesség 35, 36
cselekvés elmulasztása miatti kereset 83
csereszerződés 207
csoportmentesítés rendszerének lényege 244
csoportmentesség 243
csoportos biztosítás 226, 229, 230
csődeljárás 130, 285
csődjog 23

D

deliktualis felelősség 48
dematerializált részvény 155
dereguláció 30, 100
diszpozíció 13, 24, 25, 27
diszpozitív jogszabályok 22
diszpozitív normák 99
diszpozitív szabály 25, 26, 99, 133
dolgozói participáció 101, 139
dolgozói részvény 153, 154
dolog 39, 41, 42, 47, 53, 111, 116, 169, 170, 172, 174, 185, 187, 192–197, 199, 206–208, 215, 217–219, 221, 224
dolog birtoklása 41
dolog módjára hasznosítható természeti erőforrások 39
döntőbíró 293
dubio pro reo 16

E

egyedi szerződéssel alapított társaságok 125
egyéni és kollektív kisebbségvédelem 101
egyéni választókerületi jelölt 65
egyéni vállalkozások joga 89
egyesülés 87, 94, 104, 109, 110, 124, 127, 129, 161, 162, 247, 271
Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) 23, 56, 256
egyetemlegesség 171
egyeztető bizottság 293
egyoldalú jognyilatkozat 43, 176, 189, 285
egységes irányítási rendszer 106, 137, 158
egységes piac 78
egyszemélyes kft. 90, 115, 120, 123, 125, 133, 148, 151
egyszemélyes részvénytársaság 156
egyszemélyes társaság 89, 107, 115, 133
egyszemélyes társaságok alapító okirata 90

egyszerűsített cégbejegyzési eljárás 125
együttbiztosítás 226
együttes cégjegyzési jog 136, 137
együttes védjegy 271
együttműködési és tájékoztatási kötelezettség 172
együttműködési kötelezettség 187, 280
eladási jog 207
elállás 43, 173, 189, 205, 208
elbirtoklás 42, 180
életbiztosítási szerződés 229
elévülés 40, 180, 181
elidegenítési és terhelési tilalom 42
elismert és tényleges vállalatcsoport 103, 159
elismert vállalatcsoport 161, 162
eljárási jogok 21
ellensúlyok rendszerében való kormányzás 59
ellenszolgáltatás arányos leszállítása 193
elmaradt vagyoni előny 46
előreláthatósági klauzula 190
előszerződés 177, 178
előtársaság 121, 124, 125, 128
elővásárlási jog 150, 207
elővásárlási jogot biztosító részvény 154
elővásárlási rendszer 150
elővásárlásra jogosult 150
előzetes döntéshozatal iránti kérelem 83
előzetes szerződésszegés 191
elsőbbbségi részvény 112, 153, 154, 156
eltérést nem engedő szabályozás 100
engedményezés 201, 202
erdőbirtokossági társulatok 89
eredeti tulajdonszerzés 42
eredetmegjelölés 252, 272, 273
eredményfelelősség 44
érintett vállalkozások 248
erkölcsi norma 13, 238
értékpapír 98, 103, 105, 115, 153, 154, 155, 199
értékpapír- és tőzsdejog 103
értékpapírjog 23, 152, 153
értékpapírpiac felügyelete 152, 153
értelmezési alapelv 279
érvénytelenség 45, 173, 179, 184, 185
érvénytelenség orvoslása 184
esetjog 17
Európai Beruházási Bank 79
Európai Bíróság 79, 83, 84
Európai Bizottság 79, 82, 107
Európai Gazdasági Egyesülés (EGE) 94

európai gazdasági érdekvédelmi egyesülés 104
Európai Gazdasági és Szociális Bizottság 79
Európai Gazdasági Közösség 78
Európai Központi Bank 79
Európai Külügyi Szolgálat 79
Európai Parlament 79, 80, 81
európai részvénytársaság 104, 105, 106
európai részvénytársaság a német dualista (nem egységes)
 vagy az angol monista vezetési rendszerben 106
Európai Szabadalmi Egyezmény 256
európai szövetkezet 104
Európai Tanács 79, 81, 82
Európai Unió 6, 18, 23, 32, 33, 55, 71, 78–82, 84, 94, 97, 103, 104, 106, 126, 192, 211, 245, 279
 Európai Unió jogforrásai 32
 Európai Unió irányelve 33
Európai Unió Tanácsa 79, 80, 81, 94
EU Tanácsa *lásd még* Európai Unió Tanácsa

F

fajta és mennyiség szerint meghatározott dolog határidős adásvétele 208
fajtaoltalom 261
faktoring szerződés 223
fantomcég 131, 165
fedezeti szerződés 189
fejezeti generálklauzula 238
felek 25, 26, 41–43, 53, 54, 88, 90, 91, 99, 100, 126, 170–173, 175–178, 180–182, 184, 185, 187–189,
 191–193, 197, 199–201, 204, 205, 207, 208, 214, 215, 220, 222, 224, 227, 229, 236, 263, 272,
 275, 279, 281, 283, 284, 285, 286, 289, 290, 293
felelősségáttörés 160
felelősségátvitel 145, 160
felelősségi szankciók 45
felelősségi tényállás 45
felelős társaságirányítási jelentés 101, 158
fél keresete 52
felmentvény 136
felmondás 43, 173, 189, 205, 214, 215, 217, 218, 221, 223, 228, 231, 281, 284, 285, 286, 287, 292
 rendes felmondás 189, 228
 rendkívüli vagy szankciós felmondás 189
felmondási idő 205, 220, 230, 285, 286
felmondás indoka 285
felmondási tilalmak 285
felperes 53
felszámolási eljárás 130, 165
feltételes alaptőke-emelés 156
feltétlen semmisség 183
felügyelet 50, 51, 80, 100, 117, 164
felügyelőbizottság 91, 97, 106, 113, 119, 131, 134, 137, 138, 139, 140, 142, 143, 157, 158

felülvizsgálati kérelem 52, 53
fenyegető fizetéseképtelenség 151
fiatal munkavállalók 278
fikció 27
fizetési megbízás 223
fizetési megbízási szerződés 223
fizetésszámla-szerződés 222
fizetéseképtelenség joga 23
foglaló 181, 198, 210, 222
fogyasztóvédelem 23, 240
folyószámla-szerződés 222
forgalmazási szerződés 220
formakényszer 93, 99, 114, 180, 226
formatervezési minta 253, 257, 267, 268
föderáció 55
földrajzi árujelzők 256, 269, 272, 273, 274
fő tevékenység 117
franchise szerződés *lásd* jogbérleti szerződés
fuvarozás 212
fúziókontroll 235
fúziós küszöbérték 129, 246

G

garanciaszerződés 221, 225, 226
gazdasági erőfölénnyel való visszaélés 235, 244
gazdasági erőfölénnyel való visszaélés tilalma 235, 244
gazdasági jog 18, 22
gazdasági társaság 6, 7, 37, 85, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 98, 99, 102, 103, 104, 109, 110, 114, 115, 122, 126, 163, 276
gazdasági társaság létesítő okirata 90
gazdasági társaságok alaki joga 94
gazdasági társaságok közös szabályai 109
gazdasági társaságok ún. anyagi joga 94
Gazdasági Versenyhivatal 8, 129, 235, 236, 238, 243, 244, 249, 250, 251
Gazdasági Versenyhivatal eljárása 8, 243, 244, 250
Gazdasági Versenyhivatal engedélye 129, 249
generálklauzula 27
gondatlan károkozás 47, 228, 288
gondatlanság 47, 288
GVH 235, 236, 237, 238, 246, 250 *lásd még* Gazdasági Versenyhivatal
gyűjtő letét 219

H

halasztott hatálybaléptetés 29
halmozott kamat 192

harmonizált uniós jog primátusa 33
használat 40, 41, 217, 224, 259
használati mintaoltalmi bejelentés 257, 265
használati mintaoltalom 257, 264
hasznok szedése 41
haszonbérlet 218
hatálytalan szerződés 180
határidő 125, 143, 178, 180, 181, 185, 191, 194, 195, 196, 222, 237, 249, 292
határnap 185
határozat 42, 51, 52, 74, 130, 143, 147, 155, 209, 220
határozatlan idejű munkaviszony 285
határozott idejű munkaviszony 285
határozott idejű munkaviszony azonnali hatályú megszüntetése 286
hatáselv 236
hátrány 27, 44, 170, 287
helyi bíróság 52, 75
helyi közügyek 72
helyi önkormányzás joga 72
hibás teljesítés 173, 191, 195, 196, 198
hipotézis 13, 24, 25, 27
hírnévrontás tilalma 238
hitelpapír 153
hitelszerződés 221
hivatalos cégálírási nyilatkozat 137

I

ideiglenes részvény 155
időbeli hatály 29
igazgató 134
igazgatóság 97, 106, 131, 134, 137, 140, 156, 157, 158
igazgatóság tagjai 156
igazgatótanács 106, 158
igazságszolgáltatás 6, 22, 53, 74, 76
igény 39, 40, 107, 132, 180, 193–195, 200, 201, 275, 281, 291, 292, 293 *lásd még* követelés
imperatív szabály 22, 25
individuális és kollektív munkajog alanyai 278
individuális tagi érdekvédelem 143
indoklási és kioktatási kötelezettség 281
ingatlan 39, 42, 182, 185, 194, 199, 206, 207, 215, 217, 218, 224
ingatlan-nyilvántartás 42
ingó 39, 42, 194, 206, 215, 219, 220, 224
ingyenes szerződés 43
intézményes dereguláció 100
intézmény típusú jogi személy 37
ipari alkalmazhatóság 259, 265
iparjogvédelem 23, 169, 252, 253, 255, 256, 266
irányításszerzés 247

írásbeli alakhoz rendelt jognyilatkozat 175
írásbeli döntéshozatal 133
írott jog 16, 17, 18
Ítéletábra 52, 74, 75

J

járásbíróság 74, 75
jegyző 73
jelöltállításkori pártszövetség 65
jogág 5, 20–23, 25, 45
jogágazat 21, 22, 23
jogalany 25, 27, 35, 37–43, 47, 91, 92, 94, 162, 164, 262, 278, 279
jogalap nélküli gazdagodás 40, 180
jogalkalmazás 6, 17, 18, 49, 50, 51, 74, 100, 236
jogalkotás 5, 21, 28, 30, 71, 79 *lásd még* kodifikáció
 minőségi jogalkotás 30
jogalkotói hatáskör 30
jogállam 6, 15, 16, 55, 58, 59, 61
jogász hivatásrendek 14
jogbérleti szerződés 220
jogbiztonság 29
jogcsaládok 5, 16
jogegyenlőség 35, 59
jogellenes magatartás 44, 45
jogerő 51, 52, 53
jog etikai minimuma 13
jogforrási hierarchia 30, 31
joggal való visszaélés 15, 40, 102
joggal való visszaélés tilalma 40, 102
jog gazdasági elemzése 30
jogharmonizáció 19, 104
jogi dogmatika 14, 20, 21
jogi felelősség 5, 14, 44, 45, 68, 264
jogi norma 5, 13, 24, 25, 26, 27, 28, 29
 tipikus jogi norma szerkezete 13
jogintézmények 14
jogi személy(ek) 34–38, 45, 87–95, 97, 98–102, 109, 110, 112, 115, 116, 119, 126–128, 129, 132,
 134, 143, 144, 146, 161, 162
jogi személyekre vonatkozó általános szabályok 87, 105, 109, 110, 116, 126, 144
jogi személy határozatainak bírósági felülvizsgálata 143
jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek 38
jogi személyiség kritériumai 37
jogi tény 14
jogképesség 34, 35, 38, 282
jogképes személyek 34
jogkövetkezmény 24, 26, 27, 43, 182, 287, 292
 pozitív jogkövetkezmény 26

jogkövető magatartás 49
jognyilatkozat(ok) 35, 43, 119, 169, 173, 175, 176, 177, 179, 189, 197, 213, 281, 285, 292
jognyilatkozat tételének elmaradása 173
jogok átruházhatósága 202
jogok bérbe adása 217
jogosult késedelme 192
jogrendszer 5, 16, 19, 20, 21, 24, 56, 78, 96
jogszabály 5, 14, 20, 21, 25, 27–30, 32, 33, 36, 38–40, 49, 50, 52, 62, 71, 84, 98, 116, 117, 175–177, 182, 193–195, 199, 201–205, 209, 211, 220, 228, 257, 283, 285
jogszabály-értelmezés 50
jogszabály-kollízió 20
jogszabályok hatályossága 28
 jogszabály időbeli hatálya 29
 jogszabályok személyi hatálya 29
 jogszabályok területi hatálya 29
jogszabályok visszaható hatályú érvényesülése 29
jogszabály-végrehajtás 49
jogszavatosság 193, 196, 263
jog társadalmi alapfunkciói 14
jogtudat 14, 49
jogutód nélküli megszüntetés 131
jogügylet 5, 43, 90, 214
jogügyletek kötéséhez szükséges belátási képesség 35
jogvesztő határidő 40, 222
jogviszony alanya 34
jogviszonyok 5, 34, 40, 123, 180, 277
jogviszony szerkezete 40
jogviszony tárgya 5, 34, 39
jogviszony tartalma 34, 39
jó hírű védjegy 270, 273
joint venture 113
jóléti állam 59
jótállás 187, 193, 195
jótállási határidő 195
jótállási igény 195

K

kamatozó részvény 153, 154
kárbiztosítási szerződés 228
károkozás általános tilalma 46
kartelljog 235, 241
kártérítés 27, 36, 39, 45, 46, 47, 48, 123, 189, 190, 198, 219, 288, 290
kártérítési jog 189
kártérítési kötelezettség 173, 189
kártérítés mértéke 288
kaució 217
kellékszavatosság 193, 196, 263

kényszerátalakulás 145
kényszerintézkedések 53
kényszerítés 181
kényszerszövetkezetek 89
kényszerszövetkezési eljárás 131
képesítéshez kötött tevékenység 117
képviselési jog 175, 176, 214
képviselők választása 64
képviselőtestület 73
kereskedelmi ügyletek joga 23
kereskedelmi jog 22, 92
Kereskedelmi Törvénykönyv 22
kereskedelmi ügylet 43
kereskedelmi vagy gazdasági társaságok 92
késelem 173, 176, 177, 179, 187, 191, 192, 194, 197, 198, 207, 212, 213, 216, 222
késelem kamat mértéke 192
kétoldalú jognyilatkozat 43
kezességi szerződés 225
kézizálog 42
kibocsátási érték 152
kicserélés 193
kijavítás 193, 194
kiválás 129
kivitelezési szerződés 210
kizárólagos törvényalkotási tárgyak 31
klasszikus alkotmányos szabadságjogok 62
klasszikus versenyjogi tényállások 235, 237
know how *lásd még* védett ismeret
kódex 9, 28, 169, 172, 173, 178, 180, 187, 197, 198, 199, 219, 228, 229
kodifikáció 28, 238 *lásd még* jogalkotás
kógens normák 99
kógens szabály 25, 26, 283
kollektív kisebbségvédelem 101, 143, 144
kollektív munkajog 8, 23, 278, 279, 288, 289
kollektív munkajogi szabályozás kiinduló alapja 288
kollektív munkajogi viszony 289
kollektív munkajog jelentősége 288
kollektív szerződés 23, 128, 275, 283, 284, 286, 287, 289, 290, 293
kollektív szerződés hatálya 287, 290
koncessziós társaság 89
kondíciós kartell 242
konferencia-taggyűlés 119, 133
konföderáció 55, 78
konszernjog 7, 23, 103, 159
konszern tényállás 159
kontinentális európai jog 17
kontinentális társasági jog 96
kooperációs-koordinációs-szervező szerződés 91

kooperációs társaság 94
korlátolt felelősségével visszaélő tag 144
korlátolt felelősségű társaság 7, 90, 93, 97, 114, 148, 160
 kft. törzstőkéjének felemelése 151
korlátozott felelősség 152
Kormány 6, 22, 31, 33, 63, 64, 66, 68, 69, 70, 71, 72, 244
kormányforma 58, 69
kormányprogram 70
kormányrendelet 31, 32, 256
kölcsönszerződés 221, 222, 223
kötségvetési szerv 37
Kötségvetési Tanács 67
könyvvizsgáló 91, 96, 97, 113, 119, 122, 131, 140, 141, 142, 144, 157
 könyvvizsgáló közérdekvédelmi funkciója 142
kötbér 192, 198, 199
kötelem 7, 41, 169, 170, 185, 186, 187, 202
kötelemkeletkeztető tényállások 170
kötelezettségsgzés miatti kereset 83
kötelező írásbeliség 120, 281
kötelező oktatás 281
kötelmek 41, 174, 180
követelés 38, 39, 111, 122, 131, 180, 181, 193, 196, 199, 200, 201, 203, 206, 223, 224, 225, 229 *lásd*
 még igény
közalkalmazottak 277
közalkalmazotti törvény 277
közbenső szerződésszegés 191
közgyűlés 91, 97, 105, 113, 119, 132, 133, 139, 156, 157, 158
közgyűlési jegyzőkönyv 156
közgyűlési jog 152
közhasznú jogállás 95
közhitelesség 119
közigazgatási eljárás 6, 50, 51, 250, 274
közigazgatási és munkaügyi bíróság 75
közigazgatási határozatok bírósági megtámadása 51
közigazgatási hatósági eljárás 51, 250
közigazgatási jog 22
közigazgatási szerv 33, 51, 118, 250
közjegyzői okirat 90, 120
közjog 16, 20, 22, 23, 37, 56
közjogi alanyok 88
közkereseti társaság 93, 114, 146, 148
központi költségvetés 67, 71
 központi költségvetésről szóló törvény 72
központi üzemi tanács 291
köztársasági elnök 6, 60, 63, 64, 67, 68, 69, 70, 75, 76
köztestület 60, 271
köztisztviselői törvény 277
közszférában foglalkoztatottakra vonatkozó külön törvények 276

közszolgálati tisztviselők 277
közszolgáltatási szerződés 211
közszolgáltatások 56, 177, 277
közvetlen kereset 83
Kúria 17, 52, 63, 74, 75
kutatási szerződés 211
külföldi választottbíróság 118
különleges jogrend 72
különválás 129
külső elháríthatatlan ok 48
külső jogforrás 30

L

legfőbb ügyész 76
lehetetlen szolgáltatásra irányuló szerződés 184
lehetetlenülés 173, 191
leplezett szerződés 182
letéti szerződés 219
levélszavazás 133
licencszerződés 262, 263, 269
likvidációs elsőbbséget biztosító részvény 154
Lisszaboni Szerződés 78, 79, 80
lízing 224

M

Maastrichti Szerződés 78
magánautonómia összeegyeztetése a közérdekkel 99
magánjog 16, 22, 23, 35, 44, 113, 279
Magyar Közlöny 28
Magyarország Alaptörvénye 61 *lásd még* Alaptörvény
magyar társasági jog alapelvei 6, 99
magyar társasági konszernjog 159
másodlagos minősítő jegyek 283
mediáció 53
médiajog 23
megdönthetetlen vélelem 27
meghatalmazás 175, 176
megkülönböztetés 17, 25, 37, 155, 157, 271
megsemmisítés iránti kereset 83
megtámadás 179, 180, 181
megtámadhatóság 179
megtekintésre vétel 208
megtévesztés 181, 240
mellékszolgáltatás 111, 149, 152
mezőgazdasági vállalkozási szerződés 209, 211

minimumharmonizáció 33
miniszterek 32, 33, 70, 71
miniszterelnök 31, 58, 70, 71, 258
miniszterelnök rendelete 31
miniszteri rendelet 31
minősített többség 63, 133, 160
minta feltalálója 265
mintaoltalom 8, 252, 255, 257, 264, 265, 268, 269
minta szerinti vétel 208
modern jogállam 59
monopóliumok joga 235
monopoltilalom 244
Mt. területi hatálya 279
munkabér 278, 281, 283, 292
munkaerő-kölcsönzés 279
munkaidő 275, 278, 281, 282, 283, 290
munkajog 8, 23, 40, 275, 278, 279, 288, 289
munkáltató 278–293
munkáltató alapvető kötelezettségei 284
munkáltató felelőssége 287
munkáltatói érdek-képviselői szervezet 278, 289, 290
munkáltatói jogkör gyakorlója 282
munkáltató jogalanyisága 282
munkaszerződés 8, 23, 135, 278, 280, 281, 282, 283, 284, 287, 292
munkaszerződés főbb elemei 282
munkaszerződés kötelező tartalmi elemei 283
munkaszerződés teljesítésének szabályai 284
munkaügyi kapcsolatok 279, 288, 289
munkaügyi per 292
munkaügyi vita 8, 278, 289, 291, 293
munkavállaló 137, 154, 157, 262, 275, 276, 278–292
munkavállaló által fizetendő kártérítés mértéke 288
munkavállalói érdekképviselők 276
munkavállalói képviselet 138
munkavállalói küldött 139, 140
munkavállalói participáció 101, 279
munkavállaló kárenyhítési kötelezettsége 288
munkavállaló vétkes közrehatása 288
munkaviszony alanyai 278, 281
munkaviszonyban a felek közötti függőségi viszony 281
munkaviszony elsődleges minősítő jegyei 282
munkaviszony jogellenes megszüntetése 286
munkaviszony létrehozása 278
munkaviszony megszűnése 284
munkaviszony megszüntetése 284
munkaviszonnyal kapcsolatos nyilatkozatok 280
működési engedély 117

N

német típusú konszernjog 103
nem osztható szolgáltatás 171
nem pénzbeli hozzájárulás 111, 148
nem pénzbeli vagyoni hozzájárulás 111, 122
nem vagyoni kár 46
nem vagyoni kártérítés 47
nemzeti jog 20
Nemzeti Munkaügyi Hivatal 290
nemzetiségek listája 65
nemzetközi egyezményt aláíró állam kötelezettsége 32
nemzetközi jog 20, 32
nemzetközi közjogi társaságok 89
nemzetközi magánjog 22, 23, 113, 279
népszuverenitás 58, 62, 63
névérték 152, 153
névre szóló részvény 153, 154
nonprofit gazdasági társaság 95, 110
nonprofit jellegű civiljogi társaságok 93
nonprofit jellegű társaságok 92
nonprofit jogi személy 37
„nonprofit társaság” fogalma 95
norma 5, 13, 20, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 33
normatív feltételek érvényesülésének rendszere 117
nullum crimen sine lege 16
nyilvános alapítás 151
nyilvánosan működő részvénytársaság 114, 152, 158
nyilvánosan működő rt. közgyűlése 156
nyilvánosan működő rt. közgyűlésére 156
nyilvánosság 54, 64, 93, 99, 104, 119, 163, 238, 259
nyomdai úton előállított részvény 155
nyrt. 115, 121, 145, 152, 156, 157, 158

O

ombudsman 65
Országos Bírósági Hivatal (OBH) 75
 OBH elnöke 75
országos pártlista 65
Országgyűlés 6, 22, 28, 29, 30, 31, 33, 60, 61, 62, 63, 64, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76
 Országgyűlés autonómiája 63
 Országgyűlés kizárólagos jogköre 63
országgyűlési képviselők választása 64
osztalék 91, 154, 156
osztalékelőleg 150
osztalékelsőbbbségi részvény 133, 154

osztalékjog 152
osztalék megállapításának és kifizetésének a módja 156
osztható szolgáltatás 171, 188
óvadék 199, 200
önálló cégjegyzési jog 136, 137
önálló szabályzó hatóságok rendeletei 32
önkormányzati képviselő 63, 73
önkormányzati rendelet 29, 32
önkormányzati rendszer 72
öröklés 42
összevont címlet 155

P

pacta sunt servanda elve 44
parlamentáris rendszer 58, 70
partnership 96
PCT 256, 262
pénzbeli vagyoni hozzájárulás 111, 122
pénztartozás teljesítése és teljesítésének helye 186, 187
pénzügyi jog 23
pénzügyi lízingszerződés 224
Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete (PSZÁF) 117, 153
perújítás 52, 53
piacfelosztó kartell 242
piaci transzparencia elvárása 93
pihenőidő 278
polgári jog által szabályozott társaságok 92
polgári jogi felróhatóság 47
polgári jogi társaság 90, 92
polgármester 73
pótbefizetés 122, 149, 152
pótmunka 209, 210
preambulum 27, 61
precedensjog 16, 17
prezidenciális rendszer 58
private company 96
privatizáció 103, 151, 154
próbaidő 283, 286
próbaidő időtartama 283
próbára vétel 208
profitorientált szervezet 37
public company 96

R

ráutaló magatartás 175, 281
reálunió 55

Régiók Bizottsága 79
relatív szerkezetű jogviszonyok 5, 40, 41
rendelkezési jog 41, 42
rendeltetésszerű joggyakorlás követelménye 40, 280
rendes jogalkotási eljárás 80
rendhagyó letét 219
reparatív felelősség 46
részletvétel 208
részmunkaidős foglalkoztatás 283
részvény 39, 103, 106, 115, 122, 133, 152, 153, 154, 155, 156
részvényesi jogok 155
részvényfajták 153, 154
részvényjegyzési jogot biztosító kötvény 155
részvénykönyv 153
részvénnyé átváltoztatható kötvény 155
részvénytársaság 7, 90, 93, 94, 96, 97, 103, 105, 106, 113, 114, 115, 151, 152, 154, 156, 158, 160
részvénytársaság fogalma 152
részvényutalvány 154
rochdale-i szövetkezeti elvek 94
római jogi hagyományok 17
Római Szerződés 78
rt. jogutód nélküli megszűnése 156
rt. legfőbb szerve 156
rt. ügyvezető szerve 156
rt. zártkörű alapítása 153

S, SZ

saját részvény 106, 155
sarkalatos törvények 19, 31, 63, 64, 69, 74
semmisség 179, 180, 181, 182, 184, 236
speciális jogforrások 32
sportjog 23
súlyosan gondatlan károkozás 228, 288
szabadalmazhatóság jogi kritériumai 258
szabadalmi jog 23, 255, 259, 260, 265
szabadalmi oltalomból kizárt találmányok 260
szabadalom 258, 260, 263, 264
szabadalombitorlás 263, 264
szállítmányozási szerződés 216
számlaszerződések 222
szándékos károkozás 48, 288
szándékosság 47
szankció 13, 24, 26, 27, 45, 47
származékos jogszerzés 42
szavazatsöbbségi részvény 154
szavazati jog 133, 154, 156, 158, 160
szellemi alkotások 8, 23, 39, 203, 252, 253, 255

Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala 258, 262, 269, 274
személyegyesülés 37, 91, 149
személyi hatály 29, 278
személyiségi jogok 39, 47, 261
személyiségi jogok védelme 39
szervezeti jogalanyok 87, 100
szerződés 5, 7, 14, 23, 34, 41, 43, 44, 47, 62, 73, 78, 90, 91, 102, 114, 115, 117, 118, 120, 121, 123,
124, 126–128, 130, 132, 133, 134, 136–140, 146, 147, 149–151, 162, 164, 169–190, 192–194,
196–201, 203–231, 242, 245, 247, 249, 257, 263, 266, 269, 272, 275, 283–290, 293
szerződésátruházás 204
szerződéses jelleg 90
szerződés felbontása 205
szerződési jog 169, 183
szerződési pozíció átruházásának lehetősége 204
szerződéskötés 7, 25, 43, 174, 177–179, 183, 185, 189, 190, 193, 239, 242
szerződéskötési kötelezettség 177
szerződés megerősítése 7, 198
szerződés megszűnése 7, 204, 227
szerződésmódosítás 200
szerződésszegés 7, 44, 123, 147, 173, 188–191, 193, 198, 199, 209
szerződésszegésért való felelősség kizárása és korlátozása 191
szerződésszerűség 192
szerzői jog 8, 23, 169, 252–255, 266
szerzői mű 253
szerzőképesség 35
szerző személyhez fűződő jogai 254, 266, 268
szétválás 129
szinallagma 43, 172
szindikátusi szerződés 120, 123
szívességi kölcsön 222
szocialista jog 18, 19
szokás 17, 49, 282
szokásjog 14, 16, 17, 18
szolgai utánpótlás tilalma 240
szolgáltatás 39, 48, 91, 170–172, 176, 177, 180, 182, 184–193, 195–197, 205, 208, 210–212, 250,
258, 271, 279
szolgáltatás lehetetlenülése 196
szolgáltatás tárgyában bekövetkezett károk 195
szövetkezet 87, 91, 94, 95, 97, 102, 161, 162
szövetkezet tagja 95
szövetkezet tevékenysége 95
szupranacionális társaság 104
szuverenitás 29, 55, 56, 58

T

tagjegyzék 150, 151
tag minimális törzsbetétének a mértéke 122

tagok gyűlése 113, 132, 147
tagok vagyoni hozzájárulása 122
tag részesedésének a mértéke 122
tagsági jogokat megtestesítő értékpapír 103, 153
taggyűlés 97, 113, 119, 126, 127, 132, 133, 136, 138, 139, 140, 141, 142, 150, 151
„take over” szabályozás 160
take over típusú vállalatfelvásárlási eljárás 96
találmány 8, 39, 42, 111, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265
találmánybitorlás 263
tanúsító védjegy 271
tárgyi jog 15
társadalmi gyakorlat 17, 36
társasági alapú közjogi személyek 88
társaság időtartama 121
társasági formák 7, 91, 93, 97, 105, 107, 114, 141, 146
társasági formák numerus claususa 114
társasági formaváltás 127
társasági jog 6, 7, 9, 23, 38, 53, 87, 92, 96–99, 101–105, 107, 109, 113, 133, 140, 142–145, 162
társasági jogviták 101, 118
társasági szervezet és ügyvitel 91
társasági szerződés kötelező minimális tartalma 121
társasági szerződésminta 125
társasági szerződés módosítása 120, 126, 132
társasági vagyon 110, 111, 121
társaság legfőbb szerve 90, 126, 130–132, 135, 144, 150
társaság nonprofit jellege 95
társaságok feletti törvényességi felügyelet 164
társaság székhelye 116
társaság törvényes képviselője 136
társaság ügyintéző szerve 131
társaság ügyvezetése 134, 135, 141, 142
társaság vezető tisztségviselői 119, 128, 131
társulási szabadság 99
társulók akaratérvényesítésének elve 99
tartozásátvállalás 203, 204
tartozáselvállalás 203
távolléti díj 286
technika állása 194, 259
teljesítésátvállalás 203
teljesítés helye 186, 187
teljesítés ideje 185, 186
teljesítés különös esetei 188
teljesítés megtagadása 173, 191, 196, 197
teljes napi munkaidő 283
tényállás 24, 25, 26, 45, 159, 169, 170, 251
tényleges kár 46
tényleges vállalatcsoport 103, 159, 162
termék megjelenése 267, 268

termékszavatosság 193, 194
természetes személy 34, 35, 114, 134, 169, 177, 183, 186, 202, 229, 278, 282
természetes személy (ember) jogképessége 35
természetjog 15
területi hatály 29, 113, 236, 256
tervdokumentáció 210
tervezési szerződés 210
tételes elszámolás szerint meghatározott vállalkozói díj esetén 210
típusszerződések 173
tisztességes foglalkoztatás 278
tisztességes gazdasági tevékenység 238
tisztességtelen piaci magatartás tilalma 235
tisztességtelen szerződési feltétel 183
tisztességtelen verseny elleni jog 237, 250
topográfia 266, 267
topográfia bitorlása 267
topográfiaoltalmi bejelentés 266
topográfiaoltalom 264, 266, 267
további alaki kötöttség 281
többletmunka 209
többszintű helyi államszervezet 60
tőkepiac állami felügyelete 153
tőkepiaci jog 23
tőkepiaci törvény 19, 152
töredékszavazatok mandátumra váltása 65
történeti alkotmány 31, 61
törvény által szabályozott elővásárlási rend 150
törvények 9, 15, 16, 19, 30, 31, 51, 52, 59, 63, 74, 89, 97, 98, 104, 276, 277
törvényességi felügyeleti eljárás 131, 164
törvényi mentesség 243
törvénykönyv 3, 9, 15, 18, 19, 21, 28, 31, 35, 43, 47, 48, 87, 92, 98, 99, 169, 202, 252, 272
törvényszék 52, 74, 75
törzsrészcím 153
társasági rt. 152
tulajdonjog 5, 21, 23, 39, 40, 41, 42, 171, 193, 196, 206, 215, 224
tulajdonjog megszerzése 42

U

Unió rendelete 33
uniós jogalkotás 79
unitárius állam 55, 60
uralkodó szerződés 162
utazási szerződés 211
uzsorás szerződés 180, 182, 185
ügydöntő felügyelőbizottság 134, 140
ügydöntő (irányító) felügyelőbizottság 140
ügyész vádemelés 52

ügyészség 60, 76
ügyleti képviselő 176
ügyvédi ellenjegyzés 90, 120, 124
ügyvezető 106, 127, 134, 136, 137, 147, 148, 151, 156
üzemi megbízott 278, 291
üzemi tanács 138, 139, 140, 276, 278, 289, 290, 291, 293
üzleti jog 8, 22, 23, 233
üzleti nyilvánosság 93
üzleti titok megsértése 236, 239
üzletrész 100, 111, 149, 150
üzletrész átruházása 150
üzletszerű közös gazdasági tevékenység 93

V

vagyoni betét nagysága 122
vagyoni hozzájárulás 95, 111, 112, 121, 122, 146, 149
vagyoni kár 46, 47
vagyoni kártérítés 46, 47
választás 58, 135, 188, 242
választási rendszer 64
választókörizetek megállapítása 65
választottbíró 49, 50, 54, 101, 118
választottbírói klauzula 118
vállalatcsoporthoz való működés 161
vállalati jog 22
vállalatkiürítés 101, 144
vállalkozási szerződés 209
vállalkozások összefonódása 246
vállalkozások összefonódásának ellenőrzése 235, 246
vállalkozói privát autonómia 99
védett ismeret 257, 258
védjegy 256
végelszámolási eljárás 128, 130
végielégítés 286
végrehajtó hatalom 17, 22, 31, 58, 59, 60, 65, 69, 70
vegyes szerződések 173
vélelem 27, 193
vélelem megdöntése 27
versenyeztetési eljárás során való szerződéskötés 178
versenyhatóság 236, 251
versenyhatósági fórumrendszer 235
versenyjog 8, 23, 102, 103, 159, 235, 236, 237, 240, 244, 245, 247
versenyjogi bírság 251
versenyjogi fogyasztóvédelem 237
versenyjogi szabályozás modellje 235
versenykorlátozások joga 8, 235, 237, 241
versenykorlátozó magatartások tilalma 235

versenykorlátozó megállapodások 242
versenysértő magatartások 235
versenytanács 250, 251
versenytársi sérelmek 236, 237, 238, 250
versenytörvény 23, 235, 236, 238, 239, 241, 242, 243, 244, 245, 251, 270
vétőképeség 36
vezérszó 116
vezető tisztségviselő (felügyelőbizottsági tag) kijelölésére jogosító részvény 154
vezető tisztségviselő harmadik személyekkel szembeni felelőssége 136
vezető tisztségviselő önfelelőssége 135
vezető tisztségviselő társasággal szembeni kártérítési felelőssége 135
visszaható hatály 29
visszatartási jog 189
visszaváltható részvény 153, 154
visszterhesség véelme 172
vízgazdálkodási társulatok 89
víziközmű-társulat 89

W

World Intellectual Property Organization (WIPO) 256

Z

zálogjog 23, 41, 199, 200, 201, 204, 213, 218, 219, 224
zálogjog megszűnése 200
zártan működő részvénytársaság 138
zártkörű alapítás 152
zártkörűen működő részvénytársaság (zrt.) 115, 121, 140, 145, 151–153, 157, 160
zártkörű vagy nyilvános működési forma 152